

VILNIAUS UNIVERSITETAS

POVILAS GRUODIS

KREDITO ĮSTAIGŲ VEIKLOS REGULIAVIMAS MOKESČIŲ TEISĖS NORMOMIS

Daktaro disertacija
Socialiniai mokslai, teisė (01 S)

Vilnius, 2017

Disertacija rengta 2011-2017 metais Vilniaus universitete.

Mokslinis vadovas – prof. dr. Bronius Sudavičius (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S).

TURINYS

Turinys	3
Pagrindinių disertacijoje naudojamų santrumpų sąrašas	5
Įvadas	7
Mokesčių teisės normos kaip kredito įstaigų veiklos reguliavimo priemonė	22
Mokesčių teisės normų reguliacinio poveikio esmė bei ekonominė prigimtis	22
Mokesčių teisės normų fiskalinės ir reguliacinės funkcijos santykis	25
Mokesčių teisės normų reguliacinio ir fiskalinio tikslo suderinamumas	29
Mokesčių teisės normų kvalifikavimas pagal joms priskiriamas funkcijas	32
Klasikinių apmokestinimo principų taikymas ir aiškinimas reguliacinių mokesčių teisės normų atžvilgiu	38
Mokesčių teisės normų atribojimas nuo sankcijų nustatančių teisės normų	49
Mokesčių teisės normos sankcijos įtaka mokesčių teisės normos reguliaciniam poveikiui	58
Pagrindiniai mokesčių teisės normų reguliacinio poveikio požymiai	63
Mokesčių teisės normos kaip savarankiška kredito įstaigų veiklos reguliavimo priemonė	74
Bendrieji teisinio reguliavimo principai kaip reguliacinių mokesčių teisės normų teisėtumo sąlyga	78
Kredito įstaigų veiklos reguliavimo mokesčių teisės normomis teisėtumas	82
Kredito įstaigų veiklos reguliavimo mokesčių teisės normomis tinkamumo, proporcingumo ir efektyvumo teorinis pagrindimas	85
Kredito įstaigų veiklos reguliacinio apmokestinimo iniciatyvų analizė	107
A. Pigou korekcinio apmokestinimo teorija ir jos taikymas kredito įstaigų veiklos reguliavimui	107
Pigouviano korekcinio mokesčių teorija pagrįstos kredito įstaigų veiklos reguliacinio apmokestinimo koncepcijos ir konkrečių reguliacinių mokesčių pavyzdžiai	114
Pigouviano korekcinio mokesčių naudojimas kredito įstaigų veiklos reguliavimui	128
Tobino-Keinso reguliacinio finansinių sandorių mokesčio koncepcija	130
Tobino-Keinso ir Pigouviano reguliacinių mokesčių koncepcijų skirtumai	136
Pagrindiniai reguliacinio finansinių sandorių mokesčio poveikio principai	138
Diskusija dėl reguliacinio pobūdžio finansinių sandorių mokesčio efektyvumo	140
ES siūlomo finansinių sandorių mokesčio projekto reglamentavimo analizė	150
Diskusija dėl ES finansinių sandorių mokesčio teisėtumo	163
Prancūzijos ir Italijos finansinių sandorių mokesčių pavyzdžiai ir jų reguliacinio poveikio vertinimas	170
Finansinių sandorių mokesčio naudojimas kredito įstaigų veiklos reguliavimui	175
Finansinės veiklos mokesčio kaip kredito įstaigų veiklos reguliavimo priemonė	176
Finansinės veiklos mokesčio samprata	177
Finansinės veiklos mokesčio reguliacinis poveikis kredito įstaigoms	180
Tarptautinio valiutos fondo pasiūlyto finansinės veiklos mokesčio modelio apžvalga	184
Dėl galimo finansinės veiklos mokesčio fiskalinio efektyvumo	187
Finansinės veiklos mokesčio naudojimas kredito įstaigų veiklos reguliavimui	189
Lietuvos mokesčių teisės normų sistemos vertinimas kredito įstaigų veiklos reguliavimo aspektu	190
Bendra kredito įstaigoms taikomų mokesčių įstatymų Lietuvoje apžvalga	193

Pridėtinės vertės mokesčio įstatyme įtvirtintų teisės normų naudojimas kredito įstaigų veiklos reguliavimui	195
Pelno mokesčio įstatyme įtvirtintų teisės normų poveikis kredito įstaigų veiklos reguliavimui	202
Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo nuostatų naudojimas kredito įstaigų veiklos reguliavimui	226
Lietuvos mokesčių teisės normų sistemos vertinimas kredito įstaigų veiklos reguliavimo aspektu	246
Išvados ir pasiūlymai	248
Literatūros sąrašas	254

PAGRINDINIŲ DISERTACIJOJE NAUDOJAMŲ SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

ES – Europos Sąjunga.

JAV – Jungtinės Amerikos Valstijos.

IRS – JAV Vidaus pajamų tarnyba (angl. *Internal Revenue Service*).

LVAT – Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas.

FTT – finansinių sandorių mokestis (angl. *Financial transaction tax*).

ESTT – Europos Sąjungos Teisingumo Teismas.

KT – Konstitucinis Teismas.

MAĮ – Mokesčių administravimo įstatymas.

G-20 – Dvidešimties grupė (forumas) (angl. *Group of 20*).

SES – sisteminės rizikos apskaičiavimo rodiklis (angl. *systemic expected shortfall*).

CoVar – rizikingo kapitalo apskaičiavimo rodiklis (angl. *contributions to the value at risk*).

CDS – kredito rizikos draudimo vertybinis popierius (angl. *credit default swap*).

Bazelis III – Trečiasis Bazelio susitarimas.

TBTF – per didelis prarasti (angl. *too big to fail*).

FSC – finansų sektoriaus rinkliava (angl. *financial sector contribution*).

ACE – leidžiami kapitalo atskaitymai (angl. *allowances for corporate equity*).

REPO – atpirkimo sandoris (angl. *repurchase agreement*).

HFT – itin didelio intensyvumo prekyba (angl. *high frequency trading*).

MIFID – Pirmoji rinkų ir finansinių instrumentų direktyva (angl. *The Markets in Financial Instruments Directive*).

MIFID II – Antroji rinkų ir finansinių instrumentų direktyva (angl. *The second Markets in Financial Instruments Directive*).

SESV – Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo.

OECD – Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija (angl. *Organisation for Economic Co-operation and Development*).

PVM – pridėtinės vertės mokestis.

FAT – finansinės veiklos mokestis (angl. *Financial activity tax*).

BVP – bendrasis vidaus produktas.

IRAP – specialus verslo subjektams taikomas regioninis mokestis Italijoje (ital. *Imposta Regionale sulle Attività Produttive*).

EUR – euro.

PVMĮ – Pridėtinės vertės mokesčio įstatymas.

GPMĮ – Gyventojų pajamų mokesčio įstatymas.

GPM – gyventojų pajamų mokestis.

PMĮ – Pelno mokesčio įstatymas.

PM – pelno mokestis.

ĮVADAS

Temos aktualumas

Visuotinai pripažįstama, kad finansų sektoriaus įtaka valstybės realiam ūkiui ir ekonomikos procesams yra nepaprastai svarbi – tokia svarbi, kad finansų sektorius negali veikti pakludamas vien įprastiems rinkos procesams: siekiant išlaikyti tvarų ekonomikos augimą ir užtikrinti finansinį stabilumą yra būtinas griežtas finansų sektoriuje veikiančių ūkio subjektų veiklos reguliavimas. Finansinio stabilumo tikslas Konstitucinio Teismo doktrinoje¹ įvardinamas kaip vienas iš svarbiausių įstatymų leidėjui keliamų teisinio reguliavimo tikslų – įstatymų leidėjas turi ne teisę, bet pareigą sukurti tokį finansų įstaigų teisinį reguliavimą, kuris galėtų užtikrinti šalies ūkio finansinį stabilumą ir saugumą. Tradiciškai kredito įstaigų veikla reguliuojama teisės normomis kredito įstaigoms nustatant imperatyvaus pobūdžio administracinius reikalavimus, limitus, kriterijus, kuriais kredito įstaigos privalo vadovautis – finansų įstaigų veiklos reguliavime dominuoja imperatyvaus pobūdžio draudimus ir leidimus nustatančios teisės normos. Vis dėlto, tiek atsižvelgiant į 2007 m. prasidėjusią pasaulinę finansinę krizę, tiek į po to kilusias atskirų valstybių finansų sektorių problemas, vis dažniau pripažįstama, kad vien tradiciniu administracinių draudimų ir leidimų metodu pagrįstas kredito įstaigų veiklos reguliavimas nėra pakankamas ir yra būtina ieškoti galimų esamo kredito įstaigų veiklos reguliavimo mechanizmo tobulinimo alternatyvų.

Tarptautinio valiutos fondo ekspertai, Europos Komisija, kaip vieną iš galimų kredito įstaigų veiklos teisinio reguliavimo mechanizmo tobulinimo priemonių nurodo kredito įstaigų reguliacinį apmokestinimą. Finansų ekspertai, kartu su Tarptautinio valiutos fondo mokslininkais, Europos komisijos atstovais, didžiausiais pasaulio centriniais bankais, iškėlė idėją, kad kredito įstaigų veikla galėtų būti papildomai reguliuojama mokesčių teisės normomis – pasinaudojant mokesčių teisės normų reguliaciniu poveikiu galima sukurti efektyvų ir veiksmingą kredito įstaigų veiklos reguliavimo mechanizmą, kuris galėtų ženkliai pagerinti kredito įstaigų veiklos reguliavimo kokybę, o kartu ir padidintų valstybių biudžetines pajamas.

¹ Pvz. žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 5 d. nutarimą „Dėl įstatymų nuostatų, susijusių su bankų (įmonių) bankrotu, finansinio stabilumo stiprinimo priemonių bankams taikymu“. Valstybės žinios, 2013, Nr. 73-3679.

Vis garsiau pradėta kalbėti apie tai, įstatymų leidėjas reguliuodamas kredito įstaigų veiklą neišnaudoja visų mokesčių teisės normų suteikiamų galimybių, mokesčių teisės normų reguliacinis poveikis kredito įstaigoms daugeliu atveju nepakankamai išnaudojamas arba apskritai yra naudojamas priešingai siekiamiems kredito įstaigų veiklos reguliavimo tikslams.

Vis dėlto, atsižvelgiant į Europos Komisijos², taip pat Tarptautinio valiutos fondo³ ir kitų pasaulinių organizacijų pateiktas galimas kredito įstaigų papildomo apmokestinimo iniciatyvas, pastebėtina, kad mokesčių teisės normų naudojimui kredito įstaigų veiklos reguliavimui trūksta doktrininio pagrindimo, mokesčių teisės normų reguliacinis poveikis ir jo pritaikymo galimybės kredito įstaigų veiklos, nesusijusios su mokesčių mokėjimu, reguliavimui teisiniu požiūriu yra nepakankamai iširtas. Čia pabrėžtina, kad iki šiol apskritai mokesčių teisės normų reguliacinis poveikis kredito įstaigų veiklai plačiau buvo analizuotas ir tirtas tik ekonominiu aspektu. Mokesčių teisės normų reguliacinis poveikis, jo ypatybės, mokesčių teisės normų naudojimo su mokesčių mokėjimu nesusijusios kredito įstaigų veiklos reguliavimui teisėtumo (konstitucingumo) sąlygos, mokesčių teisės normų pritaikomumas kredito įstaigų veiklos reguliavimui Lietuvoje doktrininu (teoriniu) požiūriu niekada nebuvo išsamiai tirtas ir analizuotas kaip savarankiškas teisės mokslo objektas. Teisinio pobūdžio tyrimų dėl mokesčių teisės normų reguliacinio poveikio kredito įstaigų veiklai trūksta ir tarptautiniu mastu – pristatant naujas kredito įstaigų reguliacinio apmokestinimo iniciatyvas susiduriama su teisės mokslininkų ir ekspertų abejonėmis dėl tokių iniciatyvų doktrininio (teorinio) pagrįstumo tiek Europos Sąjungoje, tiek Jungtinėse Amerikos Valstijose. Dėl mokesčių teisės normų reguliacinio poveikio mokslinio neištirtumo ir doktrininio nepagrindimo reguliacinio kredito įstaigų apmokestinimo iniciatyvos susiduria su aršia kritika dėl galimo mokesčių teisės normų netinkamumo kredito įstaigų veiklos reguliavimui, pabrėžiama mokesčių teisės normų naudojimo su mokesčių mokėjimu nesusijusios veiklos reguliavimui teisėtumo problema, kredito įstaigų veiklos reguliavimo mokesčių teisės normomis iniciatyvos dažnai kritikuojamos įrodinėjant fiskalinį reguliacinių mokesčių teisės normų neefektyvumą. Dėl aiškaus doktrininio (teorinio) pagrindimo trūkumo, menko mokesčių teisės normų reguliacinio poveikio kredito

² Pvz. žr. Europos Sąjungos Komisija. 2013 m. vasario 14 d. Komisijos pasiūlymas Nr. KOM (2013) 71 dėl Tarybos direktyvos, kuria įgyvendinamas tvirtesnis bendradarbiavimas finansinių sandorių mokesčio srityje. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. gruodžio 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/procedure/EN/2013_45>.

³ Pvz. žr. CLAESSENS, S.; KEEN, M.; ir PAZARBASIOGLU, C. *Financial Sector Taxation: The IMF's Report to the G-20 and Background Material* [interaktyvus]. Washington, DC: IMF, September, 2010 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.imf.org/external/np/seminars/eng/2010/paris/pdf/090110.pdf>>.

įstaigoms ištirtumo laipsnio kredito įstaigų veiklos reguliavimo mokesčių teisės normomis (reguliacinio apmokestinimo) iniciatyvų įgyvendinimas teisės mokslo atstovų apibūdinamas kaip problematiškas.

Atsižvelgiant į aukščiau nurodytas problemas, susijusias su nepakankamu mokesčių teisės normų naudojimo kredito įstaigų veiklos reguliavimui doktrininu (teoriniu) pagrindimu ir mokesčių teisės normų reguliacinio poveikio kredito įstaigoms teisiniu neištirtumu, bei su tuo susijusias problemas, trukdančias tinkamai išnaudoti visus mokesčių teisės normų reguliacinio poveikio privalumus kredito įstaigų veiklos reguliavimui, akivaizdu, kad yra būtina teoriniu-doktrininu aspektu ištirti mokesčių teisės normų reguliacinį poveikį kredito įstaigų veiklai ir teoriškai pagrįsti bei įrodyti mokesčių teisės normų tinkamumą kredito įstaigų veiklos, nesusijusios su mokesčių mokėjimu, reguliavimui. Yra būtina išanalizuoti ir ištirti mokesčių teisės normų reguliacinį poveikį kredito įstaigų veiklai, nesusijusiai su mokesčių mokėjimu, mokesčių teisės normų reguliacinio poveikio kredito įstaigų veiklai pagrindines savybes, su mokesčių mokėjimu nesusijusios kredito įstaigų veiklos reguliavimo mokesčių teisės normomis pagrindines teisėtumo sąlygas ir principus. Taip pat siekiant tinkamai išanalizuoti ir įvertinti mokesčių teisės normų reguliacinio poveikio kredito įstaigų veiklai panaudojimo galimybes bei pateikti pasiūlymus dėl Lietuvos mokesčių teisės normų ir kredito įstaigų veiklos reguliavimo sistemų patobulinimo jas papildant reguliacinėmis mokesčių teisės normomis, yra būtina išanalizuoti reguliacinių mokesčių teisės normų naudojimą šiuo metu vyraujančiose kredito įstaigų veiklos reguliavimui skirtose reguliacinio apmokestinimo koncepcijose, taip pat ištirti ir įvertinti Lietuvos mokesčių teisės normų sistemą kredito įstaigų veiklos, nesusijusios su mokesčių mokėjimu, reguliavimo aspektu.

Dėl aukščiau nurodytų priežasčių, darytina išvada, kad pasirinkta tema ir disertacijoje nagrinėjamos mokslinės problemos šiuo metu yra aktualios tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu mastu. Mokslinio tyrimo rezultatai leis tinkamai suprasti ir įvertinti mokesčių teisės normų reguliacinio poveikio ypatybes reguliuojant kredito įstaigų veiklą, taip pat mokesčių teisės normų reguliacinio poveikio panaudojimo kredito įstaigų veiklos reguliavimui galimybes. Disertacija padės sukurti tvirtą doktrininį (teorinį) pagrindą mokesčių teisės normų panaudojimui kredito įstaigų veiklos, nesusijusios su mokesčių mokėjimu, reguliavimui. Disertacijoje nagrinėjama tema nacionaliniu mastu yra aktuali ir dėl to, kad atlikto mokesčių teisės normų reguliacinio poveikio mokslinio tyrimo rezultatai leidžia pirmą kartą objektyviai ištirti ir įvertinti Lietuvos

mokesčių teisės normų sistemą kredito įstaigų veiklos, nesusijusios su mokesčių mokėjimu, reguliavimo aspektu, o atlikto tyrimo pagrindu suformuluotos išvados ir pasiūlymai dėl Lietuvos mokesčių teisės normų sistemos patobulinimo reguliaciniu tikslu leis ženkliai pagerinti kredito įstaigų veiklos reguliavimo kokybę Lietuvoje. Siekiant sustiprinti doktrininį mokesčių teisės normų panaudojimo kredito įstaigų veiklos reguliavimui pagrindimą, didžiaja dalimi mokslinio tyrimo rezultatų ir išvadų taip pat galės būti remiamasi ir tarptautiniu mastu – ypač kuriant ir tobulinant Europos Sąjungos kredito įstaigų veiklos reguliavimo mechanizmą.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad disertacijoje teisiniu požiūriu yra tiriamas ir analizuojamas mokesčių teisės normų reguliacinis poveikis ne bendrai visiems finansų sektoriaus subjektams ir finansų įstaigoms, bet specifinei finansų įstaigų kategorijai – kredito įstaigoms. Kredito įstaigų veikla dėl jos svarbos finansų sektoriui yra reguliuojama intensyviausiai ir griežčiausiai. Kredito įstaigos pasirinktos atsižvelgiant į kredito įstaigų teikiamų finansinių paslaugų ypatingą svarbą ir įtaką tiek finansų sektoriui, tiek ir bendram valstybių ūkiui – iš visų finansų įstaigų tik kredito įstaigoms yra suteikta teisė verstis indėlių ar kitų grąžintinų lėšų priėmimu iš visuomenės ir paskolų teikimu savo sąskaita (2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamento 575/2013 dėl prudencinių reikalavimų kredito įstaigoms ir investicinėms įmonėms⁴ 4 str. 1 dalies 1 punktas). Kredito įstaigos sąvoka šioje disertacijoje yra suprantama taip, kaip ji apibrėžta Finansų įstaigų įstatymo⁵ 2 str. 24 dalies ir 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamento 575/2013 dėl prudencinių reikalavimų kredito įstaigoms ir investicinėms įmonėms⁶ 4 str. 1 dalies 1 punkte⁷ – kredito įstaigomis šiame darbe bus laikomi tik tie finansų sektoriaus subjektai, kurie turi teisę verstis indėlių ar kitų grąžintinų lėšų priėmimu iš visuomenės ir paskolų teikimu savo sąskaita. Kredito įstaigų veikla šioje disertacijoje yra suprantama kaip kredito įstaigų įprastai teikiamos finansinės paslaugos, apibūdintos Finansų įstaigų įstatymo 3 str. 1 ir 4 dalyje⁸. Kredito įstaigos sąvoka neapima draudimo, perdraudimo įmonių, draudimo kontroliuojančių bendrovių bei valstybės įmonių,

⁴ 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas 575/2013 dėl prudencinių reikalavimų kredito įstaigoms ir investicinėms įmonėms. Oficialusis leidinys L 176, 2013-06-27.

⁵ Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 91-3891.

⁶ 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas 575/2013 dėl prudencinių reikalavimų kredito įstaigoms ir investicinėms įmonėms. Oficialusis leidinys L 176, 2013-06-27.

⁷ Kredito įstaiga – įmonė, kuri verčiasi indėlių ar kitų grąžintinų lėšų priėmimu iš visuomenės ir paskolų teikimu savo sąskaita.

⁸ Finansų įstaigų įstatymo 3 str. 1 dalyje pateiktas platesnis finansinių paslaugų sąrašas, negu finansinių paslaugų sąrašas, pateikiamas Direktyvos 2004/39/EB I priede. Reglamento 3 str. nuostatos šiuo atveju leidžia kredito įstaigoms nacionalinėje teisėje taikyti griežtesnius reikalavimus, nei numatyta Reglamente.

kurių veikla yra panaši į finansų sektoriaus subjektų veiklą, todėl tiriant kredito įstaigų veiklos apmokestinimą nebus analizuojamos mokesčių teisės normos, reglamentuojančios panašių į finansų įstaigas, bet finansų įstaigomis nelaikomų subjektų (draudimo, perdraudimo įmonių, kolektyvinio investavimo subjektų ir kt.) veiklą. Atsižvelgiant į tai, kad kredito įstaigos yra bendros finansų įstaigų sistemos dalis, tiriant mokesčių teisės normų reguliacinio poveikio kredito įstaigoms ypatybes, bus analizuojamos ir tos mokesčių teisės normos, kurios yra nukreiptos bendrai į visų finansų įstaigų, o kartu ir į kredito įstaigų, veiklos reguliavimą.

Pabrėžtina, kad šioje disertacijoje kalbant apie kredito įstaigų veiklos reguliavimą mokesčių teisės normomis, visais atvejais yra kalbama apie kredito įstaigų veiklos, nesusijusios su mokesčių mokėjimu, reguliavimą. Mokesčių teisės normų reguliacinis poveikis kredito įstaigų veiklai, susijusiai su mokesčių mokėjimu, nėra šios disertacijos dalykas ir šioje disertacijoje analizuojamas nebus. Dėl šios priežasties šioje disertacijoje naudojama sąvoka kredito įstaigų veikla visais atvejais neapima kredito įstaigų veiklos, susijusios su mokesčių mokėjimu.

Tyrimo objektas

Tyrimo objektas yra apibūdintas disertacijos pavadinime – tai kredito įstaigų veiklos reguliavimas mokesčių teisės normomis. Disertacijoje išskirtinai teisiniu požiūriu tiriamas mokesčių teisės normų reguliacinis poveikis ir jo panaudojimo kredito įstaigų veiklos reguliavimui galimybės.

Pabrėžtina, kad mokesčių teisės normų reguliacinis poveikis ir jo panaudojimo kredito įstaigų veiklos reguliavimui galimybės yra tiriamos išimtinai teisiniu požiūriu. Šiame darbe mokesčių teisės normos reguliacinis poveikis nebus tiriamas ir analizuojamas ekonominiu požiūriu. Tiriant mokesčių teisės normų reguliacinį poveikį kredito įstaigų veiklai mokesčio sąvoka šiame darbe bus naudojama ne ekonominiu, bet teisiniu aspektu. Mokestis šiame darbe yra suprantamas ir analizuojamas ne ekonominiu, bet teisiniu aspektu, t. y. taip, kaip mokesčio sąvoka apibrėžiama įstatymuose – kaip mokesčių teisės normos nustatyta privaloma piniginė prievolė valstybei⁹. Vis dėlto, mokestis yra ne tik teisinė, bet ir ekonominė kategorija ir tam tikros mokesčio, kaip mokesčių teisės norma nustatytos piniginės prievolės, savybės ir požymiai yra neišvengiamai susiję su ekonomine mokesčio, kaip biudžeto pajamų šaltinio, samprata. Dėl šios priežasties darbe siekiant išsamiai paaiškinti pagrindinius mokesčių teisės normos

⁹ Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymas. Valstybės žinios, 2004, Nr. 63-2243 (2 str. 25 d.).

reguliacinio poveikio principus, gali būti remiamasi ekonomikos teorijos nustatytais (atrastais) dėsningumais, būdingais mokesčiams kaip ekonominei ir kaip teisinei kategorijai, o kartu ir mokesčius (mokestines prievoles) nustatančioms mokesčių teisės normoms. Čia pažymėtina, kad ekonominių principų ir dėsningumų taikymas atitinka moderniąją teisės sampratą ir metodologiją, bei yra plačiai pripažįstamas šiuolaikinio teisės mokslo¹⁰. Ekonomiškumo teisinis principas yra visuotinai pripažįstamas kaip vienas iš svarbiausių tiek mokesčių teisės, tiek ir visos teisinės sistemos teisinio reguliavimo principų ir yra įtvirtintas tiek teisės aktuose¹¹, tiek teismų praktikoje¹², jo svarba pabrėžiama ir doktrinoje¹³.

Tyrimo dalykas

Šioje disertacijoje atlikto tyrimo pirminis dalykas yra nacionaliniuose ir užsienio teisės šaltiniuose įtvirtintos mokesčių teisės normos ir jų reguliacinis poveikis kredito įstaigų veiklai, taip pat nacionalinių ir užsienio teismų doktrina, analizuojanti mokesčių teisės normų reguliacinį poveikį ir reguliacinio poveikio kredito įstaigoms ypatybes, taip pat užsienio teisės mokslininkų darbai, analizuojantys mokesčių teisės normų reguliacinį poveikį ir galimybes mokesčių teisės normas naudoti kredito įstaigų veiklos reguliavimui.

Tyrimo tikslas

Teoriniu (doktrininu) aspektu ištirti ir atskleisti mokesčių teisės normų reguliacinio poveikio kredito įstaigų veiklai ypatybes, kredito įstaigų veiklos reguliavimo mokesčių teisės normomis teisėtumo sąlygas ir pagrindinius principus, išanalizuoti naujausias pasaulines kredito įstaigų veiklos reguliavimo mokesčių teisės normomis tendencijas bei teoriniu (doktrininu) požiūriu pagrįsti mokesčių teisės normų tinkamumą kredito įstaigų veiklos, nesusijusios su mokesčių mokėjimu, reguliavimui, taip pat pateikti išvadas ir pasiūlymus kaip pasinaudojant mokesčių teisės normų reguliaciniu poveikiu galima pagerinti kredito įstaigų veiklos reguliavimo kokybę. Šiuo darbu yra siekiama doktrininu (teoriniu) požiūriu įrodyti ir pagrįsti, kad mokesčių

¹⁰ P vz. žr. COOTER, R. *Expressive Law and Economics*. Journal of Legal Studies, Vol. 27, No. S2, 1998 m., p. 585-607.

¹¹ Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymas. Valstybės žinios, 2012, Nr. 110-5564 (3 str. 6 p.).

¹² P vz. žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. gegužės 16 d. nutarimas „Dėl pareigos mokėti valstybinio socialinio draudimo ir privalomojo sveikatos draudimo įmokas, taip pat dėl motinystės (tėvystės) pašalpų sumažinimo“. Valstybės žinios, 2013, Nr. 52-2604.

¹³ HOVENKAMP, H. *Positivism in Law & Economics*. California Law Review, Vol. 78, 1990, No. 4, p. 815–852. MERCURO, N.; ir MEDEMA, S. G. *Economics and the Law: From Posner to Post-Modernism and beyond* (2nd ed.). Princeton [N.J.]: Princeton University Press, 2006. p. 94-100.

teisės normos kredito įstaigų veiklos reguliavimo aspektu gali būti naudojamos kaip alternatyva kredito įstaigų veiklos reguliavime šiuo metu dominuojančiam imperatyviam administracinių nurodymų metodui. Disertacijoje taip pat bus siekiama išanalizuoti nacionalinę mokesčių teisės normų sistemą kredito įstaigų veiklos reguliavimo aspektu ir pateikti pasiūlymus dėl nacionalinės mokesčių teisės normų sistemos patobulinimo siekiant pagerinti nacionalinę kredito įstaigų veiklos reguliavimo kokybę.

Tyrimo uždaviniai

Disertacijos tyrimo tikslui pasiekti yra keliami šie pagrindiniai uždaviniai:

1. Ištirti ir doktrininu (teoriniu) požiūriu įrodyti galimybę mokesčių teisės normas naudoti kredito įstaigų veiklos reguliavimui, ištirti mokesčių teisės normų reguliacinio poveikio kredito įstaigoms ypatybes, identifikuoti pagrindinius kredito įstaigų veiklos reguliavimo mokesčių teisės normomis principus, mokesčių teisės normų reguliacinio poveikio kredito įstaigoms pranašumus ir trūkumus, lyginant su dominuojančiomis leidimus ir draudimus įtvirtinančiomis teisės normomis.
2. Išanalizuoti pasaulinę kredito įstaigų veiklos reguliavimo mokesčių teisės normomis praktiką, naujausias kredito įstaigų reguliacinio apmokestinimo iniciatyvas, identifikuojant geriausias kredito įstaigų veiklos reguliavimo mokesčių teisės normomis modelius.
3. Išanalizuoti Lietuvos mokesčių teisės normų sistemą identifikuojant mokesčių teisės normas, pasižyminčias reguliaciniu poveikiu kredito įstaigų veiklai, ir ištirti šių mokesčių teisės normų reguliacinį poveikį kredito įstaigų veiklai, mokesčių teisės normų reguliacinio poveikio suderinamumą su bendra kredito įstaigų veiklos reguliavimo sistema Lietuvoje.
4. Pateikti pasiūlymų ir rekomendacijų, kaip pasinaudojant mokesčių teisės normų reguliaciniu poveikiu pagerinti nacionalinę kredito įstaigų veiklos reguliavimo sistemą.

Tyrimo metodai

Tiriant mokesčių teisės normų reguliacinį poveikį ir galimybes mokesčių teisės normas naudoti kredito įstaigų veiklos reguliavimui, darbe naudoti šie pagrindiniai metodai: Loginis-analitinis, istorinis, aprašomasis, lingvistinis, lyginamasis, sisteminės analizės.

Šiame darbe dominuojantis tyrimo metodas yra loginis-analitinis – loginiu analitiniu metodu (dedukcine, indukcinė logine analize) atliekama teismų praktikos, mokslinės literatūros, teisės aktų, teisės aktų projektų, taip pat konkrečių teisės normų analizė siekiant identifikuoti ir atskleisti svarbiausius mokesčių teisės normų reguliacinio poveikio bruožus ir principus, pagrįsti ir įrodyti mokesčių teisės normų tinkamumą kredito įstaigų veiklos reguliavimui.

Sisteminės analizės tyrimo metodas yra naudojamas atliekant skirtingų reguliacinio apmokestinimo koncepcijų, teismų praktikos ir konkrečių mokesčių teisės normų analizę. Sisteminiu tyrimo metodu yra tiriamas mokesčių teisės normų reguliacinis poveikis ir jo priklausomybė nuo mokesčių teisės normų fiskalinės funkcijos. Sisteminis tyrimo metodas yra būtinas siekiant atskleisti mokesčių teisės normų reguliacinio poveikio ypatumus ir jo įtaką bendrai kredito įstaigų veiklos reguliavimo sistemai. Sisteminis tyrimo metodas taip pat naudotas tiriant nacionalinę mokesčių teisės normų sistemą kredito įstaigų veiklos reguliavimo aspektu – konkrečios mokesčių teisės normos analizuojamos kaip bendros teisinio reguliavimo sistemos dalis.

Lyginamasis tyrimo metodas naudojamas tiriant skirtingas reguliacinio apmokestinimo koncepcijas sudarančias mokesčių teisės normas, jas lyginant tarpusavyje ir identifikuojant jų pagrindinius pranašumus ir trūkumus, taip pat lyginamasis metodas naudojamas analizuojant ir lyginant skirtingas kredito įstaigų veiklos reguliavimo mokesčių teisės normomis iniciatyvas. Lyginamasis metodas taip pat naudojamas lyginant mokesčių teisės normų ir draudimus bei leidimus nustatančių teisės normų reguliacinio poveikio ypatumus.

Istorinis metodas naudojamas tiriant tiek Lietuvos, tiek užsienio teismų istorinius precedentes, istorinių reguliacinių mokesčių teisės normų pavyzdžius, atskleidžiančius mokesčių teisės normų reguliacinės funkcijos ir reguliacinio poveikio kredito įstaigų veiklai principus, bei požiūrio į reguliavimą mokesčių teisės normomis raidą. Istorinis tyrimo metodas taip pat naudojamas tiriant ir analizuojant istorines reguliacinių mokesčių koncepcijas sudarančias mokesčių teisės normas, tiriant ir analizuojant anksčiau galiojusias ir šiuo metu galiojančias mokesčių teisės normas, nukreiptas į kredito įstaigų veiklos reguliavimą.

Lingvistinis metodas naudojamas aiškinant konkrečių mokesčių teisės normų reikšmę ir prasmę. Lingvistinis metodas taip pat naudojamas analizuojant nacionalinę mokesčių teisės normų sistemą ir konkrečias mokesčių teisės normas kredito įstaigų veiklos reguliavimo aspektu.

Aprašomas tyrimo metodas naudotas tiriant tiek Lietuvoje galiojančias reguliacinio pobūdžio mokesčių teisės normas, taip pat tiriant užsienio valstybių reguliacinių mokesčių modelius sudarančioms mokesčių teisės normas, šiuo metu siūlomas kredito įstaigų veiklos apmokestinimo reguliaciniais tikslais iniciatyvas sudarančias mokesčių teisės normas.

Darbe taip pat buvo naudotas ir teleologinis metodas, siekiant tinkamai iširti ir įvertinti darbe analizuotų mokesčių įstatymų ir konkrečių mokesčių teisės normų tikslą, suprasti pagrindinius jiems iškeltus įstatymų leidėjo uždavinius.

Disertacijos ginamieji teiginiai

1. Mokesčių teisės normos pasižymi reguliaciniu poveikiu kredito įstaigų veiklai ir gali būti naudojamos kredito įstaigų veiklos reguliavimui. Finansinio stabilumo užtikrinimo tikslu yra pateisinamas ne tik ūkinės-komercinės veiklos laisvės ribojimas, bet ir nuosavybės teisės ribojimas, todėl mokesčių teisės normų sukuriamas ribojamasis poveikis kredito įstaigų nuosavybės teisei yra pateisinamas ne tik fiskaliniais, bet ir reguliaciniais tikslais. Mokesčių teisės normų reguliacinis poveikis kredito įstaigoms yra pagrįstas ne tam tikro elgesio skirstymu į teisėtą ar neteisėtą, bet ekonominių sprendimo priėmimo sąlygų reguliavimu, todėl mokesčių teisės normos leidžia įstatymų leidėjui reguliuoti patį kredito įstaigų sprendimų priėmimo procesą.
2. Kredito įstaigų veiklos apmokestinimui skirtos mokesčių teisės normos negali būti vienodai efektyvios (teisės ekonominio efektyvumo principo požiūriu) įstatymų leidėjui siekiant ir reguliacinių, ir fiskalinių tikslų. Kuo aukštesni reguliaciniai tikslai bus keliami mokesčių teisės normoms, tuo tokios mokesčių teisės normos bus mažiau efektyvios siekiant įstatymų leidėjo nustatytų fiskalinių tikslų ir *vice versa*.
3. Mokesčių teisės normos gali būti naudojamos tiek kaip savarankiška kredito įstaigų veiklos reguliavimo priemonė, tiek kaip papildoma kredito įstaigų veiklos reguliavimo priemonė kartu su jau galiojančiu kredito įstaigų veiklos teisiniu reguliavimu. Kredito įstaigų veiklos reguliavimas mokesčių teisės normomis gali ženkliai pagerinti įstatymų leidėjo galimybes reguliuoti rizikingą kredito įstaigų veiklą ir užtikrinti finansų sektoriaus stabilumą.
4. Kredito įstaigų veiklos reguliavimo aspektu Lietuvos mokesčių teisės normų sistemoje yra tinkamai neišnaudotas mokesčių teisės normų reguliacinis potencialas ir galimybės.

Tyrimo šaltiniai

Svarbiausi tyrimo šaltiniai yra kredito įstaigų veiklos apmokestinimui skirtų mokesčių teisės aktų projektai ir projektiniai mokesčių teisės aktų pasiūlymai, taip pat galiojantys mokesčių įstatymai, nukreipti į kredito įstaigų veiklos apmokestinimą. Kredito įstaigų veiklos reguliavimui skirtų mokesčių teisės aktų projektai, taip pat galiojančios mokesčių teisės normos yra analizuojamos siekiant atskleisti kredito įstaigų veiklos reguliavimo mokesčių teisės normomis galimybes ir pagrindinius bruožus, išanalizuoti ir įvertinti pasaulines kredito įstaigų veiklos reguliavimo mokesčių teisės normomis iniciatyvas.

Labai svarbūs tyrimo šaltiniai yra ir užsienio mokslinė literatūra, moksliniai straipsniai, kuriuose nagrinėjama mokesčių teisės normų reguliacinis poveikis, poveikio tipai, pagrindinės kredito įstaigų veiklos reguliacinio apmokestinimo teorijos ir modeliai. Analizuojant mokesčių teisės normų reguliacinio poveikio kilmę ir ypatumus, daug dėmesio skirta garsiausių mokesčius nagrinėjusių mokslininkų A. Lafero¹⁴, L. Kaplow¹⁵, J. Tobino¹⁶, J. M. Keinso¹⁷, W. Baumol¹⁸, D. Shaviro¹⁹ ir kt. darbams, kuriuose mokesčiai analizuojami socialinio elgesio, nesusijusio su mokesčių mokėjimu, reguliavimo aspektu, atskleidžiant mokesčių reguliacinio poveikio ypatumus, būdingus reguliacinėms mokesčių teisės normoms, skirtoms kredito įstaigų veiklos reguliavimui.

Taip pat labai svarbūs tyrimo šaltiniai yra ES Teisingumo Teismo, Lietuvos Konstitucinio Teismo, JAV Aukščiausiojo Teismo doktrina. Teismo praktika analizuota siekiant atskleisti kintantį doktrinos požiūrį į mokesčių teisės normų reguliacinį poveikį socialiniams

¹⁴ LAFFER, A. B. *The Laffer Curve: Past, Present, and Future* [interaktyvus]. Heritage. org., No. 1765, 1 June 2004 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.heritage.org/research/reports/2004/06/the-laffer-curve-past-present-and-future>>.

¹⁵ KAPLOW, L.; ir SHAVELL, S. *On the Superiority of Corrective Taxes to Quantity Regulation* [interaktyvus]. American Law and Economics Review, Oxford University, Vol. 4(1), 2002. p. 1–17. [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.nber.org/papers/w6251>>.

¹⁶ TOBIN, J. *A Proposal for International Monetary Reform* [interaktyvus]. Eastern Economic Journal, Eastern Economic Association, Vol. 4(3-4), Jul/Oct. 1978. p. 153–159 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://college.holycross.edu/ej/Volume4/V4N3_4P153_159.pdf>.

¹⁷ KEYNES, J. M. *The General Theory of Employment, Interest and Money* [interaktyvus]. New York: Harcourt, Brace. 1936. [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://cas.umkc.edu/economics/people/facultypages/kregel/courses/econ645/winter2011/generaltheory.pdf>>.

¹⁸ BAUMOL, W. J. *On Taxation and the Control of Externalities* [interaktyvus]. The American Economic Review, Vol. 62, No. 3, p. 307–322. American Economic Association, June 1972 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.jstor.org/stable/1803378>>.

¹⁹ SHACKELFORD, D. A.; SHAVIRO, D.; ir SLEMROD, J. B. *Taxation and the Financial Sector* [interaktyvus]. NYU School of Law, Public Law Research Paper No. 10-30; NYU Law and Economics Research Paper No. 10-25, June 2010 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=1601330>> or <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1601330>>.

santykiams, nesusijusiems su mokesčių mokėjimu, bei su mokesčių mokėjimu nesusijusios veiklos reguliavimo mokesčių teisės normomis teisėtumo kriterijų atsiradimą ir formavimąsi. Darbe nemažai dėmesio yra skirta JAV Aukščiausiojo Teismo praktikos analizei, kadangi JAV mokesčių teisės normos su mokesčių mokėjimų nesusijusios veiklos reguliavimui buvo pradėtos naudoti pakankamai anksti ir JAV Aukščiausiasis Teismas nagrinėdamas įstatymų leidėjo iniciatyvas apmokestinimo galią išnaudoti įvairių socialinių santykių, įskaitant ir kredito įstaigų veiklos, reguliavimui, apibūdino ir suformavo apmokestinimo galios naudojimo su mokesčių mokėjimu nesusijusios veiklos, *inter alia* kredito įstaigų veiklos, reguliavimui teisėtumo kriterijus, kurie yra analizuojami ir tiriami darbe.

Nagrinėjant bendruosius mokesčių teisės klausimus, taip pat teisės teorijos klausimus darbe taip pat remtasi ir B. Sudavičiaus, A. Medelienės monografija „Mokesčių teisė“²⁰, A. Vaišvilos „Teisės teorija“²¹, H. Kelzeno monografija „Grynoji teisės teorija“²² ir kitų teisės mokslininkų darbais.

Disertacijos tema pasaulyje parengti tyrimai

Mokesčių reguliacinis poveikis kredito įstaigų veiklai pasaulyje daugiausia buvo analizuojamas ekonominiu požiūriu ir didžioji dalis atliktų tyrimų kredito įstaigų veiklos reguliavimo mokesčiais tema yra ekonominiai-finansiniai. Mokesčių teisės normų reguliacinis poveikis kredito įstaigų veiklai ir galimybė mokesčių teisės normomis reguliuoti kredito įstaigų veiklą epizodiškai buvo tirta Tarptautinio valiutos fondo²³, Europos Komisijos atliktuose tyrimuose²⁴, kiek daugiau dėmesio kredito įstaigų veiklos reguliavimui mokesčių teisės

²⁰ MEDELIENĖ, A.; ir SUDAVIČIUS, B. *Mokesčių teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2011.

²¹ VAIŠVILA, A. *Teisės teorija*: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2004.

²² KELSENAS, H. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 2002.

²³ P.vz. žr. CLAESSENS, S.; KEEN, M.; ir PAZARBASIOGLU, C. *Financial Sector Taxation: The IMF's Report to the G-20 and Background Material* [interaktyvus]. Washington, DC: IMF, September, 2010 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.imf.org/external/np/seminars/eng/2010/paris/pdf/090110.pdf>>.

KLEMM, A. *Allowances for Corporate Equity in Practice* [interaktyvus]. [Washington, D.C.]: International Monetary Fund, WP/06/259, 1 November 2006 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2006/wp06259.pdf>>.

DE MOOIJ, R. A.; KEEN, M.; ir ORIHARA, M. *Taxation, Bank Leverage, and Financial Crises* [interaktyvus]. Working Paper No. 13/48, 25 February 2013 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2013/wp1348.pdf>>.

MATHESON, T. *Taxing Financial Transactions: Issues and Evidence* [interaktyvus]. International Monetary Fund Working Paper Nr. WP/11/54, 2011 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.imf.org/external/pubs/cat/longres.aspx?sk=24702.0>>.

²⁴ Europos Sąjungos Komisija. *Financial sector taxation* [interaktyvus]. Taxation papers, working paper No. 25, 2010. First published as Staff Working Document SEC (2010)1166 2/12/2010 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.].

normomis yra skirta monografijoje „Finansų sektoriaus apmokestinimas ir reguliavimas“²⁵, tačiau, skirtingai nei šiame darbe, monografijoje didžiausias dėmesys skiriamas praktiniams kredito įstaigų veiklos reguliavimo mokesčių teisės normomis aspektams. Mokesčių teisės normų reguliacinis poveikis kredito įstaigų veiklai tiriamas ir Robert D. Cooter ir Neil S. Siegel²⁶, M. Keen²⁷ ir kitų mokslininkų darbuose, tačiau juose mokesčių teisės normų reguliacinis poveikis taip pat daugiausia analizuojamas praktiniu-ekonominiu aspektu, dėmesio teoriniams mokesčių teisės normų reguliacinio poveikio aspektams skiriama pakankamai nedaug. Lietuvoje nuoseklių mokslinių tyrimų, kuriuose teoriniu (doktriniu) aspektu būtų tirtas mokesčių teisės normų naudojimas šiuolaikinių kredito įstaigų veiklos reguliavimui, nėra atlikta. Lietuvoje doktriniu (teoriniu) aspektu nei mokesčių teisės normų reguliacinis poveikis kredito įstaigų veiklai, nei mokesčių teisės normų naudojimas kredito įstaigų veiklos reguliavimui nėra ištirtas.

Darbo mokslinis naujumas

Lietuvos mokesčių teisės normų reguliacinis poveikis kredito įstaigų veiklai teisiniu aspektu niekada nebuvo tiriamas, nei nacionaliniu, nei tarptautiniu mastu. Analizuojant užsienio teisės mokslininkų darbus, skirtus mokesčių teisės normų reguliacinio poveikio analizei, pastebėtina, kad dauguma atvejų didžiausias dėmesys yra skiriamas ekonominiams mokesčių reguliacinio poveikio kredito įstaigoms aspektams, o mokesčių teisės normos ir jų reguliacinis poveikis kredito įstaigų veiklai kaip teisės mokslo objektas teisiniu (doktriniu) požiūriu analizuojamas fragmentiškai, didžiausią dėmesį skiriant ne teoriniams teisiniams, bet praktiniams-ekonominiams mokesčių teisės normų poveikio aspektams. Disertacijoje pagrindinis

Prieiga per internetą:
<http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/taxation/gen_info/economic_analysis/tax_papers/taxation_paper_25_en.pdf>. Europos Sąjungos Komisija. CANNAS, G., et al. *Financial Activities Taxes, Bank Levies and Systemic Risk* [interaktyvus]. Taxation papers, working paper No. 43 – 2014 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą:
<http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/taxation/gen_info/economic_analysis/tax_papers/taxation_paper_43.pdf>.

²⁵ BUETTNER, T., et al. *Taxation and regulation of the financial sector*. MIT Press, 2014 m.

²⁶ COOTER, R. D.; ir SIEGAL, N. *Not the Power to Destroy: An Effects Theory of the Tax Power* [interaktyvus]. Virginia Law Review, Vol. 98, Issue 6, 2012. p. 1195–1251. [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą:
<http://works.bepress.com/robert_cooter/167/>.

²⁷ KEEN, M. *Rethinking the Taxation of the Financial Sector* [interaktyvus]. CESifo Economic Studies, Vol. 57, 1/2011, 1–24, Advance Access publication, 27 January 2011. [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą:
<http://bruegel.org/wp-content/uploads/imported/events/CESifo_Economic_Studies-2011-Keen-1-241.pdf>.

dėmesys yra skiriamas būtent teoriniams-teisiniams mokesčių teisės normų reguliacinio poveikio kredito įstaigų veiklai aspektams. Mokesčių teisės normos ir jų reguliacinis poveikis kredito įstaigoms yra analizuojamas išimtinai teisiniu aspektu, todėl disertacijoje atliktas tyrimas laikytinas nauju ir aktualiu. Atlikto tyrimo rezultatai padeda pagrindus išskirti mokesčių teisės normų reguliacinį poveikį kaip savarankišką teisės mokslo tyrimo objektą ir jį tirti ne tik kredito įstaigų veiklos, bet ir kitų socialinių santykių reguliavimo aspektais. Disertacija padeda teorinį (doktrininį) pagrindą kredito įstaigų veiklos reguliavimo mechanizmo tobulinimui išnaudojant nacionaliniu mastu mažai ištirtą ir Lietuvos kredito įstaigų veiklos reguliavimo sistemoje beveik nenaudotą mokesčių teisės normų reguliacinį poveikį. Darbe teoriniu požiūriu įrodomas ir pagrindžiamas mokesčių teisės normų reguliacinio poveikio (reguliacinės funkcijos) savarankiškumas, apibrėžiamos mokesčių teisės normų naudojimo kredito įstaigų veiklos reguliaciniais tikslais teisėtumo (konstitucingumo) sąlygos, pagrindiniai mokesčių teisės normų reguliacinio poveikio kredito įstaigų veiklai principai. Be to, darbe šiuolaikinė Lietuvos mokesčių teisės normų sistema pirmą kartą yra analizuojama ne fiskaliniu (ekonominiu), bet išimtinai teisiniu (reguliaciniu) požiūriu, pirmą kartą teoriniu požiūriu tiriamas mokesčių teisės normų, kaip teisės mokslo objekto, reguliacinis poveikis kredito įstaigų veiklai, nesusijusiai su mokesčių mokėjimu.

Praktinė darbo reikšmė

Disertacijoje yra pagrindžiamas ir įrodomas mokesčių teisės normų reguliacinio poveikio savarankiškumas, pagrindiniai mokesčių teisės normų reguliacinio poveikio požymiai, mokesčių teisės normų reguliacinio poveikio kredito įstaigų veiklai ypatybės jį lyginant su draudimus ir leidimus nustatančiomis teisės normomis, doktrininis (teoriniu) požiūriu pagrindžiamas ir įrodomas mokesčių teisės normų tinkamumas kredito įstaigų veiklos reguliavimui, suformuluojami pagrindiniai kredito įstaigų veiklos reguliavimo mokesčių teisės normomis principai. Atliktas tyrimas padeda teorinius pagrindus Lietuvos mokesčių sistemos, o kartu ir kredito įstaigų veiklos reguliavimo tobulinimui, atlikto tyrimo rezultatai ir išvados taip pat gali būti pritaikomos ir naudojamos kuriant ir tobulinant ne tik Lietuvos, bet ir Europos Sąjungos mokesčių teisės normų sistemą, jos reguliacinį poveikį kredito įstaigų veiklai Europos Sąjungos mastu. Disertacijos išvados ir pasiūlymai suteiks galimybę įstatymų leidėjui pasinaudoti

mokesčių teisės normų reguliaciniu poveikiu kuriant ir tobulinant teisinį kredito įstaigų veiklos reguliavimo mechanizmą.

Tyrimo rezultatų apibavimas

Yra parengti du moksliniai straipsniai, susiję su disertacijos tema ir disertacijoje nagrinėjamosiomis problemomis. Straipsniai buvo publikuoti Vilniaus universiteto periodiniame mokslo žurnale „Teisė“. Autorius taip pat pristatė pranešimą tarptautiniame moksliniame renginyje.

Disertacijos struktūra

Disertacijos struktūra pasirinkta atsižvelgiant į tyrimo objektą ir iškeltus uždavinius. Disertaciją sudaro įvadas, trys dėstomosios dalys ir išvados.

Disertacijos įvadinėje dalyje apibrėžtas darbo tikslas, aptariamas tyrimo aktualumas, mokslinis darbo naujumas, tyrimo objektas, dalykas, tikslas, uždaviniai, pagrindiniai disertacijoje naudojami tyrimo šaltiniai, trumpai apžvelgti pasaulyje atlikti tyrimai disertacijos tema, suformuluoti sprendžiami uždaviniai, pristatyti taikyti tyrimų metodai, pagrindiniai disertacijos ginamieji teiginiai, tyrimo rezultatų apibavimas, disertacijos struktūra.

Pirmoji disertacijos dalis „*Mokesčių teisės normos kaip kredito įstaigų veiklos reguliavimo priemonė*“ yra skirta doktrininio (teorinio) požiūriu pagrįsti ir įrodyti mokesčių teisės normų tinkamumą kredito įstaigų veiklos reguliavimui, atskleisti mokesčių teisės normų reguliacinio poveikio kredito įstaigų veiklai pagrindinius požymius, teisėtumo sąlygas ir pagrindinius principus. Pirmoje disertacijos dalyje teoriniu požiūriu yra įrodomas mokesčių teisės normų tinkamumas kredito įstaigų veiklos reguliavimui, aiškinama mokesčių teisės normų reguliacinio poveikio prigimtis, jos santykis su mokesčių teisės normoms keliamu fiskaliniu tikslu, pagrindiniai reguliavimo mokesčių teisės normų reguliacinio poveikio principai, atskleidžiamos pagrindinės mokesčių teisės normos reguliacinio poveikio kredito įstaigų veiklai ypatybės, jas lyginant su reguliaciniu poveikiu, būdingu tradicinio teisinio reguliavimo teisės normoms, įtvirtinančioms teisinius draudimus ir leidimus (komandas).

Antroje disertacijos dalyje „*Kredito įstaigų veiklos reguliacinio apmokestinimo iniciatyvų analizė*“, analizuojamos pagrindinės kredito įstaigų veiklos reguliavimui skirtų reguliacinių mokesčių koncepcijų mokesčių teisės normos ir jomis pagrįstos faktiškai taikomos

kredito įstaigų veiklos reguliavimui skirtos mokesčių teisės normos bei daugiausia pasiūlymų susilaukę kredito įstaigų veiklos reguliacinio apmokestinimo pasiūlymai bei iniciatyvos. Šioje disertacijos dalyje atliekama pagrindinių kredito įstaigų veiklos apmokestinimo koncepcijų ir jomis pagrįstų mokesčių iniciatyvų analizė, siekiant atsakyti į klausimą, ar mokesčių teisės normos gali būti naudojamos kredito įstaigų veiklos reguliavimui praktikoje.

Trečioje disertacijos dalyje „*Lietuvos mokesčių teisės normų sistemos vertinimas kredito įstaigų veiklos reguliavimo aspektu*“ analizuojama Lietuvos mokesčių teisės normų sistema siekiant iširti ir įvertinti Lietuvoje galiojančių mokesčių teisės normų naudojimą kredito įstaigų veiklos reguliavimui. Atsižvelgiant į gautus lyginamosios sisteminės analizės rezultatus atitinkamai yra atliekamas tiriamųjų mokesčių teisės normų reguliacinio poveikio kredito įstaigų veiklai vertinimas, identifikuojant mokesčių teisės normų reguliacinio poveikio rūšį ir įvertinant reguliacinio poveikio suderinamumą su bendromis pasaulinėmis ir nacionalinėmis kredito įstaigų veiklos reguliavimo tendencijomis, bei kredito įstaigų reguliavimui keliamais tikslais. Atlikus atskirų mokesčių teisės normų reguliacinio poveikio vertinimą, atitinkamai atliekamas bendras Lietuvos mokesčių teisės normų sistemos vertinimas kredito įstaigų veiklos reguliavimo aspektu, įvertinant mokesčių teisės normų reguliacinio poveikio naudojimą kredito įstaigų veiklos reguliavimui ir Lietuvos mokesčių teisės normų sistemos suderinamumą su nacionalinėmis ir pasaulinėmis kredito įstaigų reguliavimo tendencijomis bei kredito įstaigų reguliavimui keliamais tikslais.

Disertacija užbaigiama atlikto tyrimo pagrindu suformuluotomis išvadomis, kurios apibendrina atlikto tyrimo ir pagrindinių tyrimo uždavinių sprendimo rezultatus, taip pat pateikiami pasiūlymai dėl galimybių pagerinti kredito įstaigų veiklos reguliavimą pasinaudojant mokesčių teisės normų reguliaciniu poveikiu, taip pat nacionalinės mokesčių teisės normų sistemos patobulinimo.

MOKESČIŲ TEISĖS NORMOS KAIP KREDITO ĮSTAIGŲ VEIKLOS REGULIAVIMO PRIEMONĖ

Šioje disertacijos dalyje yra tiriamas ir analizuojamas mokesčių teisės normų tinkamumas kredito įstaigų veiklos reguliavimui. Šioje disertacijos dalyje yra tiriamas mokesčių teisės normų reguliacinis poveikis, jo prigimtis ir santykis su mokesčių teisės normų fiskaline funkcija. Šios disertacijos dalies tikslas – metodologiškai pagrįsti ir įrodyti, kad mokesčių teisės normos dėl joms būdingo reguliacinio poveikio gali būti naudojamos kredito įstaigų veiklos reguliavimui, taip pat atskleisti pagrindines mokesčių teisės normos reguliacinio poveikio ypatybes, lyginant su reguliaciniu poveikiu, būdingu tradicinio teisinio reguliavimo teisės normoms, įtvirtinančioms teisinius draudimus ir leidimus (komandas). Šioje disertacijos dalyje atskleidžiami mokesčių teisės normų reguliacinio poveikio kredito įstaigų veiklai pagrindiniai požymiai, teisėtumo sąlygos ir pagrindiniai principai.

Mokesčių teisės normų reguliacinio poveikio esmė bei ekonominė prigimtis

Mokesčių teisės prasme mokestis yra suprantamas kaip mokesčių teisės normos nustatyta piniginė prievolė valstybės biudžetui – mokesčių teisės prasme mokestis iš esmės yra mokesčių teisės normos sukurtos socialinio elgesio taisyklės išraiška. Doktrinoje pripažįstama, kad mokesčiams, kaip mokesčių teisės normų nustatytoms prievolėms, yra būdingos dvi pagrindinės funkcijos: fiskalinė ir reguliacinė²⁸. Fiskalinė mokesčių funkcija dažnai teisės doktrinos įvardijama kaip svarbiausia arba pagrindinė mokesčių funkcija²⁹. Fiskalinės mokesčių funkcijos turinį sudaro būtinybė užtikrinti pakankamas pajamas į valstybės biudžetą, t. y. surinkti pakankamą kiekį mokestinių pajamų, būtinų viešųjų funkcijų įgyvendinimui. Fiskalinės funkcijos esmę atskleidžia visame pasaulyje gerai žinoma ant JAV IRS centrinės būstinės Vašingtone iškalta frazė, apibūdinanti mokesčius kaip kainą, kurią mes mokame už civilizuoatą visuomenę (mokesčiai yra tai, ką mes mokame už civilizuoatą visuomenę)³⁰. Mokesčio fiskalinė

²⁸ MEDELIENĖ, A.; ir SUDAVIČIUS, B. *Mokesčių teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2011, p. 39–40.

²⁹ Ten pat.

³⁰ JAV Aukščiausiojo Teismo 1927 m. lapkričio 21 d. sprendimas byloje *Compania General de Tabacos de Filipinas v. Collector of Internal Revenue*, 275 U.S. 87 (1927).

funkcija yra glaudžiai susijusi su mokesčio, kaip ekonominės kategorijos, sąvoka, kuri mokesčių supaprastintai apibrėžia kaip valstybės pajamų šaltinį.³¹

Modernioji mokesčių teisė mokesčiui, kaip teisinei kategorijai, kelia ne tik valstybės pajamų užtikrinimo, bet ir socialinių santykių reguliavimo tikslą, o mokesčių (arba mokesčių teisės norma nustatytą piniginę prievolę valstybei) supranta ne tik kaip priemonę užtikrinti valstybės biudžeto pajamas, bet ir kaip veiksmingą socialinių santykių reguliavimo priemonę. Pažymėtina, kad šiuo atveju socialiniai santykiai suprantami plačiau, negu tik socialiniai santykiai, susiję su mokesčių prievolių vykdymu. Konstitucinis Teismas savo nutarimuose, mokesčius analizuodamas ne kaip ekonominę, bet kaip teisinę kategoriją, yra pažymėjęs, kad mokesčiais ne tik siekiama pajamų į valstybės biudžetą, bet mokesčiais yra reguliuojami valstybėje vykstantys ekonominiai, socialiniai procesai, skatinamos naudingos ūkinės pastangos, paremiami ūkio plėtros prioritetai.³² Šiuo atveju Konstitucinis Teismas mokesčių reguliacinio poveikio nesieja tik su mokesčių prievolių vykdymu, tačiau pabrėžia mokesčių reguliacinio poveikio universalumą – mokesčiais gali būti reguliuojami įvairūs valstybėje vykstantys ekonominiai, socialiniai procesai. Vis dėlto analizuojant Konstitucinio Teismo praktiką, pastebėtina, kad Konstitucinis Teismas nei viename iš savo nutarimų mokesčių reguliacinės funkcijos nėra analizavęs detaliau. Mokesčių reguliacinis poveikis nebuvo detalizuotas ir LVAT praktikoje. Nacionalinėje jurisprudencijoje mokesčių reguliacinė funkcija ir jos poveikio principai niekada nebuvo tiriami iš esmės. Teismų praktikoje apsiribojama tik reguliacinės mokesčių funkcijos ir reguliacinės mokesčių galios pripažinimu. Teisės doktrinoje, reguliacinis mokesčių poveikis aiškinamas per skirtingų mokesčių tarifų įtaką apmokestinamoms veikloms, su tikslu paveikti skirtingais tarifais apmokestinamas veiklas – jas paskatinti arba jas nuslopinti³³. Kaip matyti iš teisės doktrinos pateikiamo mokesčių reguliacinio poveikio apibrėžimo, mokesčių reguliacinis poveikis nėra siejamas tik su socialiniais santykiais, susijusiais su mokesčių mokėjimu – kalbant apie mokesčių reguliacinį poveikį yra kalbama apie galimybę mokesčiais reguliuoti įvairias apmokestinamas veikas arba įvairius socialinius santykius. Vis dėlto, teisės doktrinos pateikiamas mokesčių

³¹ Pvz. žr. PEARCE, D. *The MIT Dictionary of Modern Economics* (4th ed.). Cambridge: The MIT Press, 1992. p. 421.

MANKIW, N. G. *Essentials of Economics*. Third edition. Mason, Ohio: Thomson -Southwestern, 2004. p. 124, 131.

³² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. lapkričio 17 d. nutarimas „Dėl mokesčių bazės netiesioginio nustatymo“. Valstybės žinios, 2003, Nr. 109-4887.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. rugsėjo 22 d. nutarimas „Dėl apmokestinimo nekilnojamojo turto mokesčiu“. Teisės aktų registras, 2015, Nr. 14100.

³³ MEDELIENĖ, A.; ir SUDAVIČIUS, B. *Mokesčių teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2011, p. 40–41.

reguliacinio poveikio apibrėžimas nėra pakankamas mokesčių teisės normų reguliacinio poveikio esmei ir potencialui atskleisti. Siekiant tinkamai suprasti mokesčių teisės normų reguliacinio poveikio ypatybes, visų pirma yra būtina išanalizuoti ir atskleisti mokesčių, kaip teisinės kategorijos, reguliacinio poveikio esmę bei kilmę.

Mokesčių, arba mokesčių teisės normų nustatytų piniginių prievolių, reguliacinis poveikis socialiniams santykiams paaiškinamas per mokesčio³⁴, kaip ekonominės kategorijos, sampratą. Šiuolaikinėje apmokestinimo teorijoje pripažįstama, kad mokesčiams yra būdingas stiprus reguliacinis poveikis ir mokesčiais galima efektyviai reguliuoti įvairius socialinius santykius³⁵. Modernioji apmokestinimo teorija pripažįsta ir išskiria reguliacinius mokesčius, kurie yra sukurti visų pirma tam, kad reguliuotų elgesį, o ne užtikrintų pajamas.³⁶ Mokesčius modernioji ekonomikos teorija apibūdina kaip kainų reguliavimo įrankį, kurio pagalba valstybė gali daryti įtaką rinkos dalyvių elgesiui, keičiant rinkoje nusistovėjusias prekių ir paslaugų kainas³⁷. Taigi reguliacinis mokesčių, kaip teisinės kategorijos, poveikis paaiškinamas per mokesčio ekonominį poveikį socialiniams santykiams – mokesčio, kaip teisinės kategorijos, o kartu ir mokesčių teisės, reguliacinė funkcija paaiškinama per ekonomikos teorijos pateiktą mokesčio, kaip kainų reguliavimo priemonės, apibrėžimą. Teisiniu požiūriu mokestis yra pinigine prievolė (mokesčių teisės normos nustatyta pinigine prievolė valstybei). Mokesčio, kaip teisinės kategorijos, reguliacinis poveikis aiškinamas per mokesčio teisės normos nustatytos taisyklės (reikalavimo sumokėti atitinkamo dydžio mokestį) įtaką rinkos dalyvių socialinio

³⁴ Šiuo atveju reikėtų išskirti makroekonomikos ir mikroekonomikos požiūrį į mokesčius. Makroekonomika tiria bendruosius ekonomikos procesus kaip visumą ir nesikoncentruoja į individų asmeninių pasirinkimų tyrimą, todėl makroekonominiu vertinimu, mokesčiai yra valstybės, viešosios valdžios pajamos (PEARCE, D. *The MIT Dictionary of Modern Economics* (4th ed.). Cambridge: The MIT Press, 1992. p. 421). Skirtingai nei makroekonomika, mikroekonomika tiria atskirų įmonių ir individų ekonominius pasirinkimus ir elgesį, todėl mokestis mikroekonomikos požiūriu suvokiamas per asmens arba firmos prizmę, todėl individo (firmos) atžvilgiu mokestis ir yra ne kas kita, kaip asmens arba individo turto arba pajamų netekimas – išlaidos (VARIAN, H. R. *Mikroekonomika: šiuolaikinis požiūris*: vadovėlis. Vilnius: Margi raštai, 1999. p. 87, 278). Mikroekonomikos požiūriu mokestis yra asmens arba įmonės sąnaudos (išlaidos), susijusios su apmokestinamos veiklos vykdymu – makroekonomika mokesčius įtraukia į bendrą tam tikros ekonominės veiklos kainą (MANKIW, N. G. *Essentials of Economics*. Third edition. Mason, Ohio: Thomson -Southwestern, 2004. p. 124, 131). Taigi ekonomikos teorijos požiūriu mokestis suprantamas kaip valstybės pajamos arba asmens (įmonės) išlaidos, susijusios su privalomais mokėjimais į valstybės biudžetą.

³⁵ BAUMOL, W. J.; ir BLINDER, A. S. *Economics: Principles and policy* (5th ed.). San Diego [Calif.]: Harcourt Brace Jovanovich, 1991. p. 72.

³⁶ BAUMOL, W. J.; ir BLINDER, A. S. *Economics: Principles and policy* (5th ed.). San Diego [Calif.]: Harcourt Brace Jovanovich, 1991. p. 72.

³⁷ GREGORY, P. R.; ir RUFFIN, R. J. *Basic Economics*. Glenview, II: Scott, Foresman and Company, 1989. p. 80. KAPLOW, L.; ir SHAVELL, S. *On the Superiority of Corrective Taxes to Quantity Regulation* [interaktyvus]. American Law and Economics Review, Oxford University, Vol. 4(1), 2002. p. 1–17. [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.nber.org/papers/w6251>>.

elgesio pasirinkimo ekonominiams motyvams. Mokesčių teisės norma yra sukuriama pinigine prievole (mokestis), kuris veikia asmens, kurio atžvilgiu yra nustatoma mokestinė prievolė, pasirinkimą imtis apmokestinamosios veiklos. Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, kad mokesčio, kaip teisinės kategorijos, reguliacinio poveikio socialiniams santykiams prigimtis yra ekonominė – mokesčių reguliacinė funkcija ir mokesčio reguliacinis poveikis paaiškinamas per moderniosios ekonomikos teorijos pateikiamą mokesčio, kaip kainų reguliavimo priemonės, apibrėžimą.

Mokesčių teisės normų reguliacinis poveikis pasireiškia per mokesčių teisės normų nustatytų mokesčių (piniginių prievolių) reguliacinį poveikį apmokestinamai veiklai (socialiniams santykiams). Mokesčių teisės normų reguliacinis poveikis yra mokesčių reguliacinės funkcijos išraiška. Mokesčių teisės normomis nustatant mokesčius įvairioms apmokestinamosios veikloms, įstatymų leidėjas įgauna galimybę daryti reguliacinį poveikį socialiniams santykiams, susijusiems su apmokestinama veikla. Įstatymų leidėjas, mokesčių teisės normomis nustatydamas mokesčius gali daryti įtaką mokesčių mokėtojo pasirinkimui veikti vienu ar kitu būdu.

Mokesčių teisės normų fiskalinės ir reguliacinės funkcijos santykis

Mokesčių teisės normomis, nustatant mokestines prievoles valstybės naudai, yra siekiama užtikrinti valstybės fiskalinius interesus, o kartu ir įgyvendinama mokesčių fiskalinė funkcija. Mokesčiams ir juos nustatančioms mokesčių teisės normoms taip pat būdingas ir reguliacinis poveikis, kuris yra tiesiogiai susijęs su rinkos dalyvių reakcija į dėl apmokestinimo pasikeitusias rinkos sąlygas. Mokesčių teisės normų reguliacinis poveikis yra mokesčių reguliacinės funkcijos išraiška. Siekiant geriau suprasti mokesčių teisės normų reguliacinį poveikį ir jo dėsningumą, bei tinkamumą socialinių santykių reguliavimui, yra būtina išanalizuoti ir suprasti mokesčių reguliacinės ir fiskalinės funkcijų tarpusavio ryšį.

Mokesčių teisės normų reguliacinė funkcija, o kartu ir reguliacinis poveikis pasireiškia per mokesčių teisės normų poveikį socialinių santykių dalyvių elgsenai. Šiuo atveju svarbu pažymėti, kad kalbant apie mokesčių teisės normų reguliacinį poveikį, yra analizuojamas mokesčio, kaip piniginės prievolės valstybės biudžetui, poveikis socialiniams santykiams, nesusijusiems su mokestinių prievolių vykdymu. Mokesčių teisės normų reguliacinė funkcija pasireiškia per mokesčių ribojamąjį ir skatinamąjį poveikį rinkos dalyvių elgsenai. Mokesčių

teisės normos ribojamasis reguliacinis poveikis pasireišk tada, kai mokesčių teisės normų pagalba bus didinamas apmokestinimo intensyvumas ir didinamas mokesčio tarifas, sunkinama mokesčių mokėjimo tvarka ir griežtinamos su mokesčių mokėjimu susijusios taisyklės. Mokesčių teisės normos skatinamasis poveikis pasireišk tada, kai mokesčių teisės normomis bus mažinamas apmokestinimo intensyvumas ir mažinamas mokesčio tarifas, palengvinamos su mokesčių mokėjimu susijusios taisyklės. JAV Aukščiausiasis Teismas, tirdamas mokesčių teisės normų reguliacinį potencialą, viename savo sprendimų yra pastebėjęs, kad bet kokia mokesčių teisės norma, nustatanti mokesčius, neišvengiamai pasižymi reguliaciniu poveikiu apmokestinamiems socialiniams santykiams³⁸. Bet kokia mokesčių teisės norma, keičianti apmokestinamosios veiklos apmokestinimo sąlygas (tiek jas palengvinanti, tiek jas pasunkinanti) neišvengiamai reguliaciniu požiūriu paveiks apmokestinamojo asmens pasirinkimą imtis apmokestinamosios veiklos. Apmokestinimo sąlygų sugriežtinimas ribos mokesčių mokėtojo pasirinkimą imtis apmokestinamosios veiklos, o kartu ir skatins ieškoti alternatyvų apmokestinamajai veiklai. Mokesčių teisės normos, palengvinančios tam tikros ekonominės veiklos apmokestinimo sąlygas, skatins mokesčių mokėtoją imtis palankiau apmokestinamos veiklos.

Mokesčių teisės normų fiskalinė funkcija reiškia mokesčių teisės normos galimybę užtikrinti biudžetines pajamas. Mokesčių teisės normų fiskalinis poveikis pasireiškia per mokesčių teisės normų nustatomų mokesčių galimybę užtikrinti biudžetines pajamas valstybės biudžetui. Mokesčių fiskalinis poveikis yra ekonominė kategorija, kuris gali būti įvertintas per konkretaus mokesčio sukuriamą fiskalinį efektą (rezultatą) valstybės biudžetui. Teisės mokslo prasme mokesčių teisės normų fiskalinė funkcija yra aktuali ne kiekybiniu (ekonominiu) aspektu, bet kokybiniu aspektu, t. y. vertinant ar fiskalinė funkcija apskritai yra būdinga analizuojamai mokesčių teisės normai. Iš aukščiau atliktos analizės matome, kad bet kokia mokesčių teisės norma pasižymi tam tikru reguliaciniu poveikiu apmokestinamajai veiklai – visoms mokesčių teisės normoms yra būdingas reguliacinis poveikis ir reguliacinė funkcija. Tiriant fiskalinę mokesčių teisės normų funkciją, pastebėtina, kad ne visos mokesčių teisės normos atlieka fiskalinę funkciją – ne visos teisės normos, nustatančios mokesčius, gali užtikrinti biudžetines pajamas. Mokesčių teisės normos, nustatančios ypatingai sunkias apmokestinimo sąlygas

³⁸ JAV Aukščiausiojo Teismo 1937 m. kovo 29 d. sprendimas byloje *Sonzinsky v. United States*, 300 U.S. 506 (1937).

(pavyzdžiui 100 proc. ir didesnius mokesčių tarifus) arba mokesčių teisės normos, nustatančios mokestines lengvatas (mokesčių teisės normos, nustatančios tam tikros veiklos neapmokestinimą) negarantuoja jokių pajamų valstybės biudžetui, tačiau abiem atvejais tokios mokesčių teisės normos, neabejotinai pasižymės ypatingai stipriu reguliaciniu poveikiu apmokestinamai veiklai ir apmokestinamiesiems socialiniams santykiams. Be to, iš ekonomikos teorijos atrastų dėsningumų galima matyti, kad tam tikrais atvejais mokesčių teisės normų nustatomų apmokestinimo sąlygų keitimas apskritai gali iš viso neturėti jokio fiskalinio poveikio³⁹. Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, ne visoms mokesčių teisės normoms apskritai yra būdingas fiskalinis poveikis ir fiskalinė funkcija. Be to, ne bet koks mokesčių teisės normų nustatytų apmokestinamųjų sąlygų keitimas gali turėti veikti mokesčio fiskalinį poveikį – mokesčių teisės normos nustatytas mokesčio tarifo pokytis fiskaliniu požiūriu gali būti neutralus ir visiškai neveikti mokesčių teisės normos kuriamo fiskalinio poveikio ir fiskalinės funkcijos.

Kaip matome iš aukščiau atliktos analizės, bet koks mokesčių tarifų ir apmokestinimo tvarkos pokytis sukelia reguliacinį efektą ir sąlygoja mokesčių teisės normų reguliacinės funkcijos pasireiškimą, tačiau ne bet koks mokesčių tarifų ir apmokestinimo tvarkos pokytis gali turėti poveikį mokesčių teisės normų fiskalinei funkcijai. Dėl šios priežasties apmokestinimo sąlygų keitimas gali būti neutralus mokesčių teisės normos fiskalinės funkcijos atžvilgiu, tačiau toks mokesčių teisės normos nustatytų apmokestinimo sąlygų pakeitimas neabejotinai pasižymės tam tikru reguliaciniu poveikiu socialiniams santykiams. Taigi net ir fiskaliniu požiūriu neutralius mokesčių tarifų pokyčius nustatančios mokesčių teisės normos sukels reguliacinį poveikį apmokestinamiesiems socialiniams santykiams. Dėl šios priežasties galima daryti išvadą, kad mokesčių teisės normų reguliacinis poveikis socialiniams santykiams nėra privalomu ryšiu susijęs su mokesčių teisės normų fiskaline funkcija ir fiskaliniu poveikiu. Šią išvadą patvirtina ir tai, kad mokesčių teisės normų reguliacinė funkcija pasireiškia ir tais atvejais, kai mokesčių teisės normos neatlieka jokios fiskalinės funkcijos, t. y. ir tada, kai mokesčių teisės normos apskritai neužtikrina jokių pajamų į valstybės biudžetą (mokestinių lengvatų arba maksimaliai griežtų apmokestinimo sąlygų nustatymo atveju). Atsižvelgiant į tai, galima daryti išvadą, kad mokesčių teisės normų reguliaciniam poveikiui nėra privalomas mokesčių teisės normų fiskalinis poveikis. Mokesčių teisės normų reguliacinė funkcija yra visiškai nepriklausoma nuo mokesčių

³⁹ WANNISKI, J. *Taxes, revenues, and the „Laffer curve“* [interaktyvus]. The Public Interest. 1978 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.nationalaffairs.com/public_interest/detail/taxes-revenues-and-the-laffer-curve>.

teisės normų fiskalinės funkcijos. Mokesčių teisės normos gali pasižymėti ir fiskaliniu, ir reguliaciniu poveikiu, tačiau tai jokių būdu nereiškia, kad mokesčių teisės normos fiskalinė funkcija yra mokesčių teisės normos reguliacinės funkcijos būtina sąlyga ar būtina priežastis. Mokesčių teisės normų fiskalinė funkcija ir mokesčių teisės normų reguliacinė funkcija nėra viena nuo kitos priklausomos ir jų ryšys nėra privalomas. Mokesčių teisės normos reguliacinės funkcijos įgyvendinimui nėra būtinas realus mokesčių fiskalinės funkcijos įgyvendinimas.

Čia taip pat pažymėtina, kad bet koks mokesčių teisės normų nustatytų apmokestinimo sąlygų pakeitimas, tiek sukeliantis fiskalinį efektą, tiek ir nesukeliantis jokio fiskalinio efekto bei nesusijęs su mokesčių teisės normos fiskalinės funkcijos įgyvendinimu, sukelia reguliacinį poveikį ir lemia mokesčių teisės normų reguliacinės funkcijos pasireiškimą. Dėl šios priežasties galima teigti, kad neįmanoma įgyvendinti mokesčių teisės normų fiskalinės funkcijos išvengiant mokesčių teisės normos reguliacinio poveikio pasireiškimą, ką pagrindžia jau anksčiau minėta garsi JAV Aukščiausiojo Teismo padaryta išvada, kad bet kokia mokesčių teisės norma, nustatanti mokesčius, neišvengiamai pasižymi reguliaciniu poveikiu apmokestinamiems socialiniams santykiams⁴⁰. Atsižvelgiant į šias išvadas, taip pat, konstatuotina, kad visoms mokesčių teisės normoms nukreiptoms į kredito įstaigų veiklos apmokestinimą yra būdingas tam tikras reguliacinis poveikis, kuris nėra susijęs privalomu ryšiu su mokesčių teisės normų fiskaline funkcija ir (ar) fiskaliniu poveikiu.

Aukščiau atlikta analizė taip pat leidžia daryti išvadą, kad, skirtingai nei dažniausiai buvo teigiama iki šiol, mokesčių teisės normų fiskalinė ir mokesčių teisės normų reguliacinė funkcijos yra dvi savarankiškos mokesčių teisės normų funkcijos. Mokesčių teisės normų reguliacinė funkcija nėra susijusi su mokesčių teisės normų fiskaline funkcija privalomu ryšiu. Mokesčių teisės normų reguliacinės funkcijos įgyvendinimui mokesčių teisės normų fiskalinė funkcija nėra būtina. Mokesčių teisės normų reguliacinė funkcija ir reguliacinis poveikis teoriniu požiūriu gali būti tiriamas atskirai nuo mokesčių teisės normų fiskalinės funkcijos ir tai gali būti savarankiškas teisės mokslo tyrimo objektas. Mokesčių teisės normų reguliacinis poveikis nėra mokesčių teisės normų fiskalinio poveikio išvestinė kategorija.

Vis dėlto, nors mokesčių teisės normų reguliacinė funkcija nėra susijusi privalomu ryšiu su mokesčių teisės normų fiskaline funkcija, tačiau šiuo atveju negalima teigti, kad mokesčių

⁴⁰ JAV Aukščiausiojo Teismo 1937 m. kovo 29 d. sprendimas byloje *Sonzinsky v. United States*, 300 U.S. 506 (1937).

teisės normų fiskalinės ir reguliacinės funkcijų santykis gali būti ignoruojamas, ar kad tai tarpusavyje nesuderinamos mokesčių teisės normų funkcijos. Iš aukščiau pateiktos analizės matyti, kad mokesčių teisės normų fiskalinė ir reguliacinės funkcijos gali būti tarpusavyje derinamos siekiant užtikrinti įstatymų leidėjo tiek fiskalinių, tiek reguliacinių tikslų efektyvų įgyvendinimą. Dėl šios priežasties siekiant tiek mokesčių teisės normų fiskalinių tikslų, tiek mokesčių teisės normų reguliacinių tikslų yra būtina įvertinti mokesčių teisės normų poveikį tiek fiskaliniu, tiek reguliaciniu požiūriu⁴¹. Dėl šios priežasties tiriant ir vertinant mokesčių teisės normų reguliacinę funkciją kartu su fiskaline funkcija, galima padidinti mokesčių teisės normų reguliacinį efektyvumą nekeičiant arba nežymiai pakeičiant mokesčių teisės normų fiskalinį efektyvumą. Tinkamas kredito įstaigų veiklos apmokestinimui skirtų mokesčių teisės normų fiskalinės ir reguliacinės funkcijos suderinimas daugeliu atveju leidžia padidinti mokesčių teisės normų reguliacinį efektyvumą nekeičiant arba nežymiai pakeičiant mokesčių teisės normų fiskalinį efektyvumą.

Mokesčių teisės normų reguliacinio ir fiskalinio tikslo suderinamumas

Pripažįstama, kad mokesčius nustatančios mokesčių teisės normos gali turėti du pagrindinius tikslus: fiskalinį ir reguliacinį tikslą. Mokesčių teisės normų fiskalinio tikslo esmė yra valstybės fiskalinių interesų užtikrinimas arba biudžetinių pajamų valstybės biudžetui surinkimas. Tais atvejais kai, mokesčių teisės normai yra keliamas fiskalinis tikslas, efektyvia laikytina tokia mokesčių teisės norma, kuri gali pasiekti jai įstatymų leidėjo keliamą fiskalinį tikslą, t. y. užtikrinti įstatymų leidėjo pageidaujamas valstybės biudžeto pajamas.

Mokesčių teisės normoms keliamas reguliacinis tikslas, priešingai nei fiskalinis tikslas, nėra susijęs su mokestinėmis pajamomis – reguliacinis tikslas yra susijęs su tam tikrų įstatymų leidėjo pageidaujamų socialinio elgesio normų įtvirtinimu, tam tikro elgesio standarto nustatymu. Mokesčių teisės normoms keliamas reguliacinis tikslas nėra siejamas su biudžetinių pajamų surinkimu – svarbiausia yra reikiamo elgesio standarto užtikrinimas. Atsižvelgiant į tai, kad mokesčio teisės normos reguliacinė ir fiskalinės funkcijos ne visada sutampa, o tam tikrais atvejais stipriu reguliaciniu poveikiu pasižyminčios mokesčių teisės normos visiškai neužtikrina

⁴¹ Tai ypač svarbu žinant, kad, kaip teigia Lafero teorema, visada egzistuoja bent dvi skirtingus mokesčių tarifus nustatančios mokesčių teisės normos, kurios leidžia pasiekti tuos pačius fiskalinius tikslus, sukelti skirtingą reguliacinį poveikį rinkos dalyvių elgesiui.

fiskalinės funkcijos (pavyzdžiui, mokesčių lengvatų atveju arba maksimalaus apmokestinimo atveju, kai nustatomi neproporcingai dideli mokesčiai), kyla teorinio pobūdžio klausimas dėl mokesčių teisės normai keliamų skirtingų tikslų – reguliacinio ir fiskalinio tikslo – suderinamumo. Jeigu mokesčių teisės normų fiskalinė ir reguliacinė funkcijos ne visada sutampa, o tam tikrais atvejais jos veikia priešingai (stiprinant mokesčių teisės normos reguliacinį poveikį mokesčių teisės normos fiskalinis poveikis gali susilpnėti ir tam tikrais atvejais apskritai išnykti), yra būtina iširti ir įvertinti, ar mokesčių nustatanti mokesčių teisės norma gali būti efektyvi siekiant tiek reguliacinių, tiek fiskalinių tikslų.

Neginčijama, kad mokesčių teisės norma fiskaliniu požiūriu bus efektyviausia tada, kai mokesčių teisės norma leis surinkti maksimalias pajamas kartu darydama minimalią įtaką apmokestinamiesiems socialiniams santykiams. Tokia mokesčių teisės norma ir jos nustatomas mokestis bus laikomi optimaliais fiskaliniu arba biudžeto pajamų užtikrinimo požiūriu. Bet koks optimalios fiskaliniu požiūriu mokesčių teisės normos pakeitimas reguliaciniais tikslais turės neigiamą įtaką mokesčio fiskalinei funkcijai ir susilpnins mokesčio fiskalinį poveikį sumažinant mokesčio duodamas pajamas, kadangi siekiamas reguliacinis poveikis visais atvejais mažins mokesčio fiskalinį efektyvumą. Išimtiniais atvejais, kai siekiama visiško tam tikrų socialinių santykių apribojimo (maksimalaus ribojamojo pobūdžio reguliacinio poveikio) arba visiško tam tikros ekonominės veiklos skatinimo (maksimalaus skatinamojo pobūdžio reguliacinio poveikio), mokesčių teisės normų pakeitimo neigiama įtaką mokesčio teisės normos fiskaliniam poveikiui bus tokia didelė, jog tokia mokesčių teisės norma gali apskritai neužtikrinti jokių pajamų į valstybės biudžetą ir neatlikti jokios fiskalinės funkcijos, t. y. tokios mokesčių teisės normos nustatomas mokestis neteks pagrindiniu mokesčiams laikyto fiskalinio tikslo.

Iš aukščiau pateiktos analizės galima padaryti išvadą, kad fiskaliniu požiūriu optimalių apmokestinimo sąlygų keitimas reguliaciniais tikslais suteikiant mokesčių teisės normoms stipresnį reguliacinį poveikį visais atvejais turės neigiamą fiskalinį efektą ir mažins mokesčių teisės normų fiskalinį efektyvumą, kadangi bus tolstama nuo optimalaus apmokestinimo sąlygų, dėl ko, palapsniui mažės biudžetinės pajamos. Mokesčių teisės normų fiskalinio efektyvumo sumažėjimas priklausys nuo to, kokio stiprumo reguliacinio efekto bus tikimasi iš mokesčių teisės normų pakeitimo. Jeigu mokesčių teisės normų pakeitimu siekiama maksimalaus reguliacinio poveikio (maksimaliai skatinti arba maksimaliai riboti rinką), tikėtina, kad toks mokesčių teisės normų pakeitimas turės tokių neigiamų fiskalinių pasekmių, kad mokesčių teisės

normų fiskalinis poveikis gali būti apskritai eliminuotas ir tokios mokesčių teisės normos nebeatitiks jokio fiskalinio tikslo. Kuo didesnio reguliacinio poveikio mokesčių teisės normomis siekiama, tuo didesnis neigiamas fiskalinis mokesčių teisės normų pakeitimo efektas tikėtinas. Dėl šios priežasties įstatymų leidėjas, keisdamas apmokestinimo sąlygas reguliaciniais tikslais, turi susitaikyti su tuo, kad atsižvelgiant į apmokestinimui keliamus reguliacinius tikslus ir laukiamą reguliacinį poveikį, toks apmokestinimo pakeitimas neišvengiamai turės neigiamą fiskalinį efektą ir mažins į biudžetą surenkamas mokesčines pajamas.

Iš nurodytų išvadų matyti, kad mokesčių teisės normos negali būti vienodai efektyvios siekiant ir reguliacinių, ir fiskalinių tikslų. Mokesčių teisės normos, kurios yra efektyviausios reguliaciniu požiūriu (maksimaliai ribojančios arba maksimaliai skatinančios) yra visiškai neefektyvios siekiant fiskalinių tikslų, o mokesčių teisės normos, kurios skirtos užtikrinti maksimalų fiskalinį efektyvumą, nepasižymės stipriu reguliaciniu poveikiu.

Šiuo atveju pažymėtina, kad mokesčių teisės normos, kurios fiskaliniu požiūriu yra optimalios arba garantuoja maksimalų fiskalinį efektą, reguliaciniu požiūriu, jas lyginant su maksimaliai ribojančiomis arba maksimaliai skatinančiomis mokesčių teisės normomis, visais atvejais bus vertintinos kaip pasižyminčios silpnesniu reguliaciniu poveikiu. Fiskaliniu požiūriu optimalios mokesčių teisės normos, nustatančios mokesčių tarifus, artimus optimaliam mokesčių tarifui, neužtikrins nei labai intensyvaus skatinamojo, nei labai intensyvaus ribojamojo reguliacinio poveikio, todėl reguliaciniu požiūriu, jas lyginant su administraciniais leidimais arba administraciniais draudimais, bus vertintinos tik kaip vidutiniškai efektyvios. Siekiant sustiprinti mokesčių teisės normų reguliacinį poveikį, neišvengiamai bus būtina nustatyti artimus maksimaliems mokesčių tarifus, kas šiuo atveju neišvengiamai turės neigiamą, arba geriausiu atveju, neutralų fiskalinį efektą ir tokie mokesčių teisės normų pakeitimai veiks priešingai įstatymų leidėjo keliamiems fiskaliniams mokesčių teisės normų tikslams. Kuo stipresnio reguliacinio efekto bus siekiama arba kuo didesni reguliaciniai tikslai mokesčių teisės normoms bus keliami, tuo tikėtinas didesnis neigiamas fiskalinis efektas ir tuo sunkiau bus įgyvendinti mokesčių teisės normoms įstatymų leidėjo keliamus fiskalinius tikslus.

Kuo aukštesni reguliaciniai tikslai bus keliami mokesčių teisės normoms, tuo tokios mokesčių teisės normos pasižymės mažesniu fiskaliniu efektu, o kartu ir bus mažiau efektyvios bei veiksmingos siekiant įstatymų leidėjo nustatytų fiskalinių tikslų. Jeigu mokesčių teisės normomis bus siekiama maksimalaus reguliacinio poveikio ir bus keliami maksimalūs

reguliaciniai tikslai, tokios mokesčių teisės normos fiskaliniu požiūriu bus vertintinos kaip silpnos ir neužtikrins fiskalinio tikslo įgyvendinimo. Dėl šios priežasties yra būtina suprasti, kad reguliacinio pobūdžio mokesčių teisės normoms negali būti keliamas fiskalinio efektyvumo tikslas, o fiskalinio pobūdžio mokesčių teisės normoms negali būti keliami itin aukšti reguliaciniai tikslai.

Tiek fiskalinis, tiek reguliacinis tikslai nustatant mokesčių teisės normas yra suderinami, tačiau šiuo atveju mokesčių teisės normos negali būti vienodai efektyvios tiek reguliaciniu, tiek fiskaliniu požiūriu. Dėl šios priežasties reikia labai aiškiai identifikuoti prioritetinį mokesčių teisės normų tikslą – ar keičiant apmokestinimo taisykles yra siekiama tam tikro reguliacinio ar fiskalinio efekto. Jeigu prioritetiniu tikslu laikytinas tam tikro reguliacinio efekto pasiekimas, tai šiuo atveju reikia susitaikyti su galimu neigiamu fiskaliniu tokio pakeitimo efektu. Jeigu keliami išimtinai fiskalinio pobūdžio tikslai, tai tokiu atveju reikėtų įvertinti galimą mokesčių teisės normų esamo reguliacinio poveikio susilpnėjimą. Dėl to klaidinga manyti, kad mokesčių teisės normos vien dėl to, kad jos yra mokesčių teisės normos, gali garantuoti tiek papildomas pajamas į biudžetą, tiek ir efektyvų socialinių santykių reguliavimą. Mokesčių teisės normoms suteikiant reguliacinį pobūdį dauguma atvejų fiskalinis efektas bus neigiamas arba, geriausiu atveju, neutralus. Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, kad mokesčių teisės normų fiskalinis ir reguliacinis tikslas negali būti tapatinami – tiek fiskalinis, tiek reguliacinis mokesčių teisės normų tikslas yra suderinami, tačiau šiuo atveju mokesčių teisės normos negali būti vienodai efektyvios tiek siekiant fiskalinių, tiek reguliacinių tikslų. Kredito įstaigų veiklos apmokestinimui skirtos mokesčių teisės normos taip pat negali būti vienodai efektyvios siekiant ir reguliacinių, ir fiskalinių tikslų. Kuo aukštesni reguliaciniai tikslai bus keliami mokesčių teisės normoms, tuo tokios mokesčių teisės normos bus mažiau efektyvios bei veiksmingos siekiant įstatymų leidėjo nustatytų fiskalinių tikslų ir *vice versa*, todėl reguliacinės kredito įstaigų veiklos reguliavimui skirtos mokesčių teisės normos nepasižymės dideliu fiskaliniu efektyvumu.

Mokesčių teisės normų kvalifikavimas pagal joms priskiriamas funkcijas

Mokesčių teisės normos dėl joms būdingo reguliacinio poveikio gali būti efektyvi socialinių santykių reguliavimo priemonė. Tam tikras reguliacinis poveikis yra būdingas visoms mokesčių teisės normoms, bet ne visos mokesčių teisės normos gali būti efektyvios reguliacine prasme. Siekiant tinkamai ištirti mokesčių teisės normų reguliacinį poveikį ir galimybę mokesčių

teisės normas naudoti kaip kredito įstaigų veiklos reguliavimo priemonę, labai svarbu yra identifikuoti ir išskirti socialinių santykių reguliavimui skirtas mokesčių teisės normas nuo fiskalinio pobūdžio mokesčių teisės normų, kadangi tai dvi visiškai skirtingos mokesčių teisės normų rūšys, pasižyminčios visiškai skirtingomis savybėmis. Šiam tikslui siūlytina mokesčių teisės normas klasifikuoti pagal joms įstatymų leidėjo keliamus tikslus ir mokesčių teisės normų atliekamas funkcijas. Pagal įstatymų leidėjo keliamus tikslus ir mokesčių teisės normų atliekamas funkcijas siūlytina mokesčių teisės normas išskirti į reguliacinio pobūdžio arba reguliacines mokesčių teisės normas, fiskalinio pobūdžio arba fiskalines mokesčių teisės normas ir mišraus pobūdžio arba mišrias mokesčių teisės normas.

Mokesčių teisės normos, kurioms pagrindinis įstatymų leidėjo keliamas tikslas yra ne surinkti tam tikrą kiekį pajamų į valstybės biudžetą, bet reguliuoti tam tikrus socialinius santykius, kvalifikuotinos kaip reguliacinės mokesčių teisės normos. Reguliacinio pobūdžio mokesčių teisės normoms yra būdingas stiprus reguliacinis poveikis ir santykinai mažas arba kartais ir neigiamas fiskalinis efektyvumas, kadangi pagrindinis tokiai mokesčių teisės normai keliamas tikslas yra ne fiskalinis, bet reguliacinis. Reguliacinio pobūdžio mokesčių teisės normų nustatomi mokesčiai kvalifikuotini kaip reguliaciniai mokesčiai. Istorinis reguliacinio pobūdžio mokesčio pavyzdys gali būti jau aptartas 1866 m. JAV nustatytas 10 proc. mokesčio tarifas privačių asmenų išleistiems vertybiniais popieriams⁴², 1937 m. JAV nustatytas 100 JAV dolerių mokestis nuo kiekvienos nesilaikant taisyklių parduotos marihuanos uncijos⁴³. Lietuvoje reguliacinės mokesčių teisės normos pavyzdys gali būti Mokesčio už aplinkos teršimą įstatymo 5 str. įtvirtintos mokesstinės lengvatos⁴⁴. Europos Sąjungos mastu akivaizdus reguliacinio pobūdžio mokesčių teisės normos pavyzdys yra draudimas apmokestinti netiesioginiais mokesčiais kapitalo įnašus⁴⁵, Sutartyje dėl ES veikimo nustatytas draudimas apmokestinti muitais prekių

⁴² JAV Aukščiausiojo Teismo 1869 m. gruodžio 13 d. sprendimas byloje *Veazie Bank v. Fenno*, 75 U.S. 533 (1869).

⁴³ JAV Aukščiausiojo Teismo 1950 m. lapkričio 13 d. sprendimas byloje *United States v. Sanchez*, 340 U.S. 42 (1950).

⁴⁴ Lietuvos Respublikos mokesčio už aplinkos teršimą įstatymas. Valstybės žinios, 1999, Nr. 47-1469; 2002, Nr. 13-474 (5 str.)

⁴⁵ 2008 m. vasario 12 d. Tarybos direktyva 2008/7/EB dėl netiesioginių mokesčių, taikomų kapitalo pritraukimui. Oficialusis leidinys L 46, 2008-2-21, p. 11–22.

judėjimą ES viduje⁴⁶, taip pat mokesčių teisės normos, draudžiančios apmokestinti kapitalo judėjimą tarp skirtingose ES valstybėse įsikūrusių grupės įmonių⁴⁷ ir pan.

Fiskalinės mokesčių teisės normos yra tokios mokesčių teisės normos, kurių pagrindinis tikslas yra fiskalinis – tokios mokesčių teisės normos yra skirtos užtikrinti pajamų surinkimą į biudžetą. Fiskalinių mokesčių teisės normų pagrindinis tikslas yra fiskalinis, todėl, dėl didelio fiskalinio efektyvumo ir aiškaus fiskalinės funkcijos dominavimo, šios mokesčių teisės normos nepasižymės itin stipriu reguliacinio pobūdžio poveikiu, jas lyginant su reguliacinėmis mokesčių teisės normomis. Fiskalinės mokesčių teisės normos ir jomis nustatomi mokesčiai yra skirti užtikrinti kaip įmanoma didesnes pajamas į valstybės biudžetą kuo mažiau paveikiant apmokestinamąją veiklą, bei patiriant kuo mažiau sąnaudų mokesčių administravimui. Analizuojant fiskalines mokesčių teisės normas, yra būtina atkreipti dėmesį į tai, kad tam tikras reguliacinis poveikis yra būdingas visoms mokesčių teisės normoms⁴⁸, todėl ir fiskalinės mokesčių teisės normos neišvengiamai pasižymės tam tikru reguliaciniu poveikiu apmokestinamiesiems teisiniams santykiams, tačiau, skirtingai nei reguliacinėms mokesčių teisės normoms, reguliacinis fiskalinės mokesčių teisės normos efektas bus svarbus tik tiek, kiek jis gali daryti įtaką fiskalinės mokesčių teisės normos fiskaliniam efektyvumui. Dėl šios priežasties fiskalinio pobūdžio mokesčių teisės normos visada bus kuriamos taip, kad mokesčių teisės normai būdingas reguliacinis poveikis kuo mažiau darytų įtaką apmokestinamiesiems socialiniams santykiams, o kartu ir turėtų mažiausią įmanomą įtaką biudžetinėms pajamoms. Dėl šios priežasties fiskalinio pobūdžio mokesčių teisės normų reguliacinis poveikis niekada nebus itin stiprus, jį lyginant su reguliacinio pobūdžio mokesčių teisės normoms būdingu reguliaciniu poveikiu. Fiskalinių mokesčių teisės normų pavyzdys gali būti mokesčių teisės normos, nustatančios bendrąjį pridėtinės vertės mokesčio tarifą, mokesčių teisės normos, įtvirtinančios pelno mokestį, gyventojų pajamų mokestį ir pan. Šių mokesčių teisės normų pagrindinis tikslas yra užtikrinti pakankamas pajamas į valstybės biudžetą, kuo mažiau veikiant apmokestinamuosius socialinius santykius.

⁴⁶ Europos Sąjungos sutarties ir Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinės redakcijos. Oficialusis leidinys. 2010 C 83, p. 47, 28 (ex 23) str.

⁴⁷ 2011 m. lapkričio 30 d. Tarybos direktyva 2011/96/ES dėl bendrosios mokesčių sistemos, taikomos įvairių valstybių narių patronuojančioms ir dukterinėms bendrovėms. OL L 345, 2011 12 29, p. 8–16

⁴⁸ Kiekvienas mokestis tam tikra apimtimi yra reguliacinis, kadangi kiekvienas mokestis tam tikra apimtimi nustato ekonominius apskundimus apmokestinamai veiklai, ją lyginant su kitomis veiklomis, pvz. žr. JAV Aukščiausiojo Teismo 1937 m. kovo 29 d. sprendimą byloje *Sonzinsky v. United States*, 300 U.S. 506 (1937).

Be reguliacinio ir fiskalinio pobūdžio mokesčių teisės normų galima išskirti ir mišraus pobūdžio mokesčių teisės normas, kurioms yra keliami tiek fiskalinio, tiek reguliacinio pobūdžio tikslai, kai negalima išskirti aiškiai dominuojančio tikslo. Tokios mokesčių teisės normos fiskaliniu požiūriu bus mažiau efektyvios, negu fiskalinio pobūdžio mokesčių teisės normos, tačiau jų fiskalinis efektyvumas bus didesnis nei reguliacinio pobūdžio mokesčių teisės normų. Reguliaciniu požiūriu, tokios mokesčių teisės normos bus efektyvesnės už fiskalinio pobūdžio mokesčių teisės normas, tačiau mažiau efektyvios nei reguliacinio pobūdžio mokesčių teisės normos. Mišraus pobūdžio mokesčių teisės normos pavyzdys yra akcizai alkoholiui, tabakui, degalams, kadangi akcizais siekiama ir riboti tam tikrų produktų vartojimą mažinant jų įperkumą, tačiau, šių mokesčių teisės normų pagalba užtikrinamos itin ženklios pajamos į valstybės biudžetą ir joms yra keliamai pakankamai aukšti fiskaliniai tikslai, ką pagrindžia akcizų įtaka bendram valstybės biudžetui⁴⁹. Akcizų atveju negalima identifikuoti vieno kažkurio iš mokesčiams keliamų tikslų dominavimo – akcizai neskirti apskritai uždrausti tam tikrų produktų vartojimo, tačiau akcizai nėra skirti ir užtikrinti maksimalias pajamas iš šių produktų prekybos, kadangi nustatant akcizus atsižvelgiama ne tik į fiskalinius valstybės interesus, bet ir į reguliacinius tikslus, keliamus šiems mokesčiams.

Mokesčių teisės normų klasifikavimas pagal jų atliekamas funkcijas ir tikslus gali būti aktualus ir naudingas tiriant ir vertinant mokesčių teisės normų teisėtumą. Pavyzdžiui, JAV Aukščiausiasis Teismas, analizuodamas mokesčius, mokesčių teisės normas skirsto į grynuosius mokesčius (angl. *pure tax*), kurių pagrindinis tikslas yra surinkti pajamų ir į mišraus pobūdžio mokesčius, kuriems keliami tiek reguliacinio pobūdžio, tiek fiskalinio pobūdžio tikslai⁵⁰. Analizuodamas tiriamas mišraus mokesčių teisės normas, JAV Aukščiausiasis Teismas, pripažįsta ir iš mišraus pobūdžio teisės normų išskiria tokias teisės normas, kurioms būdingas akivaizdus reguliacinis tikslas ir aiškus reguliacinis poveikis⁵¹. Reguliacinių mokesčių teisės normų išskyrimas leidžia teismui mokesčių teisės normą vertinti ne tik kaip biudžeto pajamų užtikrinimo priemonę, bet ir kaip socialinių santykių reguliavimo priemonę. Analizuojant Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktiką, galima pastebėti, kad Europos Sąjungos

⁴⁹Lietuvos Respublikos 2015 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas. Teisės aktų registras, 2014-12-23, Nr. 2014-20611.

⁵⁰JAV Aukščiausiojo Teismo 1994 m. birželio 4 d. sprendimas byloje *Department of Revenue of Mont. v. Kurth Ranch*, 511 U.S. 767 (1994).

⁵¹ JAV Aukščiausiojo Teismo 2012 m. birželio 28 d. sprendimas byloje *National Federation of Independent Business v. Sebelius*, 567 U.S. (2012).

Teisingumo Teismas nors ir atskirai neskirto mokesčių į fiskalinius ir reguliacinius, tačiau Europos Sąjungos Teisingumo Teismas, tirdamas mokesčių teisės normų teisėtumą bei atitikimą ES teisės aktams, visais atvejais identifikuoja ir vertina mokesčių teisės normų reguliacinį poveikį bei joms keliamus reguliacinius tikslus, kurie tam tikrais atvejais tampa pagrindu pripažinti neigiamą reguliacinį poveikį darančias mokesčių teisės normas neteisėtomis ir prieštaraujančiomis ES teisės normoms⁵². Analizuojant nacionalinę teismų praktiką, pastebėtina, kad Konstitucinis Teismas nors ir savo sprendimuose pripažįsta reguliacinį mokesčių teisės normų pobūdį ir tikslą⁵³, tačiau atskirai mokesčių teisės normų reguliacinio poveikio teisėtumo nėra tyręs ir vertinęs, o mokesčių teisės normų teisėtumą vertina atsižvelgdamas tik į fiskalinį mokesčių teisės normų tikslą ir jo konstitucinę svarbą⁵⁴. Konstitucinis Teismas argumentuodamas savo sprendimus, susijusius su mokesčių teisės normų teisėtumu, apsiriboja argumentu, jog mokesčių teisės normoms yra būdingas fiskalinis tikslas, o mokesčių teisės normos yra skirtos užtikrinti pajamas valstybės biudžetui, dėl ko pareiga mokėti mokesčius vertintina kaip konstitucinė, tačiau nei viename iš savo sprendimų Konstitucinis Teismas neatsižvelgė į tai, kad tam tikrais atvejais mokesčių teisės normos gali neturėti jokio fiskalinio tikslo arba jų fiskalinis tikslas gali būti nereikšmingas, lyginant su tikruoju, reguliaciniu mokesčių teisės normų tikslu. Analogiškos pozicijos laikosi ir Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, savo praktikoje nuolat atkreipiantis dėmesį į mokesčių teisės normų fiskalinį tikslą ir iš to išplaukiančią konstitucinę pareigą mokėti mokesčius⁵⁵, tačiau nei viename iš savo sprendimų Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas nėra tyręs ir vertinęs mokesčių teisės normų reguliacinio poveikio ir reguliacinio tikslo. Tokia Konstitucinio Teismo ir Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo pozicija teisės mokslo požiūriu vertintina kaip neišsami ir paviršutiniška, kadangi tik deklaratyvus reguliacinio mokesčių teisės normų tikslo ir poveikio konstatavimas neleidžia tinkamai ištirti ir įvertinti mokesčių teisės normų reguliacinio poveikio teisėtumo. Tai ypač pastebima tais atvejais, kai yra keliamas klausimas dėl tam tikrų socialinių

⁵² Pvz. žr. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2013 m. gruodžio 13 d. sprendimą byloje C-446/03 *Marks & Spencer plc v. David Halsey*.

⁵³ Pvz. žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. rugsėjo 22 d. nutarimą „Dėl apmokestinimo nekilnojamojo turto mokesčiu“. Teisės aktų registras, 2015, Nr. 14100, ir jame cituojamą Konstitucinio Teismo praktiką.

⁵⁴ Ten pat.

⁵⁵ Pvz. žr. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2004 m. gegužės 21 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-08-446-04.

santykių teisinio reguliavimo proporcingumo, taip pat analizuojant galimas dvigubo baudimo arba *non bis in idem* principo pažeidimo situacijas⁵⁶.

Tai, kad reguliacinio mokesčių teisės normų tikslo ir poveikio neištyrimas neleidžia tinkamai įvertinti mokesčių teisės normų teisėtumo, labai gerai pagrindžia pavyzdys, susijęs su JAV Aukščiausiojo Teismo nagrinėta byla *Kurth Ranch*⁵⁷, kada teismas, vertindamas mokesčių teisės normas, nustatančios mokestį konfiskuotoms ir baudžiamosios teisės uždraustoms narkotinėms medžiagoms, teisėtumą, aiškiai išskyrė ir identifikavo mokesčių teisės normos reguliacinį pobūdį ir nurodė, kad baudžiamosios teisės uždraustų ir baudžiamų veikų papildomas reguliavimas mokesčių teisės normomis negali būti vertinamas kaip proporcingas ir atitinkantis *non bis in idem* principą. Teismas pastebėjo, kad šiuo atveju aiškaus reguliacinio pobūdžio mokestis yra siejamas ne su teisėtu elgesiu, o su baudžiamosios teisės draudžiamu nusikaltimu (narkotinių medžiagų auginimas), iš kurio gauti produktai yra draudžiami ir privalo būti sunaikinti, todėl jų apmokestinimas vertinamas kaip neproporcingas, neteisingas socialinių santykių reguliavimas, prieštaraujantis dvigubo baudimo draudimo principui. Tai, kad mokesčių teisės normos dėl savo reguliacinio pobūdžio gali būti vertinamos kaip pažeidžiančios dvigubo baudimo principą, savo sprendimuose yra pripažinęs ir Europos Žmogaus Teisių Teismas⁵⁸. Tokios išvados yra galimos tik tinkamai identifikavus ir ištyrus mokesčių teisės normos reguliacinį poveikį ir tikslą. Lietuvoje iš esmės analogiškos situacijos, kai yra ginčijami akcizo mokesčiai, apskaičiuoti nuo kontrabanda įvežtų, konfiskuotų ir sunaikintų prekių, yra sprendžiamos visiškai priešingai, neįvertinant mokesčių teisės normų reguliacinio pobūdžio ir galimo dominuojančio reguliacinio tikslo. Teismai dažniausiai apsiriboja formaliu teiginiu, kad mokesčių teisės normoms yra būdingas fiskalinis tikslas, kuriam teikiamas konstitucinis prioritetas, ir toliau netiria mokesčių teisės normų reguliacinio poveikio teisėtumo ir proporcingumo, nors, kaip matyti iš aukščiau pateiktos analizės, tam tikrais atvejais mokesčių teisės normai apskritai gali būti nebūdingas fiskalinis tikslas ir mokesčių teisės norma gali neatlikti jokios fiskalinės funkcijos (pavyzdžiui mokesčių teisė norma, įtvirtinanti mokesčio

⁵⁶ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. lapkričio 18 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-143-2619/2011. Administracinė jurisprudencija, 2011, 22, p. 213–241.

⁵⁷ JAV Aukščiausiojo Teismo 1994 m. birželio 4 d. sprendimas byloje *Department of Revenue of Mont. v. Kurth Ranch*, 511 U.S. 767 (1994).

⁵⁸ Pvz. žr. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2015 m. vasario 10 d. sprendimas byloje Nr. 53753/12 *Kiiveri v. Finland*; Europos Žmogaus Teisių Teismo 2015 m. vasario 10 d. sprendimas byloje Nr. 53197/13 *Österlund v. Finland*.

lengvata). Dėl šios priežasties tinkamai identifikuoti ir ištirti reguliacinį mokesčių teisės normos poveikį yra ypatingai svarbu siekiant įvertinti mokesčių teisės normos teisėtumą.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, darytina išvada, kad mokesčių teisės normos pagal savo tikslus ir pobūdį gali būti skirstomos į reguliacinio pobūdžio mokesčių teisės normas, fiskalinio pobūdžio mokesčių teisės normas ir mišraus pobūdžio mokesčių teisės normas. Reguliacinio pobūdžio mokesčių teisės normoms yra būdingas dominuojantis reguliacinis tikslas ir itin stiprus reguliacinis poveikis. Reguliacinio pobūdžio mokesčių teisės normoms būdingas silpnas fiskalinis poveikis, dėl kurio šios mokesčių teisės normos fiskalinės funkcijos neatlieka arba ji yra labai nežymi. Fiskalinio pobūdžio mokesčių teisės normos pasižymi dominuojančiu fiskaliniu tikslu ir stipriu fiskaliniu poveikiu bei santykinai silpnu reguliaciniu poveikiu. Fiskalinio pobūdžio mokesčių teisės normų reguliacinis poveikis visada bus silpnesnis, jį lyginant su reguliacinio pobūdžio mokesčių teisės normoms būdingu reguliaciniu poveikiu. Mišraus pobūdžio mokesčių teisės normoms yra keliami tiek fiskalinio, tiek reguliacinio pobūdžio tikslai, kai negalima išskirti aiškiai dominuojančio tikslo. Tokios mokesčių teisės normos fiskaliniu požiūriu bus mažiau efektyvios, negu fiskalinio pobūdžio mokesčių teisės normos, tačiau bus gerokai efektyvesnės nei reguliacinio pobūdžio teisės normos. Reguliaciniu požiūriu, tokios mokesčių teisės normos bus efektyvesnės už fiskalinio pobūdžio mokesčių teisės normas, tačiau mažiau efektyvios nei reguliacinio pobūdžio mokesčių teisės normos. Mokesčių teisės normų kvalifikacija ir skirstymas pagal joms įstatymų leidejo keliamus tikslus yra labai svarbus siekiant tinkamai ištirti mokesčių teisės normų teisėtumą, bei įvertinti galiojančio teisinio reguliavimo proporcingumą, taip pat analizuojant galimas dvigubo baudimo arba *non bis in idem* principo pažeidimo situacijas.

Klasikinių apmokestinimo principų taikymas ir aiškinimas reguliacinių mokesčių teisės normų atžvilgiu

Reguliacinės mokesčių teisės normos pasižymi dideliu reguliaciniu efektyvumu, tačiau dėl didelio reguliacinio efektyvumo ir joms keliamų reguliacinių tikslų tokios mokesčių normos nėra efektyvios fiskaline prasme – reguliaciniai mokesčiai pasižymi itin mažu fiskaliniu efektyvumu⁵⁹. Dėl fiskalinio neefektyvumo reguliacinio pobūdžio mokesčių teisės normos

⁵⁹ Geriausias to pavyzdys yra mokesčių lengvatos, nustatančios visiško neapmokestinimo sąlygas tam tikrai skatintinai socialinei veiklai, arba ribojančio tipo reguliaciniai mokesčiai, nustatantys maksimalias apmokestinimo sąlygas (padidinto tarifo mokesčiai) socialiai nepageidautinai veiklai.

dažnai susiduria su kritika dėl jų prieštaravimo pagrindiniams apmokestinimo principams. Reguliacinės mokesčių teisės normas kritikuojantys mokslininkai teigia, kad mokesčių teisės normos privalo atitikti pagrindinius apmokestinimo principus, tokius kaip fiskalinio efektyvumo, apmokestinimo sąžiningumo, mokesčių lygybės bei mokesčių neutralumo. Mokesčių teisės normos, neatitinkančios pagrindinių apmokestinimo principų negali būti laikomos mokesčių teisės normomis ir negali būti teisėtai naudojamos socialinių santykių reguliavimui. Mokesčių teisės normos privalo būti ekonomiškai pagrįstos, priešingu atveju jos nėra reikalingos, kaip perteklinės teisės normos⁶⁰.

Reguliacinių mokesčių kritika yra paremta klasikinės ekonomikos teorijos požiūriu į mokesčius, kaip į valstybės pajamų užtikrinimo priemonę. Klasikinės teorijos požiūrį į mokesčius geriausiai atspindi Adamo Smitho suformuoti keturi pagrindiniai apmokestinimo principai arba maksimos. Savo garsiajame veikale *Tautų turtas*⁶¹, Adamas Smithas išskyrė ir apibūdino keturis pagrindinius apmokestinimo principus, kurie, anot Adamo Smitho, turėtų būti taikomi visiems mokesčiams – apmokestinimo lygybės, mokesčių patogumo, mokesčių ekonominio efektyvumo ir mokesčio apibrėžtumo principai⁶².

Reguliacinio pobūdžio mokesčių teisės normos, jas vertinant valstybės pajamų užtikrinimo aspektu, yra nesuderinamos su visais aukščiau aprašytais klasikinės ekonomikos teorijos suformuotais apmokestinimo principais, išskyrus su apmokestinimo apibrėžtumo reikalavimu, kuris iš esmės yra vienintelis klasikinės apmokestinimo teorijos principas, kuris tiesiogiai nesiejamas su fiskaline mokesčių funkcija. Reguliacinės mokesčių teisės normos, jas vertinant fiskaline prasme, visų pirma, yra neefektyvios, o jų nustatomi mokesčiai yra neatitinkantys mokesčių neutralumo principo⁶³, kadangi jų pagrindinis tikslas yra reguliacinis, t. y. ne garantuoti fiskalinių pajamų surinkimą, bet daryti aiškų poveikį apmokestinamiems socialiniams santykiams. Reguliaciniai mokesčiai tam tikrais atvejais apskritai neužtikrina

⁶⁰ PAGE, R. T. *Foolish Revenge or Shrewd Regulation? Financial-Industry Tax Law Reforms Proposed in the Wake of the Financial Crisis* [interaktyvus]. Tulane Law Review, Vol. 85, No. 191, 12 December 2010 [žiūrėta 2015 m. vasario 13 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=1724530>>.

⁶¹ SMITH, A., et al. *Tautų turtas*. Filosofijos klasika: didžioji serija (2-asis patais. leid., ed.). Vilnius: Margi raštai, 2013.

⁶² SMITH, A., et al. *Tautų turtas*. Filosofijos klasika: didžioji serija (2-asis patais. leid., ed.). Vilnius: Margi raštai, 2013. p. 466–469.

⁶³ Vadovaujantis mokesčių ekonominio efektyvumo arba mokesčių sistemos neutralumo principu, mokesčiai turi kuo mažiau trukdyti apmokestinamą veiklą ir minimaliai paveikti mokesčių mokėtojų ekonomines iniciatyvas, pvz. žr. MARTINKUS, B.; ir ŽILINSKAS, V. *Ekonomikos pagrindai*: vadovėlis. (2-asis patais. ir papild. leid. ed.). Kaunas: Technologija. 2001, p. 643.

pajamų į valstybės biudžetą, riboja ir apsunkena apmokestinamą ekonominę veiklą ir yra aiškiai diskriminacinio pobūdžio – įstatymų leidėjas, priklausomai nuo siekiamo reguliacinio tikslo, mokesčių teisės normomis nustato diskriminacines (diferencijuotas) apmokestinimo sąlygas nepageidaujamo pobūdžio ekonominei veiklai, ją lyginant su apmokestinamos ekonominės veiklos alternatyvomis, kurias įstatymų leidėjas siekia paskatinti.⁶⁴ Dėl reguliacinių mokesčių diskriminacinio pobūdžio bei reguliacinių tikslų reguliacinio pobūdžio mokesčių teisės normos neatitinka ir apmokestinimo lygybės arba apmokestinimo sąžiningumo principo⁶⁵, kadangi reguliaciniai mokesčiai nustatomi neatsižvelgiant į mokesčių mokėtojų galimybes faktiškai tokį mokestį sumokėti – tam tikrais atvejais reguliacinio mokesčio dydis daugybę kartų gali viršyti faktiškai gaunamas pajamas iš apmokestinamos veiklos, kaip yra ES FTT atveju. FTT yra mokamas ne nuo faktiškai gauto pelno iš finansinės priemonės pardavimo, bet nuo finansinės priemonės kainos, todėl net ir nuostolingai arba be jokio pelno pardavus finansinę priemonę teks mokėti mokestį, neatsižvelgiant į realią naudą, gautą iš tokio pardavimo. Toks reguliacinis mokestis akivaizdžiai neatitinka ir klasikinės apmokestinimo teorijos suformuoto mokesčių lygybės reikalavimo⁶⁶, kadangi jis yra mokamas nepriklausomai (neproporcingai) gautai naudai iš apmokestinamos veiklos.

Čia pažymėtina, kad reguliacinio pobūdžio mokesčių teisės normų nesuderinamumas su tradiciniais klasikinės teorijos suformuotais apmokestinimo principais nėra ir negali būti laikomas reguliacinių mokesčių trūkumu – bandymas reguliacines mokesčių teisės normas ir jų nustatomus reguliacinius mokesčius kritikuoti remiantis jų neatitikimu klasikinės ekonomikos teorijos suformuotiems apmokestinimo principams yra paremtas mokesčių reguliacinės funkcijos nepripažinimu ir netinkamu mokesčių kaip teisinės ir kaip ekonominės kategorijos išskyrimu, taip pat netinkamu pagrindinių mokesčių teisės normų tikslų identifikavimu.

⁶⁴ Pavyzdžiui, gyventojų pajamų mokesčio lengvatos, susijusios su tam tikrą laiką išlaikyto turto pardavimo pajamomis, – įstatymų leidėjas aiškiai diskriminuoja pajamas, gautas iš nustatytą laiką išlaikyto turto pardavimo, kito turto pardavimo pajamų atžvilgiu, nors iš esmės tiek atitinkamą laikotarpį išlaikyto, tiek neišlaikyto turto pardavimas yra ta pati ekonominė veikla – turto pardavimas.

⁶⁵ Klasikinės ekonomikos suformuotas mokesčių sąžiningumo principas reikalauja, kad mokesčiai turėtų būti nustatyti atsižvelgiant į asmenų galimybę juos mokėti, t. y. mokesčiai turi būti proporcingi asmenų gaunamoms pajamoms ir apmokestinami subjektai turi būti faktiškai pajėgūs sumokėti reikalaujamo dydžio mokesčius. Pvz. žr. GREGORY, P. R.; ir RUFFIN, R. J. *Basic Economics*. Glenview, IL: Scott, Foresman and Company, 1989. p. 80.

⁶⁶ Apmokestinimo lygybės principas reikalauja, kad mokesčiai turėtų būti nustatyti atsižvelgiant į individo gaunamą naudą iš apmokestinamos veiklos. Kuo didesnė asmens gaunama nauda iš tam tikros veiklos, tuo didesnis tos veiklos apmokestinimas toleruotinas. MARTINKUS, B.; ir ŽILINSKAS, V. *Ekonomikos pagrindai: vadovėlis*. (2-asis patasis. ir papild. leid. ed.). Kaunas: Technologija. 2001, p. 645.

Reguliacinio pobūdžio mokesčių teisės normoms visų pirma yra keliami ne fiskaliniai, bet reguliaciniai tikslai, todėl reguliacinio pobūdžio mokesčių teisės normos negali būti kritikuojamos jų fiskalinį efektyvumą lyginant su fiskalinio pobūdžio mokesčių teisės normomis. Reguliacinius mokesčius nustatančios teisės normos, visų pirma, yra teisinio reguliavimo sistemos dalis. Reguliacinio pobūdžio mokesčių teisės normos ir jų pagrindu nustatomi mokesčiai negali atitikti reikalavimų, kurie keliami taisyklėms, susijusioms su valstybės pajamų užtikrinimu, kadangi tai yra dvi skirtingos kategorijos ir du skirtingi procesai: socialinių santykių reguliavimo procesas ir valstybės pajamų užtikrinimo procesas. Reguliacinio pobūdžio mokesčių teisės normos negali būti lyginamos su valstybės pajamas užtikrinti turinčiomis mokesčių teisės normomis, kadangi iš esmės skiriasi šių teisės normų tikslas. Reguliacinio pobūdžio mokesčių teisės normos yra skirtos reguliuoti socialinius santykius, o ne užtikrinti mokesčių, kaip valstybės biudžeto pajamų, surinkimą. Reguliaciniams mokesčiams arba reguliacinio pobūdžio mokesčių teisės normoms negali būti taikomi aukščiau aprašyti klasikinės apmokestinimo teorijos suformuoti mokesčių ekonominio efektyvumo, sąžiningumo arba mokesčių mokėtojų lygybės ir neutralumo principai, taip kaip jie suprantami analizuojant mokesčius kaip ekonominę kategoriją. Aukščiau nurodyti klasikinės ekonomikos suformuoti apmokestinimo principai turi visiškai kitą reikšmę ir prasmę juos taikant ir aiškinant reguliacinių mokesčių teisės normų atžvilgiu.

Mokesčių ekonominio efektyvumo principas, kuris klasikinės ekonomikos teorijos aiškintinas kaip reikalavimas mokesčių sistemai, kad mokesčių sistemos nustatomi mokesčiai leistų surinkti kaip įmanoma daugiau pajamų į valstybės biudžetą patiriant kuo įmanoma mažiau išlaidų mokesčių administravimui ir patiriant kaip įmanoma mažiau praradimų, susijusių su mokesčių neigiamu poveikiu apmokestinamai veiklai⁶⁷. Ekonominio efektyvumo reikalavimas reguliacinio pobūdžio mokesčių teisės normoms iš esmės skiriasi nuo klasikinės ekonomikos teorijos suformuoto mokesčių ekonominio efektyvumo principo. Reguliacinio pobūdžio mokesčių teisės normos, visų pirma, yra ne valstybės pajamų užtikrinimo priemonė, bet teisinė socialinio elgesio reguliavimo priemonė, todėl reguliaciniai mokesčiai turi būti efektyvūs ne valstybės pajamų užtikrinimo, bet reguliaciniu požiūriu. Reguliacinio pobūdžio mokesčių teisės normos turi užtikrinti, kad įstatymų leidėjas pasiektų reguliacinio pobūdžio mokesčių teisės

⁶⁷ ALM, J. *What Is an "Optimal" Tax System?* National Tax Journal, National Tax Association, Vol. 49, No. 1, March 1996. p. 117–33.

normoms keliamus reguliacinius tikslus – jos turi efektyviai reguliuoti socialinius santykius. Efektyvumas šiuo atveju reiškia, kad reguliavimas mokesčių teisės normomis turi būti ekonomiškai pagrįstas ne valstybės pajamų surinkimo, bet socialinio elgesio reguliavimo aspektu. Ekonominis pagrįstumas šiuo atveju reiškia, kad reguliacinio pobūdžio mokesčių teisės normos turi leisti pasiekti įstatymų leidėjo keliamus reguliacinius tikslus ekonomiškai efektyviau negu kitos įstatymų leidėjui prieinamos teisės normos. Pavyzdžiui, reguliavimas mokesčių teisės normomis ekonomiškai pagrįstas bus tik tada, kai mokesčių teisės normos leis pasiekti įstatymų leidėjo pageidaujamą reguliacinį tikslą santykinai mažesnėmis sąnaudomis, negu kitos įstatymų leidėjui prieinamos alternatyvios socialinių santykių reguliavimo priemonės⁶⁸. Reguliacinio pobūdžio mokesčių teisės normų ekonominis pagrįstumas negali būti suprantamas taip, kaip jis yra suprantamas vertinant fiskalinio pobūdžio mokesčių teisės normas – kaip reikalavimas užtikrinti maksimalias valstybės pajamas ar kaip reikalavimas, kad tokių mokesčių teisės normų nustatyti mokesčiai būtų ekonomiškai efektyvūs, t. y. minimaliomis sąnaudomis užtikrintų maksimalias pajamas. Reguliacinių mokesčių teisės normų ekonominis efektyvumas vertinamas jo nesiejant su mokestinėmis pajamomis – reguliacinių mokesčių duodamos mokestinės pajamos gali būti įvertinamos tik kaip vienas iš veiksnių, apibūdinančių teisinio reguliavimo kaštus, tačiau tai jau nėra savarankiškas teisės normos vertinimo kriterijus, kaip tai yra atliekant fiskalinio pobūdžio mokesčių teisės normų vertinimą. Reguliacinio pobūdžio mokesčių teisės normos gali būti ekonomiškai efektyvios ir neužtikrindamos jokių pajamų į valstybės biudžetą, jeigu jos gali užtikrinti įstatymų leidėjo siekiamą reguliacinį efektą santykinai mažesne kaina, negu tokį patį reguliacinį efektą kainuotų pasiekti pasinaudojant tradiciniu teisiniu draudimų ir leidimų reguliavimo metodu.

Čia pažymėtina, kad vertinant reguliacinio pobūdžio mokesčių teisės normų teisėtumą ekonominio pagrįstumo arba ekonominio efektyvumo principo aspektu, yra būtina atsižvelgti į Konstitucinio Teismo išaiškinimus, dėl draudimo remtis teisės normos neatitikimu ekonominio efektyvumo principu retrospektyvaus vertinimo aspektu. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad valstybės ekonominės politikos turinio, priemonių ir metodų vertinimas (kad ir kas juos vertintų), taip pat ir pagrįstumo ir tikslingumo aspektu, net jeigu laikui bėgant paaiškėja, kad

⁶⁸ MASUR, J. S.; ir POSNER, E. A. *Against Feasibility Analysis* [interaktyvus]. University of Chicago Law Review, Vol. 77, 2010. p. 657; Universty of Chicago Law & Economics, Olin Working Paper No. 480; University of Chicago, Public Law Working Paper No. 274 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=1452984>>.

buvo ir geresnių jos pasirinktos ekonominės politikos alternatyvų (taigi ir tai, kad ši anksčiau suformuota ir vykdyta ekonominė politika pagrįstumo ir tikslingumo aspektu pagrįstai vertintina neigiamai), savaime negali būti dingstis kvestionuoti tą (anksčiau suformuotą ir vykdytą) ekonominę politiką atitikusio ūkinės veiklos teisinio reguliavimo atitiktį aukštesnės galios teisės aktams, *inter alia* Konstitucijai (taip pat ir Konstituciniame Teisme inicijuojant konstitucinės justicijos bylas), nebent tas teisinis reguliavimas jau jį nustatant teisės aktuose būtų akivaizdžiai priešingas tautos gerovei, Lietuvos visuomenės ir valstybės interesams, akivaizdžiai paneigtų Konstitucijoje įtvirtintas, jos ginamas ir saugomas vertybes⁶⁹.

Reguliacinio pobūdžio mokesčių teisės normos turi atitikti teisinio reguliavimo ekonominio efektyvumo principą – jos turi sudaryti sąlygas įstatymų leidėjui pasiekti užsibrėžtus reguliacinius tikslus santykinai mažesne kaina, negu tokį patį reguliacinį efektą kainuotų pasiekti pasinaudojant tradiciniu teisinių draudimų ir leidimų reguliavimo metodu. Vis dėlto, remtis mokesčių teisės normų ekonominio tikslingumo arba ekonominio efektyvumo argumentu tiriant tokių teisės normų teisėtumą leidžiama tik tuo atveju, jeigu toks teisinis reguliavimas jau jį nustatant akivaizdžiai (*prima face*) prieštarauja pagrindiniams ekonomikos dėsniams ir principams, visuomenės ir valstybės interesams, paneigia pagrindinius teisinio reguliavimo principus.

Klasikinės ekonomikos teorijos suformuotas mokesčių neutralumo principas taip pat turi visiškai kitą reikšmę jį taikant ir aiškinant reguliacinių mokesčių teisės normų atžvilgiu. Klasikinės apmokestinimo teorijos suformuotas mokesčių neutralumo principas reikalauja, kad mokesčiai būtų neutralūs apmokestinamosios ekonominės veiklos atžvilgiu – mokesčiai neturi daryti reikšmingo poveikio apmokestinamajai veiklai. Tuo tarpu reguliacinių mokesčių teisės normų atžvilgiu mokesčių neutralumo principas aiškintinas kaip mokesčių teisės normų neutralumo principas arba fiskalinio neutralumo principas, draudžiantis mokesčių teisės normas taikyti skirtingai teisėtoms ir neteisėtoms veiklos atžvilgiu.⁷⁰ Reguliacinio pobūdžio mokesčių teisės normos apmokestinamo elgesio atveju negali būti neutralios ekonomine prasme – neutralumas

⁶⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. kovo 2 d. nutarimas „Dėl nacionalinio investuotojo steigimo teisėtumo“. Valstybės žinios, 2009, Nr. 25-988; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. birželio 11 d. nutarimas „Dėl gyventojų pajamų mokesčio pervedimo į savivaldybių biudžetus“. Teisės aktų registras, 2016-01-01, Nr. 1); Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. rugsėjo 22 d. nutarimas „Dėl apmokestinimo nekilnojamojo turto mokesčiu“. Teisės aktų registras, 2015, Nr. 14100.

⁷⁰ Žr., pvz., Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2000 m. birželio 29 d. sprendimas byloje C-455/98 *Tullihallitus v. Kaupo Salumets and others* (19, 20 p.); Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. liepos 11 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A-602-996-13.

šiuo atveju suprantamas klasikinės ekonomikos teorijos požiūriu, t. y. kaip teisės normos poveikis arba įtaka apmokestinamiems socialiniams santykiams. Reguliacinio pobūdžio mokesčių teisės normos visais atvejais privalo daryti poveikį apmokestinamiems socialiniams santykiams, kadangi būtent toks yra jų pagrindinis tikslas – reguliuoti socialinius santykius. Dėl šios priežasties reguliaciniai mokesčiai visais atvejais nebus neutralūs (bus aktyvūs) apmokestinamų socialinių santykių atžvilgiu. Čia pažymėtina, kad šiuolaikinė modernioji ekonomikos teorija pripažįsta mokesčių reguliacinį poveikį ir galimybę mokesčius naudoti kaip socialinio elgesio reguliavimo priemonę. Ekonomikos mokslas nuo XX a. aštuntojo dešimtmečio pasistūmėjo tirdamas mokesčių reguliacinį poveikį rinkai ir tokio reguliacinio poveikio svarbą. Mokesčių neutralumas jau nebėra ta mokesčių savybė, kuri yra laikytina vertybe *per se*. Šiuolaikinė modernioji ekonomikos teorija pripažįsta reguliacinių mokesčių įtaką socialiniams santykiams ir tokių mokesčių būtinybę ekonomikoje, o mokesčių anti-neutralumas įvardinamas kaip vienas iš būtinų apmokestinimo sistemos principų moderniosios ekonomikos vadovėliuose⁷¹.

Mokesčių teisės normų neutralumo principas reguliacinių mokesčių teisės normų atžvilgiu turi būti suprantamas ir aiškinamas kaip draudimas mokesčių teisės normomis apmokestinimo sąlygas susieti su elgesio skirstymu į teisėtą ir neteisėtą. Vadovaujantis ESTT suformuota mokesčių neutralumo principo doktrina, draudžiama mokesčiais tikslais skirtingai vertinti panašius apmokestinamuosius socialinius santykius ir tarpusavyje konkuruojančias ekonomines veiklas⁷². ESTT mokesčių neutralumo principą mokesčių teisės normų atžvilgiu taiko ir aiškina kaip fiskalinio neutralumo principą, kuris draudžia taikant mokesčių teisės normas daryti bendro pobūdžio skirtumą tarp teisėtų ir neteisėtų sandorių⁷³. Fiskalinio

⁷¹ BAUMOL, W. J.; ir BLINDER, A. S. *Economics: Principles and policy* (5th ed.). San Diego [Calif.]: Harcourt Brace Jovanovich, 1991. p. 72.

⁷² P vz. žr. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2001 m. gegužės 3 d. sprendimą byloje C-481/98 *Komisija prieš Prancūziją* (22 p.); Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2005 m. gegužės 26 d. sprendimą byloje C-498/03 *Kingscrest Associates ir Montecello* (41, 54 p.); Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2013 m. gruodžio 13 d. sprendimą byloje C-446/03 *Marks & Spencer plc v. David Halsey* (47 p.) ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2011 m. kovo 3 d. sprendimą byloje C-41/09 *Komisija prieš Nyderlandus* (66 p.).

⁷³ P vz. žr., Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2000 m. birželio 29 d. sprendimą byloje C-455/98 *Tullihallitus v. Kaupo Salumets and others* (19, 20 p.); Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 1999 m. birželio 29 d. sprendimą byloje C-158/98 *Coffeeshop Siberiž*, (14, 21 p.); Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2006 m. liepos 6 d. sprendimą sujungtose bylose C-439/04 *Axel Kittel prieš Belgijos valstybę* ir C-440/04 *Belgijos valstybė prieš Recolta Recycling SPRL* (50 p.).

neutralumo principas pripažįstamas ir LVAT sprendimuose⁷⁴. Taigi šiuo atveju reguliacinių mokesčių teisės normų neutralumas pasireiškia per apmokestinamųjų santykių nediferencijavimą skirstant juos į teisėtus ir neteisėtus. Ši reguliacinių mokesčių teisės normų savybė išskiria reguliacines mokesčių teisės normas iš įprastinių draudimų ir leidimų metodu pagrįstų reguliacinių teisės normų. Pažymėtina, kad mokesčių fiskalinio neutralumo principas yra būdingas ne tik reguliacinėms, bet ir fiskalinėms mokesčių teisės normoms.

Reguliacinio pobūdžio mokesčiams taip pat negali būti keliamas klasikinės ekonomikos teorijos suformuotas mokesčių lygybės arba mokesčių sąžiningumo principas, kuris yra pagrįstas reikalavimu, kad mokesstinė našta būtų proporcinga asmenų galėjimui mokėti mokesčius (galėjimo mokėti reikalavimas), taip pat reikalavimu, kad mokesstinė našta būtų proporcinga asmenų gaunamai naudai iš apmokestinimų socialinių santykių. Reguliaciniai mokesčiai yra skirti reguliuoti socialinius santykius, todėl asmenų galėjimas mokėti mokesčius ar asmenų gaunamos naudos iš apmokestinamos veiklos proporcingumas šiuo atveju yra visiškai neaktualus. Mokesčių lygybės arba mokesčių sąžiningumo principas yra pagrįstas klasikinės apmokestinimo teorijos, ginančios mokesčių neutralumą, požiūriu į mokesčius, kaip į valstybės pajamų užtikrinimo priemonę. Reguliaciniai mokesčiai turi pasižymėti stipriu reguliaciniu poveikiu, todėl reguliaciniai mokesčiai negali būti neutralūs apmokestinamos veiklos atžvilgiu. Siekiant sustiprinti reguliacinių mokesčių poveikį apmokestinamiems socialiniams santykiams, reguliacinio pobūdžio mokesčių teisės normos gali nustatyti neproporcingai didelius mokesčius socialiai nepageidaujamų socialinių santykių atžvilgiu, arba neproporcingai mažus mokesčius socialiai pageidaujamo elgesio atžvilgiu ir tai jokių būdu negali būti laikoma reguliacinių mokesčių trūkumu, kadangi, kaip jau buvo minėta, reguliaciniai mokesčiai nėra ir negali būti suvokiami kaip valstybės pajamų užtikrinimo priemonė – tai yra socialinių santykių reguliacinio mechanizmo dalis, kurios tikslas yra daryti poveikį socialiniams santykiams. Dėl šios priežasties reguliacinių mokesčių dydžiai dažnai gali viršyti faktinę naudą, gaunamą iš apmokestinamų socialinių santykių. Tą labai gerai pagrindžia ES FTT⁷⁵ pavyzdys – FTT dydis nepriklauso nuo faktiškai gaunamo pelno už prekybą finansinėmis priemonėmis. FTT yra taikomas net ir tada, kai

⁷⁴ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. birželio 23 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-1505-438/2015; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. liepos 11 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A-602-996-13.

⁷⁵ Europos Sąjungos Komisija. 2011 m. rugsėjo 28 d. Europos Sąjungos Komisijos pasiūlymas Nr. KOM (2011) 594 dėl Tarybos direktyvos dėl bendros finansinių sandorių mokesčio sistemos ir kuria iš dalies keičiama Direktyva 2008/7/EB.

finansinės priemonės pardavimas yra aiškiai nuostolingas. Šiuo atveju akivaizdu, kad toks mokestis neatitinka klasikinės ekonomikos suformuoto mokesčių sąžiningumo principo, kadangi mokestis taikomas neatsižvelgiant į faktinę naudą, gaunamą iš apmokestinamų socialinių santykių, taip pat neatsižvelgiama į veiklą vykdančių subjektų galimybes tokį mokestį sumokėti.

Reguliacinių mokesčių atžvilgiu mokesčių sąžiningumo principas aiškintinas jo nesiejant nei su galimybe mokėti, nei su gaunamos naudos iš apmokestinamų santykių proporcija. Mokesčių sąžiningumo principas teisiniu aspektu aiškintinas kaip mokesčių sistemos teisingumo principas, kuris turi būti suprantamas kaip bendrasis asmenų lygiateisiškumo principas arba diskriminacijos draudimo principas, draudžiantis apmokestinimo sąlygas susieti su diskriminacinio pobūdžio kriterijais, tokiais kaip lytis, kalba, religija, rasė ir pan. Čia pažymėtina, kad asmenų lygybės principas arba diskriminavimo draudimo principas yra bendrasis teisinio reguliavimo principas, taikomas visam teisiniam reguliavimui. Asmenų lygybės arba diskriminavimo draudimo principas yra įtvirtintas Konstitucijos 29 straipsnyje, kuris nustato, kad įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms ar pareigūnams visi asmenys lygūs, žmogaus teisių negalima varžyti ir teikti jam privilegijų dėl jo lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų pagrindu⁷⁶. Konstitucinis Teismas, aiškindamas asmenų lygybės arba diskriminavimo draudimo principo nuostatas, pabrėžia, kad pagal asmenų lygybės įstatymui principą reikalaujama, kad teisiniu reguliavimu pagrindinės teisės ir pareigos būtų įtvirtintos visiems vienodai ir šis principas reiškia žmogaus prigimtinę teisę būti traktuojamam vienodai su kitais, įpareigoja vienodus faktus vertinti vienodai ir draudžia iš esmės tokius pat faktus savavališkai vertinti skirtingai, bet nepaneigia to, kad įstatymu gali būti nustatytas nevienodas teisinis reguliavimas tam tikrų asmenų kategorijų, esančių skirtingoje padėtyje, atžvilgiu. Konstitucinis asmenų lygybės įstatymui principas būtų pažeistas, jeigu tam tikri asmenys ar jų grupės būtų traktuojami skirtingai, nors tarp jų nėra tokio pobūdžio ir tokios apimties skirtumų, kad toks nevienodas traktavimas būtų objektyviai pateisinamas⁷⁷. Konstitucinis Teismas taip pat yra pažymėjęs, kad

⁷⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

⁷⁷ Pvz. žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. birželio 29 d. nutarimą „Dėl pensijų fonduose kaupiamų pensijų įmokų dydžio sumažinimo“. Valstybės žinios, 2012, Nr. 78-4063; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. vasario 15 d. nutarimą „Dėl 2009 metų valstybės biudžeto ir su juo susijusių įstatymų priėmimo“. Valstybės žinios, 2013, Nr. 19-938.; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. vasario 15 d. nutarimą „Dėl 2009 metų valstybės biudžeto ir su juo susijusių įstatymų priėmimo“. Valstybės žinios, 2013, Nr. 19-938; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. gegužės 30 d. nutarimą „Dėl valstybės išperkamų gyvenamųjų namų“. Valstybės žinios, 2013, Nr. 58-2930.

Konstitucijos 29 straipsnyje įtvirtintas asmenų lygiateisiškumo principas suponuoja pareigą įstatymų leidėjui nustatyti vienodą (nediferencijuotą) teisinį reguliavimą tam tikrų asmenų kategorijų, esančių vienodoje padėtyje, atžvilgiu, kai tarp tų asmenų kategorijų nėra tokio pobūdžio ir tokios apimties skirtumų, kad toks nevienodas jų traktavimas būtų objektyviai pateisinamas⁷⁸. Asmenų lygybės principo arba diskriminacijos draudimo principo pažeidimu nelaikytinas toks diferencijavimas, kuris yra pateisinamas objektyviais kriterijais ir juo siekiama vertingų ir visuomeniškai reikšmingų tikslų, taip pat kai diferencijuojančių teisės normų nustatymas yra susijęs su reguliuojamų visuomeninių santykių objektyviomis savybėmis⁷⁹.

Taigi apmokestinimo sąžiningumo arba mokesčių lygybės principas reguliacinių mokesčių teisės normų aspektu turi būti suprantamas ne kaip ekonomikos teorijos suformuotas reikalavimas, kad mokestinė našta būtų proporcinga asmenų galėjimui mokėti mokesčius (galėjimo mokėti reikalavimas), taip pat reikalavimu, kad mokestinė našta būtų proporcinga asmenų gaunamai naudai iš apmokestinimų socialinių santykių, bet kaip bendrasis teisiniams reguliavimui taikytinas asmenų lygybės arba diskriminavimo draudimo principas, draudžiantis apmokestinimo sąlygas susieti su diskriminaciniais pagrindais. Analogiškai apmokestinimo sąžiningumo arba mokesčių lygybės principas aiškintinas ir teisės doktrinoje⁸⁰.

Apmokestinimo aiškumo arba mokesčių apibrėžtumo principas klasikinės ekonomikos teorijos suprantamas kaip reikalavimas apmokestinimą nustatančiam subjektui, kad mokesčiai būtų nustatyti ir įtvirtinti tokiais normomis arba taisyklėmis, kurios būtų priimtose laikantis galiojančių teisėkūros taisyklių, aiškios, suprantamos, visuotinai privalomos⁸¹. Iš klasikinės ekonomikos teorijos pateikiamo apmokestinimo aiškumo principo apibrėžimo galima daryti

⁷⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. vasario 22 d. nutarimas „Dėl tarnybos laiko pareigūnų ir karių valstybinei pensijai skirti“. Valstybės žinios, 2013, Nr. 22-1068.

⁷⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 31 d. nutarimas „Dėl kvotinio baltojo cukraus eksporto“. Valstybės žinios, 2006, Nr. 62-2283; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 26 d. nutarimas „Dėl finansų ministro įgaliojimų nustatyti delspinigių dydį“. Valstybės žinios, 2006, Nr. 104-3985; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimas „Dėl nacionalinio transliuotojo statuso, valdymo ir teisių“. Valstybės žinios, 2006, Nr. 141-5430; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. kovo 2 d. nutarimas „Dėl nacionalinio investuotojo steigimo teisėtumo“. Valstybės žinios, 2009, Nr. 25-988; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. birželio 21 d. nutarimas „Dėl azartinių lošimų organizavimo vietų“. Valstybės žinios, 2011, Nr. 76-3672; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. gegužės 24 d. nutarimas „Dėl finansinio užstato realizavimo įmonės restruktūrizavimo ar bankroto atveju“. Valstybės žinios, 2013, Nr. 55-2760; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 5 d. nutarimas „Dėl įstatymų nuostatų, susijusių su bankų (įmonių) bankrotu, finansinio stabilumo stiprinimo priemonių bankams taikymu“. Valstybės žinios, 2013, Nr. 73-3679.

⁸⁰ MEDELIENĖ, A.; ir SUDAVIČIUS, B. *Mokesčių teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2011, p. 105–106.

⁸¹ Smith, A., et al. *Tautų turtas*. Filosofijos klasika: didžioji serija (2-asis patais. leid., ed.). Vilnius: Margi raštai, 2013. p. 467.

išvadą, kad minėtas principas yra labai svarbus mokesčių teisės, o kartu ir reguliacinių mokesčių teisės normų principas, kadangi iš esmės tai yra ne ekonominis, bet teisinis principas, kuris atskleidžia mokesčio, kaip teisinės kategorijos, prigimtį. Mokestis negali būti suprantamas atskirai nuo teisės, nes mokesčio nustatymas teisės normomis yra vienas iš esminių mokesčio požymių ir vienas iš esminių apmokestinimo principų, kurio svarbą pabrėžia tiek klasikinė, tiek modernioji ekonomikos teorija. Dėl savo teisinės prigimties apmokestinimo aiškumo principas, vienintelis iš klasikinių apmokestinimo principų, tiek reguliacinių mokesčių teisės normų, tiek apskritai visos apmokestinimo sistemos atžvilgiu yra taikomas ir aiškinamas vienodai.

Mokesčių apibrėžtumo principas yra tiesiogiai įtvirtintas MAĮ 9 str., kuris reikalauja, kad mokestinės prievolės turinys, jos atsiradimo, vykdymo ir pasibaigimo tvarka ir pagrindai mokesčių teisės aktuose turi būti aiškiai apibrėžti. Čia pažymėtina, ir tai, kad MAĮ 3 str. 5 dalyje yra nustatyta apibrėžtumo principo pažeidimo pasekmė – visi mokesčių teisės aktų prieštaravimai ar neaiškumai turi būti aiškinami mokesčių mokėtojo naudai. Konstitucinis Teismas, aiškindamas teisinio reguliavimo aiškumo (apibrėžtumo) principą yra pabrėžęs, įstatymuose ir kituose teisės aktuose nustatytas teisinis reguliavimas turi būti aiškus, darnus, suprantamas, neprieštaringas, teisės aktų formuluotės turi būti tikslios⁸². LVAT pabrėžė, jog mokesčių aiškumo principu iš esmės yra siekiama užtikrinti mokesčių mokėtojų teises bei teisėtus interesus, todėl šio principo realizavimui yra svarbus įstatymo leidėjo nustatytas reikalavimas, kad visi mokesčių įstatymų neaiškumai turi būti aiškinami mokesčių mokėtojo naudai⁸³. ESTT praktikoje mokesčių aiškumo ir apibrėžtumo principas aiškintinas kaip reikalavimas valstybių narių įstatymų leidėjams, kad mokesčių teisės normos būtų pakankamai aiškios ir tinkamai perkeltos į nacionalinę teisę. Priešingu atveju, jeigu įstatymų leidėjas nesilaiko šio reikalavimo, privatūs asmenys nacionaliniuose teismuose gali ginti savo teises valstybės ar nacionalinio mokesčių administratoriaus atžvilgiu, remdamiesi ES direktyvų nuostatomis, jeigu jos yra besąlyginės ir pakankamai aiškios⁸⁴.

⁸² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. rugsėjo 2 d. nutarimas „Dėl invalidumo (netekto darbingumo) pensijos“, Valstybės žinios, 2009, Nr. 106-4434.

⁸³ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. balandžio 10 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-438-1355-12.

⁸⁴ Žr. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2008 m. liepos 17 d. sprendimas byloje C-226/07 *Flughafen Köln/Bonn GmbH prieš Hauptzollamt Köln* (23 p.); Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2009 m. vasario 12 d. sprendimas byloje C-138/07 *Belgische Staat prieš Cobelfret NV*, (58 p.); Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2010 m. spalio 14 d. sprendimas byloje C-243/09 *Günter Fuß prieš Stadt Halle* (56 p.).

Iš aukščiau atliktos klasikinių apmokestinimo principų taikymo reguliaciniams mokesčiams analizės galima daryti išvadą, kad reguliaciniams mokesčiams ir juos nustatančioms reguliacinio pobūdžio mokesčių teisės normoms negali būti taikomi klasikinės apmokestinimo teorijos suformuoti mokesčių ekonominio efektyvumo, sąžiningumo arba mokesčių mokėtojų lygybės ir neutralumo principai, taip kaip jie suprantami analizuojant mokesčius kaip ekonominę kategoriją. Reguliacinės mokesčių teisės normos negali būti kritikuojamos dėl jų neatitikimo klasikinės apmokestinimo teorijos suformuotiems mokesčių ekonominio efektyvumo, sąžiningumo arba mokesčių mokėtojų lygybės ir neutralumo principams, kadangi reguliacinės mokesčių teisės normoms pagrindinis keliamas tikslas yra ne fiskalinis, bet reguliacinis, todėl reguliacinės mokesčių teisės normos visų pirma yra ne valstybės fiskalinių tikslų užtikrinimo priemonė, bet teisinio reguliavimo sistemos dalis, kuri turi pasiekti įstatymų leidėjo siekiamą reguliacinį efektyvumą ir užtikrinti įstatymų leidėjo keliamų reguliacinių tikslų įgyvendinimą.

Mokesčių teisės normų atribojimas nuo sankcijas nustatančių teisės normų

Mokesčių teisės normos reguliacinis poveikis pasižymi mokesčio įtaka individui priimančiam sprendimą dėl elgesio modelio pasirinkimo – asmuo įvertina apmokestinimo įtaką galutiniam ekonominiam rezultatui, kurio asmuo tikisi iš tam tikros veiklos ir atsižvelgdamas į tai priima sprendimą dėl tokios veiklos vykdymo. Vienas pagrindinių mokesčių teisės normos charakterizuojančių požymių yra tas, jog mokesčių teisės normomis nustatoma asmens prievolė atlikti privalomus mokėjimus (mokesčius) į valstybės biudžetą. Prievolė sumokėti mokestį gali būti siejama tiek su asmeniu ar konkrečiu daiktu (turtiniai ir asmeniniai mokesčiai), tiek su tam tikra vykdoma veikla. Mokestis ekonominiu požiūriu yra asmens pasirinkto elgesio kaina (veiklos sąnaudos), kurią privaloma mokėti pasirinkus apmokestinamą elgesio modelį. Ekonominiu požiūriu bauda ir kitos sankcijos, net ir neturinčios pirminio ekonominio pobūdžio, taip pat yra kaina, kurią privaloma mokėti pasirinkus neteisėtą arba baustiną elgesio modelį. Atsižvelgiant į tai, kad ekonominiu požiūriu tiek mokestis, tiek baudos ir kitos sankcijos yra iš esmės ta pati pasirinkto elgesio modelio kaina, kyla atskiro mokslinio pagrindimo reikalaujanti mokesčių teisės normos ir sankcijas nustatančios teisės normos atribojimo problema. Klausimas, kuo skiriasi mokestis už pasirinktą apmokestinamą elgesio modelį nuo sankcijų, taikomų už socialinių draudimų pažeidimus, yra labai svarbus siekiant tinkamai iširti mokesčių teisės normų reguliacinį poveikį bei suvokti jo ypatumus bei skirtumus, lyginant mokesčių teisės normų

reguliacinį poveikį su kitų teisės normų reguliaciniu poveikiu. Mokesčio ir sankcijos atribojimo problema yra itin aktuali ir dažna reguliacinių ir mišrių mokesčių atveju – kai yra tiriamas reguliacinio pobūdžio ir mišraus pobūdžio mokesčių teisės normų teisėtumo klausimas. Tai, jog mokesčio ir sankcijos atribojimas yra aktuali problema ne tik teoriniu, bet ir praktiniu požiūriu, pagrindžia ir itin teismų, nagrinėjančių mokestinius ginčus, praktika – kaip bus analizuojama toliau, teismams dažnai tenka spręsti mokesčio ir sankcijos atribojimo klausimą, kadangi mokestinių ginčų šalys dažnai sutapatina mokestį su sankcijomis, taikomomis už pasirinktą elgesio modelį.

Analizuojant mokesčių teisės normą ne teisiniu, bet ekonominiu požiūriu, matyti, kad mokesčių teisės normos dispozicijoje nustatyta mokestinė prievolė bet koku atveju bus suvokiama kaip neigiamas mokesčių mokėtojo turto arba gaunamos naudos sumažėjimas, todėl bet kokios mokestinės pasekmės iš apmokestinamojo asmens perspektyvos bus vertinamos kaip neigiamos ir nepageidaujamos ekonomine prasme. Mokestinės prievolės (mokesčiai) ekonomikos mokslo požiūriu yra viena iš įprastinių ir savaime suprantamų sąnaudų rūšių, tokių kaip bendrosios veiklos sąnaudos, natūraliosios gamybos proceso sąlygotos sąnaudos ir kt. Bet kokios sąnaudos ekonomikos teorijos požiūriu suvokiamos kaip turto sumažėjimas arba nepageidaujamos (neigiamos) turtinės pasekmės, kurios ekonomikos teorijos požiūriu yra analogiškos teisinei sankcijai – privalomai atsirandantiems neigiamiems padariniams, kurie teisės normos reguliacinio mechanizmo yra susieti su draudžiamu arba nepageidajamu elgesio modeliu. Taigi mokestis ekonomikos požiūriu taip pat suvokiamas kaip neigiamas turto sumažėjimas, sukeliantis neigiamas turtines pasekmes mokesčių mokėtojui, pasirinkusiam apmokestinamą elgesio modelį. Dėl šios priežasties ekonomikos teorijos požiūriu mokestis visiškai nesiskiria nuo teisinės sankcijos ir sukelia analogiškas neigiamas pasekmes vieną ar kitą apmokestinamo elgesio modelį pasirinkusiam teisės subjektui.

Sankcija – tai neigiamos pasekmės, teisinio reguliavimo numatytos už teisinio reguliavimo nustatytos tvarkos nesilaikymą. Kaip teigia H. Kelsenas, sankcija tai yra prievartos aktas, kuris yra nustatytas kaip valstybės reakcija į veiksmą arba susilaikymą nuo veiksmo⁸⁵. Sankcija nustatoma kaip pasekmė už įstatymų leidėjo nustatyto teisinio reguliavimo taisyklių pažeidimus. Teisinės sankcijos grėsmė yra vienas iš svarbiausių veiksnių, kodėl turėtų būti pasirenkamas būtent įstatymų leidėjo pageidaujamas elgesio modelis ir vengiama elgesio, už kurį

⁸⁵ Kelsenas, H. Grynoji teisės teorija. Vilnius: Eugrimas, 2002, p. 117.

kaip pasekmė yra taikoma sankcija. Dėl šios priežasties, šiuo metu vyraujantis teisinio reguliavimo modelis, kai įstatymų leidėjas nustato taisykles, už kurių nesilaikymą yra taikomos sankcijos, supaprastintai gali būti pavaizduotas kaip sankcijos nustatymas už valstybės nepageidaujamą elgesio modelį, t. y. už elgesį, kuris priešingas valstybės toleruotinam, bus taikoma teisės normoje įtvirtinta sankcija. Už elgesį, kuris yra neutralus arba valstybės pageidaujamas, sankcijos nėra taikomos. Dėl šios priežasties teisės mokslininkai tokį teisinio reguliavimo modelį apibūdina kaip komandų ir draudimų (*command and control*) teisinio reguliavimo modelį⁸⁶, kuris pagrįstas įstatymų leidėjo nustatytais imperatyviais draudimais ir komandomis, už kurių nesilaikymą taikomos įvairios sankcijos.

Sankcijos paprastai skirstomos į ekonomines sankcijas ir neekonominės sankcijas arba, kaip teigia H. Kelsenas, sankcijos kaip bausmės ir sankcijos kaip civiliniai išieškojimai⁸⁷. Nors gali susidaryti įspūdis, kad sankcijos ir mokesčio atirbojimo problema yra aktuali tik ekonominių sankcijų (baudų) atveju, tačiau šiuo atveju yra būtina pažymėti, kad bet kokia sankcija pasižymi neigiamu ekonominiu poveikiu asmeniui, kuriam ji yra taikoma. Nobelio premijos laureatas, vienas iš garsiausių XX a. ekonomistų Gary S. Becker, savo garsiajame darbe „Nusikaltimas ir bausmė: ekonominis požiūris“ įrodė, kad bet kokia sankcija sukelia ekonomines pasekmes ir tiek ekonominio pobūdžio, tiek neekonominio pobūdžio sankcijos gali būti prilygintos ir analizuojamos kaip kaina, mokama už pasirinktą draudžiamą elgesio variantą⁸⁸. Dėl šios priežasties analizuojant mokesčio ir sankcijos skirtumą, nėra jokios prasmės iš sankcijų išskirti kurias nors vieną sankcijų rūšį, kadangi minėta analizė yra svarbi bei aktuali tiek ekonominių, tiek neekonominių sankcijų atžvilgiu. Šiuo atveju nėra svarbi teisės pažeidimo, už kurį skiriama sankcija kvalifikacija ir priskyrimas baudžiamajai ar administracinei teisei. Ši analizė taip pat aktuali ir civilinių baudžiamąjį pobūdžio sankcijų, tokių kaip baudos ir delspinigiai, atžvilgiu.

⁸⁶ GALLE, B. D. *Tax, Command -- or Nudge?: Evaluating the New Regulation* [interaktyvus]. Texas Law Review, Forthcoming, 16 October 2013 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=2318004>>; MASUR, J. S.; ir POSNER, E. A. *Toward a Pigouvian State* [interaktyvus]. University of Pennsylvania Law Review, Vol. 164, 2015. p. 93; University of Chicago Coase-Sandor Institute for Law & Economics Research Paper No. 716 (2d Series); U of Chicago, Public Law Working Paper No. 503 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=2559393>> or <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2559393>>.

⁸⁷ KELSENAS, H. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 2002, p. 117.

⁸⁸ BECKER, G. *Crime and Punishment: An Economic Approach*. The Journal of Political Economy, Vol. 76 (2), 1968. p. 169–217.

Reguliacinių mokesčių ir mišrių mokesčių teisės normų atveju mokestis yra nustatomas už tam tikrą mokesčių mokėtojo pasirinktą elgesio modelį, kurį įstatymų leidėjas siekia apriboti arba suvaržyti. Sankcijas nustatančios teisės normos nustato sankcijas už įstatymų leidėjo nustatytų elgesio taisyklių pažeidimą arba už elgesio, kuris yra priešingas įstatymų leidėjo reikalaujamam elgesiui, pasirinkimą. Iš aukščiau atliktos mokesčio teisės normos reguliacinio poveikio analizės galima matyti, kad mokestis daro įtaką socialinių santykių subjekto ekonominiam pasirinkimui ir skatina apmokestinamų socialinių santykių dalyvį nesirinkti vieno ar kito elgesio varianto, tačiau, kad ir kokio dydžio mokestis yra nustatytas, jis negali visiškai uždrausti elgtis vienu ar kitu būdu. Mokesčių teisės norma yra visiškai neutrali ir ji nei draudžia, nei skatina pasirinkti vieną ar kitą elgesio modelį. Mokesčių teisės norma nustato privalomą mokėjimą į valstybės biudžetą, kurį susieja su tam tikru elgesiu, kurį asmuo gali pasirinkti neatsižvelgdamas į jokiais kitas aplinkybes, išskyrus tik į savo vidinį pasirinkimą ar vidinius vertinimo kriterijus. Mokesčių teisės normos nenustato draudimų elgtis vienu ar kitu būdu, taip pat mokesčių teisės normos neskatina pasirinkti vieną ar kitą elgesio modelį. Mokesčių teisės normos informuoja asmenį apie tai, kokios ekonominės pasekmės laukia, jeigu bus pasirinktas vienas ar kitas elgesio modelis. Vienintelis kriterijus, į kurį asmuo turi atsižvelgti pasirinkdamas vieną ar kitą elgesio modelį yra ekonominė tokio elgesio kaina. Šiuo atveju kainos dydis yra vertinamojo pobūdžio kriterijus, kuris yra paliekamas įvertinti kiekvienam individui atskirai. Kiekvienas pats sprendžia, ar tam tikra to elgesio kaina yra ekonomiškai pagrįsta, ar nepagrįsta. Tai priklauso nuo asmens sugebėjimo tinkamai įvertinti pasirinkto elgesio modelio kainą, taip pat nuo asmens individualių savybių, kurios jam leidžia koreguoti faktinę asmens mokamą kainą už tam tikrą elgesio pasirinkimą (asmeninius elgesio kaštus arba sąnaudas).

Tuo tarpu sankcijas nustatančios teisės normos nustato sankcijas už įstatymų leidėjo komandos arba draudimo pažeidimą – už priešingą elgesį nei įstatymų leidėjo reikalaujamas elgesio modelis. Sankcija yra skiriama tik už neteisėtą elgesį, t. y. už draudžiamą arba netoleruotiną elgesio variantą. Elgesys, už kurį skiriama sankcija, yra teisės uždraustas elgesys, kurį individui pasirinkti draudžiama. Individo pasirinkimą šiuo atveju riboja ne vidinis tam tikro elgesio varianto kaštų vertinimas ir ekonominių pasekmių analizė, bet konkreti įstatymų leidėjo komanda ar draudimas, kuris tiesiog nesuteikia individui pasirinkimo laisvės elgtis vienu ar kitu būdu. Taigi sankcija yra nustatyta tik už neteisėtą arba draudžiamą elgesį. Elgesys, už kurį nustatyta sankcija, apibūdinamas kaip teisės pažeidimas arba deliktas. Tai yra pirmasis mokesčių

teisės normų ir sankcijas nustatančių teisės normų skirtumas – mokestis nustatomas už teisei nepriešingą, nedraudžiamą veiklą, tuo tarpu sankcija yra nustatyta už uždraustą ir neteisėtą veiklą.

Teismai, kvalifikuodami teisės normų nustatytus privalomus mokėjimus, kartais naudoja pasirinkimo teisės varžymo kriterijų, kuris yra pagrįstas mokesčių teisės normos ir mokesčių reguliacinio poveikio neutralumo požymiu. Pasirinkimo laisvės ribojimą, kaip vieną iš privalomojo sveikatos draudimo įmokų vertinimo kriterijų, JAV Aukščiausiasis Teismas panaudojo garsiojoje sveikatos draudimo mokesčio teisėtumo byloje *National Federation of Independent Business v. Sebelius*⁸⁹. Mokesčių teisės norma nuo komandos ar draudimo skiriasi tuo, kad mokesčių teisės norma yra visiškai neutrali apmokestinamo elgesio atveju ir mokestis nėra skirtas ir negali drausti apmokestinamojo elgesio. Dėl šios priežasties moderniojoje teismų praktikoje kvalifikuojant teisės normos nustatytą privalomą mokėjimą kartais naudojamas pasirinkimo laisvės varžymo kriterijus. Šis kriterijus yra išvestinis iš mokesčių teisės normos neutralumo požymio. Mokesčių teisės norma, kad ir kokia ji būtų griežta, negali būti draudžianti elgtis vienu ar kitu būdu. Draudimą ar komandą nustatanti teisės norma yra skirta uždrausti tam tikrą įstatymų leidėjo nepageidaujama elgesį, todėl jos tikslas yra nepalikti asmeniui draudžiamo arba nepageidaujamo elgesio pasirinkimo galimybes. Dėl šios priežasties ir sankcija, kuri yra nustatyta už komandos ar draudimo pažeidimą, paprastai pasižymi tuo, kad ji yra skirta atgrasyti asmenį nuo nepageidaujamo elgesio ir nepalikti jam galimybes nesilaikyti draudimo ar komandos. Sankcijos pagrindinis tikslas yra užtikrinti, kad tam tikrų draudimų ir komandų būtų laikomasi. Dėl šios priežasties sankcijos ir jas nustatančios teisės normos pasižymi tuo, kad sankciją nustatanti teisės norma nepalieka asmeniui jokios pasirinkimo teisės elgtis priešingai nei liepia komandą ar draudimą nustatanti teisės norma. Mokesčių teisės norma, nustatanti privalomą mokėjimą, yra tik veiksnys, į kurį turėtų atsižvelgti asmuo prieš vertindamas pasirenkamo elgesio ekonomines pasekmes. Dėl šios priežasties kvalifikuojant teisės normos nustatytą privalomą mokėjimą, jis vertinamas pagal tai, ar toks mokėjimas ir su juo susijusios kitos ekonominės pasekmės, nėra tokios, kad apskritai atimtų iš teisės normos subjekto galimybę pasirinkti apmokestinamą elgesio modelį. Jeigu teisės norma, kuria nustatytas privalomas mokėjimas į biudžetą, objektyviai vertinant, atima iš asmens galimybę rinktis apmokestinamą

⁸⁹ P vz. JAV Aukščiausiojo Teismo 2012 m. birželio 28 d. sprendimas byloje Nr. 11–393 *National Federation of Independent Business v. Sebelius*, 567 U.S. (2012)., JAV Aukščiausiojo Teismo 1922 m. gegužės 15 d. sprendimas byloje *Bailey v. Drexel Furniture Co.*, 259 U.S. 20 (1922).

elgesį, tokia teisės norma kvalifikuotina ne kaip mokestis, o kaip draudimas ar komanda, o ja nustatytas mokėjimas – sankcija. Šiuo atveju būtina pabrėžti, kad turi būti nustatytas objektyvus pasirinkimo galimybės ribojimas – teisės normos sukurtas apribojimas turi būti objektyviai suvokiamas kaip neįgyvendinamas. To pavyzdys galėtų būti 2 vidutinių asmens mėnesinių atlyginimų dydžio mėnesinis mokestis už sveikatos draudimo poliso neturėjimą. Šiuo atveju akivaizdu, kad teisės normos nustatyto privalomo mokėjimo į biudžetą tikslas yra visiškai atimti iš asmenų galimybę nepirkti sveikatos draudimo nepaliekant jiems jokios galimybės rinktis. Vis dėlto, čia pažymėtina, kad pasirinkimo laisvės ribojimo kriterijus reikalauja nustatyti objektyvų pasirinkimo laisvės suvaržymą, kuris būtų akivaizdus ir objektyviai suvokiamas neatsižvelgiant į individualias apmokestinamojo asmens savybes. Dėl šios priežasties šis kriterijus sunkiai panaudojamas praktikoje.

Kaip kartais klaidingai nurodoma, sankciją ir baudą atriboti gali padėti piniginės prievolės dydžio kriterijus. Teisės normos nustatytos privalomos rinkliavos dydžio kriterijus, kurį, kaip kvalifikuojantį požymį, kartais nurodo teismai⁹⁰ ir teisės mokslininkai⁹¹. Teigiama, kad sankcijos dydis visada viršija iš neteisėto elgesio gaunamą naudą, be to, sankcijos dydis priklauso nuo tyčios ir pakartotinumų. Tuo tarpu mokesčio dydis santykinai nėra didelis ir mokesčio dydis nepriklauso nuo tyčios ir pakartotinumų. Mokestis santykinai dauguma atvejų yra mažesnis, negu iš pasirinkto elgesio gaunama nauda, kadangi mokesčio tikslas nėra drausti ar atgrasyti nuo nepageidaujamo elgesio. Sankcija – turi būti griežta ir didelė. Nors iš pirmo žvilgsnio privalomos rinkliavos dydžio kriterijus gali atrodyti logiškas, tačiau su šiuo kriterijumi nesutiktina. Reguliaciniai mokesčiai gali būti daugybę kartų didesni negu nauda, gaunama iš pasirinkto elgesio modelio (pavyzdžiui, finansinių sandorių mokestis apskaičiuojamas nuo sandorio vertės neatsižvelgiant į faktiškai gautas pajamas iš sandorio tam tikrais atvejais gali daugybę kartų viršyti iš sandorio gautiną naudą)⁹², o sankcija, tam tikrais atvejais gali būti daug

⁹⁰ JAV Aukščiausiojo Teismo 2012 m. birželio 28 d. sprendimas byloje Nr. 11–393 *National Federation of Independent Business v. Sebelius*, 567 U.S. (2012)., JAV Aukščiausiojo Teismo 1922 m. gegužės 15 d. sprendimas byloje *Bailey v. Drexel Furniture Co.*, 259 U.S. 20 (1922).

⁹¹ COOTER, R. D.; ir SIEGAL, N. *Not the Power to Destroy: An Effects Theory of the Tax Power*. *Virginia Law Review*, Vol. 98, Issue 6, 2012. p. 1195–1253.

⁹² P vz. žr. Europos Sąjungos Komisija. 2011 m. rugsėjo 28 d. Europos Sąjungos Komisijos pasiūlymas Nr. KOM (2011) 594 dėl Tarybos direktyvos dėl bendros finansinių sandorių mokesčio sistemos ir kuria iš dalies keičiama Direktyva 2008/7/EB.

kartų mažesnė, negu neteisėtos veiklos duodama nauda⁹³. Dėl šios priežasties šis kriterijus nenaudotinas kvalifikuojant teisės normų nustatytus privalomus mokėjimus į valstybės biudžetą.

Dar vienas kriterijus, kuris nurodomas kaip skiriamasis baudos ir mokesčio požymis, yra teisinės kalbos kriterijus. Teigiama, kad sankcijai yra būdinga teisiniams draudimams ir komandoms būdinga teisinė kalba, o mokesčių teisės normai tokia kalba nebūdinga⁹⁴. Tačiau su šiuo kriterijumi taip pat nesutiktina. Kaip rodo konkretūs mokestiniai ginčai, kalbos kriterijus šiuo atveju visiškai nėra svarbus sprendžiant sankcijos ir mokesčio atribojimo klausimą, kadangi mokesčių teisės normos kalba gali sėkmingai slėpti sankciją⁹⁵. Šiuo atveju kalba gali būti nebent kaip pagalbinio pobūdžio kriterijus, neturintis esminės reikšmės teisės normos ir ja nustatyto mokėjimo kvalifikavimui, tačiau padedantis tiksliau įvertinti tikruosius įstatymų leidėjo nustatyto mokėjimo tikslus bei sąlygas lėmusias tam tikros rinkliavos nustatymą. Teisės normos teisinės kalbos (technikos) kriterijus gali tik padėti įvertinti teisės normos neutralumą apmokestinamo elgesio atžvilgiu. Jeigu teisės normos, nustatančios privalomą mokėjimą, teisinė kalba leidžia daryti išvadą, kad teisės norma ne tik nustato tam tikrą mokėjimą, bet ir draudžia ar neleidžia rinktis tam tikro elgesio modelio, tai gali būti kaip pagalbinis kriterijus tokią teisės normą kvalifikuojant kaip draudimą ar komandą, jeigu tokią išvadą leidžia daryti ir kiti kriterijai.

Teisės doktrina kaip mokesčių ir sankciją kvalifikuojantį požymį kartais išskiria teisės normos nustatyto privalomo mokėjimo pobūdį ir tikslą⁹⁶. Teigiama, kad baudos pagrindinis tikslas yra reguliuoti, o mokesčio pagrindinis tikslas turėtų būti fiskalinis. Vis dėlto, su tokiu kriterijumi taip pat nesutiktina. Kaip parodė mokesčio reguliacinės funkcijos analizė, mokesčiai tam tikrais atvejais gali ir neturėti jokio fiskalinio tikslo arba jis gali būti nežymus. Bauda šiuo atveju taip pat gali turėti fiskalinį tikslą, nes pavyzdžiui baudos Lietuvoje yra renkamos į valstybės biudžetą⁹⁷. Dėl šios priežasties mokesčio ir baudos pagrindinių ir antraeilį tikslų

⁹³ Vilniaus apygardos teismo 2015 m. rugpjūčio 17 d. nutartis administracinio teisės pažeidimo byloje Nr. ATP-830-387/2015.

⁹⁴ JAV Aukščiausiojo Teismo 2012 m. birželio 28 d. sprendimas byloje Nr. 11–393 *National Federation of Independent Business v. Sebelius*, 567 U.S. (2012).

⁹⁵ JAV Aukščiausiojo Teismo 1994 m. birželio 4 d. sprendimas byloje *Department of Revenue of Mont. v. Kurth Ranch*, 511 U.S. 767 (1994).

⁹⁶ COOTER, R. D.; ir SIEGAL, N. Not the Power to Destroy: An Effects Theory of the Tax Power. *Virginia Law Review*, Vol. 98, Issue 6, 2012. p. 1195–1253.

⁹⁷ Pvz. žr. Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymas. Valstybės žinios, 2004, Nr. 63-2243 (14 str. 7 d.); Lietuvos Respublikos 2016 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas. Teisės aktų registras, 2015-12-21, Nr. 2015-20134.

identifikavimas nėra pakankamas kriterijus, kuris gali būti naudojamas kaip mokesčių ir sankcijų kvalifikacinis požymis.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, manytina, kad esminis skirtumas, skiriantis sankciją nuo mokesčio, yra būtent teisinis pagrindas, už ką yra nustatytas mokėjimas. Jeigu mokėjimas yra susietas su tokiu elgesio modeliu, kuris *per se* nėra uždraustas ir nelaikomas neteisėtu, toks mokėjimas gali būti laikomas mokesčiu. Jeigu teisės normos nustatytas privalomas mokėjimas susietas tik su neteisėtu arba uždraustu elgesio modeliu – tai yra sankcija. Dėl šios priežasties svarbu ištirti mokėjimą nustatančios teisės normos dispoziciją ir įvertinti, ar teisės normos nustatytas mokėjimas nėra nustatytas už teisei priešingą, draudžiamą elgesio modelį, kurio asmuo neturi teisės pasirinkti. Jeigu elgesys, už kurį numatyta privalomai mokėtina į biudžetą rinkliava, nėra draudžiamas ir jį galima laisvai pasirinkti, tai toks mokėjimas yra mokestis. Jeigu mokėjimas susietas su tokiais veiksmais, kurių asmuo neturi teisės rinktis, tai toks mokėjimas laikytinas sankcija. Teisės normos nustatyto privalomo mokėjimo dydis, kalba, tikslas gali būti naudojami nebent kaip pagalbiniai kriterijai, kurie patys savaime negali būti laikomi kvalifikuojančiais, kadangi jie būdingi tiek sankcijoms, tiek mokesčiams.

Šią išvadą pagrindžia ir teismų praktika, kai yra sprendžiamas sankcijos ir mokesčio atribojimo klausimas tiriant galimus dvigubo baudimo draudimo principo pažeidimus. JAV Aukščiausiasis Teismas garsiojoje Kurth Ranch⁹⁸ byloje atskyrė mokesčių teisės normas nuo kriminalinių sankcijų ir pažymėjo, kad nei didelis mokesčio tarifas, nei akivaizdus ribojamasis ar reguliacinis pobūdis neleidžia daryti išvados, kad mokestis turi baudimo elementą ir gali būti priskirtas kriminalinei sankcijai. Teismas dar kartą pabrėžė, kad mokesčių teisės normos reguliaciniai tikslai ar siekiamas reguliacinis efektas nėra svarbūs kvalifikuojant teisės normas kaip mokesčių teisės normas. Teismas pabrėžė, kad didelis mokesčių tarifas gali būti pagrindas pripažinti mokestį sankcija, tačiau tai dar nereiškia, kad mokestis automatiškai gali būti prilygintas bausmei. Vis dėlto, JAV Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad nagrinėjamu atveju, konfiskuotos marihuanos apmokestinimas akcizais, vertintinas kaip neleistinas dvigubas baudimas, kadangi visų pirma, apmokestinimas buvo susietas su veika, kuri yra kvalifikuotina kaip nusikaltimas ir baudžiama pagal baudžiamąją teisę. Dar daugiau, apmokestinimo momentas paprastai yra siejamas su nusikaltimo identifikavimu ir areštu už tą patį nusikaltimą. Teismas

⁹⁸ JAV Aukščiausiojo Teismo 1994 m. birželio 4 d. sprendimas byloje *Department of Revenue of Mont. v. Kurth Ranch*, 511 U.S. 767 (1994).

pažymėjo, kad mokesčiai, nustatyti už neteisėtas veikas, iš esmės skiriasi nuo mokesčių, kurie turi aiškų dominuojantį pajamų užtikrinimo tikslą ir kurie nustatyti neatsižvelgiant į mokesčių reguliacinį poveikį apmokestinamajai veikai. Tokie mokesčiai skiriasi ir nuo mišrių mokesčių, kuriuos įstatymų leidėjas nustato ir reguliaciniais, ir fiskaliniais tikslais. Nustatydamas tokius mokesčius, valstybė siekia sumažinti nepageidaujamos veiklos mastą ir užtikrinti pajamų surinkimą. Teismas kaip pavyzdį pateikė akcizus cigaretėms ir alkoholiui – akcizais siekiama sumažinti nepageidaujamą veiklą, tačiau atsižvelgiant į cigarečių ir alkoholio prekybos privalumus (kuriamas darbo vietas, kuriamą vartotojų pasitenkinimą ir papildomas biudžetines pajamas), kurie vertintini kaip nusveriantys šių produktų žalą, valstybė leidžia vykdyti tokią veiklą tol, kol yra mokami mokesčiai, kurie sumažina vartojimą ir padidina valstybės pajamas. Tačiau tai netenka prasmės, kai apmokestinama veikla yra visiškai uždrausta ir pajamų surinkimo tikslas netenka prasmės, kadangi toks pats efektas gali būti pasiekiamas nustatant baudą už nustatytą pažeidimą⁹⁹. Taigi teismas kaip esminį sankcijos ir mokesčio skirtumą nurodė ne sankcijos dydį, teisės normų kalbą ar pagrindinius tikslus, bet būtent veiksmus, kurių pagrindu yra nustatytas mokestis. Jeigu mokestis nustatytas už neteisėtą elgesį, tai yra sankcija. Tokios pat pozicijos JAV Aukščiausiasis Teismas laikėsi ir garsiojoje *National Federation of Independent Business v. Sebelius*¹⁰⁰ byloje, kai teismas vertino socialinio draudimo mokesčio teisėtumo klausimą. Nors teismas įvertino ir mokesčio dydį, teisės normos kalbą bei tikslą, tačiau kaip esminį kriterijų įvardino patį elgesį, už kurį yra nustatytas mokestis. Teismas atsižvelgė į tai, kad elgesys, už kurį nustatytas mokestis, nėra draudžiamas, todėl tai yra mokestis, o ne sankcija, nors tokiam mokesčiui ir būdingas labai stiprus reguliacinis poveikis bei aiškus reguliacinis tikslas. Elgesio, už kurį nustatytas privalomas mokėjimas, kvalifikaciją, kaip esminį kriterijų įvardina tiek LVAT¹⁰¹, tiek ESTT. Pavyzdžiui, LVAT vertindamas akcizo mokestį dvigubo baudimo aspektu pažymėjo, kad akcizo mokestis negali būti prilygintas baudai, kadangi elgesys, už kurį nustatyta prievolė mokėti akcizus nėra *per se* neteisėtas ir uždraustas. ESTT savo byloje taip pat pabrėžia, kad mokestis nustatomas už tokį elgesį, kuris pats savaime nėra neteisėtas, uždraustas,

⁹⁹ JAV Aukščiausiojo Teismo 1994 m. birželio 4 d. sprendimas byloje *Department of Revenue of Mont. v. Kurth Ranch*, 511 U.S. 767 (1994).

¹⁰⁰ P.vz. JAV Aukščiausiojo Teismo 2012 m. birželio 28 d. sprendimas byloje Nr. 11–393 *National Federation of Independent Business v. Sebelius*, 567 U.S. (2012).

¹⁰¹ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. lapkričio 18 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-143-2619/2011. Administracinė jurisprudencija, 2011, 22, p. 213–241.

ir aplinkybė, kad tam tikras elgesys gali būti atliekamas ir neteisėtu būdu, neatleidžia to elgesio nuo apmokestinimo.¹⁰²

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, darytina išvada, kad esminis kriterijus, skiriantis mokesčių teisės normas ir sankcijas (baudas) nustatančias teisės normas yra būtent elgesys, už kurį nustatytas privalomas mokėjimas – mokestis nustatomas tik už tokį elgesį, kuris pats savaime nėra neteisėtas ir draudžiamas, kai tuo tarpu sankcija nustatoma tik už neteisėtą (draudžiamą) elgesį.

Mokesčių teisės sankcijos įtaka mokesčių teisės normos reguliaciniam poveikiui

Analizuojant mokesčių teisės normų reguliacinį poveikį ir jo skirtumus nuo teisinių draudimų ir leidimų, labai svarbu yra tinkamai suprasti mokesčių teisės normų veikimą užtikrinančių sankcijų įtaką mokesčių teisės reguliacinei funkcijai ir reguliaciniam poveikiui.

Mokesčių teisės sankcijos taikomos jeigu nesilaikoma apmokestinimo tvarkos *per se*, t. y. jeigu ignoruojama pati apmokestinimo tvarka, kaip tokia. Čia labai svarbu suprasti tai, kad mokesčių teisės normų veikimą užtikrinančios sankcijos šiuo atveju visiškai nėra susijusios su socialiniais santykiais, į kurių reguliavimą yra nukreiptas mokesčių teisės normos reguliacinis poveikis. Mokesčių teisės normų sankcijos gali būti taikomos vieninteliu atveju – tik tada, jeigu nepaklūstama pačiai apmokestinimo tvarkai, t. y. nesilaikoma apmokestinimo taisyklių. Mokesčių teisės normų sankcijos nėra tiesiogiai nukreiptos į apmokestinamą veiklą ar apmokestinamus socialinius santykius. Mokesčių teisės normų sankcijos nėra taikomos pasirinkus vieną ar kitą apmokestinamo elgesio variantą, kadangi pats tam tikro mokesčių teisės normų reguliuojamo apmokestinamo elgesio būdo pasirinkimas yra visiškai nesusijęs su pačios apmokestinimo tvarkos ir taisyklių laikymusi. Mokesčių teisės normos sankcija gali būti taikoma tik tada, kai asmuo, jau pasirinkęs vieną ar kitą apmokestinamo elgesio variantą, atsisakys paklusti tuo atveju taikomai mokesčių teisės normos nustatyta tvarkai ir nustatytu laiku ir tvarka neįvykdys savo mokestinių arba su jomis susijusių prievolių¹⁰³.

¹⁰² Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 1999 m. birželio 29 d. sprendimas byloje C-158/98 *Staatssecretaris van Financiën prieš Coffeeshop 'Siberië vof*; Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2005 m. liepos 14 d. sprendimas byloje C-435/03 *British American Tobacco International Ltd, Newman Shipping & Agency Company NV prieš Belgische Staat*; Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2000 m. birželio 29 d. sprendimas byloje C-455/98 *Tullihallitus v. Kaupo Salumets and others*.

¹⁰³ Pavyzdžiui, grįžtant prie aukščiau analizuotos teorinės supaprastintos mokesčių teisės normos, nustatančios „a“ ir „a1“ mokestines pasekmes pasirinkus „A“ arba „A1“ elgesio modelį, pastebėtina, kad mokestinės sankcijos nebus

Mokesčių teisės normų sankcijos nėra tiesiogiai nukreiptos į konkretų elgesio modelį ir mokesčių teisės normų sankcijos neturi jokio tiesioginio poveikio mokesčių mokėtojo pasirinkimui tarp elgesio modelių. Sankcija mokesčių teisės reguliacinio poveikio atžvilgiu nėra tiesiogiai įtaką mokesčių teisės normos subjektams darantis veiksnys. Mokesčių mokėtojas pasirinkdamas tam tikrą apmokestinamą elgesio modelį savo pasirinkimą sieja ne su mokesčių teisės normos sankcijos grėsme, bet su mokesčių teisės normos dispozicijoje numatyto mokesčio ir mokestinių pasekmių atsiradimu. Mokesčių teisės normos sankcija ir jos dydis yra visiškai nesusietas su mokesčių mokėtojo konkrečiau apmokestinamo elgesio modelio pasirinkimu. Kokio dydžio mokestinė sankcija bus taikoma ir ar apskritai sankcija bus taikoma, čia nėra svarbu, kadangi mokesčių mokėtojas žino, kad mokestis yra objektyvus ir bet koku atveju neišvengiamas įvykus tam tikroms su apmokestinimu susietoms aplinkybėms. Mokesčių teisės normos sankcijos taikymas šiuo atveju aktualus tampa tik tada, kai nepaklūstama pačiai apmokestinimo tvarkai. Taigi mokesčių teisės normomis pagrįstas reguliacinis mechanizmas yra išskirtinis ir unikalus, lyginant jį su tradiciniu draudimų ir leidimų taikymu pagrįsto teisinio reguliavimo mechanizmu, kadangi mokesčių teisės normos reguliacinis poveikis nėra tiesiogiai pagrįstas sankcijų taikymu ir sankcijos baime. Sankcija neturi jokio tiesioginio poveikio mokesčių teisės normos subjektui renkantis jam priimtina elgesio modelį, kadangi mokesčių teisės normos nenustato jokių sankcijų už reguliuojamo (apmokestinamo) elgesio modelio pasirinkimą.

Tai iš esmės paaiškinama per tai, kad mokesčių teisės normos sankcija yra nukreipta į mokesčių teisės normos dispozicijos – reikalavimo mokėti mokestį – vykdymo užtikrinimą. Pati mokesčių teisės norma yra tam tikra komanda mokėti mokestį ir jos vykdymo užtikrinimui yra būtinas sankcijos numatymas. Tačiau, mokesčių teisės normos reguliacinio poveikio analizė, rodo, kad mokesčių teisės normos reguliacinis poveikis nėra susijęs su fiskaline mokesčių teisės funkcija, kurios užtikrinimui ir yra skirta mokesčių teisės normos sankcija. Mokesčių teisės normos reguliacinis poveikis pasireiškia per mokesčių teisės normos nustatyto mokesčio įtaką

taikomos pasirinkus nei „A“, nei „A1“ elgesio modelį, visiškai neatsižvelgiant į tai, kokias mokestines pasekmes toks elgesys sukels individui. Sankcija nebus taikoma ir tada, jeigu individas pasirinks elgesio modelį „A2“, t. y. tokį elgesio modelį, kuris nėra numatytas analizuojamoje mokesčių teisės normos hipotezėje. Sankcija šiuo atveju galima tik tada, jeigu individas, pasirinkęs vieną iš mokesčių teisės normos hipotezėje aprašytų elgesio modelių, ignoruos pačią mokestinę tvarką per se (kaip tokią), t. y. jeigu mokesčių mokėtojas atsisakys paklusti apmokestinimo tvarkai ir įvykus mokesčių teisės normos hipotezėje apibūdintoms sąlygoms atsisakys mokėti mokesčių teisės normos dispozicijoje nurodytą mokestį apskritai, arba jeigu nuspręs mokėti ne tokį mokestį, koks nustatytas mokesčių teisės normos hipotezėje.

mokesčių mokėtojo pasirinkimams. Pati mokesčių teisės norma, kaip komanda mokėti mokesčių įvykus tam tikroms jos numatytoms sąlygoms, yra visiškai neutrali reguliuojamo elgesio atžvilgiu. Mokesčių teisės norma nedraudžia ir neįsako elgtis vienu ar kitu būdu – pats mokesčių mokėtojas pasirenka jam priimtina elgesio modelį atsižvelgdamas tik į vidinį mokesčių teisės normos nustatytų mokesčių taisyklių vertinimą ekonominiu aspektu. Būtent dėl to, kad mokesčių teisės normos yra visiškai neutralios reguliuojamo elgesio atžvilgiu, mokesčių teisės normų sankcijos taip pat yra visiškai neutralios mokesčių mokėtojų apsisprendimams elgtis vienu ar kitu būdu. Mokesčių teisės normos sankcija yra nukreipta į fiskalinės mokesčių teisės normos funkcijos užtikrinimą, tuo tarpu mokesčių teisės normų reguliacinis poveikis yra nesusijęs su fiskaline mokesčių teisės normų funkcija, todėl negali būti siejamas ir su mokesčių teisės normų sankcija.

Tradicinis draudimais ir leidimais pagrįstas teisinio reguliavimo mechanizmas, atsižvelgiant į šiuo metu vyraujančią teisinio pozityvizmo teisės sampratą, supaprastintai gali būti pavaizduotas kaip sankcijos nustatymas už valstybės nepageidaujamą elgesio modelį, t. y. už elgesį, kuris įstatymų leidėjo apibūdinamas kaip priešingas valstybės toleruotinam. Už elgesį, kuris yra neutralus arba valstybės pageidaujamas, sankcija nėra taikoma. Taigi šiuo atveju tradicinio teisinio reguliavimo mechanizmo veikimas yra tiesiogiai priklausomas nuo sankcijų (teisinių grasinimų) mechanizmo, kadangi būtent su neteisėtais veiksmais susietos neigiamos teisinės pasekmės daro tiesioginį poveikį teisinio reguliavimo subjektams. Dar daugiau, vadovaujantis tradiciniu vyraujančiu teisinio pozityvizmo doktrinos požiūriu, būtent sankcija yra pagrindinis teisinio reguliavimo požymis, išskiriantis teisinį reguliavimą iš kitų socialinių reguliatorių, tokių kaip moralė, religija, taip pat skiriantis teisinį reguliavimą nuo įprasto grasinimo¹⁰⁴. Sankcija apibūdinama, kaip vienas iš pagrindinių veiksmų, kodėl laikomasi teisės normų ir viena iš pagrindinių teisės normos veikimo garantijų¹⁰⁵. Sankcija tradiciniame komandų ir draudimų reguliavime yra tiesiogiai nukreipta į asmens elgesio reguliavimą – sankcija yra nustatyta kaip neišvengiama nepaklusimo komandai arba draudimui pasekmė. Komandų ir draudimų laikymąsi užtikrinančios sankcijos tiesiogiai daro įtaką teisės normos subjektų pasirinkimui, kadangi teisės normos subjektai neišvengiamai atsižvelgia į galimas neigiamas nepaklusimo teisės normai pasekmes. Skirtingai nei mokesčių teisės normos, komandos ir

¹⁰⁴ KELSENAS, H. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 2002, p. 64.

¹⁰⁵ LASTAUSKIENĖ, G. *Teisinė sankcija kaip daugiareikšmė teisinė kategorija*. Jurisprudencija, 2003, t. 41(33), p. 7–15.

draudimai yra tiesiogiai nukreipti į elgesio reguliavimą, kadangi būtent komandos ir draudimai aiškiai nurodo įstatymų leidėjo pageidaujamą elgesio modelį, kurį yra būtina pasirinkti, nes priešingu atveju bus taikoma tam tikra sankcija. Skirtingai nei mokesčių teisės normos, komandos ir draudimai nėra ir negali būti neutralūs reguliuojamų teisinių santykių atžvilgiu, kadangi tam tikras elgesys yra leidžiamas arba draudžiamas tik dėl to, kad taip nustato teisės norma, įtvirtinanti komandą arba draudimą. Dėl šios priežasties ir sankcija, užtikrinanti komandos ar draudimo laikymąsi, negali būti neutrali ar neturėti poveikio asmens elgesio pasirinkimui. Sankcijos draudimais ir komandomis grįstame teisiniame reguliavime yra skirtos užtikrinti komandų ir draudimų laikymąsi, todėl sankcijos neišvengiamai yra susijusios su komandų ar draudimų laikymusi ir daro tiesioginę įtaką teisės normų subjektų elgsenai bei pasirinkimams.

Mokesčių teisės norma bendraja prasme taip pat yra įstatymų leidėjo komanda mokėti mokesťį, tačiau mokesčių teisės norma nenustato jokio privalomo elgesio modelio ir tiesiogiai nenurodo, kokį elgesio modelį teisės normos subjektas turi pasirinkti. Mokestis ir jį nustatanti mokesčių teisės norma yra visiškai neutralūs apmokestinamo elgesio atžvilgiu ir, skirtingai nei komandos ar draudimai, negali nei drausti, nei leisti elgtis tam tikru būdu. Dėl šios priežasties mokesčių teisės normų sankcija taip pat yra neutrali reguliuojamo elgesio atžvilgiu ir neturi jokio poveikio mokesčių mokėtojų pasirinkimams elgtis vienu ar kitu būdu. Taigi mokesčių teisės normomis pagrįstas reguliacinis mechanizmas yra išskirtinis ir unikalus, lyginant jį su tradiciniu draudimų ir leidimų taikymu pagrįsto teisinio reguliavimo mechanizmu, kadangi mokesčių teisės normos reguliacinis poveikis nėra tiesiogiai pagrįstas sankcijų taikymu ir sankcijos baime. Sankcija neturi jokio tiesioginio poveikio mokesčių teisės normos subjektui renkantis jam priimtina elgesio modelį, kadangi mokesčių teisės normos nenustato jokių sankcijų už reguliuojamo (apmokestinamo) elgesio modelio pasirinkimą.

Teisės teorijos požiūriu, mokesčių teisės normos dispozicijoje įtvirtinta mokestinė prievolė nuo teisinės sankcijos skiriasi iš esmės, kadangi mokestinės prievolės atsiradimas nesiejamas su draudžiamais ar neteisėtais veiksmais, kuriems papildomai būdingas ir tam tikro laipsnio visuomenės pasmerkimas, taip pat neigiamas tokių veiksmų vertybinis aspektas. Skirtingai nei draudžiamą (neteisėtą) veiksmą pasirinkęs individas, mokesčių mokėtojas pasirinkęs apmokestinamą elgesio modelį teisiniu požiūriu išliks visiškai saugus, jam nekils jokios neigiamos teisinės pasekmės, priešingai, savo pasirinktą elgesio modelį mokesčių

mokėtojas galės ginti teisinėmis priemonėmis, toks jo pasirinkimas neišeis už teisėto elgesio modelių ribų aibės. Dar daugiau, mokesčių mokėjimas *per se* yra teisėtas ir teisinį reguliavimą atitinkantis elgesys, todėl asmens sprendimas pasirinkti mokesčių teisės normos ribojamą ir labiau apmokestinamą elgesio variantą bus visuomenės skatintinas ir valstybės remiamas veiksmas.

Atsižvelgiant į tai, galima daryti dar vieną labai svarbią išvadą, kad mokesčių teisės normų reguliacinis poveikis, skirtingai nei komandas ar draudimus nustatančių teisės normų poveikis, yra netiesioginis – pati mokesčių teisės norma tiesiogiai jokios elgesio taisyklės, išskyrus reikalavimą mokėti mokesť, nenustato. Mokesčių teisės normų reguliacinis poveikis pasireiškia per mokestinių pasekmių susiejimą su tam tikrais mokesčių mokėtojo pasirinkimais. Mokestinės pasekmės skiriasi nuo sankcijų, kadangi jos nedraudžia nei vieno iš galimų elgesio variantų ir nesusiaurina galimos elgesio pasirinkimų aibės, tačiau padarydamos vieną ar kitą mokesčių mokėtojo pasirinkimą mažiau patrauklų ekonominiu požiūriu, netiesiogiai skatina mokesčių teisės normos subjektą pasirinkti įstatymų leidėjo pageidaujamą elgesio modelį. Mokesčių teisės normos subjektas įstatymų leidėjo pageidaujamą elgesį renka atsižvelgdamas tik į savo vidinius motyvus ir visiškai neveikiamas galimos sankcijos baimės, kaip tai yra komandų ar draudimų atveju. Dėl šios priežasties galima teigti, kad mokesčių teisės normų reguliacinis poveikis yra netiesioginis, o mokesčiai yra netiesioginis socialinių santykių regulatorius, kadangi pati mokesčių teisės norma tiesiogiai jokių elgesio taisyklių, išskyrus reikalavimą sumokėti mokesť, nenustato.

Vis dėlto, mokesčių teisės normų reguliacinis poveikis negali būti laikomas visiškai neprievartiniu – mokesčių teisės normų laikymasis taip pat yra užtikrintas teisinėmis sankcijomis, todėl apmokestinimo tvarka *per se* yra prievartinio pobūdžio teisinė tvarka. Pagrindinis skirtumas nuo tradicinio teisiniais leidimais ir draudimais pagrįsto teisinio reguliavimo yra tas, kad mokesčių teisės normų sankcijos socialinio elgesio reguliavime nedalyvauja tiesiogiai – mokesčių teisės normų sankcijos gali būti taikomos tik tuo atveju, jeigu nesilaikoma pačios apmokestinimo tvarkos kaip tokios. Dėl šios priežasties galima teigti, kad mokesčių teisės normų reguliacinis poveikis pasižymi dvejopomis savybėmis – socialiniai santykiai visų pirma reguliuojami mokesčių teisės normomis sukuriant ekonominio turinio taisyklės, susijusias su tam tikro socialinio elgesio pasirinkimu, o mokesčių teisės normų

galiojimas papildomai apsaugomas ir užtikrinamas teisinėmis sankcijomis. Tokiu būdu mokesčių teisės normų kuriamas reguliacinis mechanizmas nepraranda savo prievartinio pobūdžio, tačiau teisinė sankcija mokesčių teisėje nebėra svarbiausias mokesčių teisės normos reguliacinio mechanizmo pagrindas, kadangi mokesčių teisės reguliacinis mechanizmas visų pirma grindžiamas ekonominiu mokesčių teisės turiniu, kurio įgyvendinimas tampa įmanomas dėl to, kad jis papildomai yra užtikrintas teisine sankcija. Taigi mokesčių teisė sukuria dvigubo veikimo mechanizmą, kuris mokesčių teisės normos subjektų elgesį veikia tiek per ekonominį turinį, tiek per teisinį turinį. Mokesčių teisės normų pagalba sankcijos, kaip valstybinės prievartos išraiška, eliminuojamos iš tiesioginio socialinių santykių reguliavimo. Reguliavimas mokesčių teisės normomis, skirtingai nei tradicinis teisinių leidimų ir draudimų metodas, leidžia užtikrinti kur kas mažesnę teisinio reguliavimo prievartinį pobūdį, kas, be jokios abejonės, leidžia sumažinti galimų teisinių konfliktų kilimo riziką.

Pagrindiniai mokesčių teisės normų reguliacinio poveikio požymiai

Tiriant mokesčių teisės normų reguliacinį poveikį ir galimybę mokesčių teisės normas naudoti kredito įstaigų veiklos reguliavimui, yra būtina išanalizuoti ir atskleisti pagrindinius mokesčių teisės normų ir draudimus bei leidimus nustatančių teisės normų reguliacinio poveikio skirtumus.

1) Mokesčių teisės norma neeliminuoja elgesio modelių iš galimų elgesio modelių aibės

Tradiciniam teisiniam reguliavimui būdingos teisės normos, nustatančios draudimus ir leidimus, apibūdina leidžiamą arba draudžiamą elgesį, t. y. iš visų galimų elgesio modelių teisinės komandos apibūdina ir eliminuoja įstatymų leidėjo draudžiamus elgesio tipus, juos apibrėždamos kaip neleidžiamus ar neteisėtus. Teisės normos subjektui uždraudžiama rinktis neteisėtus elgesio modelius – teisės normos subjektas negali teisėtai pasirinkti teisės normos uždrausto arba neleidžiamo pasirinkti elgesio modelio. Teisės normos subjektas privalo elgtis tik tokiu būdu, kuris nėra apibūdintas kaip draudžiamas. Šiuo atveju visiškai nesvarbu, koks tradicinio reguliavimo metodas yra taikomas – administracinis (imperatyvus) ar dispozityvus, kadangi visais atvejais teisės normos neišvengiamai elgesį suskirsto į teisėtą ir neteisėtą. Neteisėtas elgesys yra draudžiamas elgesys. Elgesio modelį priskyrus prie draudžiamo elgesio aibės, toks elgesio modelis eliminuojamas iš teisėto elgesio modelių aibės ir teisės normos

subjektas netenka teisės pasirinkti neteisėtą elgesio modelį – asmuo neturi teisės elgtis neteisėtai, priešingai teisės normos apibrėžtam elgesiui. Mokesčių teisės norma, kad ir kokia ji būtų griežta, socialinį elgesį reguliuoja ne uždrausdama tam tikrus elgesio modelius, bet nustatydamą didesnę nepageidaujamo elgesio ekonominę kainą (mokestį) ir padarydamą juos mažiau patraukliais kitų elgesio modelio atžvilgiu. Čia pasireiškia vienas iš esminių mokesčių teisės normų reguliacinio poveikio požymių – mokesčių teisės norma yra unikali tuo, kad mokesčių teisės norma neriboja asmens galimybių rinktis vieną ar kitą elgesį. Mokesčių teisės normos teisiniu požiūriu palieka asmeniui teisę rinktis tiek įstatymų leidėjo skatinamą, tiek įstatymų leidėjo ribojamą elgesio variantą.

Mokesčių teisės norma, priešingai nei kitų teisės šakų normos, nenustato ir negali nustatyti draudimų pasirinkti vieną ar kitą elgesio modelį. Mokesčių teisės normos dispozicija negali būti draudžianti tam tikrą veiklą. Mokesčių teisės normos dispozicijoje yra įtvirtintos mokestinės (fiskalinės) pasekmės už tam tikros veiklos pasirinkimą, todėl mokesčių teisės norma kaip ir jos dispozicija negali būti nei leidžianti, nei draudžianti tam tikrą elgesį. Čia pasireiškia mokesčių teisės neutralumo principas – mokesčių teisės norma yra neutrali bet kokios mokesčių mokėtojo vykdomos veiklos atžvilgiu, net jeigu ta veikla yra akivaizdžiai neteisėta ir draudžiama kitų teisės šakų normų, mokesčių teisės prasme tokia veikla yra tapati bet kokiai kitai mokesčių mokėtojo vykdomai veiklai ir sukelti mokestines teises pasekmes (prievołą mokėti mokestį į biudžetą) neatsižvelgiant į tai, kad tokia veikla yra draudžiama. Pavyzdžiui, neatsižvelgiant į tai, kad kontrabanda yra kriminalizuota ir baustina veikla, kontrabandos būdu įvežtos prekės sukelia analogiškas mokestines pasekmes, kaip ir leistinu būdu įvežtos prekės¹⁰⁶. Šiuo atveju mokesčių teisės normos dispozicija bet koku atveju išlieka neutrali bet kokio mokesčių mokėtojo pasirinkto elgesio modelio atžvilgiu, kadangi mokesčių teisės normos dispozicija visada bus nukreipta ne į draudimų ar leidimų nustatymą, bet į privalomos rinkliavos ir jos mokėjimų taisyklių nustatymą, (mokesčio nustatymą).

Mokesčių teisės normos socialinius santykius veikia nenustatydamos draudimų ar ribojimų mokesčių teisės normos subjektams rinktis vieną ar kitą elgesio modelį – mokesčių teisės normos visus elgesio modelius apibūdina kaip potencialiai galimus ir nei vieno iš jų neeliminuoja iš leidžiamų elgesio modelių aibės. Mokesčių teisės normos nenustato objektyvių

¹⁰⁶ Pvz. žr. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. lapkričio 18 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-143-2619/2011. Administracinė jurisprudencija, 2011, 22, p. 213–241.

individo pasirinkimo galimybių apribojimų – nesumažina pasirinkimo variantų. Tiek neapmokestinamas, tiek apmokestinamas elgesys yra galimas ir vienodai toleruotinas tiek įstatymų leidėjo, tiek ir visuomenės. Kokį elgesį (apmokestinamą ar neapmokestinamą) pasirinkti, turi nuspręsti kiekvienas individas savarankiškai, kadangi dėl asmeninių savybių vienas ar kitas elgesio modelis asmeniui bus mažiau patrauklus negu kitas.

Priešingai nei draudimais ir leidimais grįsto teisinio reguliavimo atveju mokesčių teisės normos sukuria galimybę reguliuoti elgesį jo neskirstant į teisėtą ir neteisėtą. Dėl šios priežasties reguliavimas mokesčių teisės normomis gali būti naudojamas reguliuoti asmens elgesį renkantis tarp skirtingų neuždraustų arba teisėtų elgesio modelių, kas yra beveik neįmanoma naudojantis tradiciniu draudimų ir leidimų metodu. Pavyzdžiui, įstatymų leidėjui yra priimtinas tiek elektros, tiek iškastinio kuro naudojimas šildymo tikslams. Tiek kieto kuro, tiek elektros naudojimas šildymui yra teisėtas, tačiau ekologiniu požiūriu, įstatymų leidėjui labiau priimtinesnis yra šildymas elektra. Siekdamas paskatinti elektros naudojimą ir naudodamasis tradiciniu leidimų ir draudimų metodu, įstatymų leidėjas būtų priverstas nustatyti sudėtingą leidimų ir draudimų sistemą, tam tikras kompleksines šildymo elektra ir kietu taisykles, kurios neišvengiamai turėtų apibūdinti teisėto (įstatymų leidėjui priimtino) ir neteisėto (įstatymų leidėjui nepriimtino) kieto kuro naudojimo sąlygas. Tokiu būdu įstatymų leidėjas, siekdamas paskatinti elektros naudojimą, būtų priverstas uždrausti arba įvardinti kaip neteisėtą naudojimąsi kietu kuru, esant tam tikroms sąlygoms. Tokiu būdu vien skatinimo tikslu iš asmens būtų atimta pasirinkimo teisė elgtis įstatymų leidėjo neskatinamu būdu. Šiuo atveju įstatymų leidėjo tikslas paskatinti į teisinę draudimų ir metodų leidimo kalbą išverčiamas kaip draudimas elgtis kitaip, negu skatintinas elgesys. Šiuo atveju vien skatinimo tikslu iš teisėto elgesio aibės yra eliminuojamas elgesio būdas, kuris *per se* nėra neteisėtas ar prieštaraujantis įstatymų leidėjo valiai, tačiau tai yra vienintelis būdas, kaip įstatymų leidėjas gali skatinti tam tikrą elgesį naudodamasis leidimais ir draudimais. Analogiškų teisinių santykių reguliavimas mokesčių teisės normomis leistų pasiekti tą patį rezultatą (skatinti elektros naudojimą šildymui) neeliminuojuant iš teisėto elgesio aibės įstatymų leidėjo neskatinamo elgesio ir neribojant individo pasirinkimo galimybių. Įstatymų leidėjas elektros vartojimą galėtų paskatinti nustatydamas palankesnę mokesstinę režimą asmenims, šildymui naudojančioms elektros energiją. Tokiu atveju asmuo ir toliau galėtų visiškai laisvai rinktis tiek vieną, tiek kitą šildymo būdą, tačiau vienu atveju jis būtų skatinamas taip elgtis, kitu atveju tai būtų jam ekonomiškai mažiau naudinga. Tačiau abiem atvejais toks asmuo

elgtusi visiškai teisėtai ir asmens pasirinkimas priklausytų išimtinai tik nuo asmens valios. Būtent asmens teisės rinktis eliminavimas yra esminis kriterijus, kuris skiria teisinį draudimų ir leidimų reguliavimo metodą nuo mokesčių teisės normų taikymu pagrįsto reguliavimo metodo, kuris leidžia reguliuoti teisinius santykius nesumažindamas asmens teisėto elgesio pasirinkimo variantų ir neeliminudamas nei vieno elgesio modelio iš teisėto elgesio pasirinkimų aibės.

Žinoma, šiuo atveju tradicinį teisinių draudimų ir leidimų reguliavimo metodą galima ginti teigiant, kad įstatymų leidėjas mokesčių teisės normų reguliacinį efektą galėtų pasiekti pasitelkdamas teigiamas sankcijas nustatančias teisės normas, t. y. įstatymų leidėjas skatinti pageidaujama elgesį galėtų ir nustatydamas tam tikras pozityvias sankcijas¹⁰⁷ (pavyzdžiui, subsidijas, premijas ir pan.). Tokiu atveju įstatymų leidėjui nereikėtų drausti neskatinamo, nepageidaujamo elgesio. Tačiau šiuo atveju pabrėžtina, kad tiek mokesčių teisės normos, tiek teigiamas finansinio pobūdžio sankcijas (subsidijas, premijas) nustatančios teisės normos iš esmės pasižymi tuo pačiu reguliaciniu poveikiu, pagrįstu skirtingos tam tikro elgesio kainos nustatymu¹⁰⁸, todėl teigiamas finansinio pobūdžio sankcijas nustatančios teisės normos negali būti priskirtos prie tradicinio teisinių draudimų ir komandų reguliavimo. Šiuo atveju galima kalbėti ir apie teigiamo pobūdžio nefinansines sankcijas nustatančias teisės normas, tačiau teisės teorijoje apskritai diskutuotina, ar teigiamas sankcijas nustatančios teisės normos gali būti priskirtos teisinių draudimų ar leidimų reguliavimo metodui bei teisinei kategorijai apskritai¹⁰⁹. Be to, tokios teisės normos yra labai retos ir mažareikšmės¹¹⁰. Dėl šios priežasties šiame darbe teigiamas sankcijas nustatančios teisės normos nebus priskiriamos prie tradicinio teisinių draudimus ir leidimus nustatančio teisinio reguliavimo.

Taigi mokesčių teisės normos ir jų kuriamas reguliacinis poveikis yra unikalūs tuo, kad mokesčių teisės normos socialinį elgesį reguliuoja neeliminudamos nei vieno elgesio modelio iš galimų elgesio modelių aibės. Mokesčių teisės normos, skirtingai nei tradiciniai draudimai ar leidimai leidžia reguliuoti socialinius santykius nesumažinant jų įvairovės ir nei vieno elgesio modelio neapibūdinant kaip neteisėto ar draudžiamo. Dėl šios priežasties mokesčių teisės normos

¹⁰⁷ LASTAUSKIENĖ, G. *Teisinė sankcija kaip daugiareikšmė teisinė kategorija*. Jurisprudencija, 2003, t. 41(33), p. 7–15; VAIŠVILA, A. *Teisės teorija: vadovėlis* (4-asis leid. ed.). Vilnius: Justitia, 2014, p. 273–274.

¹⁰⁸ GALLE, B. D. *Tax, Command -- or Nudge?: Evaluating the New Regulation* [interaktyvus]. Texas Law Review, Forthcoming, 16 October 2013 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=2318004>>.

¹⁰⁹ LASTAUSKIENĖ, G. *Teisinė sankcija kaip daugiareikšmė teisinė kategorija*. Jurisprudencija, 2003, t. 41(33), p. 7–15.

¹¹⁰ KELSENAS, H. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 2002, p. 65.

gali būti efektyviai naudojamos nedraudžiamo arba teisėto elgesio modelių reguliavimui. Mokesčių teisės normų reguliacinio poveikio savybė, leidžianti įstatymų leidėjui mokesčių teisės normų pagalba efektyviai reguliuoti socialinius santykius nesumažinant galimų (teisėtų) elgesio modelių pasirinkimo galimybių, išskiria mokesčių teisės normas ir jų kuriamą reguliacinį poveikį iš tradicinio draudimais ir leidimais pagrįsto teisinio reguliavimo.

Čia papildomai pažymėtina, kad empiriniais tyrimais įrodyta, kad mokesčių teisės normomis pagrįstas teisinis reguliavimas, kuris neuždraudžia nei vieno iš reguliuojamų elgesio modelių, ne tik palieka teisės normos subjektams ir toliau teisėtai rinktis ribojamą (apmokestinamą) veiklą, tačiau ir skatina apmokestinamąją veiklą vykdančius dalyvius tobulėti bei didinti tokios veiklos efektyvumą, mažinti sąnaudas, gerinti vykdomos veiklos rezultatus, kas leidžia tobulėti ir vystytis pačiai reguliuojamajai veiklai (socialiniams santykiams)¹¹¹. Tuo tarpu analogiškus socialinius santykius reguliuojant draudimais, įstatymų leidėjo neskatinami elgesio modeliai tiesiog eliminuojami iš leidžiamų pasirinkimų aibės, todėl negali būti jokios kalbos apie tobulėjimą ar veiklos efektyvumo didinimą. Tai ypač aktualu tais atvejais, kai kalbama apie tokius elgesio modelius, kurie patys savaime nėra neteisėti, tačiau įstatymų leidėjas norėdamas juos riboti, yra priverstas nustatyti sudėtingas taisykles, kartais visus jų rinkinius (kodeksus) tam, kad nustatytų atvejus, kada leidžiama pasirinkti vieną ar kitą elgesio modelį. Pavyzdžiui, rizikos prisiėmimo reguliavimas finansų rinkose – yra priimti milžiniški taisyklių rinkiniai (pavyzdžiui, Bazelis III)¹¹², kurie reglamentuoja rizikos prisiėmimo ir mažinimo taisykles, ES nustatytos sudėtingos finansų įstaigų rizikos vertinimo taisyklės¹¹³ ir panašiai – įstatymų leidėjas minėtais taisyklių rinkiniais siekia atskirti teisėtą finansinės veiklos riziką nuo neteisėtos finansinės veiklos rizikos. Įstatymų leidėjas apibūdindamas neteisėtą finansinės veiklos riziką ir ją uždrausdamas, kartu yra priverstas prisiimti visą atsakomybę už galimą klaidingą neteisėtos rizikos apibūdinimą. Šiuo atveju mokesčių teisės normos galėtų ne tik pasiekti analogišką reguliacinį efektą, tačiau kartu ir leistų kredito įstaigoms pačioms spręsti apie joms priimtina

¹¹¹ BAFFI, E. *Coase versus Pigou: A Still Difficult Debate after Fifty Years* [interaktyvus]. Global and Local Economic Review, Vol. 16, No. 2, 35, 3 September 2012 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=2363283>>.

¹¹² 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas 575/2013 dėl prudencinių reikalavimų kredito įstaigoms ir investicinėms įmonėms. Oficialusis leidinys L 176, 2013-06-27; 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2013/36/ES dėl galimybės verstis kredito įstaigų veikla ir dėl riziką ribojančios kredito įstaigų ir investicinių įmonių priežiūros. Oficialusis leidinys L 176, 2013-06-27.

¹¹³ 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas 575/2013 dėl prudencinių reikalavimų kredito įstaigoms ir investicinėms įmonėms. Oficialusis leidinys L 176, 2013-06-27.

rizikos laipsnį, įvertinus didesnes su tuo susijusias mokestines pasekmes. Nors kritikai teigia, kad ir vienu, ir kitu atveju įstatymų leidėjui reikės įvertinti milžiniškus kiekius informacijos ir atlikti didelius skaičiavimus, taip pat abiem atvejais išliks įstatymų leidėjo klaidos galimybė, tačiau įstatymų leidėjo klaidos kaina analogiškus santykius reguliuojant mokesčių teisės normomis socialiniu požiūriu bus daug mažesnė, nes per klaidą kaip nepageidaujama apibūdinta veikla nebus visiškai uždrausta ir eliminuota iš leistino socialinio elgesio aibės, o tokią veiklą vykdančias asmenys nebus baudžiami. Be to, bet koks draudimas vertintinas neigiamai ūkinės veiklos laisvės ribojimo draudimo principo aspektu, kadangi eliminuoja elgesio modelį negrįžtamai ir neišvengiamai apriboja ir sumažina ūkinės veiklos laisvę, kuri laikytina Konstitucine vertybe¹¹⁴. Tuo tarpu mokestis, kad ir koks jis būtų didelis, neeliminuoja ir neuždraudžia nei vieno elgesio modelio iš leistinių elgesio modelių aibės bei leidžia asmeniui pačiam pasirinkti ir nuspręsti dėl tokios veiklos tolimesnio vykdymo. Tai be jokios abejonės, leidžia užtikrinti didesnę ūkinės veiklos laisvę, o kartu ir konstitucinio ūkinės veiklos laisvės principo viršenybę, kas laikytina Adamo Smito ir klasikinės ekonomikos mokyklos ginamos ekonominės laisvės doktrinos (*laissez faire*)¹¹⁵ siekiamybe.

2) *Mokesčių teisės normų reguliacinis poveikis yra pagrįstas savireguliacijos principu*

Kita ne mažiau svarbi mokesčių teisės normų reguliacinio poveikio ypatybė, skirianti reguliavimą mokesčių teisės normomis, nuo tradicinio draudimų ir leidimų metodo, yra ta, kad mokesčių teisės normų reguliacinis poveikis yra pagrįstas savireguliacijos principu ir minimaliu asmens valios ribojimu.

Mokesčių teisės normos neuždraudžia ir neeliminuoja nei vieno elgesio modelio iš teisėto elgesio būdų aibės, tokiu atveju mokesčių mokėtoju paliekama iš esmės neribota vidinė pasirinkimo teisė pačiam reguliuoti savo elgesį, tokiu būdu mokesčių teisės normomis grįstas teisinio reguliavimo mechanizmas iš esmės sukuria savireguliacijos efektą, kai pats individas sprendžia dėl galimo elgesio modelio pasirinkimo visiškai nevaržomas suvereno nubrėžtos teisėto ir neteisėto elgesio modelių aibės. Teoriniu požiūriu, socialinius santykius reguliuojant išskirtinai tik mokesčių teisės reguliaciniu mechanizmu, individas (mokesčių mokėtojas) gali rinktis bet kokią įmanomą elgesio modelį ir savarankiškai spręsti dėl jo naudingumo pačiam individui, kai tuo tarpu tą pačią socialinių santykių sferą reglamentuojant įprastiniu draudimų ir

¹¹⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014, 46 str.

¹¹⁵ PEARCE, D. *The MIT Dictionary of Modern Economics* (4th ed.). Cambridge: The MIT Press, 1992. p. 239.

leidimų teisinio reguliavimo metodu iš individo atimama galimybė (individui uždraudžiama) rinktis į neteisėtų veiksmų aibę patenkančius elgesio variantus. Tokiu būdu iš asmens yra atimama teisė nuspręsti dėl jam pačiam palankesnio elgesio modelio, taip pat sukeliamas pavojus kilti potencialiam teisiniam konfliktui tarp individo ir visuomenės dėl tam tikro draudžiamo (arba neteisėto, visuomenės požiūriu) elgesio modelio pasirinkimo.

Socialinius santykius reguliuojant mokesčių teisės normomis, asmuo visada turės teisę laisvai spręsti kokį elgesio modelį iš visų galimų elgsenos modelių aibės pasirinkti. Mokesčių teisės norma ir jos nustatyta privaloma rinkliava į valstybės biudžetą suteikia teisės normos subjektui informaciją apie būsimas teisės normos subjekto pasirinkimo ekonomines pasekmes ir tokiu būdu daro įtaką apmokestinamojo asmens pasirinkimams. Apmokestinamojo asmens apsisprendimą veikia tik būsimos ekonominės vieno ar kito pasirinkimo pasekmės, kurias mokesčių teisės normos subjektas privalo įvertinti savarankiškai – už jį negali nuspręsti nei įstatymų leidėjas, nei kas nors kitas, sprendimas priimamas pagal tai, ar jam toks pasirinkimas yra ekonomiškai naudingas ar nenaudingas. Sprendimą veikti tam tikru būdu ir pasirinkti vieną ar kitą veiklos modelį mokesčių teisės normos subjektas priima visiškai savarankiškai. Sprendimas priimamas visiškai laisvai ir visiškai individualiai, kadangi mokesčių pasekmių įvertinimas yra subjektyvus asmeninis veiksmas, pagrįstas subjektyviu ekonominiu pagrįstumo kriterijumi. Ekonominio pagrįstumo kriterijus yra subjektyvus, kadangi kiekvienas individas skirtingai suvokia ekonominį pagrįstumą dėl tam individui būdingų individualių savybių ir sugebėjimų, taip pat dėl individualių ekonominio efektyvumo savybių¹¹⁶. Skirtingi individai dėl jiems būdingų skirtingų savybių ir sugebėjimų tą patį rezultatą gali pasiekti skirtingomis sąnaudomis. Tai, kas vienam teisės normos subjektui yra per didelė ir nepriimtina elgesio kaina, kitam asmeniui bus maža arba normali (priimtina) elgesio kaina, kadangi skirtingi asmenys pasižymi skirtingomis ribinėmis elgesio kainomis¹¹⁷. Skirtingi asmenys tą patį rezultatą gali pasiekti skirtingomis sąnaudomis, todėl šiems asmenims tas pats mokesčių teisės normos nustatytas mokestis darys skirtingą įtaką – individas, kuris gali tą patį rezultatą pasiekti mažesnėmis sąnaudomis, pasirenks apmokestinamąjį elgesio modelį, kadangi tai jam bus

¹¹⁶ BAFFI, E. *Coase versus Pigou: A Still Difficult Debate after Fifty Years* [interaktyvus]. *Global and Local Economic Review*, Vol. 16, No. 2, 35, 3 September 2012 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=2363283>>.

¹¹⁷ MASUR, J. S.; ir POSNER, E. A. *Toward a Pigouvian State* [interaktyvus]. *University of Pennsylvania Law Review*, Vol. 164, 2015. p. 93; *University of Chicago Coase-Sandor Institute for Law & Economics Research Paper No. 716 (2d Series)*; *U of Chicago, Public Law Working Paper No. 503* [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=2559393>> or <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2559393>>.

ekonomiškai priimtinas elgesio modelis. Asmuo, kuriam yra būdingos didesnės sąnaudos ir mažesnis ekonominis efektyvumas, apmokestinamojo elgesio modelio rinkis negalės, kadangi toks pasirinkimas jam bus nenaudingas. Tačiau šiuo atveju mokesčių teisės norma nesumažins galimo elgesio aibės nei vienam iš aukščiau nurodytų individų - kiekvienas iš jų bus visiškai laisvas pasirinkti jiems priimtina elgesio variantą – asmuo visiškai savarankiškai spręs dėl jam priimtinausio elgesio modelio pasirinkimo.

Įstatymų leidėjo komanda arba draudimas nepalieka jokios asmens pasirinkimo teisės – asmuo privalo jų laikytis ir negali laisvai rinktis komandos ar draudimo uždrausto elgesio modelio, kadangi komandos ar draudimo uždraustas elgesio modelis yra tiesiog eliminuojamas iš teisėto, leidžiamo elgesio aibės. Asmuo neturi teisės pasirinkti įstatymų leidėjo draudžiamo elgesio modelio, net jeigu asmeniui šis pasirinkimas būtų priimtinas net įvertinus ir tokio pasirinkimo lydimas sankcijas. Klaidinga teigti, kad individas gali rinktis uždraustą elgesio modelį lygiai taip pat kaip ir labiau apmokestinamą elgesio modelį, kadangi individas gali įvertinti sankciją ekonominiu požiūriu ir nuspręsti, kad jam ekonomiškai yra naudingesnis draudžiamas elgesio modelis. Šiuo atveju tai būtų visiškai neteisinga išvada, nes individas neturi teisės pasirinkti neteisėtą arba draudžiamą elgesio modelį. Individui pasirinkus draudžiamą arba iš leidžiamo elgesio aibės eliminuotą elgesio variantą, individui gali būti ne tik taikoma sankcija, tačiau toks individo pasirinkimas yra laikomas neteisėtu ir neginamu teisės – asmuo negali įgyti jokių teisių pasirinkęs neteisėtą elgesio modelį, kadangi šiuo atveju galioja visuotinai pripažįstamas principas *ex iniuria non oritur ius* (neteisėti veiksmai negali duoti teigiamo, teisėto rezultato). Draudimus ir komandas pažeidusiam ir pasirinkusiam neteisėtą elgesio modelį asmeniui bus taikoma ne tik sankcija, bet ir visos su sankcija susijusios neteisėto elgesio pasekmės, įskaitant ir elgesio rezultatų negaliojimą, rezultatų konfiskaciją, visuomenės pasmerkimą, reikalavimą atlyginti žalą ir kt. Individas negali įgyti jokių teisių pasirinkęs draudžiamą elgesio modelį, tuo tarpu pasirinkęs net jam ekonomiškai nepalankų apmokestinamą elgesio modelį, individas ir toliau naudosis visa teisinės sistemos suteikiama apsauga ir garantijomis, kaip ir pasirinkęs bet kokį kitą neuždraustą elgesio modelį. Vienintelė neigiama pasekmė individui yra didesnės tokio pasirinkimo sąnaudos, kurios, kaip jau minėtina, yra individualaus vertinimo dalykas ir individas, kuriam yra priimtina tokia kaina, gali laisvai pasirinkti tokį elgesio modelį.

Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, kad mokesčių teisės normomis pagrįstas teisinis reguliavimas, priešingai nei draudimų ir leidimų metodas, palieka didesnę asmens pasirinkimo laisvę bei suteikia daugiau galimybių rinkos dalyviams patiems priimti sprendimą dėl jiems priimtino elgesio modelio, tokiu būdu užtikrinant didesnę rinkos laisvę, o kartu ir mažesnę teisinio reguliavimo klaidos galimybę. Socialinių santykių reguliavimas mokesčių teisės normomis leidžia reguliuoti teisinius santykius nesumažindamas asmens teisėto elgesio pasirinkimo variantų ir neeliminudamas nei vieno elgesio modelio iš teisėto elgesio pasirinkimų aibės, užtikrina didesnę asmens pasirinkimo laisvę ir pasižymi mažesniu intervencijos į reguliuojamus socialinius santykius laipsniu. Reguliavimas mokesčių teisės normomis visiškai priešingas paternalistiniam požiūriui į teisinį reguliavimą. Paternalizmo doktrina gina poziciją, kad asmuo negali visiškai laisvai ir savarankiškai nuspręsti dėl jam priimtino elgesio modelio, kadangi asmuo negali savarankiškai įvertinti visų galimų savo veiksmų padarinių, todėl įstatymų leidėjas, pasinaudodamas draudimų ir leidimų metodu gali nustatyti tam tikras elgesio taisykles¹¹⁸. Būtent paternalizmo doktrina yra grindžiama dauguma finansinę veiklą ir kredito įstaigų veiklą reglamentuojančių teisės normų. Dauguma finansų sektoriaus ir kredito įstaigų veiklos apribojimų yra grindžiami argumentu, kad įstatymų leidėjas privalo riboti kredito įstaigų prisiimamą rizikos laipsnį ir tokiu būdu apsaugoti kredito įstaigas nuo galimos ekonominės nesėkmės, kadangi pačios kredito įstaigos nėra pajėgios tinkamai įvertinti prisiimamą finansinės veiklos riziką. Paternalizmo doktrina yra konstitucinio ūkinės veiklos laisvės principo ribojimas, priešingas *laissez faire* doktrinai. Mokesčių teisės normos tuos pačius socialinius santykius leidžia reguliuoti neatimant iš asmens teisės savarankiškai spręsti dėl jam priimtino elgesio varianto ir užtikrinant ūkinės veiklos laisvės principo bei *laissez faire* doktrinos viršenybę. Mokesčių teisės normų reguliacinis poveikis yra pagrįstas savireguliacijos principu. Savireguliacijos principo įgyvendinimas leidžia sumažinti teisinių konfliktų tikimybę, užtikrina didesnę rinkos bei ūkinės komercinės veiklos laisvę.

3) *Mokesčių teisės normos yra vertybiškai neutralios reguliuojamo elgesio atžvilgiu*

Mokesčių teisės norma nustato privalomai mokėtiną rinkliavą pasirinkus vieną ar kitą leistiną elgesio modelį. Mokesčių teisės normos neuždraudžia nei vieno iš galimų reguliuojamojo elgesio modelių. Mokesčių teisės normos reguliuojamus socialinius santykius ir jų dalyvių elgesį susieja su tam tikromis ekonominėmis sąlygomis (nustatyto dydžio mokesčiu), kurios daro įtaką

¹¹⁸ DWORKIN, G. *Paternalism* [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. lapkričio 24 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.sjsu.edu/people/paul.bashaw/courses/phil186fall2012/s1/Paternalism.pdf>>.

teisės normos subjekto socialinei elgsenai ir pasirinkimams. Mokesčių teisės normos nei vieno iš reguliuojamų socialinio elgesio modelių neapibūdina kaip neteisėto ir neeliminuoja iš galimo, teisėto elgesio modelių aibės. Būtent per tai pasireiškia dar vienas labai svarbus mokesčių teisės kuriamo reguliacinio mechanizmo požymis – mokesčių teisės reguliacinis mechanizmas yra visiškai neutralus vertybiniu požiūriu. Mokesčių teisės norma, neapibūdinama reguliuojamo elgesio kaip teisėto ar neteisėto, išlieka vertybiniu požiūriu visiškai neutrali. Mokesčių teisės normos yra visiškai neutralios reguliuojamo socialinio elgesio atžvilgiu. Per tai pasireiškia mokesčių neutralumo principas, kuris yra plačiai pripažįstamas ir teismų praktikoje. Mokesčių neutralumo principas ESTT praktikoje apibūdinamas kaip draudimas tarp teisėtų ir neteisėtų sandorių daryti bendro pobūdžio skirtumą¹¹⁹. Mokesčių neutralumo principas reiškia, kad mokesčiai yra visiškai neutralūs elgesio, kuris apmokestinamas, atžvilgiu ir neskirsto veiksmų į teisėtus ar neteisėtus. Neteisėti veiksmai sukelia analogiškas mokesčines pasekmes kaip ir teisėti veiksmai. Mokesčių teisės normų ir mokesčių neutralumo principas pripažįstamas ir LVAT praktikoje¹²⁰.

Teisinius draudimus ar leidimus nustatančios teisės normos nustato reguliuojamo elgesio teisėtumo arba neteisėtumo sąlygas ir reguliuojamą elgesį apibūdina kaip neteisėtą ir draudžiamą (teisinis draudimas) arba kaip teisėtą ir leidžiamą (teisinis leidimas). Dėl šios priežasties teisinius draudimus ar leidimus nustatančios teisės normos nėra ir negali būti neutralios reguliuojamo elgesio atžvilgiu – teisės normos reguliuojamą elgesį neišvengiamai suskirsto į teisėtą ir neteisėtą elgesį. Mokesčių teisės normos, nustatydamos reguliuojamo socialinio elgesio apmokestinimo sąlygas, nei vieno iš reguliuojamų socialinio elgesio modelių neapibūdina kaip teisėto ar neteisėto, todėl mokesčių teisės normos, skirtingai nei teisiniai draudimai ar leidimai, visada bus neutralios reguliuojamo elgesio atžvilgiu.

Neteisėto, draudžiamo elgesio pasirinkimas yra ne tik sankcijos taikymo sąlyga, tačiau ir vertybiniu požiūriu neigiamai vertintinas elgesys. Teisės normos subjektas, pasirinkęs uždraustą elgesio modelį, ne tik bus baudžiamas teisinėmis sankcijomis, tačiau bus smerkiamas ir visuomenės, kadangi neteisėtas arba draudžiamas elgesys yra vertintinas neigiamai vertybiniu požiūriu. Nors šio teiginio pagrindas neginčytinas vadovaujantis teisinio realizmo arba

¹¹⁹ Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2000 m. birželio 29 d. sprendimas byloje C-455/98 *Tullihallitus v. Kaupo Salumets and others* (19, 20 p.).

¹²⁰ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. liepos 11 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A-602-996-13.

prigimtinės teisės doktrinomis, kadangi šios doktrinos pripažįsta teisės vertybinį pagrindimą kaip vieną iš privalomų teisės elementų, tačiau šiam teiginiui galima oponuoti teigiant, kad teisinio pozityvizmo doktrina nepripažįsta vertybinio pagrindimo kaip būtinos teisės sąlygos ir teisės normos nebūtinai turi būti pagrįstos vertybiškai¹²¹, todėl teisės norma, nustatanti draudimą ar leidimą, gali būti vertybiniu požiūriu nepagrįsta (nepriimtina), o jos pažeidimas vertybiniu požiūriu nebus smerkiamas. Vis dėlto, čia būtina pažymėti tai, kad teisinis pozityvizmas kaip vertybę suvokia ne teisės normos nustatytą tam tikrą elgesio modelį, bet teisinę tvarką *per se*. Teisinė tvarka ir teisės norma yra pati savaime vertinga, todėl jos pažeidimas kartu bus ir teisinės tvarkos, kaip vertybės, pažeidimas¹²². Dėl šios priežasties bet koks tradicinio leidimų ir draudimų reguliavimo metodo teisės normos pažeidimas bus neigiamai vertintinas vertybiniu požiūriu, neatsižvelgiant į tai, kokia teisės doktrina yra vyraujanti. Priešingai nei teisinių draudimų ar leidimų pažeidimo atveju, mokesčių teisės normos ribojamo ir labiau apmokestinamo elgesio pasirinkimas nėra vertintinas kaip smerkiamas ar vertybiniu požiūriu neigiamai vertintinas elgesys. Mokesčių teisės normų laikymasis yra laikomas vertybiniu požiūriu vertingu bei skatintinu elgesiu, todėl ir labiau apmokestinamo ir įstatymų leidėjo neskatinamo elgesio pasirinkimas, kuris reiškia ir individo pasirinkimą veikti ekonomiškai nepalankesnėmis sąlygomis bei didesnių mokesčių mokėjimą, visada bus vertintinas kaip teisėtas, o kartu ir vertybiškai skatintinas elgesys. Neapmokestinamo arba mažiau apmokestinamo elgesio pasirinkimas, jeigu nėra pažeidžiamos mokesčių teisės normos, šiuo atveju bus toks pats teisėtas, skatintinas ir vertybiniu požiūriu vertingas elgesys.

Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, kad mokesčių teisės normomis pagrįstas teisinis reguliavimas vertybiniu požiūriu yra visiškai neutralus reguliuojamų socialinių santykių atžvilgiu. Elgesį reguliuojant mokesčių teisės normomis, asmuo ne tik nepraranda galimybės rinktis įstatymų leidėjo ribojamo ir labiau apmokestinamo elgesio modelio, tačiau ir jį pasirinkęs asmuo nebus baudžiamas ar smerkiamas, o bus palaikomas visuomenės, kadangi mokesčių mokėjimas, vadovaujantis juos nustatančiomis mokesčių teisės normomis, yra teisėtas ir skatintinas elgesys. Dėl šios priežasties tikėtina, kad mokesčių teisės normų kuriamas reguliacinis poveikis, jį lyginant su teisinių leidimų ar draudimų reguliaciniu poveikiu, susidurs

¹²¹ Žr. KELSENAS, H. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 2002, p. 54–58.

¹²² Ten pat.

su mažesniu visuomenės pasipriešinimu dėl galimo įstatymų leidėjo ir visuomenės vertybinio požiūrio skirtumo.

Čia taip pat pažymėtina, kad dėl vertybinio neutralumo ir dėl asmens pasirinkimo laisvės užtikrinimo, mokesčių teisės normomis grįstas reguliacinis mechanizmas gali padėti spręsti su teisinio reguliavimo ribomis susijusias problemas, ypač kai kalbama apie tokias socialinės tikrovės sferas, kurios priskiriamos prie vertybiškai neutralių (pavyzdžiui, jau minėta finansinių paslaugų ir finansinių priemonių rinka, finansų rinka, valstybės finansai ir kt.) arba glaudžiai susijusių su ekonominiiais socialiniais santykiais (civiliniai teisiniai santykiai ir su jais susiję teisiniai santykiai).

Mokesčių teisės normos kaip savarankiška kredito įstaigų veiklos reguliavimo priemonė

Taigi aukščiau pateikta glausta mokesčių teisės reguliacinio poveikio analizė leidžia daryti išvadą, kad mokesčių teisės reguliacinis mechanizmas iš esmės skiriasi nuo teisinių leidimų ir draudimų metodu bei sankcijų taikymu grįstos tradicinės pozityviosios teisinio reguliavimo sampratos tuo, kad mokesčių teisės normos socialinę elgesį reguliuoja neeliminudamos nei vieno elgesio modelio iš galimų elgesio modelių aibės. Mokesčių teisės normos, skirtingai nei tradiciniai draudimai ar leidimai leidžia reguliuoti socialinius santykius nesumažinant jų įvairovės ir nei vieno elgesio modelio neapibūdinant kaip neteisėto ar draudžiamo. Mokesčių teisės normos reguliacinis poveikis pagrįstas savireguliacijos principu – mokesčių teisės normomis pagrįstas teisinis reguliavimas, priešingai nei draudimų ir leidimų metodas, palieka didesnę asmens pasirinkimo laisvę bei suteikia daugiau galimybių rinkos dalyviams patiems priimti sprendimą dėl jiems priimtino elgesio modelio, tokiu būdu užtikrinant didesnę rinkos laisvę, o kartu ir mažesnę teisinio reguliavimo klaidos galimybę. Mokesčių teisės normų reguliacinis poveikis, skirtingai nei teisiniai draudimai ir teisiniai leidimai, nėra tiesiogiai pagrįstas ir susietas su teisinių sankcijų taikymu. Be to, mokesčių teisės normos yra neutralios vertybinio požiūriu.

Mokesčių teisės normų reguliacinis poveikis pagrįstas ekonomikos dėsnių teisiniu pritaikymu ir teisės bei ekonomikos mokslų sąveika, todėl mokesčių teisės reguliacinis mechanizmas pasižymi minimalia teisine intervencija į individo pasirinkimų laisvę, neriboja individo veiksmų pasirinkimo galimybių ir yra pagrįstas kiekvieno iš individų savireguliacijos principu, kadangi mokesčių teisės norma skatina individą savarankiškai nuspręsti dėl jam

naudingiausio elgesio modelio ir skatina siekti maksimalaus veiklos efektyvumo. Mokesčių teisės normų reguliacinei funkcijai yra būdingas labai stiprus ekonominis turinys ir mokesčių reguliacinė funkcija yra kildinama iš ekonominio mokesčių teisės turinio. Mokesčių teisės normos yra unikalios tuo, kad jos įgalina įstatymų leidėją socialinius santykius reguliuoti keičiant ekonomines reguliuojamų socialinių santykių sąlygas ir socialinį elgesį reguliuoti vadovaujantis ne imperatyvaus pobūdžio draudimais ir leidimais, bet ekonomikos teorijos sukurtais dėsniais ir principais. Mokesčių teisės normos įgalina įstatymų leidėją keisti ekonomines reglamentuojamų socialinių santykių sąlygas – tokiu būdu įstatymų leidėjas per mokesčių teisės normas daro intervenciją į socialinius teisinius santykius pasinaudodamas ekonomikos mokslo atrastais dėsniais ir principais.

Dėl tokios mokesčių teisės specifikos ir fiskalinio mokesčių teisės pobūdžio, mokesčių teisės normų pagalba galima reguliuoti iš esmės bet kokius teisinius santykius. Atsižvelgiant į tai, kad mokesčių teisės poveikis yra pagrįstas ekonominiu mokesčių teisės turiniu, manytina, kad didžiausią poveikį mokesčių teisės normos turėtų būtent socialiniams santykiams, kuriems būdingas labai stiprus ekonominis turinys ir ekonominis pobūdis – civilinius turtinius teisinius santykius, finansų veiklą ir finansinius teisinius santykius ir kt. Čia pažymėtina, kad mokesčių teisės normos dėl savo vertybinio neutralumo nėra tinkamos skirstyti socialinių santykių į teisėtus ir neteisėtus, taip pat į vertybiškai naudingus ar nenaudingus. Dėl šios priežasties mokesčių teisės normos nėra tinkamos tam tikrų socialinių santykių kvalifikacijai. Be to, mokesčių teisės normos, kad ir koks būtų stiprus jų reguliacinis poveikis, negali visiškai pakeisti draudimo elgtis vienu ar kitu būdu, kadangi mokesčių teisės subjektui visada yra paliekama galimybė pasirinkti net ir jam ekonomiškai nenaudingą elgesio modelį. Dėl šios priežasties mokesčių teisės normos nėra tinkamos kategoriškų draudimų įtvirtinimui ir nėra tinkamos visiškai eliminuoti įstatymų leidėjo nepageidaujamą elgesį iš galimų elgesio pasirinkimų aibės.

Diskutuotinas mokesčių teisės normų taikymas ekonomiškai neutralaus elgesio arba mažai ekonomiškai jautraus elgesio reguliavimui, kadangi tokio elgesio neveikia arba beveik neveikia ekonominiai motyvai, pavyzdžiui, šeimos teisiniai santykiai ir pan., nors ir čia galima rasti ekonomiškai jautrių klausimų, tokių kaip, pavyzdžiui, sutuoktinių tarpusavio turto režimas, išlaikymo dydis ir kt., todėl ir tokios sritys gali būti reguliuojamos mokesčių teisės normomis. Tą pagrindžia ir šiuo metu Gyventojų pajamų mokesčio įstatyme įtvirtintos papildomos lengvatos daugiavaikiams tėvams, tokiu būdu mokesčių teisės normų pagrindu skatinant juos pasirinkti

vieną ar kitą elgesio variantą, pavyzdžiui, skatinant asmenis siekti šeimos pagausėjimo¹²³. Žinoma, klausimas kiek toks teisinis reguliavimas yra efektyvus, tačiau minėtas pavyzdys įrodo, kad mokesčių teisės normų reguliacinė funkcija gali būti panaudota kur kas plačiau, negu tradicinis įsakymų ir draudimų metodas.

Lyginant mokesčių teisės normų ir teisinių draudimų bei leidimų reguliacinį poveikį per reguliavimo efektyvumo prizmę, būtina pažymėti, jog reguliaciniu požiūriu reguliavimas mokesčiais ir reguliavimas draudimais yra visiškai identiškas, tol, kol jis leidžia pasiekti pageidaujamą reguliacinį rezultatą. Mokesčių teisės normos reguliacinis poveikis socialiniams santykiams yra toks pats stiprus ir veiksmingas, kaip ir teisinio leidimo ar draudimo kuriamas reguliacinis poveikis. Mokesčių teisės normos neišvengiamai turi reguliacinį poveikį socialiniams santykiams, todėl mokesčių teisės normos, kaip rodo jau analizuoti istoriniai mokesčių ir JAV Aukščiausiojo Teismo praktikos pavyzdžiai, gali būti ir yra naudojamos kaip teisinių leidimų ar draudimų substitutas.

Ekonominiu požiūriu tiek reguliavimas mokesčių teisės normomis, tiek reguliavimas draudimais bei leidimais yra toks pats reguliavimas ir reguliaciniu požiūriu didelio skirtumo tarp jų nėra, išskyrus tai, kad mokesčių teisės normos nenustato imperatyvių taisyklių rinkos dalyviams, todėl apmokestinami asmenys išsaugo teorinę galimybę pasirinkti ir jiems ekonomiškai nepalankų elgesio modelį. Tokiu būdu mokesčių teisės normos leidžia užtikrinti didesnę rinkos ekonominę laisvę (*laissez faire*).

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, darytina išvada, kad mokesčių teisės normos gali būti naudojamos kaip savarankiška socialinių santykių reguliavimo priemonė. Reguliavimas mokesčių teisės normomis yra pranašesnis už teisinius draudimus ir leidimus tais atvejais, kai įstatymų leidėjas siekia reguliuoti tokius socialinius santykius, kurie patys savaime nėra neteisėti ir įstatymų leidėjo tikslas nėra visiškai uždrausti elgtis tam tikru būdu. Kadangi mokesčių teisės normų reguliacinis poveikis yra pagrįstas ekonomikos dėsnių taikymu, reguliavimas mokesčių teisės normomis didžiausią efektyvumą turės tais atvejais, kai reguliuojami socialiniai santykiai pasižymi stipriu ekonominiu turiniu ir ekonominiu priimamų sprendimų vertinimu. Dėl šios priežasties darytina išvada, kad mokesčių teisės normos gali būti efektyviai naudojamos ekonominės veiklos ir socialinių santykių, glaudžiai susijusių su ekonomine veikla, reguliavimui.

¹²³ Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo Nr. IX-1007 20 str. 2 d. Valstybės žinios, 2002-07-19, Nr. 73-3085.

Dėl aukščiau aprašytų mokesčių teisės normų reguliacinio poveikio ypatybių, mokesčių teisės normos gali būti efektyvi tiek kredito įstaigų veiklos, tiek viso finansų sektoriaus reguliavimo priemonė.

Kalbant apie kredito įstaigų reguliavimą mokesčių teisės normomis, reikėtų suprasti, kad kredito įstaigų reguliavimas mokesčių teisės normomis jokių būdu nereiškia būtinybės atsisakyti šiuo metu dominuojančio teisiniais draudimais ir leidimais pagrįsto kredito įstaigų reguliavimo metodo. Reguliacinės mokesčių teisės normos gali būti sėkmingai taikomos kartu su galiojančiu teisiniu reguliavimu, siekiant geriau ir tiksliau pasiekti įstatymų leidėjo pageidaujamus reguliacinius tikslus.

Reguliacinis mokesčių teisės normų poveikis gali papildyti (sustiprinti) galiojančių teisinio reguliavimo priemonių (draudimų, leidimų) efektyvumą, sumažinti asmens teisių ir laisvių ribojimo būtinybę. Pavyzdžiui, įstatymų leidėjui siekiant sumažinti tam tikros veiklos apribojimo intensyvumą, įstatymų leidėjas gali pakeisti galiojančius draudimus atitinkamomis reguliacinio pobūdžio mokesčių teisės normomis. Įstatymų leidėjui siekiant paskatinti tam tikrą potencialiai naudingą kredito įstaigų veiklos modelį, įstatymų leidėjas gali panaikinti arba sumažinti atitinkamam veiklos modeliui faktiškai taikomą apmokestinimą. Tačiau šiuo atveju svarbu yra tinkamai įvertinti mokesčių teisės normų reguliacinį poveikį ir jį suderinti su galiojančiu teisiniu reguliavimu tam, kad būtų išvengta kolizinių situacijų, kai mokesčių teisės normų reguliacinis poveikis būtų priešingas galiojančiam teisiniam reguliavimui – pavyzdžiui, įstatymų leidėjui teisiniais draudimais siekiant riboti riziką, mokesčių teisės normomis būtų skatinama rizikinga kredito įstaigų veiklos praktika, arba įstatymų leidėjui teisiniais leidimais leidžiant ir skatinant tam tikrą elgesio modelį, dėl mokesčių teisės normų reguliacinio poveikio toks elgesio modelis būtų slopinamas. Nesuderinus mokesčių teisės normų reguliacinio poveikio su galiojančiu teisiniu reguliavimu, galimos ir tokios faktinės situacijos, kai mokesčių teisės normų ir teisinių draudimų arba leidimų reguliacinis poveikis būtų dubliuojamas, tokiu būdu sukeliant grėsmę pažeisti teisinio reguliavimo proporcingumo principą. Pavyzdžiui, įstatymų leidėjui apmokestinus draudžiamą veiklą, gali kilti dvigubo baudimo principo pažeidimo grėsmė¹²⁴. Arba įstatymų leidėjui teisinio leidimo pagalba leidžiant vykdyti tam tikrą veiklą ir jai

¹²⁴ JAV Aukščiausiojo Teismo 1994 m. birželio 4 d. sprendimas byloje *Department of Revenue of Mont. v. Kurth Ranch*, 511 U.S. 767 (1994).

nustačius neapmokestinimo sąlygas, skatinamos veiklos intensyvumas gali tapti per didelis ir sukelti nepageidaujamą poveikį rinkai.

Nereikėtų pamiršti, kad bet kokio pobūdžio mokesčių teisės normoms yra būdingas reguliacinis poveikis apmokestinamiesiems socialiniams santykiams, todėl bet koks į kredito įstaigų veiklą nukreiptas apmokestinimas turi būti atliktas įvertinus jau galiojančią kredito įstaigų veiklos teisinį reguliavimą. Priešingu atveju kredito įstaigų apmokestinimas gali net tik neduoti pageidaujamo reguliacinio efekto, tačiau ir pakenkti kredito įstaigų veiklos reguliavimo kokybei, kadangi reguliacinių priemonių nesuderinamumas gali neleisti pasiekti pageidaujamų reguliacinių tikslų dėl skirtingų reguliacinių priemonių priešingo reguliacinio poveikio (pavyzdžiui, vienu metu tam tikros finansų veiklos iniciatyvos gali būti slopinamos draudimais ir kartu skatinamos mokesčių teisės normomis arba *vice versa*). Reguliacinių priemonių nesuderinamumas taip pat gali lemti proporcingumo principo pažeidimus (pavyzdžiui, uždrausto elgesio papildomas apmokestinimas tam tikrais atvejais gali būti vertinamas kaip *non bis in idem* principo pažeidimas¹²⁵).

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, darytina išvada, kad reguliacinio pobūdžio mokesčių teisės normos gali būti naudojamos kartu su galiojančiu teisiniu reguliavimu. Tinkamas reguliacinių mokesčių teisės normų naudojimas kartu su galiojančiu teisiniu reguliavimu neabejotinai leistų įstatymų leidėjui padidinti galiojančio teisinio reguliavimo efektyvumą ir proporcingumą, tačiau reguliacines mokesčių normas naudojant kartu su kitomis teisinio reguliavimo priemonėmis, labai svarbu tinkamai įvertinti mokesčių teisės normų reguliacinį poveikį apmokestinamiesiems teisiniams santykiams ir jį suderinti su kitomis teisinio reguliavimo priemonėmis, nes priešingu atveju gali kilti teisinio reguliavimo priemonių kolizijos pavojus, taip pat gali būti pažeistas tiesinio reguliavimo proporcingumo principas.

Bendrieji teisinio reguliavimo principai kaip reguliacinių mokesčių teisės normų teisėtumo sąlyga

Reguliavimas mokesčių teisės normomis iš esmės skiriasi nuo tradicinio reguliavimo teisinių draudimų ir leidimų metodu dėl to, kad mokesčių teisės normos įstatymų leidėjui leidžia pasinaudoti ekonominiais poveikio socialiniams santykiams metodais. Šiuo atveju išvengiama tradiciniam teisiniam reguliavimui būdingo elgesio skirstymo į teisėtą ir neteisėtą, individui

¹²⁵ Ten pat.

leidžiama savarankiškai nuspręsti dėl jam priimtino elgesio modelio ir laisvai priimti sprendimą dėl tam tikro elgesio modelio pasirinkimo. Vis dėlto, reguliavimas mokesčių teisės normomis yra teisinio reguliavimo dalis, todėl įstatymų leidėjas, naudodamasis reguliaciniu mokesčių teisės normų poveikiu privalo laikytis pagrindinių bendrųjų teisinio reguliavimo principų. Bendrieji teisinio reguliavimo principai yra bet kokio teisinio reguliavimo, įskaitant ir reguliavimo mokesčių teisės normomis, sąlyga.

Mokesčių teisės normoms, kaip ir kitoms teisinio reguliavimo normoms, yra privalomi visi teisinio reguliavimo principai. Reguliacinio pobūdžio mokesčių teisės normos, neatitinkančios bendrųjų teisinio reguliavimo principų, vienareikšmiškai turi būti vertinamos kaip neteisėtos. Įstatymų leidėjo kompetencija apmokestinimo srityje apima ir įstatymų leidėjo teisę nustatyti reguliacinio pobūdžio mokesčius¹²⁶, tačiau šiuo atveju yra labai svarbu užtikrinti, kad reguliacinio pobūdžio mokesčių kuriamas reguliacinis poveikis nepažeistų įstatymų leidėjui taikomų apribojimų socialinių santykių reguliavimo srityje. Konstitucinis Teismas savo nutarimuose aiškindamas įstatymų leidėjo diskrecijos teisę mokesčių srityje yra pabrėžęs, kad įstatymų leidėjas turi labai plačią diskreciją formuoti ir vykdyti valstybės ekonominę politiką ir teisės aktais atitinkamai reguliuoti ūkinę veiklą, tačiau ją įgyvendinti įstatymų leidėjas privalo laikydamasis Konstitucijos ir įstatymų, *inter alia* neviršydamas juose nustatytų įgaliojimų, laikydamasis iš Konstitucijos kylančių tinkamo teisinio proceso reikalavimų, Konstitucijoje įtvirtintų teisinės valstybės, valdžių padalijimo, atsakingo valdymo, teisėtų lūkesčių apsaugos, teisinio aiškumo, tikrumo, saugumo principų¹²⁷.

Reguliacinio pobūdžio mokesčių teisės normos yra teisinio reguliavimo sistemos dalis, kuri yra nukreipta į socialinio elgesio reguliavimą, todėl reguliacinius mokesčius nustatančios teisės normos turi būti pagrįstos bendraisiais teisinio reguliavimo principais – teisingumo, protingumo, proporcingumo, teisėtumo, teisėtų lūkesčių apsaugos, teisinio tikrumo ir teisinio saugumo, pagrįstumo ir tikslingumo, ekonomiško, Konstitucijos ir tarptautinių sutarčių viršenybės, teisinės valstybės, prigimtinių žmogaus teisių ir laisvių apsaugos, bei kitų teisinio

¹²⁶ Tam tikras reguliacinis poveikis yra būdingas visoms mokesčių teisės normoms ir bet kokia mokesčių teisės norma, net ir išimtinai fiskalinio pobūdžio nuostata, turi tam tikrą reguliacinį efektą apmokestinamiems socialiniams santykiams, todėl tai leidžiadaryti išvadą, kad įstatymų leidėjo kompetencija apmokestinimo srityje apima įstatymų leidėjo teisę nustatyti reguliacinio pobūdžio mokesčius.

¹²⁷ Pvz. žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimą „Dėl nacionalinio transliuotojo statuso, valdymo ir teisių“. Valstybės žinios, 2006, Nr. 141-5430, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. gegužės 14 d. nutarimą „Dėl valstybinių pensijų sumažinimo pratęsimo“. Teisės aktų registras, 2015-05-15, Nr. 7361.

reguliavimo principų, kurie jurisprudencijoje paprastai naudojami bendro pobūdžio teisinio reguliavimo sistemos normų teisėtumui tirti¹²⁸. Bet koks teisinis reguliavimas, taip pat ir reguliavimas mokesčių teisės normomis turi būti konstituciškai pagrįstas, nevaržyti asmens teisių labiau, negu būtina visuotinai svarbiems tikslams pasiekti¹²⁹. Konstitucinis Teismas taip pat pabrėžia, kad teisinis reguliavimas privalo būti ekonomiškai pagrįstas ir tikslingas, užtikrinti valstybės ir visuomenės gerovės interesus, nepaneigti Konstitucijoje įtvirtintų ir ginamų bei saugomų vertybių¹³⁰.

Čia pažymėtina, kad bendrieji teisinio reguliavimo principai yra efektyvi įstatymų leidėjo diskrecijos teisės apmokestinimo srityje ribojimo priemonė. Įstatymų leidėjo diskrecijos teisės apmokestinimo srityje gali būti ribojama remiantis ne mokesčių teisės normų tikslo (reguliacinio ar fiskalinio) kriterijumi, dėl ko gali būti bandoma ginčyti reguliacinių mokesčių teisės normų teisėtumą, bet teisės normos atitikimo bendriesiems teisės principams ir imperatyvams kriterijumi. Konstitucinis Teismas savo jurisprudencijoje, tirdamas mokesčių teisės normų teisėtumą, atsižvelgia ne į tai, koks yra nagrinėjamos teisės normos tikslas – fiskalinis ar reguliacinis, bet vertina teisės normos sukuriama rezultatą. Šiuo atveju tiriama, ar atitinkamos mokesčių teisės normos taikymas nesukuria rezultato, kuris būtų nesuderinamas su Konstitucijos ginamomis vertybėmis, tokiomis kaip, savivaldos autonomija, nediskriminavimas, šeima, pagarba žmogaus teisėms ir laisvėms ir kt.¹³¹. Konstitucinis Teismas taip vertina, ar nustatant reguliacinio pobūdžio mokesčių teisės normas nėra pažeidžiami tam tikri įstatymų leidėjui nustatyti apribojimai, teisiniam reguliavimui taikyti specifinius metodus ar kriterijus, tokius kaip rasė, kilmė, tautybė, šeima ir pan. Pavyzdžiui, Konstitucinis Teismas apmokestinimo nekilnojamojo turto mokesčiu sąlygų susiejimą su priklausymu šeimai pripažino

¹²⁸ Pvz. žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. rugsėjo 22 d. nutarimą „Dėl apmokestinimo nekilnojamojo turto mokesčiu“. Teisės aktų registras, 2015, Nr. 14100; Konstitucinio Teismo 2013 m. gegužės 30 d. nutarimas „Dėl valstybės išperkamų gyvenamųjų namų“. Valstybės žinios, 2013, Nr. 58-2930; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 22 d. nutarimas „Dėl iš užsienio valstybių gaunamų pensijų apmokestinimo“. Valstybės žinios, 2006, Nr. 141-5431. ir kt.

¹²⁹ Pvz. žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas „Dėl nuosavybės teisių ribojimo ypač vertingose vietovėse ir miško žemėje“. Valstybės žinios, 2006, Nr. 30-1050.

¹³⁰ Pvz. žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. kovo 2 d. nutarimą „Dėl nacionalinio investuotojo steigimo teisėtumo“. Valstybės žinios, 2009, Nr. 25-988, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. birželio 11 d. nutarimą „Dėl gyventojų pajamų mokesčio pervedimo į savivaldybių biudžetus“. Teisės aktų registras, 2016-01-01, Nr. 1), Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. rugsėjo 22 d. nutarimą „Dėl apmokestinimo nekilnojamojo turto mokesčiu“. Teisės aktų registras, 2015, Nr. 14100.

¹³¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. rugsėjo 22 d. nutarimas „Dėl apmokestinimo nekilnojamojo turto mokesčiu“. Teisės aktų registras, 2015, Nr. 14100; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. birželio 11 d. nutarimas „Dėl gyventojų pajamų mokesčio pervedimo į savivaldybių biudžetus“. Teisės aktų registras, 2016-01-01, Nr. 1.

antikonstituciniu, kadangi įstatymų leidėjas nepagrįstai priklausymo šeimai kriterijų panaudojo apmokestinimo sąlygoms apibrėžti¹³². Konstitucinis Teismas taip pat antikonstitucinėmis pripažino Savivaldybių biudžetų pajamų nustatymo metodikos įstatymo nuostatas, kurios nenustatė objektyvių gyventojų pajamų mokesčio paskirstymo savivaldybėms taisyklių¹³³.

ESTT reguliacinių mokesčių teisėtumą taip pat tiria atsižvelgdamas ne į reguliacinį mokesčių tikslą ar į mokesčių teisės normų reguliacinį poveikį *per se*, bet į tai, kokį rezultatą duoda tam tikrų mokesčių teisės normų taikymas. Šiuo atveju pabrėžiamas ne mokesčių teisės normų tikslo, bet rezultato kriterijus – vertinamas mokesčių teisės normos, neatsižvelgiant į jos tikslus, sukuriamas realus rezultatas. Vertinama, ar mokesčių teisės normos taikymas nesukuria tokio rezultato, kuris yra nesuderinamas su ES teisės aktais. Pavyzdžiui, garsiojoje *Marks and Spencer* byloje¹³⁴, ESTT vertino Didžiosios Britanijos vidaus pelno mokesčio įstatymo nuostatas, draudžiančias Didžiojoje Britanijoje pasinaudoti mokestiniais nuostoliais, patirtais kitose valstybėse narėse. ESTT, neatsižvelgdamas, į tai, kad apmokestinimas pelno mokesčiu nepatenka į ES kompetenciją ir priklauso valstybių narių kompetencijai nustatyti tiesioginius mokesčius, Didžiosios Britanijos pelno mokesčio nuostatas, draudžiančias mokestinių nuostolių perkėlimą iš kitų valstybių narių, pripažino kaip diskriminacines ir prieštaraujančias įsisteigimo laisvei, garantuojamai Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 43-45 str. ESTT pabrėžė, kad, nors tiesioginių mokesčių sistemos reguliavimas priskirtinas valstybių narių kompetencijai, tačiau šia teise jos privalo naudotis laikydamosi Bendrijos teisės¹³⁵. ESTT nurodė, kad ES garantuojamos teisės ir laisvės gali būti ribojamos tik tuo atveju, jeigu ribojimais būtų siekiama Sutartį atitinkančio teisėto tikslo ir ribojimai būtų pateisinami privalomais bendro intereso pagrindais. Tačiau net tokiu atveju šių apribojimų taikymas turi būti tinkamas užtikrinti atitinkamo tikslo įgyvendinimą ir neviršyti to, kas yra būtina tam tikslui pasiekti¹³⁶. Taigi ESTT tirdamas mokesčių teisės normų teisėtumą įgaliojimų viršijimo aspektu, kaip esminį mokesčių teisės

¹³² Ten pat.

¹³³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. birželio 11 d. nutarimas „Dėl gyventojų pajamų mokesčio pervedimo į savivaldybių biudžetus“. Teisės aktų registras, 2016-01-01, Nr. 1.

¹³⁴ Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2013 m. gruodžio 13 d. sprendimas byloje C-446/03 *Marks & Spencer plc v. David Halsey*.

¹³⁵ Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2001 m. kovo 8 d. sprendimas sujungtose bylose C-397/98 *Metallgesellschaft Ltd ir kt., C-410/98 Hoechst AG ir Hoechst (UK) Ltd prieš Commissioners of Inland Revenue ir HM Attorney General* (37 p.); Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2008 m. balandžio 10 d. sprendimas byloje C-309/06 *Marks & Spencer plc prieš Commissioners of Customs & Excise*.

¹³⁶ Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 1997 m. gegužės 15 d. sprendimas byloje C-250/95 *Futura Participations ir Singer* (26 p.); ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2004 m. kovo 11 d. sprendimas byloje C-9/02 *De Lasteyrie du Saillant* (49 p.).

normų teisėtumo vertinimo kriterijų naudoja mokesčių teisės normos sukuriama rezultato suderinamumo su ES teisės aktų nuostatomis kriterijų. ESTT vertina, ar mokesčių teisės nuostatų sukuriamas rezultatas nepažeidžia esminių ES teisės principų, garantuojamų laisvių ir teisių. Jeigu mokesčių teisės normos sukuriamas reguliacinis rezultatas prieštarauja ES teisės aktams, tai tokiu atveju tokia teisės akto nuostata vertintina kaip neteisėta.

Iš aukščiau pateiktų Konstitucinio Teismo ir ESTT išaiškinimų matyti, kad nors įstatymų leidėjo diskrecijos teisė apmokestinimo srityje iš esmės yra neribota ir apima įstatymų leidėjo teisę nustatyti reguliacinio pobūdžio mokesčius, tačiau įstatymų leidėjas įgyvendindamas savo diskrecijos teisę apmokestinimo srityje privalo nepažeisti pagrindinių teisinio reguliavimo principų, tokių kaip teisinės valstybės, valdžių padalijimo, atsakingo valdymo, teisėtų lūkesčių apsaugos, teisinio aiškumo, tikrumo, saugumo principų. Įstatymų leidėjas, įgyvendindamas savo diskrecijos teisę apmokestinimo srityje, privalo vadovautis bendraisiais teisinio reguliavimo principais ir teisiniam reguliavimui nustatytais reikalavimais. Mokesčių teisės normų teisėtumas tiriamas vertinant ne teisės normos tikslą, bet tai, ar mokesčių teisės normų sukuriamas rezultatas neprieštarauja bendriesiems teisinio reguliavimo principams, tokiems kaip, prigimtinių žmogaus teisių apsauga, diskriminavimo draudimas. Taip pat mokesčių teisės normos turi neprieštarauti ir pagrindiniams tam tikram teisiniam reguliavimui keliamiems tikslams, tokiems kaip pavyzdžiui užtikrinti teisinės valstybės viršenybę, bendrą rinką ir kt.

Kredito įstaigų veiklos reguliavimo mokesčių teisės normomis teisėtumas

Reguliacinių mokesčių teisės normų pagrindinis tikslas nėra fiskalinis – reguliacinių mokesčių pagrindinis tikslas yra reguliuoti socialinius santykius. Reguliacinių mokesčių teisės normų pagalba reguliuojant socialinius santykius yra daroma intervencija į asmens privačios nuosavybės teisę ir reguliuojant asmens nuosavybės teisės apribojimo intensyvumą yra atitinkamai varžoma ūkinės-komercinės veiklos laisvė, teisinio reguliavimo pagalba keičiant asmens elgesio pasirinkimus. Dėl to, kad reguliacinės mokesčių teisės normos ne tik riboja ūkinės-komercinės veiklos laisvę, kas yra būdinga bet kokiam komercinės veiklos reguliatoriui, tačiau kartu ir paliečia asmens privačios nuosavybės teisę, reguliacinių mokesčių naudojimas kredito įstaigų veiklos reguliavimui kartais kritikuojamas dėl to, kad mokesčių teisės normas naudojant ne fiskaliniais, bet reguliaciniais tikslais, nėra pateisinamas nuosavybės teisės

ribojimas, o kartu ir nuosavybės teisės apribojimu pagrįstas ūkinės-komercinės veiklos laisvės ribojimas.¹³⁷

Vis dėlto, čia pažymėtina, kad aukščiau nurodytas argumentas dėl mokesčių teisės normų negalimumo naudoti reguliaciniais tikslais kredito įstaigų atžvilgiu yra nepagrįstas, kadangi kredito įstaigų ir jų veiklos specifika pateisina ne tik ūkinės komercinės veiklos laisvės ribojimą, bet ir nuosavybės teisės ribojimą. Šiuo atveju nuosavybės teisės ribojimas yra pateisinamas ne tik fiskaliniu pagrindu, bet ir reguliaciniu pagrindu, kadangi dėl finansų veiklos ir ją vykdančių subjektų – kredito įstaigų, svarbos ir išskirtinumo, visuotinai pripažįstama, kad nuosavybės teisės ribojimas siekiant finansinio stabilumo yra pateisinamas ir teisėtas. Pavyzdžiui, kredito įstaigų reguliaciniais tikslais yra pateisinamas finansinių sunkumų turinčios kredito įstaigos valdymo, nuosavybės teisės perėmimas, įvairūs turtiniai apribojimai¹³⁸. Šią išvadą pagrindžia ir Konstitucinio Teismo praktika. Konstitucinis Teismas, vertindamas įvairių su finansų veikla susijusių teisės normų teisėtumą nuosavybės teisių ribojimo aspektu, visais atvejais sprendė, jog finansų veiklos reguliaciniais tikslais yra pateisinamas ne tik ūkinės-komercinės laisvės varžymas, bet ir nuosavybės teisės varžymas, kadangi žlugus kredito įstaigai neabejotinai yra paliečiama ne tik apibrėžta privati sritis ir privati nuosavybė, bet ir visos valstybės bei visuomenės turtiniai interesai, todėl šiuo atveju pirmenybė turi būti teikiama visų pirma visuomenės ir valstybės turtinių interesų apsaugai, ir tik paskui akcininkų ir pačių finansų įstaigų nuosavybės teisės apsaugai¹³⁹. Čia taip pat prisimintina ir ESTT suformuota reguliavimo proporcingumo doktrina, kuri ES garantuojamų teisių ir laisvių, *inter alia* nuosavybės teisės ir ūkinės-komercinės veiklos laisvės, ribojimą pateisina tais atvejais, kai yra siekiama privalomo bendro intereso ir bendro tikslo¹⁴⁰. ES teisės aktuose finansinis stabilumas apibūdinamas kaip esminis ir gyvybiškai svarbus bendrasis tikslas, nuo kurio priklauso vidaus rinkos veikimas,

¹³⁷ PAGE, R. T. Foolish Revenge or Shrewd Regulation? Financial-Industry Tax Law Reforms Proposed in the Wake of the Financial Crisis. *Tulane Law Review*, Vol. 85, No. 191, 2010, p. 191–214.

¹³⁸ P vz. žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 5 d. nutarimas „Dėl įstatymų nuostatų, susijusių su bankų (įmonių) bankrotu, finansinio stabilumo stiprinimo priemonių bankams taikymu“. *Valstybės žinios*, 2013, Nr. 73-3679.

¹³⁹ 2014 m. gegužės 15 d. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2014/59/ES, kuria nustatoma kredito įstaigų ir investicinių įmonių gaivinimo ir pertvarkymo sistema ir iš dalies keičiamos Tarybos direktyva 82/891/EEB, direktyvos 2001/24/EB, 2002/47/EB, 2004/25/EB, 2005/56/EB, 2007/36/EB, 2011/35/ES, 2012/30/ES bei 2013/36/ES ir Europos Parlamento ir Tarybos reglamentai (ES) Nr. 1093/2010 bei (ES) Nr. 648/2012. *Oficialusis leidinys* L 173, 2014-06-12, p. 190–348, preambulės 13, 5 p.

¹⁴⁰ P vz. žr. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 1997 m. gegužės 15 d. sprendimą byloje C-250/95 *Futura Participations ir Singer* (26 p.); Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2004 m. kovo 11 d. sprendimą byloje C-9/02 *De Lasteyrie du Saillant* (49 p.).

ekonomikos augimas, darbo vietų kūrimas, ūkio pažanga, todėl tiek nuosavybės teisės, tiek ūkinės veiklos laisvės ribojimai yra pateisinami siekiamo reguliacinio tikslo atžvilgiu¹⁴¹.

Čia pažymėtina, kad kredito įstaigos dėl jų vykdomos finansų veiklos, yra laikytinos išskirtiniais teisinio reguliavimo subjektais.¹⁴² Finansų veikla ir finansų rinkų stabilumas kaip esminė tvaraus ekonomikos augimo ir pasaulio ūkio gerovės užtikrinimo sąlyga yra įvardinama ir G-20 ataskaitose¹⁴³. Kredito įstaigų vykdoma finansų veikla yra išskirtinė ir labai svarbi ūkinės-komercinės veiklos rūšis, nuo kurios tinkamo suregulavimo priklauso ne tik nacionalinio, bet ir viso pasaulio ūkio tvarus augimas, darbo vietų kūrimas, ekonomikos pažanga, todėl apmokestinimo sąlygų diferencijavimas kredito įstaigų ir jų vykdomos veiklos reguliavimo tikslais laikytinas teisėtu ir pagrįstu.¹⁴⁴ Tiek kredito įstaigos, tiek jų vykdoma finansų veikla dėl savo svarbos nacionaliniams ir viso pasaulio ekonominiams interesams reguliaciniais tikslais gali būti diferencijuojami kitų teisinio reguliavimo subjektų ir kitų ūkinių-komercinių veiklų atžvilgiu.¹⁴⁵ Griežtesnio finansų įstaigų ir finansų veiklos reguliavimo galimybė yra tiesiogiai numatyta ES teisės aktuose.¹⁴⁶ Atsižvelgiant į tai, konstatuotina, kad dėl ypatingos kredito įstaigų ir jų vykdomos finansų veiklos svarbos, kredito įstaigų atžvilgiu yra pateisinamas griežtesnis ir intensyviau asmens teises ribojantis teisinis reguliavimas.

Be to, reguliacinių mokesčių naudojimas kredito įstaigų veiklos reguliavimui, pateisinamas ne tik reguliaciniu, bet ir fiskaliniu požiūriu, kadangi, kaip yra pabrėžiama ES

¹⁴¹ Pvz. 2014 m. gegužės 15 d. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2014/59/ES, kuria nustatoma kredito įstaigų ir investicinių įmonių gaivinimo ir pertvarkymo sistema ir iš dalies keičiamos Tarybos direktyva 82/891/EEB, direktyvos 2001/24/EB, 2002/47/EB, 2004/25/EB, 2005/56/EB, 2007/36/EB, 2011/35/ES, 2012/30/ES bei 2013/36/ES ir Europos Parlamento ir Tarybos reglamentai (ES) Nr. 1093/2010 bei (ES) Nr. 648/2012. Oficialusis leidinys L 173, 2014-06-12, p. 190–348, preambulės 13, 5 p.

¹⁴² Pvz. žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 5 d. nutarimas „Dėl įstatymų nuostatų, susijusių su bankų (įmonių) bankrotu, finansinio stabilumo stiprinimo priemonių bankams taikymu“. Valstybės žinios, 2013, Nr. 73-3679.

¹⁴³ Pvz. žr. CLAESSENS, S.; KEEN, M.; ir PAZARBASIOGLU, C. *Financial Sector Taxation: The IMF's Report to the G-20 and Background Material* [interaktyvus]. Washington, DC: IMF, September, 2010 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.imf.org/external/np/seminars/eng/2010/paris/pdf/090110.pdf>>.

¹⁴⁴ Pvz. žr. 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2013/36/ES dėl galimybės verstis kredito įstaigų veikla ir dėl riziką ribojančios kredito įstaigų ir investicinių įmonių priežiūros, kuria iš dalies keičiama Direktyva 2002/87/EB ir panaikinamos direktyvos 2006/48/EB bei 2006/49/EB. Oficialusis leidinys L 176, 2013-06-27, preambulės 122 p.

¹⁴⁵ Pvz. kaip nurodoma de Larosière grupės 2009 m. vasario 25 d. ataskaitoje, kurios išvados yra tiesiogiai perkeltos į didžiąją dalį finansiniam stabilumui užtikrinti skirtų ES teisės aktų, „valstybė narė turėtų turėti galimybę patvirtinti griežtesnes nacionalines reguliavimo priemones, kurias ji laiko tinkamomis šalies finansiniam stabilumui užtikrinti, su sąlyga, kad laikomasi vidaus rinkos principų ir sutartų būtiniausių pagrindinių standartų“.

¹⁴⁶ Pavyzdžiui, vadovaujantis Reglamento 3 str. nuostatomis, siekiant finansinio stabilumo tikslo, valstybėms narėms nedraudžiama nustatyti griežtesnio teisinio reguliavimo ar reikalavimų, nei nustatyti Reglamento nuostatomis.

teisės aktuose, neatsakinga finansų įstaigų veikla ir jų žlugimas neišvengiamai paliečia valstybės fiskalinius interesus. Kredito įstaigai tapus nemokiai arba susidūrus su finansiniais sunkumais, dažnai valstybės yra priverstos teikti finansinę pagalbą tokiai kredito įstaigai, siekiant išsaugoti bent dalį sistemiškai svarbių kredito įstaigos funkcijų ir užkirsti kelią dar didesniems neigiamiems padariniams. Finansinės pagalbos teikimas finansinių sunkumų turinčioms kredito įstaigoms yra finansuojamas valstybių biudžeto arba mokesčių mokėtojų lėšomis¹⁴⁷. Dėl šios priežasties akivaizdu, kad kredito įstaigų veikla neabejotinai yra susijusi su valstybės fiskaliniiais interesais, todėl reguliacinių mokesčių teisės normų naudojimas kredito įstaigų veiklos reguliavimui yra visais atvejais pateisinamas fiskaliniu požiūriu. Šiuo atveju visiškai nesvarbu, ar reguliaciniai mokesčiai gali užtikrinti kokias nors realias pajamas valstybės biudžetui – svarbu, kad reguliaciniai mokesčiai padeda išvengti būsimų valstybės fiskalinių išlaidų ir iš mokesčių mokėtojų lėšų finansuojamo biudžeto netekimų.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, darytina išvada, kad dėl kredito įstaigų statuso ir jų vykdomos finansinės veiklos svarbos visai finansų sistemai, yra pateisinamas ne tik ūkinės-komercinės veiklos laisvės ribojimas, bet ir nuosavybės teisės ribojimas, proporcingas siekiamam tikslui – finansinio stabilumo užtikrinimui. Nuosavybės teisės ribojimas šiuo atveju siejamas visų pirma ne su valstybės fiskalinių interesų apsauga, bet su reguliaciniais tikslais ir būtinybe užtikrinti finansinį stabilumą. Dėl šios priežasties, reguliacinių mokesčių teisės normų naudojimas kredito įstaigų veiklos reguliavimui yra pateisinamas siekiamo reguliacinio tikslo atžvilgiu. Reguliacinių mokesčių teisės normų sukuriamas ribojamasis poveikis asmens nuosavybės teisei yra pateisinamas ne tik fiskaliniiais, bet ir reguliaciniais tikslais, todėl mokesčių teisės normos gali būti naudojamos kaip teisėta ir pagrįsta reguliacinė priemonė kredito įstaigų veiklai reguliuoti.

Kredito įstaigų veiklos reguliavimo mokesčių teisės normomis tinkamumo, proporcingumo ir efektyvumo teorinis pagrindimas

a) Mokesčių teisės normos yra tinkamos kredito įstaigų veiklos reguliavimui

¹⁴⁷ 2014 m. gegužės 15 d. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2014/59/ES, kuria nustatoma kredito įstaigų ir investicinių įmonių gaivinimo ir pertvarkymo sistema ir iš dalies keičiamos Tarybos direktyva 82/891/EEB, direktyvos 2001/24/EB, 2002/47/EB, 2004/25/EB, 2005/56/EB, 2007/36/EB, 2011/35/ES, 2012/30/ES bei 2013/36/ES ir Europos Parlamento ir Tarybos reglamentai (ES) Nr. 1093/2010 bei (ES) Nr. 648/2012. Oficialusis leidinys L 173, 2014-06-12, p. 190–348, preambulės 1, 5 p.

Mokesčių teisės normų reguliacinės funkcijos prigimtis yra ekonominė ir mokesčių teisės normų reguliacinis poveikis yra pagrįstas ekonomikos principų taikymu – įstatymų leidėjas mokesčių teisės normų pagalba gali pakeisti tam tikras rinkos ekonomines sąlygas. Mokesčių teisės normos yra kainų reguliavimu pagrįstas teisinis reguliatorius, kuris leidžia įstatymų leidėjui keisti rinkoje nusistovėjusias prekių ir paslaugų kainas, ir tokiu būdu, keičiant rinkos ekonomines sąlygas ir paveikiant rinkos subjektų sprendimų priėmimo procesą, reguliuoti rinkos subjektų elgesį.

Kalbant apie kredito įstaigų veiklos reguliavimą, yra būtina atkreipti dėmesį į tai, kad kredito įstaigų veikla yra ypatinga tuo, kad tai išskirtinai ekonominio pobūdžio veikla, kuri beveik nėra veikiamą moralinių aspektų – kredito įstaigų veikla ir ją vykdančiam priimami sprendimai yra pagrįsti išskirtinai tik ekonominiu, finansiniu tam tikros situacijos vertinimu. Moralė ir nematerialaus pobūdžio vertybės kredito įstaigų veikloje nėra svarbus veiksnys priimančiam ekonominį sprendimą elgtis tam tikru būdu, kadangi kredito įstaigų veikla yra pagrįsta nuosavo ar skolinto kapitalo naudojimu investiciniais tikslais, siekiant pelno. Kredito įstaigų veikla nėra susijusi su jokiais nematerialiomis vertybėmis, išskyrus su pelno siekimu, kadangi kredito įstaigų priimami sprendimai negali būti pagrįsti ne ekonomiais ir ne finansiniais motyvais. Pavyzdžiui, vadovaujantis Finansų įstaigų įstatymo 31-32 str. nuostatomis, pagrindinis kriterijus, į kurį turi atsižvelgti finansų įstaigos priimdamos tam tikrą sprendimą, yra tikimybė, kad klientas vykdys finansinius įsipareigojimus. Šiuo atveju kredito įstaiga nevertina kliento moralinių savybių, sudaromo sandorio vertingumo moraliniu aspektu. Tokios aplinkybės, ar sudaromas sandoris yra vertingas moraliniu požiūriu, ar sudaromas sandoris duos kokios nors nematerialios naudos visuomenei, nėra aktualios. Įstatymas imperatyviai reikalauja tik įvertinti prisiimamą riziką, susijusią su būsimų finansinių įsipareigojimų vykdymu. Jeigu prisiimama rizika yra pateisinama ir pagrįsta finansiniu-ekonominiu požiūriu, kredito įstaiga gali priimti sprendimą sudaryti sandorį. Kredito įstaigų veiklos pagrindą sudaro finansinės rizikos prisiėmimas už tam tikrą finansinį atlygį. Kredito įstaigos įvertina tam tikrų finansinių operacijų riziką ir šią riziką prisiima už atitinkamą finansinį atlygį. Šiuo atveju nei moralė, nei vertybės nėra svarbus veiksnys priimančiam tam tikrą sprendimą, susijusį su rizikos įvertinimu ir prisiėmimu. Riziką kredito įstaiga vertina individualiai, atsižvelgdama į aplinkybes, kurias kredito įstaiga subjektyviai vertina kaip reikšmingas ar nereikšmingas.

Tai, kad kredito įstaigų veikloje sprendimai pasirenkant tam tikrą elgesio modelį priimami neatsižvelgiant į moralinius ir vertybinius aspektus, labai gerai pagrindžia tai, kad dalis visų kredito įstaigų veikloje sprendimų priimami automatizuotai, naudojant automatinės prekybos sistemas ir algoritmus, kurie atlieka tūkstančius finansinių operacijų per sekundės dalį¹⁴⁸. Automatizuotai sprendimas priimamas vadovaujantis tam tikru kompiuterinės programos algoritmo pateiktu rinkos ekonominių sąlygų įvertinimu – sprendimai priimami remiantis išimtinai tik matematiniais skaičiavimais ir ekonominių rinkos sąlygų įvertinimu. Šiuo atveju sprendimo priėmimui yra reikšmingi tik matematiniai skaičiavimai, kuriais remiantis daroma prielaida, dėl galimo būsimo pelno padidinimo ar būsimo nuostolio sumažinimo. Kredito įstaigai automatizuotai priimant sprendimą dėl tam tikros finansinės operacijos atlikimo žmogus apskritai nedalyvauja, todėl negali būti kalbama apie moralinius ar vertybinius tam tikro sprendimo priėmimo motyvus.

Svarbu paminėti ir tai, kad dauguma kredito įstaigų atliekamų finansinių operacijų pasižymi tuo, kad sandoriai ir ūkinės operacijos sudaromos tarp pačių kredito įstaigų. Sandorio šalims, kurios dažniausiai būna pačios finansų (kredito) įstaigos, nėra žinomos tikrosios sandorio šalys, kadangi kredito įstaigos dažniausiai veikia savo vardu bet klientų lėšomis ir interesais, neatskleisdamos tikrųjų sandorio šalių (pavyzdžiui, tai yra įprasta praktika finansų makleriams vykdant prekybą vertybiniais popieriais, tikrosios sandorio šalies neįmanoma nustatyti, kai investicinius sandorius sudaro bankai, pensijų fondai, operuojantys tiek nuosavomis, tiek skolintomis, tiek patikėjimo teise valdomomis lėšomis), todėl kredito įstaigų sprendimai priimami net nežinant, kas yra tikroji sandorio šalis ir kokią realią įtaką kredito įstaigos sprendimas elgtis vienu ar kitu būdu turės tikrajam naudos gavėjui (realiajai ekonomikai). Kredito įstaigos, dalyvaujančios sandoriuose, yra finansiškai stiprūs rinkos subjektai, profesionalūs finansų rinkos dalyviai, savarankiškai vertinantys ūkinių operacijų riziką, todėl šiuo atveju kredito įstaigų tarpusavio sandoriai sudaromi neatsižvelgiant į būtinybę apsaugoti kurios nors iš jų interesus. Kredito įstaigų veikloje sprendimai priimami atsižvelgiant ne į sandorio šalies subjektyvias savybes, bet tik į ekonomines sandorio aplinkybes ir į sandorio šalių objektyvias galimybes vykdyti savo finansinius įsipareigojimus.

¹⁴⁸ MCGOWAN, M. J. *The Rise of Computerized High Frequency Trading: Use and Controversy* [interaktyvus]. Duke Law and Technology Review, 2010, [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.law.duke.edu/journals/dltr/articles/2010dltr016>>.

Dėl aukščiau nurodytų priežasčių darytina išvada, kad kredito įstaigų veikla yra ypatinga tuo, kad sprendimai dėl tam tikro elgesio modelio pasirinkimo priimami daugiausia remiantis tik ekonominiais argumentais ir finansiniu tam tikros veiklos rizikos vertinimu. Kredito įstaigų veikloje moraliniai ir (ar) vertybiniai aspektai nėra itin svarbūs sprendžiant dėl veikimo vienu ar kitu būdu.

Analizuojant mokesčių teisės normų tinkamumą kredito įstaigų veiklos reguliavimui, svarbu pažymėti, kad mokesčių teisės normų reguliacinis poveikis pagrįstas būtent ekonominių rinkos sąlygų reguliavimu. Mokesčių teisės normų pagalba įstatymų leidėjas pakeičia rinkos ekonomines sąlygas, kurios yra vienas iš veiksnių priimant sprendimą dėl tam tikro elgesio modelio pasirinkimo. Kredito įstaigų veiklos reguliavimo atveju, ekonominės rinkos sąlygos yra neabejotinai svarbiausias ir pagrindinis veiksnys, kredito įstaigoms priimant sprendimus dėl tam tikro elgesio modelio pasirinkimo. Taigi mokesčių teisės normomis reguliuojant kredito įstaigų veiklą, įstatymų leidėjas turi galimybę paveikti patį sprendimo priėmimo procesą, darant poveikį aplinkybėms, kurios sudaro kredito įstaigos sprendimo pagrindą. Mokesčių teisės normų poveikis yra nukreiptas ne į sprendimo veikti vienu ar kitu būdu rezultato apibūdinimą kaip teisėto ar neteisėto, bet į patį sprendimo priėmimo procesą, tam tikrą sprendimo rezultatą padarant ekonomiškai neperspektyvų. Taigi mokesčių teisės normų pagalba yra veikiamas pats sprendimo dėl elgesio modelio pasirinkimo priėmimo procesas – keičiamos ekonominės sąlygos, kurios yra pagrindas priimti vieną ar kitą sprendimą. Mokesčių teisės normos, dėl jų reguliacinio poveikio ekonominės prigimties neabejotinai yra tinkama ekonominių sprendimų poveikio priemonė.

Čia pažymėtina, kad nustatant draudimus elgtis vienu ar kitu būdu, ekonominės pasirinkimo sąlygos nekeičiamos – įstatymų leidėjo nepageidaujamas elgesio modelis išlieka ekonomiškai labai patrauklus, tačiau jis nėra galimas, nes jį draudžia teisės normos (teisinis draudimas ar komanda) ir laikomas neteisėtu. Tai, kad tam tikras elgesio modelis yra laikomas neteisėtu, dar nereiškia, kad jis yra ekonomiškai nepatrauklus. Dėl to, kad uždraudus tam tikrą elgesio modelį, jis vis tiek išlieka ekonomiškai patrauklus, todėl net ir galiojant tam tikram draudimui, gali kilti įvairių iniciatyvų elgtis neleidžiamu, uždraustu būdu, kadangi draudžiamo modelio pasirinkimą gali paskatinti ekonominiai motyvai. Būtent dėl šios priežasties griežtinant reguliavimą kredito įstaigoms ir nustatant naujus apribojimus, įstatymų leidėjas yra priverstas

skirti padidintą dėmesį sankcijų už draudimų pažeidimus sugriežtinimui.¹⁴⁹ Teisiniai draudimai ar leidimai nedaro jokie poveikio pačiam sprendimo priėmimo procesui, tiesiog draudimo pagalba iš teisėto elgesio aibės eliminuojami tam tikri galimi ekonominio elgesio pasirinkimai.

Vertinant mokesčių teisės normų tinkamumą kredito įstaigų veiklos reguliavimui, būtina paminėti, kad kredito įstaigų veiklos reguliavimo mokesčių teisės normomis galimybė dažnai kritikuojama remiantis didelio informacijos poreikio argumentu. Kaip nurodo kredito įstaigų reguliavimą mokesčių teisės normomis kritikuojantys mokslininkai, įstatymų leidėjui, norint pasiekti pageidaujamą reguliacinį rezultatą, reikia surinkti ir įvertinti labai didelį informacijos kiekį, atlikti sudėtingus ekonominius, matematinius skaičiavimus. Vis dėlto, čia pažymėtina, kad kredito įstaigų veiklos reguliavimas yra apskritai neįmanomas be sudėtingų ekonominių, matematinių skaičiavimų. Sudėtingų matematinių ir ekonominių skaičiavimų poreikis ir informacijos surinkimo būtinybė pabrėžiama svarbiausiuose finansų įstaigų veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose¹⁵⁰. Kredito įstaigų veikla yra nepaprastai svarbi pasaulio ūkio ekonomikai, todėl bet kokios su kredito įstaigų veiklos reguliavimu susijusios priemonės visų pirma privalo būti pagrįstos tiksliais ir išsamiais ekonominiais-matematiniais skaičiavimais bei išsamia informacijos analize. Dėl šios priežasties manytina, kad didelis informacijos poreikis ir sudėtingų matematinių, ekonominių skaičiavimų poreikis yra bendra finansų sektoriaus reguliavimo ypatybė, kuri visiškai nepriklauso nuo pasirinkto teisinio reguliavimo metodo. Visiškai nesvarbu, ar įstatymų leidėjas reguliuoja kredito įstaigų veiklą nustatydamas tam tikrus teisinius draudimus, ar reguliacines mokesčių teisės normas, tam kad teisinis reguliavimas būtų efektyvus ir pasiektų pageidaujamą reguliacinį rezultatą, įstatymų leidėjui reikia surinkti ir įvertinti didelius kiekius informacijos, teisinį reguliavimą pagrįsti ekonominiais ir matematiniais skaičiavimais. Kuo tikslesnė įstatymų leidėjo turima informacija ir kuo tikslesni ir sudėtingesni skaičiavimai atlikti, tuo, tikėtina, efektyvesnis bus kredito įstaigų veiklos reguliavimas. Atsižvelgiant į tai, kad didelis informacijos ir matematinio, ekonominio pagrindimo poreikis yra

¹⁴⁹ Pvz. žr. 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2013/36/ES dėl galimybės verstis kredito įstaigų veikla ir dėl riziką ribojančios kredito įstaigų ir investicinių įmonių priežiūros, kuria iš dalies keičiama Direktyva 2002/87/EB ir panaikinamos direktyvos 2006/48/EB bei 2006/49/EB. Oficialusis leidinys L 176, 2013-06-27, preambulės 35-39 p. ir kt.

¹⁵⁰ Pvz. žr. 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas 575/2013 dėl prudencinių reikalavimų kredito įstaigoms ir investiciniams įmonėms. Oficialusis leidinys L 176, 2013-06-27, preambulės 31, 42, 44, 46, 59 p., 312 str. 2 d.; 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2013/36/ES dėl galimybės verstis kredito įstaigų veikla ir dėl riziką ribojančios kredito įstaigų ir investicinių įmonių priežiūros, kuria iš dalies keičiama Direktyva 2002/87/EB ir panaikinamos direktyvos 2006/48/EB bei 2006/49/EB. Oficialusis leidinys L 176, 2013-06-27, preambulės 59 p.

būdingas kredito įstaigų veiklos požymis, darytina išvada, kad didelis informacijos ir sudėtingų skaičiavimų poreikis būdingas ne tik reguliacinio apmokestinimo atveju, bet ir kredito įstaigų veiklą reguliuojant tradiciniu teisinių leidimų ir draudimų metodu. Dėl šios priežasties didelis informacijos poreikis negali būti naudojamas kaip argumentas, paneigiantis kredito įstaigų reguliavimo mokesčių teisės normomis tinkamumą ir galimumą. Įstatymų leidėjas reguliuodamas kredito įstaigų veiklą tiek mokesčių teisės normomis, tiek teisinių draudimų ar leidimų metodu, privalo užtikrinti, kad kuriamas reguliavimas būtų pagrįstas tiksliais ekonominiais-matematiniais skaičiavimais ir tikslios informacijos analize. Priešingu atveju kredito įstaigų reguliavimas gali ne tik nesukurti pageidaujamo reguliacinio rezultato, bet ir pakenkti kredito įstaigų veiklos reguliavimo kokybei ir finansų sektoriaus stabilumui. Naudojant sudėtingus matematinius skaičiavimus kredito įstaigų veiklos reguliavime, reikėtų nepamiršti, kad įstatymų leidėjas turėtų siekti, jog kredito įstaigų veiklos reguliavimui skirti mokesčiai galėtų būti lengvai administruojami ir efektyviai kontroliuojami. Šiam tikslui pasiekti įstatymų leidėjas reguliacinių mokesčių teisės normų neturėtų susieti su tokiomis sąlygomis ir kriterijais, kurių laikymosi įstatymų leidėjas negalėtų efektyviai užtikrinti ir kontroliuoti – to reikalauja tiek bendrasis visuotinio teisės privalomumo principas, tiek specialusis mokesčių visuotinio privalomumo principas.

Atsižvelgiant į kredito įstaigų veiklos ypatumus, darytina išvada, kad mokesčių teisės normos, kaip ekonominio elgesio reguliatorius, kuris yra pagrįstas ne tam tikro elgesio pripažinimu kaip teisėtu ar neteisėtu, bet ekonominių sprendimo priėmimo sąlygų pakeitimu, yra tinkamas kredito įstaigų veiklos reguliavimui, kadangi reguliacinių mokesčių teisės normų pagalba gali būti keičiamos rinkos ekonominės sąlygos ir paveikiamas pats sprendimo priėmimo procesas, būsimą sprendimo rezultatą padarant ekonomiškai nepatrauklų. Mokesčių teisės normos yra tinkamas ir pakankamas kredito įstaigų veiklos reguliatorius, kadangi keičiant sprendimo priėmimo ekonomines sąlygas galima efektyviai reguliuoti patį sprendimų priėmimo procesą, o kartu ir pasiekti pageidaujamus reguliacinius tikslus. Šiuo aspektu mokesčių teisės normos yra tinkamesnis kredito įstaigų veiklos teisinis reguliatorius, negu draudimų ir leidimų metodas, kadangi imperatyvaus pobūdžio administraciniais nurodymais tam tikras elgesio modelis uždraudžiamas, jį teisės normų pagalba padarant neteisėtu, tačiau nesumažinamas tokio pasirinkimo ekonominis patrauklumas, kas neabejotinai gali skatinti kredito įstaigas pažeisti tam tikrą draudimą. Mokesčių teisės normos tam tikrą elgesio modelį padaro ekonomiškai

nepatrauklų, todėl šiuo atveju nebelieka pagrindinio kriterijaus, pagal kurį kredito įstaiga sprendžia dėl tam tikro elgesio modelio pasirinkimo.

b) Mokesčių teisės normos yra proporcinga kredito įstaigų veiklos reguliavimo priemonė

Analizuojant galimybę kredito įstaigų veiklą reguliuoti mokesčių teisės normomis, ypatingai atkreiptinas dėmesys į teisiniam reguliavimui keliamą proporcingumo reikalavimą ir reguliacinių mokesčių teisės normų vertinimą proporcingumo principo aspektu.

Teisinio reguliavimo proporcingumo principas reikalauja, kad įstatymų leidėjo, kaip ir kitų valdingus įgalinimus įgyvendinančių institucijų, veiksmai atitiktų tikslus, kurių siekiamą ir nevaržytą asmens teisių labiau, negu būtina tiems tikslams pasiekti. Konstitucinis Teismas, aiškindamas proporcingumo principo esmę, yra pažymėjęs, kad proporcingumo principas yra būtinas konstitucinio teisinės valstybės principo elementas, kuris reikalauja, kad įstatymų leidėjo numatytos priemonės atitiktų teisėtus ir visuomenei svarbius tikslus, taip pat, kad šios priemonės būtų būtinos minėtiems tikslams pasiekti ir kad jos nevaržytą asmens teisių ir laisvių akivaizdžiai labiau negu reikia šiems tikslams pasiekti¹⁵¹. ESTT proporcingumo principą apibūdina kaip bendrąjį ES *aquis* principą, kurio pagrindu galima vertinti teisinio reguliavimo priemonių teisėtumą. Vadovaujantis ESTT suformuota proporcingumo principo taikymo doktrina, teisinio reguliavimo, nustatančio bet kokius ekonominės veiklos ribojimus, teisėtumas priklauso nuo vertinimo, ar ribojančios priemonės yra tinkamos ir būtinos siekiant teisiniam reguliavimui keliamų reguliacinių tikslų. Proporcingumo principas turi būti suprantamas taip, kad kai yra pasirinkimas tarp kelių panašių teisinio reguliavimo priemonių, pirmenybė turi būti teikiama mažiausiai ekonominę veiklą ar asmens teises varžančiai priemonei. Teisinio reguliavimo sukuriami ūkinės-komercinės veiklos apribojimai neturi būti neproporcingi siekiamiems tikslams. Kai įstatymų leidėjas priimdamas tam tikras teisinio reguliavimo nuostatas įgyvendina jam, kaip įstatymų leidėjui priklausančią kompetenciją, nustatytą teisės aktuose, įstatymų leidėjo priimtų teisinio reguliavimo nuostatų teisėtumas remiantis proporcingumo principu gali būti vertinamas tik tada, jeigu priimtas apribojimas yra aiškiai neproporcingas siekiamiems tikslams.

¹⁵¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. rugsėjo 17 d. nutarimas „Dėl teismo galių sprendžiant dėl licencijų verstis mažmenine prekyba tabako gaminiais galiojimo panaikinimo“. Valstybės žinios, 2008, Nr. 108-4136, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. sausio 31 d. nutarimas „Dėl statybos, pažeidžiančios teisės aktų reikalavimus, teisinių pasekmių“. Valstybės žinios, 2011, Nr. 14-602, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. birželio 29 d. nutarimas „Dėl pensijų fonduose kaupiamų pensijų įmokų dydžio sumažinimo“. Valstybės žinios, 2012, Nr. 78-4063, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. vasario 15 d. nutarimas „Dėl 2009 metų valstybės biudžeto ir su juo susijusių įstatymų priėmimo“. Valstybės žinios, 2013, Nr. 19-938.

¹⁵² Aiškindamas proporcingumo principą, ESTT taip pat yra pabrėžęs, jog viešojo administravimo subjekto veiksmų teisėtumas priklauso nuo to, ar šio subjekto pasirinktos teisinės priemonės yra tinkamos ir būtinos teisės akto numatytiems tikslams pasiekti, o tuo atveju, kai reikia pasirinkti vieną iš elgesio būdų, pirmenybė privalo būti teikiama tam, kurį taikant asmeniui būtų sukeliama mažiausiai nuostolių¹⁵³.

Kadangi mokesčių teisės normomis nustatomi privalomai vykdyti reikalavimai mokesčių mokėtojams sumokėti tam tikras rinkliavas valstybės naudai, mokesčių teisės normos visais atvejais pasižymi tam tikra intervencija į apmokestinamų asmenų socialinius interesus, susijusius su nuosavybės teise, ekonomine, komercine veikla ir kt. Šiuo atveju nėra ginčo dėl to, kad valstybei įgyvendinant savo fiskalinius interesus ir užtikrinant valstybės pajamas mokesčių teisės normomis, proporcingumo principas nėra pažeidžiamas, kadangi pareiga mokėti mokesčius taip pat yra konstitucinė pareiga, kuri pati savaime negali būti traktuojama kaip asmens teisių ribojimas, taigi ir nuosavybės neliečiamumo principo pažeidimas¹⁵⁴. Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad nuosavybės teisės neliečiamumo ir subjektinių nuosavybės teisių apsaugos principai negali būti interpretuojami kaip pagrindas savininko teises ir interesus priešpriešinti viešajam interesui, kitų asmenų teisėms, laisvėms ir teisėtiems interesams¹⁵⁵.

Mokesčių teisės normas naudojant ne fiskaliniiais, bet reguliaciniais tikslais, proporcingumo principo taikymas reguliacinių mokesčių teisės normų atžvilgiu turi būti suprantamas kaip vertinimas, ar mokesčių teisės normų naudojimas reguliaciniais tikslais gali būti pripažintas proporcingu siekiamo reguliacinio tikslo atžvilgiu. Vadovaujantis aukščiau apžvelgta ESTT suformuota proporcingumo principo taikymo doktrina, reguliacinio pobūdžio mokesčių teisės normų atitikimas proporcingumo principui turi būti pagrįstas lyginamuoju aspektu, reguliavimą mokesčių teisės normomis palyginant su įstatymų leidėjo reguliavimui

¹⁵² Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 1990 m. lapkričio 13 d. sprendimas byloje C-331/88 *The Queen v. Minister of Agriculture, Fisheries and Food and Secretary of State for Health, ex parte: Fedesa and others*.

¹⁵³ Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 1997 m. gegužės 15 d. sprendimas byloje C-250/95 *Futura Participations ir Singer* (26 p.); Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2004 m. kovo 11 d. sprendimas byloje C-9/02 *De Lasteyrie du Saillant* (49 p.).

¹⁵⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. gegužės 16 d. nutarimas „Dėl pareigos mokėti valstybinio socialinio draudimo ir privalomojo sveikatos draudimo įmokas, taip pat dėl motinystės (tėvystės) pašalpų sumažinimo“. Valstybės žinios, 2013, Nr. 52-2604.

¹⁵⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d. nutarimas „Dėl Medžioklės įstatymo“. Valstybės žinios, 2005, Nr. 63-2235, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas „Dėl nuosavybės teisių ribojimo ypač vertingose vietovėse ir miško žemėje“. Valstybės žinios, 2006, Nr. 30-1050; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. vasario 15 d. nutarimas „Dėl 2009 metų valstybės biudžeto ir su juo susijusių įstatymų priėmimo“. Valstybės žinios, 2013, Nr. 19-938.

naudojamu tradiciniu draudimų ir leidimų reguliavimo metodu. Siekiamo reguliacinio tikslo atžvilgiu proporcingu gali būti pripažintas toks įstatymų leidėjo pasirinktas reguliavimo metodas, kuris vertintinas kaip mažiausiai ekonominę veiklą ar asmens teises varžanti priemonė, ir kuris sukelia mažiausiai neigiamų pasekmių reglamentuojamiems ir su jais susijusiems socialiniams santykiams.

Vertinant kredito įstaigų veiklos reguliavimo mokesčių teisės normomis proporcingumą, būtina atsižvelgti į tai, kad, kaip jau buvo analizuota ankstesniuose skyriuose, reguliacinio pobūdžio mokesčių teisės normos, skirtingai nei teisiniai draudimai ar leidimai, visų pirma neeliminuoja nei vieno iš reguliuojamo elgesio modelių ir neuždraudžia nei vieno iš galimų elgesio pasirinkimų. Dėl šios priežasties reguliacinių mokesčių poveikis kredito įstaigoms visais atvejais sukels mažiau ribojimų, negu tam tikrą draudimą įtvirtinanti teisės norma. Mokesčių teisės normos sukuriama ekonominės veiklos ribojimas visais atvejais bus pagrįstas ne kategorišku draudimu elgtis vienu ar kitu būdu, bet tam tikro elgesio modelio pasirinkimo ekonominio patrauklumo sumažinimu. Neatsižvelgiant į tai, kad tam tikras elgesio modelis tapo mažiau ekonomiškai patrauklus, kredito įstaiga jį vis tiek galės pasirinkti, jeigu tas pasirinkimas kredito įstaigai bus pateisinamas remiantis tam tikru individo vidiniu vertinimu. Tuo tarpu atitinkamo draudimo atveju kredito įstaiga teisėtu būdu negalės pasirinkti draudžiamo elgesio modelio. Uždraustas elgesys bus tiesiog eliminuotas iš galimo ir kredito įstaigai prieinamo teisėto socialinio elgesio aibės. Dėl šios priežasties kategoriškas tam tikro elgesio pasirinkimo draudimas visais atvejais laikytinas griežtesne ir labiau asmens teises ribojančia priemone, nei tam tikros veiklos apsunkinimas reguliaciniu mokesčiu.

Svarbu paminėti ir tai, kad mokesčių teisės normų reguliacinis poveikis yra pagrįstas savireguliaciniu poveikiu – kredito įstaigai visada bus paliekama teisė savarankiškai spręsti dėl jam priimtinausio ekonominio elgesio modelio pasirinkimo. Dėl šios priežasties proporcingumo principo aspektu visiškai neaktualus tampa faktinis kredito įstaigos veiklos apmokestinimo dydis. Kad ir kokio dydžio reguliaciniai mokesčiai būtų nustatyti, jie visais atvejais bus laikomi proporcingais siekiamo tikslo atžvilgiu, kadangi mokesčių mokėtojas iš anksto yra informuojamas apie jo pasirinkimų ekonomines pasekmes ir pats nusprendžia dėl ekonominių tam tikro elgesio pasirinkimo pasekmių priimtumo. Jeigu mokesčių mokėtojas pasirenks apmokestinamą ekonominės veiklos modelį, tai toks mokesčių mokėtojo pasirinkimas bus priimtas atsižvelgiant tik į individualius vidinius apmokestinamos veiklos pasirinkimo

ekonominius argumentus, todėl reguliacinio pobūdžio mokesčių teisės normos visais atvejais bus laikomos proporcingomis asmeniui sukeliama neigiamų pasekmių atžvilgiu.

Pažymėtina, kad ne tik kredito įstaigų, bet ir pačių reguliuojamųjų socialinių santykių (kredito įstaigų veiklos arba reguliavimo objekto) atžvilgiu reguliacinių mokesčių neigiama įtaka visais atvejais bus daug mažesnė, negu tą pačią kredito įstaigų veiklą reglamentuojant teisinių draudimų ar leidimų metodu. Draudimai maksimaliai apriboja socialiai nenaudingos arba neskatintinos ekonominės veiklos vykdymo aplinkybes, ją apskritai eliminuodami iš leidžiamo elgesio aibės, tokiu būdu sustabdant bet kokią uždraustos veiklos progresą ir mažinant pačių reguliuojamųjų socialinių santykių įvairovę. Reguliaciniai mokesčiai, palieka galimybę socialinių santykių dalyviams patiems spręsti dėl jiems priimtino socialinės veiklos pasirinkimo, ekonominio naudingumo, palieka galimybę socialinių santykių dalyviams, atsižvelgiant į išaugusią mokesstinę našta, tobulinti savo veiklos metodus, didinti reguliuojamųjų socialinių santykių ekonominį efektyvumą, o tokiu būdu ir didinti reguliuojamųjų socialinių santykių progresą, bei ekonominį efektyvumą. Čia ypač aktualu tada, kai tai yra susiję ne tik su kredito įstaigų ir jų vykdomos veiklos, bet ir su bet koku ūkiniu-komerciniu santykiu, ekonominės veiklos reguliavimu, kadangi pagrindinis ekonominio pobūdžio veiklos reguliavimo kriterijus remiasi naudingų ūkinių iniciatyvų skatinimu ir nenaudingų iniciatyvų ribojimu. Pavyzdžiui, įstatymų leidėjui siekiant apriboti rizikingo skolinimo veiklą, įstatymų leidėjas naudodamasis draudimų ir leidimų metodu gali nustatyti kategoriškus draudimus, draudžiančius rizikingo skolinimo veiklą, atitinkančią įstatymų leidėjo nustatytus rizikingą skolinimą apibūdinančius kriterijus, arba įstatymų leidėjas gali pasirinkti reguliacinių mokesčių teisės normų alternatyvą ir apsunkinti rizikingą skolinimą reguliaciniais mokesčiais. Abiem atvejais reguliacinis efektas bus iš esmės analogiškas – nepageidaujamas ir socialiai nenaudingas skolinimas bus apribotas, tačiau draudimas visiškai eliminuos rizikingo skolinimo veiklą visais atvejais apibūdinamas ją kaip neteisėtą *per se*, kai tuo tarpu reguliacinis apmokestinimas, apsunkindamas rizikingą skolinimą, paliks teorinę galimybę veiklą vykdžiusiems subjektams ir toliau tą veiklą tęsti, tačiau kartu verčiant juos didinti jų vykdomos veiklos ekonominį efektyvumą, tobulinti vidinius skolinimo rizikos vertinimo metodus, ieškoti skolinimo riziką mažinančių finansinių sprendimų, o kartu ir didinti reglamentuojamųjų socialinių santykių naudingumą ir vertę visuomenei. Dėl šios priežasties reguliaciniai mokesčiai, juos lyginant su atitinkamais teisiniais draudimais, visais atvejais pasižymės mažesniu neigiamu poveikiu ne tik kredito įstaigoms, kurių veikla

reguliuojama, bet ir pačių reglamentuojamų socialinių santykių, t. y. kredito įstaigų veiklos atžvilgiu.

Vertinant mokesčių teisės normų reguliacinio poveikio kredito įstaigoms proporcingumą, svarbu ir tai, kad dėl švelnesnio mokesčių teisės normų poveikio asmens teisėms ir laisvėms, bei dėl mokesčių teisės normoms būdingo reguliacinio poveikio ypatumų, kredito įstaigų veiklą reguliuojant mokesčių teisės normomis įstatymų leidėjo klaidos neigiama įtaka asmens teisėms ir laisvėms visada bus mažesnė, negu kredito įstaigų veiklą reguliuojant tradiciniu draudimų ir leidimų metodu. Įstatymų leidėjo klaidos įtaka asmens teisėms ir laisvėms yra ypatingai svarbi kredito įstaigų teisinio reguliavimo atveju, kadangi, kaip jau buvo minėta, kredito įstaigų veiklos reguliavimas reikalauja surinkti ir išanalizuoti didelį kiekį informacijos, atlikti sudėtingus ekonominius, matematinius skaičiavimus. Įstatymų leidėjui suklydus dėl tam tikros informacijos vertinimo, arba paaiškėjus, kad skaičiavimai, kuriais yra paremtas kredito įstaigų teisinis reguliavimas, yra netikslūs, įstatymų leidėjo klaidos neigiama įtaka asmens teisėms ir laisvėms yra mažesnė reguliavimo mokesčių teisės normomis atveju, negu reguliavimo teisiniais draudimais atveju.

Taigi, kaip matyti iš aukščiau atliktos analizės, mokesčių teisės normos griežtumo prasme, taip pat ir sukeliamų neigiamų ekonominių pasekmių aspektu visais atvejais bus laikomos mažiau varžančiomis asmens teises ir laisves, kadangi kad ir kokio dydžio būtų mokesčiai, jie visada paliks galimybę rinktis ir nesumažins ekonominės veiklos pasirinkimo galimybių, todėl jų įtaka ekonominės veiklos laisvei bus visais atvejais mažesnė. Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, darytina išvada, kad mokesčių teisės normos, jas lyginant su teisiniais draudimus ir leidimus nustatančiomis teisės normomis, visais atvejais bus laikomos mažiausiai asmens teises ir laisves varžančia teisinio reguliavimo alternatyva. Dėl šios priežasties reguliacinius mokesčius nustatančios teisės normos laikytinos proporcinga kredito įstaigų veiklos reguliavimo priemone.

Papildomai paminėtina ir tai, kad vertinant reguliacinių mokesčių atitikimą teisinio reguliavimo proporcingumo principui, svarbus ir mokesčių administravimo procedūrų proporcingumas asmens teisių ir laisvių varžymo aspektu. Už teisinių draudimų pažeidimą dažnai yra numatytos ne tik administracinio, bet ir baudžiamojo poveikio priemonės, todėl pažeidimai, susiję su tam tikrų draudimų nesilaikymu dažnai gali reikalauti taikyti administravimo procedūras, susijusias arba artimas nusikalstamų veikų tyrimui (ikiteisminio

tyrimo procedūros ar joms prilyginamos procedūros). Mokestinių pažeidimų atveju arba reguliacinių mokesčių teisės normų pažeidimo atveju dažniausiai užtenka taikyti mokesčių administravimo procedūras, kurios pagal savo pobūdį ir gresiančias neigiamas poveikio priemones yra laikytinos mažiau ribojančiomis ir švelnesnėmis procedūromis, negu kontrolės procedūros, susijusios su nusikalstamų veikų tyrimu. Dėl šios priežasties mokesčių administravimo procedūrų taikymas kontroliuojant reguliaciniais mokesčiais pagrįsto teisinio reguliavimo laikymąsi gali būti vertinamas kaip kredito įstaigų reguliavimo mokesčių teisės normomis privalumu, kadangi reguliacinių mokesčių teisės normų poveikiui užtikrinti dažniausiai pakanka švelnesnių kontrolės procedūrų, negu atitinkamų draudimų laikymosi kontrolei užtikrinti. Tačiau ir šis argumentas negali būti absoliutinamas, kadangi ir mokesčių teisės normų pažeidimai tam tikrais atvejais gali atitikti nusikalstamos veikos požymius (pavyzdžiui, mokesčių slėpimas) ir jiems tirti taip pat gali būti naudojamos kontrolės procedūros, susijusios su kriminalinių veikų tyrimu. Be to, mokesčių administravimo procedūros, pagal savo griežtumą, tam tikrais atvejais yra prilyginamos ikiteisminiam tyrimui ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje¹⁵⁶.

Pabaigoje svarbu pažymėti ir tai, kad nors reguliacinės mokesčių teisės normos siekiamo reguliacinio tikslo atžvilgiu laikytinos proporcinga ir mažiau asmens teises varžančia reguliacine priemone, negu tradiciniais draudimais ir leidimais pagrįstas teisinis reguliavimas, tačiau tai nereiškia, kad reguliavimas mokesčių teisės normomis visais atvejais atitiks teisinį proporcingumo principą. Reguliacinių mokesčių teisės normų atitikimo proporcingumo principui problema tampa ypač aktuali tada, kai tam tikri socialiniai santykiai yra reglamentuojami ir reguliacinėmis mokesčių teisės normomis, ir teisiniais draudimais. Kadangi tiek reguliacinės mokesčių teisės normos, tiek teisiniai draudimai atlieka tą pačią reguliacinę funkciją, šiuo atveju turėtų būti labai atidžiai vertinama, ar tikrai tam tikrus socialinius santykius yra būtina reguliuoti net dviem skirtingomis teisinio reguliavimo priemonėmis ir ar kažkuri reguliacinė priemonė nėra perteklinė. Nustačius, kad kažkuri iš įstatymo leidėjo pasirinktų reguliavimo priemonių yra perteklinė, iškyla pavojus pažeisti teisinio reguliavimo proporcingumo principą, bei šio principo kylantį dvigubo baudimo draudimą (*non bis in idem*). Tą labai gerai įrodo jau aptarta JAV

¹⁵⁶ Pvz. žr. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2012 m. balandžio 5 d. sprendimas byloje *Chambaz prieš Šveicariją* (pareiškimo Nr. 11663/04).

Aukščiausiojo Teismo praktika ir suformuoti precedentai¹⁵⁷, taip pat Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika dvigubo baudimo draudimo srityje¹⁵⁸.

Be to, reikėtų nepamiršti ir to, kad kredito įstaigų veiklos reguliavimo mokesčių teisės normomis proporcingumas turi būti pagrįstas ne tik reguliaciniu, bet ir teisiniu ekonomiškumo principo požiūriu – kredito įstaigų veiklos reguliavimas mokesčių teisės normomis neturėtų būti teisiniu ekonomiškumo principo požiūriu mažiau ekonomiškai naudingas negu alternatyvus kredito įstaigų veiklos reguliavimas teisinių leidimų ir draudimų metodu. Įstatymų leidėjas, kurdamas kredito įstaigų veiklos reguliavimui skirtus reguliacinius mokesčius, privalo įvertinti ne tik iš reguliacinių mokesčių teisės normų surenkamas biudžetines pajamas, bet ir reguliacinių mokesčių administravimo kaštus, rinkos praradimų, susijusių su kredito įstaigų veiklos papildomu apmokestinimu, vertę. Pageidautina, kad kredito įstaigų veiklai taikomi reguliaciniai mokesčiai fiskaliniu požiūriu būtų naudingi, t. y. pajamos, surinktos iš reguliacinių mokesčių, turėtų būti pakankamos galimiems biudžetiniams nuostoliams, susijusiems su finansų sektoriaus stabilumu, padengti¹⁵⁹. Vis dėlto, čia pažymėtina, kad reguliaciniai mokesčiai neturėtų būti tapatinami su finansų sektoriaus draudimo sistema. Reguliacinio pobūdžio mokesčių teisės normoms negali būti keliami aukšti fiskaliniai tikslai ir *vice versa*. Mokesčių teisės normoms keliamų fiskalinių ir reguliacinių tikslų nesuderinamumas gali sąlygoti mokesčių teisės normos tiek fiskalinį, tiek reguliacinį neefektyvumą, kadangi įstatymų leidėjas keldamas aukštus ir fiskalinius, ir reguliacinius tikslus mokesčių teisės normoms, gali sukurti tokią situaciją, kai mokesčių teisės normos nebus efektyvios nei fiskaliniu, nei reguliaciniu požiūriu. Rizikos apmokestinimas neturi būti susijęs su draudimo išmokomis ir rizikos apmokestinimas neturėtų būti mažinamas ar stabdomas, kai pasiekiamas tam tikras pageidautinas fiskalinis rezultatas, kadangi reguliacinių mokesčių tikslas nėra fiskalinis – reguliaciniai mokesčiai turi užtikrinti tinkamą kredito įstaigų veiklos reguliavimo lygį.

c) *Mokesčių teisės normos yra efektyvus kredito įstaigų veiklos reguliatorius*

¹⁵⁷ JAV Aukščiausiojo Teismo 1994 m. birželio 4 d. sprendimas byloje *Department of Revenue of Mont. v. Kurth Ranch*, 511 U.S. 767 (1994).

¹⁵⁸ P vz. žr. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2015 m. vasario 10 d. sprendimas byloje Nr. 53753/12 *Kiiveri v. Finland*; Europos Žmogaus Teisių Teismo 2015 m. vasario 10 d. sprendimas byloje Nr. 53197/13 *Österlund v. Finland* ir kt.

¹⁵⁹ SHACKELFORD, D. A.; SHAVIRO, D. N.; ir SLEMROD, J. B. Taxation and the Financial Sector. *National Tax Journal*, December 2010, Vol. 63, p. 781–806; CAO, J. *Illiquidity, Insolvency, and Banking Regulation* [interaktyvus]. Norges Bank Working Paper 13, 31 December 2011 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=2254512>>, <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2254512>>.

Reguliacinės mokesčių teisės normos yra ypatingos tuo, kad jos, skirtingai nei tradicinis draudimais ir leidimais pagrįstas teisinis reguliavimas, yra neutralios ir neskirsto elgesio į teisėtą ar neteisėtą, taip pat neeliminuoja nei vieno galimo asmens elgesio pasirinkimo iš leidžiamo elgesio modelių aibės. Mokesčių teisės normų reguliacinis poveikis pasižymi savireguliaciniu efektu, kadangi suteikia galimybę pačiam teisės normos subjektui įvertinti pasirenkamo elgesio modelio ekonomines pasekmes ir, remiantis tik vidiniu paties apmokestinamo asmens įvertinimu, leidžia pačiam asmeniui nuspręsti dėl jam ekonomiškai (finansiskai) priimtinausio elgesio modelio pasirinkimo. Dėl šių priežasčių mokesčių teisės normos laikytinos mažiau varžančiomis asmens teises ir laisves, negu įprastinis teisinis reguliavimas, pagrįstas imperatyviais draudimais ir komandomis. Vis dėlto, neatsižvelgiant į tai, kad reguliacinės mokesčių teisės normos dėl savo reguliacinio poveikio ypatumų yra mažiau asmens teises ir laisves ribojanti priemonė, vertinant reguliacinių mokesčių teisės normų tinkamumą reguliuoti kredito įstaigas, yra būtina įvertinti ne tik asmens teisių ir laisvių varžymo intensyvumą, bet ir tai, ar mokesčių teisės normos, siekiant pagrindinio reguliacinio tikslo – finansinio stabilumo užtikrinimo, – gali būti tokios pat efektyvios, kaip ir teisiniai leidimai ir draudimai.

Nėra ginčo, kad kredito įstaigų veiklos reguliavime dominuoja administracinis, teisinių leidimų ir draudimų metodas. Kredito įstaigoms yra nustatyti tam tikri privalomai vykdytini įsipareigojimai, privalomi normatyvai, kapitalo pakankamumo taisyklės, kurių nesilaikymas yra baudžiamas administracinės ir baudžiamosios teisės sankcijomis¹⁶⁰. Po 2008 m. finansų krizės buvo priimti politiniai sprendimai, susiję su kredito įstaigų veiklos reguliavimo ir priežiūros mechanizmo griežtinimu, didesnių apribojimų nustatymu, privalomų laikytis likvidumo rodiklių padidiniu¹⁶¹. Tačiau, kad ir kokie griežti draudimai ar ribojimai būtų nustatyti kredito įstaigoms, jie negali ir negalės užtikrinti visiško (absoliutaus) finansinio stabilumo, kadangi net ir patys griežčiausi apribojimai ir reikalavimai neapsaugos kredito įstaigų nuo galimo nemokumo ir verslo nesėkmės rizikos. Tą pripažįsta ir pats įstatymų leidėjas. ES direktyvoje dėl kredito įstaigų ir investicinių įmonių gaivinimo ir pertvarkymo sistemos¹⁶², Europos Komisija ir Parlamentas

¹⁶⁰ Pvz. žr. 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2013/36/ES dėl galimybės priežiūros, kuria iš dalies keičiama Direktyva 2002/87/EB ir panaikinamos direktyvos 2006/48/EB bei 2006/49/EB. Oficialusis leidinys L 176, 2013-06-27, preambulės 42 p., 65 str. 1 d.

¹⁶¹ Pvz. žr. 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas 575/2013 dėl prudencinių reikalavimų kredito įstaigoms ir investiciniams įmonėms. Oficialusis leidinys L 176, 2013-06-27.

¹⁶² 2014 m. gegužės 15 d. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2014/59/ES, kuria nustatoma kredito įstaigų ir investicinių įmonių gaivinimo ir pertvarkymo sistema ir iš dalies keičiamos Tarybos direktyva 82/891/EEB,

pažymėjo, kad vykdant reguliavimo sistemos peržiūrą, visų pirma didinant kapitalo rezervą ir likvidumo atsargas ir nustatant geresnes makrolygio rizikos ribojimo politikos priemones, bus sumažinta ateities krizių tikimybė ir padidintas įstaigų atsparumas nepalankiausioms ekonominėms sąlygoms, neatsižvelgiant į tai, kokios priežastys jas lėmė – visos sistemos sutrikimai ar konkrečiai įstaigai būdingi įvykiai. Vis dėlto, pats įstatymų leidėjas pripažino, kad sukurti tokią reguliavimo ir priežiūros sistemą, kuri užkirstų kelią bet kokiai galimybei, kad kredito įstaigos kada nors patirs sunkumų, yra neįmanoma¹⁶³. Todėl, kaip teigia įstatymų leidėjas, valstybės narės turėtų būti pasiruošusios spręsti problemas su sistemineis krizėmis ir su pavienių įstaigų žlugimu susijusiais atvejais ir turėti tam skirtas tinkamas gaivinimo ir pertvarkymo priemones. Tokios priemonės, be kita ko, turėtų apimti mechanizmus, kuriuos naudodamos institucijos gali veiksmingai spręsti klausimus, susijusius su žlungančiomis ar galinčiomis žlugti kredito įstaigomis¹⁶⁴. Taigi pats įstatymų leidėjas pripažįsta faktą, kad ir koks būtų griežtas teisinis reguliavimas, jis neleis pasiekti absoliutaus finansinio stabilumo.

Aplinkybė, kad ir pats įstatymų leidėjas pripažįsta faktą, kad, neatsižvelgiant į teisinių draudimų ir apribojimų sugriežtinimą, neįmanoma pasiekti visiško finansinio stabilumo ir visiškai užkirsti kelią kredito įstaigų žlugimo rizikai, leidžia daryti išvadą, kad įstatymų leidėjas tiesiog objektyviai negali tiksliai numatyti visų kredito įstaigų veiklai ir finansiniam stabilumui pavojingų elgesio modelių ir negali teisiniais draudimais pasiekti visiško kredito įstaigų veiklos stabilumo. Neatsižvelgiant į priimtus tam tikro elgesio pasirinkimo draudimus, finansinio stabilumo grėsmė išlieka. Tai reiškia, kad finansinio stabilumo grėsmė yra susijusi ne tik su uždraustais elgesio modeliais, o patys uždrausti elgesio modeliai nėra vienintelė priežastis, kuri kelia grėsmę kredito įstaigų stabilumui. Išlikusi kredito įstaigų žlugimo rizika po to, kai įstatymų leidėjas maksimaliai apriboja kredito įstaigų veiklą uždrausdamas tam tikrus elgesio pasirinkimus, reiškia, kad eliminuoti elgesio modeliai nėra vienintelė priežastis, dėl ko kyla grėsmė finansiniam stabilumui. Be to, tai įrodo ir faktą, kad teisinis tam tikros veiklos draudimas negali visiškai eliminuoti finansinę riziką. Jeigu pats įstatymų leidėjas pripažįsta, kad griežtesni

direktyvos 2001/24/EB, 2002/47/EB, 2004/25/EB, 2005/56/EB, 2007/36/EB, 2011/35/ES, 2012/30/ES bei 2013/36/ES ir Europos Parlamento ir Tarybos reglamentai (ES) Nr. 1093/2010 bei (ES) Nr. 648/2012.

¹⁶³ 2014 m. gegužės 15 d. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2014/59/ES, kuria nustatoma kredito įstaigų ir investicinių įmonių gaivinimo ir pertvarkymo sistema ir iš dalies keičiamos Tarybos direktyva 82/891/EEB, direktyvos 2001/24/EB, 2002/47/EB, 2004/25/EB, 2005/56/EB, 2007/36/EB, 2011/35/ES, 2012/30/ES bei 2013/36/ES ir Europos Parlamento ir Tarybos reglamentai Nr. 1093/2010 bei Nr. 648/2012, preambulės 6 p.

¹⁶⁴ Ten pat.

draudimai negali visiškai užtikrinti įstatymų leidėjo siekiamo tikslo, svarstyti ar toks reguliavimo metodas yra pakankamai efektyvus ir tinkamas siekiamam reguliaciniam efektui pasiekti ESTT formuojamos teisinio reguliavimo proporcingumo doktrinos prasme. Nėra ginčo dėl to, kad mokesčių teisės normos dėl savo reguliacinio poveikio ypatybių taip pat negali visiškai uždrausti rizikingos kredito įstaigų veiklos ir jos eliminuoti, kadangi visada teoriškai išlieka galimybė tokią veiklą vykdyti, tačiau šiuo atveju mokesčių teisės normos visais atvejais yra mažiau asmens teises varžanti teisinio reguliavimo priemonė, ją lyginant su teisiniais draudimais ir leidimais. Reguliacinė mokesčių teisės norma iš esmės gali pasiekti tą patį reguliacinį rezultatą kaip ir teisinis draudimas, tačiau reguliacinė mokesčių teisės norma visais atvejais palieka teorinę ribojamos veiklos vykdymo galimybę. Tai reiškia, kad mokesčių teisės normos yra tinkamesnė teisinio reguliavimo priemonė. Teisiniai draudimai ir tam tikri privalomai vykdytini nurodymai, kurie tam tikrą veiklą apibūdina kaip neteisėtą ir ją eliminuoja iš leidžiamo pasirinkimo aibės, tačiau vis tiek negali visiškai užtikrinti visiško finansinio stabilumo, ESTT formuojamos teisinio reguliavimo proporcingumo doktrinos prasme laikytini mažiau proporcinga priemonė kredito įstaigų veiklos reguliavimui negu tą patį reguliacinį rezultatą leidžiančios pasiekti mokesčių teisės normos. Mokesčių teisės normos leidžia išsaugoti veiklą ir pasiekti iš esmės tą patį rezultatą – reikšmingai apriboti tam tikrą elgesį, kuris gali sukelti finansų sektoriaus riziką.

Čia pastebėtina, kad kredito įstaigų veiklos reguliavimo tikslas yra finansų sektoriaus rizikos mažinimas, o ne visiškas rizikos eliminavimas, kadangi tai yra objektyviai neįmanoma. Rizika matuojama nesėkmės tikimybe. Sandorio rizika reiškia, kad yra tikimybė, jog sandoris ar finansinė operacija nebus įvykdytas. Kai yra kalbama apie rizikingus finansinius sandorius, visais atvejais yra kalbama apie tokius sandorius, kurie *gali* būti neįvykdyti, o ne *tikrai bus* neįvykdyti. Čia pažymėtina, kad net kalbant apie patį primityviausią sandorį, tokį kaip natūrinius mainus pirmųjų žmonių bendruomenėje, kai mainomasi tam tikrais daiktais, jais pasikeičiant sandorio šalių akivaizdoje, visais atvejais išlieka tam tikra tikimybė, kad pasikeitimo daiktais momentu, daiktas gali būti prarastas, atimtas, sunaikintas, sugadintas ir pan. Šiuo atveju net ir pats primityviausias natūrinių mainų sandoris pasižymi tam tikra neįvykdymo tikimybe arba tam tikru rizikos laipsniu. Kai kalbama apie sudėtingą daugiašalę finansinę operaciją tarp profesionalių finansų įstaigų, akivaizdu, kad sandorio neįvykdymo rizika ženkliai padidėja dėl daugybės papildomų veiksnių, kurie gali lemti sandorio neįvykdymą. Įstatymų leidėjas teisiniu

reguliavimu gali nuspręsti, kokia sandorio neįvykdymo tikimybė (arba rizikos laipsnis) yra laikytina pakankamai saugia ir priimtina, todėl leidžiama. Sandoriai, kurių neįvykdymo tikimybė yra didesnė arba kurie pasižymi didesniu rizikos laipsniu, yra uždraudžiami, juos apibūdinant kaip neteisėtus. Šiuo atveju įstatymų leidėjas uždraudžia visus apskritai tam tikru rizikos laipsniu pasižyminčius sandorius. Tai reiškia, kad tarp uždraustų sandorių patenka ir tokie sandoriai, kurie nebus realiai įvykdyti, ir tokie sandoriai, kurie būtų realiai įvykdyti ir nekeltų jokios grėsmės finansų sistemai. Įstatymų leidėjas, negalėdamas tiksliai identifikuoti ir atskirti konkrečių sandorių, kurie nebus įvykdyti, uždraudžia visus panašius sandorius, kurie *gali būti* neįvykdyti. Šiuo atveju įstatymų leidėjas visus sandorius uždraudžia tik dėl to, kad jis neturi ir iš anksto negali turėti tikslios informacijos apie sudaromus sandorius ir negali atspėti, kurie sandoriai ar finansinės operacijos realiai nebus įvykdytos. Būtent tikslios informacijos apie kredito įstaigų veiklą ir jų sprendimo priėmimo motyvus neturėjimas, mokslininkų nurodomas kaip pagrindinis bet kokio finansų įstaigų veiklos teisinio reguliavimo trūkumas¹⁶⁵. Taigi įstatymų leidėjas, siekdamas apsaugoti kredito įstaigas nuo per didelės rizikos, teisinių draudimų pagalba tiesiog eliminuoja visus tam tikrą rizikos laipsnį atitinkančius sandorius ir juos įvardina kaip neteisėtus arba draudžiamus.

Skirtingai nei įstatymų leidėjas, pačios kredito įstaigos, sudarydamos konkretų sandorį, turi daug daugiau ir daug tikslesnės informacijos apie savo sudaromus sandorius. Kredito įstaigos neabejotinai gali tiksliau ir geriau už įstatymų leidėją įvertinti, kuris jų sudaromas sandoris gali būti neįvykdytas ir dėl kokių priežasčių taip gali atsitikti. Čia atskirai būtina pabrėžti ir tai, kad kaip kartais klaidingai manoma, kredito įstaigos nesiekia sudaryti tokių sandorių, kurie tikrai nebus įvykdyti, kadangi sandorio neįvykdymas reiškia finansinius nuostolius bent vienai iš sandorio šalių. Kredito įstaigų veikla yra pagrįsta pelno, o ne nuostolių, siekimu, todėl nei viena kredito įstaiga nesiekia patirti nuostolių ir nesiekia sudaryti nuostolingų arba neįvykdomo sandorio. Šiuo aspektu sutampa tiek įstatymų leidėjo, tiek visuomenės, tiek pačių kredito įstaigų interesas – pelninga kredito įstaigų veikla nekelti grėsmės finansiniam stabilumui. Finansiniam stabilumui grėsmę kelia žlugimas, kuris galimas tik dėl

¹⁶⁵ GROPP, R. *Taxes, Banks and Financial Stability* [interaktyvus]. White Paper Series, No. 6, 2013. p. 1–10 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://safe-frankfurt.de/uploads/media/Gropp_Taxes_banks_and_financial_stability.pdf>; COULTER, B.; MAYER, C.; ir VICKERS, J. *Taxation and Regulation of Banks to Manage Systemic Risk* [interaktyvus]. 5 November 2012 ECGI - Finance Working Paper No. 341/2013 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=2192572>> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2192572>>.

nuostolingos kredito įstaigų veiklos. Taigi įstatymų leidėjo ir pačių kredito įstaigų tikslas iš esmės sutampa – tiek įstatymų leidėjas, tiek kredito įstaigos siekia užtikrinti ekonomiškai sėkmingą finansinę veiklą. Kredito įstaigos visais atvejais siekia pelno, todėl jos yra tiesiogiai suinteresuotos, kad visi jų sudaromi sandoriai būtų vykdomi, o vykdomi finansiniai sandoriai atitinka ir viešąjį interesą, kadangi finansinių sandorių vykdymas nekelia jokios grėsmės finansiniam stabilumui ir yra finansinio stabilumo garantas¹⁶⁶. Tačiau čia labai svarbus tampa gebėjimas tiksliai įvertinti prisiimamą finansinę riziką ir būsimo sandorio neįvykdymo tikimybę – kredito įstaigos, būdamos sandorio šalimi, neabejotinai turi geresnes galimybes tiksliau įvertinti sudaromo sandorio rizikos laipsnį ir galimą neįvykdymo tikimybę, nei įstatymų leidėjas.

Šiuo atveju aktualus tampa reguliacinėms mokesčių teisės normoms būdingas savireguliacinis poveikis, kuris pasižymi tuo, kad apribojant tam tikrą elgesio modelį, teisės normos subjektui visais atvejais paliekama galimybė savarankiškai nuspręsti dėl tokio elgesio modelio priimtumo. Mokesčių teisės normomis apsunkinus tam tikrą potencialiai rizikingą veiklą, galutinį sprendimą dėl tokios veiklos priimtumo priima ne įstatymų leidėjas, keisdamas ar uždrausdamas tam tikrą sandorį, bet pati kredito įstaiga, savarankiškai įvertinusi sandorio sudarymo kaštus ir sandorio ekonominį naudingumą. Rizikos laipsnis paprastai finansų veikloje įvertinamas tam tikra kaina. Rizika įskaičiuojama į kredito įstaigos sandorio sudarymo kaštus. Mokesčių teisės normų pagalba, įstatymų leidėjas gali padidinti sandorio sudarymo kainą kredito įstaigai. Kainos padidėjimas reikš, kad kredito įstaiga turės savarankiškai atlikti naują sandorio naudos vertinimą ir nuspręsti, ar sumažėjus iš sandorio gaunam pelnui, tas sandoris vis dar bus ekonomiškai naudingas. Jeigu sandoris, remiantis kredito įstaigos turima informacija, tikrai bus įvykdytas ir nėra toks rizikingas, koks jis atrodo įstatymų leidėjui, kuris remiasi bendra informacija arba bendro pobūdžio statistika, kredito įstaiga, neatsižvelgdama į apmokestinimą, sudarys tokį sandorį ir su mažesne pelno marža, kadangi tai bus jai naudinga atsižvelgiant į konkrečias su sandorio sudarymu susijusias aplinkybes, įvertinus konkretų sandorį ir konkretaus sandorio keliamą riziką. Jeigu kredito įstaiga įvertinusi sandorį nuspręs, kad, atsižvelgiant į papildomai mokamus mokesčius, prisiimama finansinė rizika nėra adekvati būsimei finansinei naudai, kredito įstaiga tokio sandorio atsisakys ir pasirinks mažiau rizikingą finansinės veiklos alternatyvą. Vertinant sistemiškai, dėl atitinkamos sandorių grupės apmokestinimo, sandorių

¹⁶⁶ Pvz. žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. gegužės 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-301/2014 ir kt.

skaičius sumažės, atitinkamai sumažės ir sisteminė rizika, tačiau sandoriai nebus visiškai eliminuoti iš leidžiamo elgesio aibės ir kredito įstaigoms išliks teorinė galimybė sudaryti ir labiau apmokestinamus arba mažesnio pelningumo sandorius. Šiuo atveju įstatymų leidėjas pasieks pageidaujamą tikslą – sumažins rizikingų sandorių skaičių, tačiau tai bus padaryta išsaugant sandorių įvairovę ir mažiau varžant ekonominę veiklą, negu analogiško rezultato siekiant draudimais. Tiek reguliavimas mokesčių teisės normomis, tiek reguliavimas draudimais leidžia sumažinti finansinę riziką, tačiau šiuo atveju mokesčių teisės normos leidžia tą padaryti tiksliau ir mažiau apribojant ekonominę veiklą, išsaugant jos įvairovę, kas reiškia, kad mokesčių teisės normos yra mažiau teises apribojanti teisinio reguliavimo alternatyva.

Rizikinga finansinė operacija gali tapti finansinio nestabilumo priežastimi, tačiau tik tada, jeigu tokia finansinė operacija yra pakankamai reikšminga ir rizikingos operacijos yra sisteminis, visuotinis reiškinys. Mokesčių teisės normos gali reikšmingai sumažinti rizikingų sandorių skaičių, visiškai neuždraudamos rizikingų sandorių, tačiau juos padarydamos mažiau ekonomiškai patraukliais, o kartu ir priversdamos kredito įstaigas iš naujo perskaičiuoti prisiimamą riziką bei jos ekonominį pagrįstumą. Papildomai apmokestinus tam tikrą finansinių operacijų grupę, mokesčių teisės normos priverstų kredito įstaigas papildomai įvertinti rizikos laipsnį atsižvelgiant į dėl mokesčių sumažėjusių sandorių pelningumą. Tai reiškia, kad šiuo atveju įstatymų leidėjas mokesčių teisės normų pagalba gali pasiekti iš karto dvejopą reguliacinį efektą – dėl bendro sumažėjusių sandorių skaičiaus ne tik sumažinti bendrąją viso sektoriaus finansinę riziką, bet ir paskatinti pačias kredito įstaigas atidžiau ir atsakingiau vertinti tam tikras su rizika susijusias aplinkybes, kadangi dėl padidėjusių mokesčių ir sumažėjusio sandorių pelningumo, kredito įstaigos būtų suinteresuotos sudaryti tik tuos sandorius, kurie, kredito įstaigų vidiniu vertinimu, bus mažiau rizikingesni ir turės didesnę įvykdymo tikimybę, nes priešingu atveju, įvertinus mokestines sąnaudas, kredito įstaigoms neapsimokės prisiimti padidintos rizikos negaunant atitinkamo atlygio už tai. Dėl dvejopo reguliacinio poveikio mokesčių teisės normos yra kur kas pranašesnis ir tikslesnis reguliacinis instrumentas, negu teisės normos, nustatančios imperatyvius draudimus, kadangi teisinis draudimas paprasčiausiai eliminuoja tam tikrą visą finansinių sandorių grupę, bet neskatina atsakingos finansų veiklos ir neturi savireguliacinio efekto.

Be to, čia labai svarbu paminėti ir tai, kad įstatymų leidėjas, uždraudamas tam tikrą veiklą, dėl informacijos neturėjimo, nėra visiškai tikras dėl to, kokia konkrečiai veikla sukelia

pavojų finansiniam stabilumui ir dažnai uždraudžia tokius veiklos modelius, kurie nebūtinai yra finansinio nestabilumo priežastis ar nebūtinai yra pavojingi *per se*. Rizikingais laikomi ne akivaizdžiai neįvykdomi sandoriai, bet sandoriai, dėl kurių egzistuoja tam tikro dydžio tikimybė, kad jie nebus įvykdyti. Tai reiškia, kad kartu su pavojingais akivaizdžiai neįvykdomais sandoriais uždraudžiami ir visiškai nepavojingi sandoriai, kurie būtų neabejotinai įvykdyti. Tai reiškia, kad įstatymų leidėjo klaidos atveju, kai įstatymų leidėjas suklysta ir uždraudžia nepavojingus finansiniam stabilumui sandorius ar ūkinės operacijas, kredito įstaigos, net ir identifikavusios įstatymų leidėjo klaidą, pačios negalės jos ištaisyti ir sudaryti nepavojingų, bet uždraustų finansinių operacijų, kadangi uždraustas elgesys yra neteisėtas ir negalimas visais atvejais. Analogiškus santykius reguliuojant mokesčių teisės normomis, finansų rinkos subjektai, pastebėję įstatymų leidėjo klaidą, kuri pasireiškia, kaip klaidingas rizikos laipsnio tam tikram sandoriui nustatymas, turės tiek teorinę, tiek praktinę galimybę ir toliau tęsti tokią veiklą, dėl kurios įstatymų leidėjas klydo ją priskyręs padidintos rizikos sandorių grupei. Šiuo atveju apmokestinimas neatima ir neriboja galimybių tęsti apmokestinamą veiklą, jeigu kredito įstaigų vidiniu vertinimu, tokia veikla, įvertinus jos apmokestinimą, bus joms ekonomiškai naudinga. Tai reiškia, kad mokesčių teisės normomis pagrįstas teisinis reguliavimas sumažina įstatymų leidėjo klaidos neigiamą įtaką realiajai ekonomikai ir reguliuojamiesiems teisiniams santykiams. Mokesčių teisės normos neuždraudžia jokių veiklos modelių, tačiau padaro juos finansiniu-ekonominiu požiūriu mažiau patraukliais arba nepatraukliais. Kredito įstaiga, dėl tam tikros finansinės operacijos ekonominio naudingumo turi priimti individualų sprendimą, įvertinusi daugybę vidinės informacijos, atsižvelgiant į bendrą pačios kredito įstaigos pelningumą, sandorio sudarymo kaštus. Kredito įstaiga, manydama, kad tam tikros ūkinės operacijos, įvertinus jų apmokestinimą, yra ekonomiškai pagrįstos ir naudingos, arba nors ir nebūdamos pakankamai pelningomis, yra jai būtinos, gali teisėtai pasirinkti tokį elgesio būdą. Kartu kredito įstaiga sumoka atitinkamą mokesčių valstybės biudžetui. Tai reiškia, kad ir nustatydamas mokesčių teisės normas, įstatymų leidėjas gali klysti, gali neidentifikuoti visų grėsmių, tačiau jo klaidos kaina bus gerokai mažesnė, negu tuos pačius santykius reguliuojant draudimais ir leidimais. Atsižvelgiant į tai, kad tikslas yra ne konkretaus veiksmo uždraudimas, bet finansinis stabilumas, kuriam pasiekti yra būtina apriboti tam tikras rizikingas operacijas, manytina, kad tuos pačius įstatymo leidėjo tikslus gali leisti efektyviai pasiekti mokesčių teisės normos, kartu sukeldamos mažiau neigiamų padarinių tiek pačioms kredito įstaigoms, tiek kredito įstaigų veiklai. Mokesčių

teisės normos leidžia pasiekti tą patį reguliacinį efektą kaip ir teisiniai draudimai, tačiau išsaugant finansų veiklos įvairovę ir didesnę laisvę, negu kredito įstaigų veiklą reguliuojant teisiniais draudimais ir leidimais. Mokesčių teisės normos, jas lyginant su tradiciniu draudimų ir leidimų teisinio reguliavimo metodu, leidžia pasiekti tuos pačius reguliacinius tikslus mažiau apribodamos asmens teises ir laisves, kadangi asmeniui paliekama apsisprendimo teisė, nesumažinant veiklos pasirinkimo galimybių.

Čia pažymėtina ir tai, kad, nors reguliacinių mokesčių teisės normų tikslas nėra fiskalinis, tačiau reguliuojant kredito įstaigų veiklą mokesčių teisės normomis, įstatymų leidėjas galėtų papildomai tikėtis gauti ir tam tikrų fiskalinių pajamų, kadangi kredito įstaigai pasirinkus tęsti apmokestinamą veiklą, biudžetas būtų papildomas lėšomis iš apmokestinimo. Šiuo atveju kredito įstaigų apmokestinimo reguliaciniais tikslais idėją palaikantys mokslininkai pripažįsta, kad į rizikos apmokestinimą nukreiptas reguliacinis mokestis gali padėti sukurti tam tikrą fiskalinę erdvę ir sumažinti neigiamą fiskalinį poveikį, kuris kyla valstybės biudžetui, kai kredito įstaiga susiduria su finansiniais sunkumais ar kredito įstaigos žlugimo atveju¹⁶⁷. Dar daugiau, apmokestinus tam tikrą sandorių grupę, iš apmokestinimo surenkamos lėšos gali būti efektyvus finansų rinkos stabilumo indikatorius, kadangi įstatymų leidėjas iš į biudžetą surenkamų lėšų kiekio gautų daugiau informacijos apie rinkoje sudaromus finansinius sandorius ir pagal tai galėtų spręsti dėl kredito įstaigų vykdomos veiklos realaus rizikingumo bei tolimesnio teisinio reguliavimo tobulinimo¹⁶⁸. Ši informacija įstatymų leidėjui suteikia galimybę tiksliau įvertinti kredito įstaigų veiklos struktūrą, o kartu ir atsižvelgiant į surinktą informaciją, tobulinti teisinį reguliavimą. Įvertinus šias papildomas bet neprivalomas reguliacinių mokesčių teisės normų savybes, mokesčių teisės normos pagrįstai daugeliu atvejų gali būti laikomos efektyvesniu kredito įstaigų teisinio reguliavimo metodu, negu šiuo metu vyraujantis teisinių draudimų ir leidimų reguliacinis metodas.

Čia papildomai pažymėtina ir tai, kad ekonominiu požiūriu, kredito įstaigų apmokestinimą reguliaciniais tikslais tyrinėjantys mokslininkai, pripažįsta, kad reguliacinio

¹⁶⁷ KEEN, M. *Rethinking the Taxation of the Financial Sector* [interaktyvus]. CESifo Economic Studies, Vol. 57, 1/2011, 1–24, Advance Access publication, 27 January 2011 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://bruegel.org/wp-content/uploads/imported/events/CESifo_Economic_Studies-2011-Keen-1-241.pdf>.

COULTER, B.; MAYER, C.; ir VICKERS, J. *Taxation and Regulation of Banks to Manage Systemic Risk* [interaktyvus]. 5 November 2012 ECGI - Finance Working Paper No. 341/2013 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=2192572>> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2192572>>.

¹⁶⁸ Net ir jokių biudžetinių pajamų negavimas iš tam tikros veiklos apmokestinimo yra aplinkybė, kuri gali būti naudojama vertinant finansų įstaigų veiklos struktūrą ir sudaromų sandorių rizikingumą.

pobūdžio mokesčių teisės normos, kaip į kainų reguliavimą nukreiptas specialios paskirties reguliacinis įrankis, gali būti daug tiksliau nukreiptas į būtinus reguliuoti elementus negu įprastiniai draudimai ir leidimai¹⁶⁹. Tikslus reguliavimas leidžia užtikrinti nuolatinį ir lengvesnį poveikį kredito įstaigų finansinei būklei, o kartu ir pagerinti kredito įstaigų mokumo, likvidumo, bei atsparumo panikai rodiklius, kadangi esant ribinei situacijai rinkoje, reguliacinio pobūdžio mokesčių teisės normomis pagrįstas teisinis reguliavimas suteikia galimybę kredito įstaigoms pasinaudoti mokesčine prasme brangesniais, bet, galbūt, kredito įstaigų veiklos tęstinumui būtiniais kapitalo kaupimo ir mokumo didinimo metodais, kurie paprastai kredito įstaigoms būtų neprieinami kredito įstaigų veiklą reguliuojant tradiciniu draudimų ir leidimų metodu.

Tai, kad mokesčių teisės normos gali būti efektyvus ir modernus kredito įstaigų veiklos reguliatorius, patvirtina ir kredito įstaigų apmokestinimo reguliaciniais tikslais kritikai, pripažįstantys, kad net netobulas reguliacinis mokestis gali ženkliai pagerinti įstatymų leidėjo galimybes reguliuoti kredito įstaigų veiklos riziką, o kartu ir padėti įstatymų leidėjui pasiekti pagrindinį kredito įstaigų reguliavimo tikslą – užtikrinti finansų sektoriaus stabilumą. Tai, kad kredito įstaigų reguliavimo efektyvumas ir veiksmingumas yra pagrįstas ne tik teoriniu lygmeniu, tačiau ir praktinių ekonominių tyrimų rezultatais, kurie įrodo, kad kredito įstaigų veiklos reguliavimas mokesčių teisės normomis tam tikrais atvejais leidžia pasiekti daug geresnių rezultatų nei kredito įstaigų veiklos reguliavimas, pagrįstas draudimų ir leidimų reguliacinio metodo taikymu¹⁷⁰.

¹⁶⁹ SHACKELFORD, D. A.; SHAVIRO, D. N.; ir SLEMROD, J. B. *Taxation and the Financial Sector* [interaktyvus]. NYU School of Law, Public Law Research Paper No. 10-30; NYU Law and Economics Research Paper No. 10-25, 1 June 2010 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=1601330>> or <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1601330>>.

¹⁷⁰ JEANNE, O.; ir KORINEK, A. *Managing Credit Booms and Busts: A Pigouvian Taxation Approach* [interaktyvus]. CEPR Discussion Paper No. DP8015, September 2010 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=1707905>>; PEROTTI, E. C.; ir SUAREZ, J. A Pigovian Approach to Liquidity Regulation [interaktyvus]. *International Journal of Central Banking*, Vol. 7(4), December 2011, p. 3–41 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.imf.org/external/np/res/seminars/2011/arc/pdf/epjs.pdf>> ir kt.

KREDITO ĮSTAIGŲ VEIKLOS REGULIACINIO APMOKESTINIMO INICIATYVŲ ANALIZĖ

Šioje disertacijos dalyje bus analizuojamos pagrindinės reguliacinių mokesčių koncepcijos ir jomis pagrįsti faktiškai taikomi kredito įstaigų veiklos reguliavimui skirti mokesčiai bei daugiausia pasiūlymų sulaukę kredito įstaigų veiklos reguliacinio apmokestinimo pasiūlymai bei iniciatyvos. Šioje disertacijos dalyje atliekama pagrindinių kredito įstaigų veiklos apmokestinimo koncepcijų ir jomis pagrįstų mokesčių iniciatyvų analizė, siekiant atsakyti į klausimą, ar mokesčių teisės normos gali būti naudojamos kredito įstaigų veiklos reguliavimui praktikoje. Atsižvelgiant į tai, kad kredito įstaigos yra bendros finansų įstaigų sistemos dalis, tiriant mokesčių teisės normų reguliacinio poveikio kredito įstaigoms ypatybes, bus analizuojamos ir bendrai visų finansų įstaigų, o kartu ir kredito įstaigų, veiklos reguliavimui skirtos mokesčių teisės normos, reguliacinio apmokestinimo koncepcijos ir iniciatyvos. Kalbant apie konkrečių mokesčių iniciatyvų analizę, daugiausia dėmesio bus skiriama pagrindinėms A. Pigou ir Tobino-Keinso reguliacinio apmokestinimo koncepcijoms ir jų pagrindu parengtų mokesčių teisės aktų projektų analizei. Atskirai bus analizuojami ES finansinių sandorių mokesčių nustatančių teisės aktų projektai, taip pat galimo kredito įstaigų veiklos reguliavimo aspektu bus atliekama ir Tarptautinio valiutos fondo siūlomų pagrindinių mokesčių teisės normų, skirtų finansinės veiklos mokesčio reglamentavimui, analizė.

A. Pigou korekcinio apmokestinimo teorija ir jos taikymas kredito įstaigų veiklos reguliavimui

Vienas iš pagrindinių finansų sektoriaus papildomo apmokestinimo argumentų yra pagrįstas reguliaciniu tikslu – apmokestinant finansų sektorių siekiama papildomai reguliuoti kredito įstaigų veiklą su tikslu sumažinti finansų sektoriaus sisteminės rizikos grėsmę, bei užtikrinti finansų sektoriaus stabilumą¹⁷¹. Finansų (*inter alia* kredito) įstaigų apmokestinimo reguliaciniais tikslais ištakos dažnai yra grindžiamos Pigou reguliacinių mokesčių idėja. Pigou

¹⁷¹ CLAESSENS, S.; KEEN, M.; ir PAZARBASIOGLU, C. *Financial Sector Taxation: The IMF's Report to the G-20 and Background Material* [interaktyvus]. Washington, DC: IMF, September, 2010 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.imf.org/external/np/seminars/eng/2010/paris/pdf/090110.pdf>>.

savo garsiajame darbe *A Study in Public Finance* 1928 m.¹⁷² ekonominiu požiūriu pagrindė mokesčių reguliacinio poveikio efektyvumą reguliuojant eksternalijas, t. y. ekonominės veiklos sukiamas neigiamas arba teigiamas pasekmes ekonomikai, į kurias neatsižvelgia rinka. Kredito įstaigų veiklos reguliavimo tikslas – sisteminės finansų sektoriaus rizikos mažinimas. Reguliacinių mokesčių idėją palaikančių mokslininkų nuomone, finansų sektoriaus sisteminė rizika atitinka neigiamo šalutinio finansų sektoriaus poveikio, į kurį neatsižvelgia rinka, apibrėžimą – finansų veiklos metu kylanti sisteminė rizika yra nepageidaujami padariniai tretiesiems asmenims, į kuriuos neatsižvelgia finansų veiklą vykdančys subjektai. Šiuo atveju sisteminės rizikos problemos išsprendimui gali būti naudojami Pigouviano mokesčiai, kuriais apmokestinus neigiamus padarinius arba juos sukeliančią veiklą, galima priversti neigiamus padarinius sukeliančias šalis (kredito įstaigas) prisiimti socialinę riziką. Apmokestinant kredito įstaigas siūloma taikyti aplinkosauginių mokesčių analogiją ir vadovautis principu, kad „teršėjas moka“, t. y. kredito įstaigas, sukeliančias papildomas neigiamas pasekmes rinkai prilyginti potencialiam teršėjui, o sisteminę riziką prilyginti taršai¹⁷³. Teigiama, kad apmokestinus kredito įstaigų sukuriama sistemine finansų sektoriaus riziką Pigouviano mokesčiu, kredito įstaigos būtų priverstos prisiimti ekonominę sisteminės rizikos našta, o kartu ir atitinkamai pakoreguoti savo veiklą taip, kad tokios rizikos jų veikloje liktų kuo mažiau¹⁷⁴.

Finansų sektoriaus papildomo apmokestinimo reguliaciniais tikslais idėją kritikuojantys mokslininkai nesutinka su galimybe taikyti Pigouviano mokesčius kredito įstaigų veiklos reguliavimo tikslais. Jų nuomone, kredito įstaigų veikla iš esmės skiriasi nuo oro teršiančių subjektų veiklos, todėl pagal analogiją negali būti taikomi aplinkosauginiai mokesčiai, net jeigu jie ir labai gerai veikia reguliuojant oro taršą. Teigiama, kad visų pirma sisteminė rizika nuo oro taršos skiriasi tuo, kad sisteminė rizika priklauso nuo daugybės faktorių ir ji skiriasi priklausomai nuo kredito įstaigos dydžio, rinkos, kurioje ji veikia dydžio, parduodamo finansinio produkto ar

¹⁷² YOUNG, A. A. Review of *A Study in Public Finance*, by A. C. Pigou. *The Economic Journal*, Vol. 39, No. 153, 1929, p. 78–83.

¹⁷³ MAIN, R. S. *Simple Pigovian Taxes vs. Emission Fees to Control Negative Externalities: A Pedagogical Note* [interaktyvus]. 4 August 2008 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=1223962>> or <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1223962>>; MASUR, J. S.; ir POSNER, E. A. *Toward a Pigovian State* [interaktyvus]. *University of Pennsylvania Law Review*, Vol. 164, 2015. p. 93; *University of Chicago Coase-Sandor Institute for Law & Economics Research Paper No. 716 (2d Series)*; *U of Chicago, Public Law Working Paper No. 503* [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=2559393>> or <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2559393>>.

¹⁷⁴ P vz. žr. JEANNE, O.; ir KORINEK, A. *Managing Credit Booms and Busts: A Pigouvian Taxation Approach* [interaktyvus]. *CEPR Discussion Paper No. DP8015*, September 2010 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=1707905>>.

paslaugos ir nuo daugybės kitų veiksnių, kuriuos įvertinti ir daugybę kartų sudėtingiau, negu apskaičiuoti oro taršą¹⁷⁵. Nors teoriniu požiūriu, Pigouviano mokesčiai yra tinkami ir pakankami kredito įstaigų reguliavimui, bet praktiniu požiūriu, sukurti tinkamai veikiančią Pigouviano mokestį, kuris pakeistų kredito įstaigų reguliavimą, yra sudėtinga, kadangi, skirtingai, nei aplinkos teršimo atveju, kredito įstaigų veikla yra daug sudėtingesnė ir jos sukuriama žala skiriasi priklausomai nuo veiklos pobūdžio ir produktų. Nustatyti tinkamą mokesčio tarifą yra labai sunku¹⁷⁶. Vis dėlto, išigilinus į kredito įstaigų apmokestinimą reguliaciniais tikslais kritikuojančių mokslininkų argumentus, matyti, kad didžioji dalis jų yra ekonominio pobūdžio argumentai, pagrįsti sudėtingumu apskaičiuoti tinkamo dydžio mokestį¹⁷⁷. Kaip jau buvo minėta, tinkamo mokesčio dydžio apskaičiavimo problema yra ne teisės, bet ekonomikos mokslo problema, kuri šiuo atveju nėra argumentas, galintis paneigti Pigouviano mokesčių naudojimo galimybės kredito įstaigų reguliavimui. Čia paminėtina, kad praktikoje yra pateikta keletas Pigouviano mokesčių finansų sektoriui pasiūlymų, tokių kaip rizikos apmokestinimo iniciatyvos¹⁷⁸ SES¹⁷⁹, CoVar¹⁸⁰ ir CDS¹⁸¹. Nors praktiniu požiūriu tai yra labai sudėtingų skaičiavimų sekomis pagrįstos ir sunkiai įgyvendinamos apmokestinimo iniciatyvos, tačiau teoriniu požiūriu tai yra pagrįstas kredito įstaigų veiklos reguliavimo būdas, nukreiptas į kredito įstaigų sisteminę riziką.

Pigouviano mokesčių taikymui kredito įstaigų veiklos reguliavimui visų pirma svarbiausia tinkamai identifikuoti apmokestinimo objektą – Pigouviano mokesčio objektas yra

¹⁷⁵ FLEISCHER, V. *Curb Your Enthusiasm for Pigouvian Taxes* [interaktyvus]. San Diego Legal Studies Paper No. 14-151, 22 March 2014 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=2413066>> or <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2413066>>.

¹⁷⁶ PAGE, R. T. Foolish Revenge or Shrewd Regulation? Financial-Industry Tax Law Reforms Proposed in the Wake of the Financial Crisis. *Tulane Law Review*, Vol. 85, No. 191, 12 December 2010, p. 191–214.

¹⁷⁷ COULTER, B.; MAYER, C.; ir VICKERS, J. Taxation and Regulation of Banks to Manage Systemic Risk [interaktyvus]. 5 November 2012 ECGI - Finance Working Paper No. 341/2013 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=2192572>> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2192572>>.

¹⁷⁸ Žr. ADRIAN, T.; ir BRUNNERMEIER, M. K. CoVaR [interaktyvus]. Federal Reserve Bank of New York Staff Reports, No. 348, September 2008, revised September 2014 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.newyorkfed.org/medialibrary/media/research/staff_reports/sr348.pdf>.

¹⁷⁹ SES yra finansų įstaigų veiklos sukeliama sisteminės rizikos apskaičiavimo metodika, pagrįsta sisteminės rizikos apskaičiavimo rodiklio SES (angl. *systemic expected shortfall*) naudojimu. SES yra statistinės informacijos apdorojimu pagrįstas sisteminės rizikos apskaičiavimo modelis, kurio esmę sudaro istorinių statistinių duomenų įvertinimas ir palyginimas su konkrečios finansų įstaigos veiklos rodikliais.

¹⁸⁰ CoVar (angl. *contributions to the value at risk*) yra konkuruojantis su SES sisteminės rizikos apskaičiavimo modelis, taip pat pagrįstas statistinės informacijos apdorojimu.

¹⁸¹ CDS (angl. *credit default swap*) taip pat yra finansų įstaigų veiklos bendros sisteminės rizikos apskaičiavimo metodika (reguliacinio mokesčio bazės apskaičiavimo formulė), kuri, skirtingai nei SES ir CoVar, yra pagrįsta ne statistinės informacijos rinkimu ir analize, bet realių rinkos rodiklių naudojimu mokesčio bazės apskaičiavimui.

veikla, kuri sukelia eksternalijas. Kredito įstaigų reguliaciniais tikslais kuriamas Pigouviano mokestis turi būti nukreiptas į kredito įstaigų veiklą, sukeliančią eksternalijas. Laikantis pozicijos, kad kredito įstaigų veiklos sukeliama eksternalija yra sisteminė rizika, kurios tinkamai neįvertina rinka, reguliacinio apmokestinimo tikslais visų pirma yra būtina aiškiai identifikuoti konkrečias kredito įstaigų veiklos rūšis, kurios gali būti laikomos sisteminės rizikos šaltiniu. Čia pažymėtina, kad bet kokios kredito įstaigų ūkinės operacijos yra susijusios su sisteminė rizika, todėl dažnai iškyta konkrečios kredito įstaigų veiklos kaip potencialaus rizikos šaltinio identifikavimo problema. Kredito įstaigų veiklą analizuojantys mokslininkai negali įvardinti konkrečios kredito įstaigų veiklos rūšies ar konkrečių finansinių operacijų, sandorių, kurie yra tiesioginis sisteminės rizikos šaltinis. Bet kokios ūkinės operacijos pasižymi tam tikru sisteminės rizikos laipsniu, kuris priklauso nuo daugybės aplinkybių, susijusių tiek su pačia ūkine operacija, tiek su ūkinę operaciją vykdančiais subjektais. Ūkinės operacijos rizikingumas gali priklausyti tiek nuo termino, per kurį turi būti įvykdytas sandoris (pavyzdžiui, trumpalaikio finansavimo atveju kuo terminas trumpesnis, tuo sandoris laikomas rizikingesniu), tiek nuo sandorio kainos (paprastai laikoma, kad kuo sandoris brangesnis arba kuo daugiau aktyvų reikia jo vykdymui, tuo jis rizikingesnis), pelno maržos, sandorio dalyko savybių, sandorio vykdymo aplinkos (politinė, ekonominė rizika) ir kt. Sandorio rizikingumas taip pat priklauso ir nuo ūkinę operaciją vykdančių subjektų savybių, nuo kurių priklauso sisteminės rizikos laipsnis ir kurios paveikia kredito įstaigų galimybes vykdyti prisiimtus finansinius įsipareigojimus – pavyzdžiui: kredito įstaigos aktyvų likvidumo laipsnis, mokumo galimybės, bendras vykdomos veiklos rizikingumo laipsnis, kredito įstaigos dydis, vykdomos veiklos globalumas ir kt. Dėl šios priežasties apmokestindamas kredito įstaigų veiklos rūšis, įstatymų leidėjas privalo atsižvelgti į ekonomikos mokslo nustatytus kriterijus, kurie leidžia tam tikras kredito įstaigų veiklos rūšis apibūdinti kaip rizikingas.

Pigouviano mokesčio mokėtojas šiuo atveju turėtų būti ūkinės operacijos, kurios pagrindu kyla sisteminė rizika, šalis. Čia pažymėtina, kad šiuo atveju nereiškia, kad subjektas sandoryje dalyvautų tiesiogiai. Subjektas turi būti tikrasis, faktinis mokesčio mokėtojas – asmuo, kuriam tenka reali ekonominė mokestinė našta. Techniškai, mokestį gali sumokėti mokestį išskaičiuojantis asmuo, kuris gali net nebūti finansinio sandorio šalimi, pavyzdžiui kliringo namai ar panašiai. Siekiant pagrįsti finansų sektoriaus apmokestinimo reguliaciniais tikslais būtinybę, finansų sektoriaus apmokestinimo šalininkai vieningai sutaria, kad finansų sektoriaus

sisteminės rizikos ekonominė našta turėtų būti perkelta kredito įstaigoms, t. y. subjektams, kurie tiesiogiai atsakingi už potencialią žalą, tačiau šiuo atveju tai daugiau politinis reikalavimas. Techniškai, visiškai nesvarbu, kuri iš sandorio šalių prisiims mokesstinę naštą – kredito įstaiga, ar jos klientai. Sistemine rizika bus įtraukta į sandorio kainą, kad ir kas ją mokės ir pagal sandorio kainą atitinkamai bus koreguojamas rinkos dalyvių elgesys. Tikslus mokesčio dydis ir jo poveikis šiuo atveju turės būti apskaičiuotas atsižvelgiant į daugybę ekonominių ir matematinių rinkos parametrų, tačiau tai šiuo atveju yra ekonomikos mokslo dalykas.

Be jokios abejonės, kredito įstaigų apmokestinimą reguliaciniais tikslais kritikuojantys mokslininkai yra iš dalies teisūs, teigdami, kad kredito įstaigų veikla ir dėl kredito įstaigos veiklos kylanti sisteminė rizika yra daug sudėtingesnis reiškinys negu aplinkos tarša, todėl Pigouviano mokesčio taikymas kredito įstaigų atžvilgiu reikalauja itin detalių mokslinių tyrimų ir labai tikslių ekonominių, matematinių skaičiavimų. Siekiant sukurti faktiškai veikiančią Pigouviano tipo reguliacinį mokestį kredito įstaigų reguliavimo tikslais yra būtina surinkti ir išanalizuoti milžiniškus kiekius informacijos, kas yra praktiškai neįmanoma, nes įstatymų leidėjas neturi ir negali turėti visos informacijos, kuri leistų tinkamai apskaičiuoti ir įvertinti konkrečių ūkinių operacijų sukeliama sisteminę riziką bei ją apmokestinti. Tačiau šiuo atveju, kaip jau buvo minėta, kredito įstaigų reguliavimo specifika yra susijusi su būtinybe kredito įstaigų teisinį reguliavimą pagrįsti tiksliais ekonominiais skaičiavimais, todėl ir teisinių leidimų bei draudimų metodas privalo būti pagrįstas tiksliais ekonominiais ir matematiniais skaičiavimais. Ekonominių ir matematinių skaičiavimų pagrindimas bei vertinimas yra ekonomikos mokslo, ne teisės mokslo problema.

Čia pažymėtina, kad atlikti praktiniai ekonominiai tyrimai bei parengtos tam tikros ekonominės Pigouviano mokesčio apskaičiavimo metodikos, tokios kaip SES, CoVar ir CDS, pagrindžia ir įrodo, kad Pigouviano mokestį kredito įstaigų atžvilgiu galima skurti ne tik teoriškai, bet ir praktiškai. Kredito įstaigų apmokestinimą reguliaciniais tikslais kritikuojantys mokslininkai remiasi teiginiu, kad šiuo atveju neįmanoma sukurti optimalaus Pigouviano mokesčio, kuris visiškai ištaisytų kredito įstaigų veiklos sukeltą eksterjalijas. Su šiuo argumentu sutiktina, tačiau minėtas argumentas nepaneigia Pigouviano mokesčio reguliacinio potencialo ir tinkamumo jį išnaudoti kredito įstaigų reguliavimui. Priešingai – šiuo atveju optimalaus mokesčio dydžio nustatymo problema yra vis dar neišsprendžiama problema ekonomikoje. Dar daugiau, ekonominiu požiūriu, praktikoje neįmanomas optimalios situacijos

egzistavimas, kadangi tai priklauso nuo daugybės faktorių, kurių įvertinti yra neįmanoma. Šiuo atveju ekonominiu požiūriu negalima nustatyti ir optimalaus kredito įstaigų reguliavimo, pagrįsto leidimų ir draudimų metodu, kadangi praktiniu požiūriu įstatymų leidėjui nėra žinoma visa informacija apie visas potencialias grėsmes, kurias iš anksto reikia reguliuoti, todėl tiek Pigouviano mokestis, tiek teisinis draudimų ir leidimų reguliavimas negali būti optimalūs. Jeigu jie negali būti optimalūs, prioritetas turėtų būti teikiamas tokiam reguliavimo metodui ar reguliavimo metodų kombinacijai, kuri laikytina proporcingiausia atitinkamo siekiamo tikslo atžvilgiu. Be to, primintina, kad proporcingumo aspektu, visais atvejais reguliaciniai mokesčiai, laikytini proporcingesniais negu teisiniai leidimai ar draudimai.

Atsikertant į kritikų argumentą dėl negalimumo apskaičiuoti optimalų Pigouviano mokestį, yra būtina paminėti ir plačiai tiek teisės, tiek ekonomikos teorijoje taikomą antro geriausio pasirinkimo teoriją, kurią 1959 m. sukūrė ir pagrindė garsūs ekonomistai G. Lipsey ir K. Lancaster¹⁸². Vadovaujantis antro geriausio pasirinkimo teorija, net ir nežinant optimalių sąlygų, kurioms esant galima pasiekti optimalų apmokestinimą, arba neturint visos informacijos, kaip teigia Pigouviano mokesčio kritikai, įmanoma sukurti artimą optimaliam reguliacinį mokestį. Pigouviano mokesčio atveju šią teoriją papildomai pagrindė Amerikiečių ekonomistas William Baumol, įrodęs, kad mokesčiai gali būti antras geriausias sprendimas, kai nėra tikslios informacijos arba jos neįmanoma sužinoti¹⁸³. Šiuo atveju įstatymų leidėjas privalo vadovautis analogišku algoritmu, kaip ir nustatant draudimus arba leidimus – pirmiausia, reikia sukurti pageidaujamo elgesio standartą, kuris būtų priimtinas įstatymų leidėjui. Sukūrus pageidaujamo elgesio standartą reikia nustatyti mokestį, kuris padėtų pasiekti siekiamą tikslą. Kredito įstaigų reguliavimo atveju, kai siekiamas tikslas yra sisteminės rizikos sumažinimas, įstatymų leidėjas privalo nustatyti pageidaujamą sisteminės rizikos laipsnį, kuris laikytinas finansų sektoriaus rizikingumo standartu. Nusistačius standartą, įstatymų leidėjas privalo atsižvelgdamas į pageidaujamus kriterijus nustatyti reikiamą mokestį. Šiuo atveju nėra ginčo, kad toks mokestis nebus optimalus, tačiau jis padės pasiekti užsibrėžtą reguliacinį tikslą. William Baumol įrodė, kad Pigouviano mokestis bus efektyvus net ir tada, jeigu rinkoje vyrauja monopolija arba kredito įstaigos savo veiklą vykdo nesivadovaudamos maksimalaus pelno siekimo principu. Pigouviano

¹⁸² LIPSEY, R. G.; ir LANCASTER, K. *The General Theory of Second Best*. Review of Economic Studies, Vol. 24, No. 1 (1956-1957), Oxford University Press, p. 11–32.

¹⁸³ BAUMOL, W. J. *On Taxation and the Control of Externalities* [interaktyvus]. The American Economic Review, Vol. 62, No. 3, p. 307–322. American Economic Association, June 1972 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.jstor.org/stable/1803378>>.

mokesčio efektyvumas priklauso nuo standarto nustatymo ir jo pasiekimo, o ne nuo teorinio geriausio (optimalaus) rezultato siekimo, kadangi optimalaus rezultato pasiekti neįmanoma, nes jo tiesiog niekas nežino¹⁸⁴.

Šiuo atveju pažymėtina, kad net reguliacinio apmokestinimo kritikai pripažįsta, kad Pigouviano mokesčiai gali būti daug žadantis ir labai veiksmingas reguliacinis instrumentas ypač tais atvejais, kai socialinių sandorio kaštų paskirstymas yra normalus arba labai elastingas¹⁸⁵. Taip pat Pigouviano mokesčio naudojimas skatintinas ir tais atvejais, kai yra įmanoma iš anksto (*ex ante*) įvertinti tam tikros finansinės veiklos būsimą žalą – tokiu atveju Pigouviano mokestis gali būti naudojamas ne tik siekiant reguliacinių tikslų, bet ir siekiant sukaupti dalį lėšų, reikalingų būsimų nuostolių kompensacijai. Tokiu atveju Pigouviano arba rizikos mokestis kredito įstaigoms atliks ir rinkliavos valstybės draudimo programai funkciją¹⁸⁶. Be to, visuotinai pripažįstama, kad Pigouviano mokestis, taikomas kredito įstaigoms, jei net ir netobulas, gali būti labai naudingas jį naudojant kartu su kitomis įstatymų leidėjui prieinamomis reguliacinėmis priemonėmis, kadangi reguliacinis mokestis gali sustiprinti įprastinių reguliacinių priemonių poveikį kredito įstaigų vykdomai veiklai, susijusiai su sisteminės rizikos pavojumi. Būtent apie tai yra kalbama ir ES teisės aktuose¹⁸⁷. Dar daugiau, kaip teigia Pigouviano mokesčio kritikai, net ir neoptimalus Pigouviano mokestis padidintų finansų sektoriaus apmokestinimo intensyvumą ir tokiu būdu prisidėtų prie finansų sektoriui šiuo metu taikomos apmokestinimo lengvatos panaikinimo¹⁸⁸.

Be to, kaip nurodoma Tarptautinio valiutos fondo ataskaitose, reguliaciniai mokesčiai gali būti tiksliau nukreipti į tam tikras kredito įstaigų veiklos rūšis, taip pat reguliaciniai

¹⁸⁴ BAUMOL, W. J. *On Taxation and the Control of Externalities* [interaktyvus]. The American Economic Review, Vol. 62, No. 3, p. 307–322. American Economic Association, June 1972 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.jstor.org/stable/1803378>>.

¹⁸⁵ FLEISCHER, V. *Curb Your Enthusiasm for Pigouvian Taxes* [interaktyvus]. San Diego Legal Studies Paper No. 14-151, 22 March 2014 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=2413066>> or <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2413066>>.

¹⁸⁶ CAO, J. Illiquidity, Insolvency, and Banking Regulation [interaktyvus]. Norges Bank Working Paper 13, 31 December 2011 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=2254512>>, <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2254512>>.

¹⁸⁷ 2014 m. gegužės 15 d. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2014/59/ES, kuria nustatoma kredito įstaigų ir investicinių įmonių gaivinimo ir pertvarkymo sistema ir iš dalies keičiamos Tarybos direktyva 82/891/EEB, direktyvos 2001/24/EB, 2002/47/EB, 2004/25/EB, 2005/56/EB, 2007/36/EB, 2011/35/ES, 2012/30/ES bei 2013/36/ES ir Europos Parlamento ir Tarybos reglamentai (ES) Nr. 1093/2010 bei (ES) Nr. 648/2012. Oficialusis leidinys L 173, 2014-06-12, preambulės 104 p.

¹⁸⁸ FLEISCHER, V. *Curb Your Enthusiasm for Pigouvian Taxes* [interaktyvus]. San Diego Legal Studies Paper No. 14-151, 22 March 2014 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=2413066>> or <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2413066>>.

mokesčiai turi švelnesnį, bet nuolatinio pobūdžio poveikį kredito įstaigų finansinei būklei bei leidžia lanksčiau reaguoti į kredito įstaigų veiklos problemas, susijusias su laikinu likvidumo sumažėjimu¹⁸⁹. Pigouviano reguliacinių mokesčių koncepcija pagrįsti reguliaciniai mokesčiai gali būti nukreipti į konkrečią kredito įstaigų veiklos rūšį, kuri yra tiesioginis sisteminės rizikos šaltinis, ir naudojami tos veiklos sukeltoms sisteminės rizikos sumažinimui. Reguliacinių mokesčių nuolatinis poveikis pasireiškia per tai, kad reguliaciniai mokesčiai reikalauja kredito įstaigų kiekvienais metais sumokėti tam tikras pinigų sumas į valstybės biudžetą – kredito įstaigos gali planuoti iš anksto savo finansinius įsipareigojimus, o tai reiškia, kad kredito įstaigos gali iš anksto pasiruošti būsimoms mokestinėms sąnaudoms ir jas finansiniu požiūriu išskaidyti per visą mokestinį laikotarpį. Reguliacinių mokesčių pagrindu atsiradę kredito įstaigų įsipareigojimai biudžetui yra daug švelnesnė priemonė nei imperatyvus draudimas vykdyti tam tikras ūkines operacijas, būtinas kredito įstaigų veiklos tęstinumui palaikyti. Be to, reguliacinių mokesčių naudojimas kredito įstaigų veiklos reguliavimui suteikia įstatymų leidėjui ir kredito įstaigoms galimybę lanksčiau vertinti ribines situacijas, susijusias su laikinu likvidumo netekimu arba laikiniais finansiniais sunkumais – susidūrusios su sunkumais, kredito įstaigos gali pasinaudoti mokestine prasme brangesniais, bet būtinais kredito įstaigų veiklos išsaugojimui finansavimo sprendimais, kurie paprastai būtų neprieinami kredito įstaigų veiklą reguliuojant imperatyvaus pobūdžio draudimais ir leidimais.

Be to, kaip nurodoma Tarptautinio valiutos fondo ataskaitose, reguliacinių mokesčių taikymu pagrįstą kredito įstaigų veiklos reguliavimą gali būti lengviau įgyvendinti atskiruose finansų veiklos sektoriuose – mokesčių teisės normų taikymu pagrįstas kredito įstaigų veiklos reguliavimas gali būti lengviau pritaikomas ir harmonizuojamas tuose kredito įstaigų veiklos sektoriuose, kuriuose kredito įstaigų veikla yra per mažai reguliuojama arba iš viso nereguliuojama¹⁹⁰.

Pigouviano korekcinių mokesčių teorija pagrįstos kredito įstaigų veiklos reguliacinio apmokestinimo koncepcijos ir konkrečių reguliacinių mokesčių pavyzdžiai

¹⁸⁹ INTERNATIONAL MONETARY FUND (IMF). *A Fair and Substantial Contribution by the Financial Sector* [interaktyvus]. G-20 Toronto Summit, Toronto, Canada, 27 June 2010 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.imf.org/external/ns/search.aspx>>.

¹⁹⁰ Ten pat.

Pigouviano reguliacinių mokesčių koncepcija teoriniu požiūriu yra tinkamai pagrįsta ir tinkama kredito įstaigų veiklos reguliavimui. Siekiant pritaikyti Pigouviano reguliacinių mokesčių koncepciją kredito įstaigų veiklos reguliavimui praktikoje, daugiausia diskusijų kelia būtent su mokesčio objekto (kredito įstaigų veiklos, kuri yra sisteminės rizikos šaltinis) ir mokesčio bazės (sisteminės rizikos kainos) nustatymu susijusios problemos. Žemiau bus pateikiama pagrindinių kredito įstaigų veiklos apmokestinimo Pigouviano reguliaciniais mokesčiais pasiūlymų apžvalga, atskleidžiant pagrindinius kredito įstaigų veiklos apmokestinimo aspektus, susijusius su mokesčio objekto ir mokesčio bazės nustatymu.

Atsižvelgiant į pagrindinius ir daugiausiai dėmesio tarptautiniu mastu sulaukusius Pigouviano mokesčių koncepcijos taikymu pagrįstus kredito įstaigų veiklos apmokestinimo modelius, nukreiptus į sisteminės rizikos mažinimą, galima išskirti tris pagrindines kredito įstaigų veiklos reguliacinio apmokestinimo koncepcijas: bendros kredito įstaigų veiklos sukeltos sisteminės rizikos apmokestinimo koncepcija, su kredito įstaigų turto likvidumu susijusios rizikos apmokestinimo koncepcija ir sisteminės rizikos, susijusios su kredito įstaigų bendra kapitalo struktūra, apmokestinimo koncepcija.

a) Bendros kredito įstaigų veiklos sukeltos sisteminės rizikos apmokestinimo modeliai

Bendros kredito įstaigų veiklos sukeltos sisteminės rizikos apmokestinimo koncepcija yra nukreipta į bendros kredito įstaigų veiklos sukeltos sisteminės rizikos apmokestinimą. Kaip jau buvo minėta, bet koks finansinis sandoris pasižymi tam tikru finansinės rizikos laipsniu. Kredito įstaigų vykdoma veikla susideda iš daugybės skirtingų finansinių operacijų, kurių kiekviena turi savo rizikos laipsnį. Bendras visų vienos kredito įstaigos vykdomų finansinių operacijų rizikos laipsnis atspindi tos kredito įstaigos vykdomos veiklos rizikingumą arba tos kredito įstaigos įtaką bendrai viso finansų sektoriaus sisteminės rizikos laipsniui. Bendras visų kredito įstaigų vykdomų finansinių operacijų rizikos laipsnis turi atitikti bendrą viso finansų sektoriaus sisteminės rizikos laipsnį. Bendros kredito įstaigų veiklos sukeltos sisteminės rizikos apmokestinimo idėja yra pagrįsta ne konkrečių kredito įstaigų vykdomų ūkinių operacijų ar sandorių apmokestinimu, bet konkrečios kredito įstaigos vykdomos finansinės veiklos (ūkinių operacijų visumos) rizikingumo įvertinimu ir apmokestinimu. Šiuo atveju apmokestinama ne konkreči ūkinė operacija, bet kredito įstaigos vykdomų ūkinių operacijų visuma, atsižvelgiant į konkrečios kredito įstaigos veiklos rodiklius, susijusius su bendru kredito įstaigos rizikingumu.

Apmokestinus ne kiekvieną ūkinę operaciją atskirai, bet kredito įstaigos vykdomų ūkinių operacijų visumą, išvengiama kiekvieno sandorio atskiro vertinimo, o kartu ir supaprastinamas pats apmokestinimo modelis – šiuo atveju apmokestinimo objektas yra ne konkrečios ūkinės operacijos, bet kredito įstaigų vykdoma veikla *per se* – kredito įstaigos vykdomų visų ūkinių operacijų visuma. Įstatymų leidėjui tokiu atveju nereikia konkrečiai apibūdinti kiekvienos iš kredito įstaigų vykdomų finansinių operacijų rūšies ir jų atskirai apmokestinti, kas būtų labai sudėtinga, kadangi, kaip jau buvo minėta, kiekviena finansinė operacija pasižymi tam tikru rizikos laipsniu, kuris skiriasi priklausomai tiek nuo finansinės operacijos rūšies, tiek nuo finansinės operacijos sudarymo aplinkybių, subjektų, dalyvaujančių finansinėje operacijoje, taip pat ir nuo daugybės kitų kriterijų, kuriuos įstatymų leidėjui atskirai identifikuoti ir apibūdinti būtų sudėtinga ir teisinės technikos požiūriu neracionalu. Be to, apmokestinus kiekvieną ūkinę operaciją atskirai, kiltų problemų ne tik mokesčių mokėtojams, kurie turėtų patys apskaičiuoti kiekvienos ūkinės operacijos sukeltą sistemines rizikas laipsnį, bet ir mokesčių administruojančioms institucijoms, kadangi atliekant kontrolės veiksmus tektų atskirai perskačiuoti kiekvienos ūkinės operacijos rizikingumą pagal daugybę jau anksčiau minėtų kriterijų.

Apmokestinus konkrečią kredito įstaigą pagal bendrus kredito įstaigos vykdomos veiklos rizikingumo rodiklius, ekonomine prasme apmokestinama visų kredito įstaigos sudaromų sandorių visuma, kadangi rizikos mokesčio mokėtoja yra kredito įstaiga, kuri mokesčių moka pagal tai, kiek rizikinga yra vertinama bendra kredito įstaigos vykdoma veikla, apimanti visus kredito įstaigos sudaromus sandorius. Šiuo atveju įstatymų leidėjas reikalauja iš kredito įstaigos užtikrinti tam tikrą įstatymų leidėjo pageidaujamą kredito įstaigos veiklos rizikingumo laipsnį ir palieka kredito įstaigai galimybę laisvai pačiai spręsti dėl konkrečių jos sudaromų ūkinių operacijų rizikingumo. Pavyzdžiui, kredito įstaiga gali pasirinkti sumažinti tam tikrų, kredito įstaigos nuomone, mažiau rizikingų, tačiau ekonomiškai nenaudingų, finansinių operacijų skaičių ir atitinkamai padidinti rizikingesnių ūkinių operacijų skaičių, nekeisdama bendro savo veiklos rizikingumo – kredito įstaiga tokiu būdu yra skatinama didinti savo vykdomos veiklos efektyvumą nedidindama bendro vykdomos finansinės veiklos rizikos laipsnio.

Bendro sistemines rizikas apmokestinimo objektas yra kredito įstaigos vykdomos veiklos sukeliama sisteminė rizika, apmokestinimo subjektas – kredito įstaiga *de facto* vykdanči finansų veiklą. Rizikos mokesčių, pagrįstą bendru kredito įstaigos vykdomos veiklos rizikingumu, mokėti

turėtų kiekviena kredito įstaiga, faktiškai vykdanči finansų veiklą. Šiuo atveju rizikos mokesčio subjektas turėtų būti apibūdinamas pirmenybę teikiant ne formaliesiems mokesčio subjekto požymiams, bet apmokestinamo subjekto vykdomos veiklos charakteristikoms. Į mokesčio taikymo sritį patekti turėtų visi subjektai, kurie *de facto* vykdo finansų veiklą. Įstatymų leidėjas šiuo atveju turėtų apibūdinti kriterijus, pagal kuriuos būtų nustatyta, koks turėtų būti vykdomos finansinės veiklos intensyvumas, kad tokią veiklą vykdančias subjektas būtų pripažintas faktiškai vykdančias kredito įstaigų veiklą.

Į bendrą kredito įstaigų vykdomos veiklos sisteminę riziką nukreipto reguliacinio mokesčio atveju daugiausia problemų kyla nustatant reguliacinio rizikos mokesčio mokesstinę bazę. Mokesčio bazės ir mokesčio dydžio nustatymo problematika yra ekonomikos mokslo dalykas – mokesstinės bazės nustatymo ir apskaičiavimo taisyklės turėtų būti pagrįstos atitinkamais ekonominiais tyrimais ir skaičiavimais. Teisine prasme, rizikos mokesčio bazės nustatymas aktualus pagal tai, kokios informacijos rūšys yra naudojamos mokesčio bazei apibūdinti ir kaip tokios informacijos naudojimas gali būti susijęs mokesčio nustatymu, mokesčio taikymu praktikoje ir mokesčio administravimu. Iš žymiausių kredito įstaigų vykdomos veiklos bendros sisteminės rizikos apmokestinimui skirtų mokesčio bazės nustatymo metodikų paminėtinos trys, sulaukusios daugiausia finansų ir kredito įstaigų apmokestinimą tyrinėjančių mokslininkų bendruomenės dėmesio – SES, CoVar ir CDS rizikos mokesčio bazės nustatymo metodikos.

SES¹⁹¹ yra kredito įstaigų veiklos sukeltos sisteminės rizikos apskaičiavimo metodika, pagrįsta sisteminės rizikos apskaičiavimo rodiklio SES (angl. *systemic expected shortfall*) naudojimu. SES yra statistinės informacijos apdorojimu pagrįstas sisteminės rizikos apskaičiavimo modelis, kurio esmę sudaro istorinių statistinių duomenų įvertinimas ir palyginimas su konkrečios kredito įstaigos veiklos rodikliais. CoVar (angl. *contributions to the value at risk*)¹⁹² yra konkuruojantis su SES sisteminės rizikos apskaičiavimo modelis, taip pat pagrįstas statistinės informacijos apdorojimu. Tiek SES, tiek CoVar mokesčių teisės prasme yra skirtingomis ekonominėmis-matematinėmis formulėmis pagrįstos mokesčio bazės apskaičiavimo

¹⁹¹ ACHARYA, V. *A theory of systemic risk and design of prudential bank regulation*. Journal of Financial Stability, 5(3), 2009. p. 224–255.

¹⁹² ADRIAN, T.; ir BRUNNERMEIER, M. K. *CoVaR* [interaktyvus]. Federal Reserve Bank of New York Staff Reports, No. 348, September 2008, revised September 2014 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.newyorkfed.org/medialibrary/media/research/staff_reports/sr348.pdf>.

metodikos, kurių tikslas kaip įmanoma tiksliau įvertinti galimą tam tikros finansinės operacijos sukeltą sistemine riziką ir ją atitinkamai apmokestinti ekonominę sistemines rizikos naštas perkeliant finansinio sandorio šalims. SES ir CoVar reguliacinių mokesčių bazės apskaičiavimo metodikos finansų ir kredito įstaigų apmokestinimą tyrinėjančių mokslininkų vertinamos kaip teoriškai pagrįstos ir įrodytos, tačiau pabrėžiama, kad tiek SES, tiek CoVar metodikoms pagrįsti trūksta praktinio poveikio įrodymų – SES ir CoVar niekada nebuvo įgyvendintos praktikoje, todėl visiškai neaišku, ar SES ir CoVar metodikomis pagrįstas reguliacinių mokesčių mokestinės bazės nustatymo modelis būtų praktiškai pritaikomas realiomis rinkos sąlygomis¹⁹³. Būtina paminėti ir tai, kad SES ir CoVar siūlomos kredito įstaigų veiklos sukeltos sisteminės rizikos apmokestinimo formulės yra labai sudėtingos, todėl teisinės technikos prasme jų įtvirtinimas teisės aktuose būtų sudėtingas, o šių metodikų pritaikymas praktikoje reikalautų specialių žinių ir ekspertinės kompetencijos tiek iš pačių mokesčių mokėtojų, tiek iš mokesčius administruojančių institucijų. Dėl aukščiau nurodytų priežasčių SES ir CoVar rodiklių nustatymų pagrįstos mokesčių bazės apskaičiavimo metodikos apmokestinimo iniciatyvos iki šiol nėra sulaukusios didelio visuomenės dėmesio.

CDS¹⁹⁴ (*angl. credit default swap*)¹⁹⁵ taip pat yra kredito įstaigų veiklos bendros sisteminės rizikos apskaičiavimo metodika (reguliacinio mokesčio bazės apskaičiavimo formulė), kuri, skirtingai nei SES ir CoVar, yra pagrįsta ne statistinės informacijos rinkimu ir analize, bet realių rinkos rodiklių naudojimu mokesčio bazės apskaičiavimui. CDS iš esmės yra konkrečios kredito įstaigos nemokumo rizikos draudimo sandorio kaina. Kuo didesnis kredito įstaigų vykdomos veiklos rizikingumas, tuo rinkoje brangiau kainuoja tokios kredito įstaigos nemokumo rizikos draudimas (tuo didesnė CDS vertė). Idėjos autoriai teigia, kad statistinės informacijos naudojimas kredito įstaigos vykdomos veiklos rizikingumui įvertinti negali būti tikslus, kadangi statistinė informacija gali būti netiksli, taip pat įstatymų leidėjas gali klysti interpretuodamas statistinę informaciją, be to, statistinė informacija gali neapimti visų, su konkrečios kredito įstaigos vykdomos veiklos rizikingumu susijusių aspektų, tokių kaip,

¹⁹³ COULTER, B.; MAYER, C.; ir VICKERS, J. *Taxation and Regulation of Banks to Manage Systemic Risk* [interaktyvus]. 5 November 2012 ECGI - Finance Working Paper No. 341/2013 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=2192572>> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2192572>>.

¹⁹⁴ CDS yra nemokumo rizikos draudimui skirti sandoriai, kai už atlygį prisiimama finansinio sandorio neįvykdymo rizika, susijusi su sandorio šalių aptartomis rizikos rūšimis, tokiomis kaip valiutų kursų pasikeitimo rizika, paskolos negrąžinimo rizika ir kt.

¹⁹⁵ ACHARYA, V. A theory of systemic risk and design of prudential bank regulation. *Journal of Financial Stability*, 5(3), 2009. p. 224–255.

pavyzdžiui, kredito įstaigos vadovo asmeninės savybės. CDS iniciatyvą siūlančių mokslininkų nuomone, niekas kitas negali taip tiksliai apskaičiuoti tikrosios sisteminės rizikos, kaip pačios kredito įstaigos, todėl reikėtų remtis faktiškai rinkoje nustatyta kredito įstaigų nemokumo draudimo sandorių verte. Šiuo atveju apmokestinus kredito įstaigos veiklos riziką pagal kreditų įstaigos CDS vertę, kredito įstaiga būtų priversta užtikrinti, kad jos bendra nemokumo rizika, o kartu ir CDS, būtų kuo mažesni, su tikslu sumažinti mokestinę naštą. CDS mokestinės bazės apskaičiavimo metodika techniniu požiūriu yra mažiau sudėtingesnė nei SES ir CoVar metodikos, kadangi remiamasi ne statistinės informacijos apdorojimu ir sudėtingų ekonominių-matematinių formulų taikymu, bet rinkos subjektų jau apskaičiuota konkrečios kredito įstaigos nemokumo rizikos kaina. Vis dėlto, skirtingai nei statistinės informacijos rinkimu ir apdorojimu pagrįstos CoVar ir SES mokestinės bazės apskaičiavimo metodikos, CDS mokestinės bazės apskaičiavimo metodika, kuri yra pagrįsta faktinės nemokumo draudimo sandorių rinkos kainos nustatymu, gali būti neveiksminga dėl kredito įstaigų galimybės manipuliuoti tam tikra CDS apskaičiavimui aktualia informacija – patys rinkos subjektai, manipuliuodami CDS apskaičiavimui svarbiais savo veiklos rodikliais gali iškreipti mokestinės bazės apskaičiavimo metodikos rezultatus. Dėl šios priežasties CDS mokesčio bazės nustatymo metodika pagrįstiems reguliaciniams mokesčiams reikėtų sukurti sudėtingą administravimo-kontrolės sistemą, kurios taikymas kaip ir SES ir CoVar atveju, reikalautų didelio specialių žinių ir ekspertinės kvalifikacijos specialistų poreikio.

Taigi į bendrą kredito įstaigų vykdomos veiklos sukeltą sisteminę riziką apmokestinimą nukreipti reguliaciniai mokesčiai susiduria būtent su mokestinės bazės nustatymo problemomis – mokestinės bazės apskaičiavimo metodikos pasižymi sudėtingumu, jų taikymui pasiūlytomis formulėms trūksta praktinio pagrindimo. Čia pažymėtina, kad atsižvelgiant į siūlomų reguliacinio mokesčio mokestinės bazės nustatymo metodikų sudėtingumą, manytina, kad reikėtų sukurti ir naujas mokesčių administravimo ir kontrolės procedūras, kurios reikalautų didelio specialių žinių ir ekspertinės kvalifikacijos specialistų poreikio.

b) Likvidumo rizikos apmokestinimo modeliai

Kredito įstaigų veiklos likvidumo rizikos apmokestinimo koncepcija yra pagrįsta nuomone, kad kredito įstaigų sukeltą sisteminę riziką kontrolei nėra būtina įvertinti bendrą kredito įstaigų vykdomos veiklos sisteminę riziką laipsniškai – siekiant efektyviai kontroliuoti

kredito įstaigų veiklos sukeliama sisteminę riziką, užtenka apmokestinti kredito įstaigų prisiimamą likvidumo riziką, kadangi kredito įstaigų sukeliama sisteminė rizika tiesiogiai priklauso nuo kredito įstaigos prisiimamos likvidumo rizikos. Likvidumas yra ekonominis terminas, reiškiantis galimybę greitai parduoti tam tikrus ekonominius aktyvus nesumažinant jų ekonominės vertės¹⁹⁶. Bazelis III taisyklės likvidumą apibūdina kaip esminį bet kokios bankinės organizacijos veiklos atkūrimo ir išsaugojimo komponentą. Kaip nurodoma Bazelis III taisyklėse, skirtingi kredito įstaigų aktyvai pasižymi skirtingomis likvidumo savybėmis ir skirtinga likvidumo rizika, ypač krizės atveju, todėl kiekvienai kredito įstaigai privaloma turėti atitinkamas likvidumo rizikos apskaičiavimo, stebėjimo ir kontrolės sistemas. Kredito įstaigos privalo įvertinti jų vykdomos veiklos likvidumo laipsnį ir likvidumo riziką, taip pat įvertinti ir rinkos procesų poveikį kredito įstaigų turto likvidumui¹⁹⁷.

Kredito įstaigų vykdomos veiklos likvidumo rizika yra susijusi su kredito įstaigos prisiimtų finansinių įsipareigojimų savybėmis – kuo trumpesni kredito įstaigos prisiimtų finansinių įsipareigojimų įvykdymo terminai, tuo didesnė tikimybė, kad kredito įstaiga vykdydama savo finansinius įsipareigojimus susidurs su tam tikromis likvidumo problemomis. Kaip nurodo likvidumo rizikos apmokestinimo idėją palaikantys mokslininkai, trumpalaikis finansavimas leidžia kredito įstaigoms užtikrinti pelno augimą, bet tuo pat metu sukelia neigiamas rinkos eksternalijas, susijusias su viso finansų sektoriaus sisteminės rizikos didėjimu¹⁹⁸. Kuo daugiau kredito įstaiga turi prisiėmusi trumpalaikių skolinių įsipareigojimų, tuo ji susiduria su didesne likvidumo rizika. Dėl šios priežasties kredito įstaigų veiklos likvidumo rizikos apmokestinimo reguliaciniais mokesčiais koncepcija yra pagrįsta siūlymu apmokestinti kredito įstaigas pagal jų kapitalo pagrindimo trumpalaikiu finansavimu laipsnį. Kuo kredito įstaiga turi prisiėmusi daugiau trumpalaikių finansinių įsipareigojimų, tuo didesnis turėtų būti kredito įstaigoms tenkantis rizikos reguliacinis mokestis, kadangi tokia kredito įstaiga susidurs su didesne skolinių įsipareigojimų likvidumo (refinansavimo) rizika. Kredito įstaigų prisiimtoms

¹⁹⁶ PEARCE, D. *The MIT Dictionary of Modern Economics* (4th ed.). Cambridge: The MIT Press, 1992. p. 248.

¹⁹⁷ 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas 575/2013 dėl prudenčių reikalavimų kredito įstaigoms ir investicinėms įmonėms. Oficialusis leidinys L 176, 2013-06-27 ir 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2013/36/ES dėl galimybės verstis kredito įstaigų veikla ir dėl riziką ribojančios kredito įstaigų ir investicinių įmonių priežiūros, kuria iš dalies keičiama Direktyva 2002/87/EB ir panaikinamos direktyvos 2006/48/EB bei 2006/49/EB. Oficialusis leidinys L 176, 2013-06-27.

¹⁹⁸ COULTER, B.; MAYER, C.; ir VICKERS, J. *Taxation and Regulation of Banks to Manage Systemic Risk* [interaktyvus]. 5 November 2012 ECGI - Finance Working Paper No. 341/2013 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=2192572>> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2192572>>.

likvidumo rizikos apmokestinimo idėją palaikantys mokslininkai teigia, kad toks rizikos reguliacinis mokestis paskatins kredito įstaigas atsisakyti trumpalaikio kreditavimo ir taip sustiprins finansų sektoriaus stabilumą, o kartu ir sumažins viso finansų sektoriaus sisteminės rizikos grėsmę¹⁹⁹.

Siūlomas likvidumo rizikos reguliacinio mokesčio objektas yra kredito įstaigų prisiimti trumpalaikiai įsipareigojimai. Įstatymų leidėjas turėtų apibūdinti trumpalaikių finansinių įsipareigojimų sąvoką, kuri atitiktų reguliacinio mokesčio objekto apibrėžimą. Likvidumo rizikos reguliacinio mokesčio subjektai šiuo atveju būtų kredito įstaigų veiklą vykdančios rinkos subjektai.

Kredito įstaigų likvidumo reguliacinio mokesčio bazė turėtų būti apskaičiuota atsižvelgiant į įstatymų leidėjo pageidaujamą kredito įstaigų vykdomos veiklos likvidumo rizikos laipsnį ir priklausytų nuo kredito įstaigos prisiimtų trumpalaikių skolinių įsipareigojimų savybių. Reguliacinio mokesčio bazė turėtų priklausyti tiek nuo kredito įstaigų prisiimtų finansinių įsipareigojimų termino, tiek nuo tokių įsipareigojimų vertės, tiek nuo jų bendro santykio su kredito įstaigos bendra kapitalo struktūra. Tiksli reguliacinio mokesčio bazės ir dydžio apskaičiavimo formulė šiuo atveju priklausytų nuo įstatymų leidėjo nustatytų pageidaujamų kredito įstaigų veiklos likvidumo rodiklių ir siekiamų reguliacinių tikslų. Mokesčio bazės ir dydžio nustatymo metodikos sukūrimas ir pagrindimas yra ekonomikos mokslo dalykas. Čia pastebėtina, kad likvidumo rizikos reguliacinio mokesčio bazės nustatymas reikalauja kur kas mažiau duomenų ir informacijos, negu bendros kredito įstaigų vykdomos veiklos sisteminės rizikos apskaičiavimo atveju, todėl likvidumo rizikos reguliacinis mokestis praktinio pritaikymo kredito įstaigų veiklos reguliavimui aspektu yra daug pranašesnis už bendros kredito įstaigų veiklos sisteminės rizikos apmokestinimą.

Vis dėlto, kaip nurodo likvidacinės rizikos apmokestinimą tyrinėjantys mokslininkai, apskaičiuojant kredito įstaigų prisiimtą likvidacinę riziką, neišvengiamai reikėtų remtis konkrečios kredito įstaigos balanso ir finansinės atskaitomybės informacija, todėl kredito įstaigos, siekdamos pagerinti savo likvidumo rodiklius galėtų naudotis nebalansiniais

¹⁹⁹ PEROTTI, E. C.; ir SUAREZ, J. *A Pigovian Approach to Liquidity Regulation* [interaktyvus]. International Journal of Central Banking, Vol. 7(4), December 2011, p. 3–41 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.imf.org/external/np/res/seminars/2011/arc/pdf/epjs.pdf>>.

finansavimo šaltiniais, tokiais kaip įvairūs išperkamosios nuomos, lizingo, jungtinės veiklos, su sėkmės mokesčiais susiję susitarimai ir kt.²⁰⁰.

Kaip nurodo likvidumo rizikos apmokestinimo iniciatyvą palaikantys mokslininkai, toks mokestis būtų itin veiksmingas jį taikant kartu su šiuo metu galiojančiu draudimų ir leidimų metodu, pagrįstu kredito įstaigų likvidumo rizikos reguliavimu, kadangi draudimų ir leidimų metodu galima nustatyti maksimalias leistinas likvidumo rizikos ribas, o reguliacinio mokesčio pagalba likvidumo rizikos reguliavimą pritaikyti atsižvelgiant į konkrečios kredito įstaigos individualias savybes. Toks reguliacinio pobūdžio mokesčių teisės normomis ir leidimais bei draudimais pagrįstas kredito įstaigų prisiimamos likvidumo rizikos reguliavimas ženkliai pagerintų kredito įstaigų veiklos reguliavimo kokybę²⁰¹.

c) *Sisteminės rizikos, susijusios su kredito įstaigų bendra kapitalo struktūra, apmokestinimo modeliai*

Sisteminės rizikos, susijusios su kredito įstaigų bendra kapitalo struktūra, apmokestinimo koncepcija yra pagrįsta teiginiu, jog kredito įstaigų bendra kapitalo struktūra yra susijusi su kredito įstaigų veiklos rizikingumu, o kartu ir yra vienas iš veiksnių, kuris lemia bendrą finansų sektoriaus sisteminę riziką. Bendra kredito įstaigų kapitalo struktūra yra susijusi su dviem eksternalijomis, kurių neįvertina rinka ir kurios, kaip teigia idėją palaikantys mokslininkai, reikšmingai prisideda prie bendros finansų sektoriaus sisteminės rizikos didėjimo.

Pirmoji eksternalija yra susijusi su labai gerai žinoma *too-big-to-fail* (angl. per didelis bankrutuoti arba sutrumpinimas TBTF) problema – kaip teigiama Tarptautinio valiutos fondo ataskaitose, viena iš priežasčių, kodėl kredito įstaigos taip agresyviai ir intensyviai siekia padidinti veikloje naudojamą kapitalą, yra tai, kad kredito įstaigos siekia tapti pakankamai didelėmis ir sisteminiu požiūriu užimančiomis reikšmingą rinkos dalį dėl to, kad tapusios pakankamai didelėmis, kredito įstaigos gauna netiesioginę ekonominę naudą, susijusią su naudojimosi netiesiogine valstybės garantija nesėkmės atveju²⁰². Kai kredito įstaiga tampa

²⁰⁰ ACHARYA, V. V.; SHIN, H. S.; ir YORULMAZER, T. Crisis Resolution and Bank Liquidity [interaktyvus]. Review of Financial Studies, Forthcoming, January 20, 2010 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=1539740>>.

²⁰¹ MASCIANDARO, D.; ir PASSARELLI, F. *Financial systemic risk: Taxation or regulation?* Journal of Banking and Finance, Elsevier, Vol. 37(2), 2012. p. 587–596.

²⁰² CLAESSENS, S.; KEEN, M.; ir PAZARBASIOGLU, C. *Financial Sector Taxation: The IMF's Report to the G-20 and Background Material* [interaktyvus]. Washington, DC: IMF, September, 2010 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.imf.org/external/np/seminars/eng/2010/paris/pdf/090110.pdf>>.

pakankamai didele, dėl jos sisteminės svarbos ir poveikio valstybės arba pasaulio finansams, valstybė greičiausiai neleis kredito įstaigai žlugti ir suteiks jai laikiną pagalbą, būtiną veiklai atkurti. Tokios sąlygos gali būti taikomos tik sisteminiu požiūriu labai svarbioms ir didelėms kredito įstaigoms. Į tai, kad kredito įstaiga tapusi pakankamai didele nesėkmės atveju greičiau ir paprasčiau galės gauti valstybės pagalbą, atsižvelgia rinka vertindama kredito įstaigos veiklos rizikos laipsnį. Tikimybė, kad kredito įstaiga dėl savo dydžio ir svarbos gaus valstybės pagalbą, yra įskaičiuojama į bendrą kredito įstaigos veiklos rizikos laipsnį, jį atitinkamai sumažinant. Tai reiškia, kad didelė ir sistemiškai svarbią rinkos dalį užimanti kredito įstaiga gali veikti palankesnėmis sąlygomis nei atitinkamai mažesnė ir sistemiškai svarbios rinkos dalies neužimanti kredito įstaiga. Tai sukuria taip vadinamą TBTF eksternaliją, kuri pasireiškia per tai, kad TBTF statusą turinčios kredito įstaigos naudojasi netiesiogine valstybės garantija ir jos pagrindu susimąžina savo veiklos vykdymo kaštus. Kaip teigia kredito įstaigų bendros kapitalo struktūros apmokestinimo idėją palaikantys mokslininkai, TBTF eksternalija gali būti ištaisyta naudojant Pigouviano mokesį – Pigouviano mokestis gali sumažinti sisteminę riziką iki socialiai priimtino lygio ir eliminuoti TBTF eksternalijos įtaką kredito įstaigų veiklai, o kartu ir finansų sektoriaus sistemei rizikai²⁰³.

Antroji eksternalija yra susijusi su netiesiogine mokesčių lengvata skolinto kapitalo naudojimui. Skolinto kapitalo naudojimas mokesčine prasme yra pigesnis negu nuosavo kapitalo naudojimas, kadangi skolinto kapitalo naudojimas turi netiesioginę mokesčinę lengvatą – palūkanos, mokamos už skolinto kapitalo naudojimą, yra atskaitomos iš skolintą kapitalą naudojančios įmonės apmokestinamųjų pajamų ir neapmokestinamos. Tuo tarpu įmonei naudojant nuosavą kapitalą, iš kapitalo naudojimo gaunami dividendai nėra atskaitomi iš įmonės gaunamų pajamų ir apmokestinami²⁰⁴. Kaip teigiama Tarptautinio valiutos fondo, Europos Komisijos ataskaitose, tokia situacija netiesiogiai skatina įmones savo veikloje naudoti ne

INTERNATIONAL MONETARY FUND (IMF). *A Fair and Substantial Contribution by the Financial Sector* [interaktyvus]. G-20 Toronto Summit, Toronto, Canada, 27 June 2010 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.imf.org/external/ns/search.aspx>>.

²⁰³ CLAESSENS, S.; KEEN, M.; ir PAZARBASIOGLU, C. *Financial Sector Taxation: The IMF's Report to the G-20 and Background Material* [interaktyvus]. Washington, DC: IMF, September, 2010 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.imf.org/external/np/seminars/eng/2010/paris/pdf/090110.pdf>>; PEROTTI, E. C.; ir SUAREZ, J. *A Pigovian Approach to Liquidity Regulation* [interaktyvus]. International Journal of Central Banking, Vol. 7(4), December 2011, p. 3–41 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.imf.org/external/np/res/seminars/2011/arc/pdf/epjs.pdf>>.

²⁰⁴ Fiscal Affairs Department. Approved by Carlo Cottarelli. *Debt Bias and Other Distortions: Crisis-Related Issues in Tax Policy* [interaktyvus]. 12 June 2009 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.imf.org/external/np/pp/eng/2009/061209.pdf>>.

nuosavą, bet skolintą kapitalą²⁰⁵. Nuosavo kapitalo naudojimas mokesetine prasme nėra skatinamas. Per didelis skolinto kapitalo naudojimas įmonės bendroje kapitalo struktūroje ekonomine prasme gali būti prilygintas eksternalijai, kadangi kuo didesnis skolinto kapitalo naudojimo laipsnis, tuo didesnę finansinę riziką yra linkęs prisiimti verslas, taip pat verslo nesėkmės atveju atsiranda grėsmė, kad neigiami su nemokumu susiję padariniai išplis rinkoje ir paveiks didesnę rinkos dalyvių ratą. Nors ekonomikos teorijoje pripažįstama, kad kapitalo struktūra nėra niekaip susijusi su įmonės verslo sėkme *per se*²⁰⁶, tačiau taip pat pripažįstama, kad įmonės kapitalo struktūra yra labai svarbus veiksnys siekiant finansinio stabilumo, ypač tada, kai verslas susiduria su finansiniais sunkumais – tinkama įmonės kapitalo struktūra negali apsaugoti nuo finansų krizės, tačiau gali padėti stabdyti finansinių krizių plitimą ir sumažinti finansinių krizių padarinius²⁰⁷, o kartu ir padidinti finansinį stabilumą. Kredito įstaigų veiklos reguliavimo atveju, kredito įstaigos naudojamo kapitalo struktūra yra labai svarbus veiksnys siekiant finansinio stabilumo – kredito įstaigų naudojamo kapitalo struktūros reguliavimas yra svarbus kredito įstaigų veiklos reguliavimo uždavinys²⁰⁸. Su skolinto kapitalo naudojimu susijusios eksternalijos taip pat gali būti ištaisytos naudojant Pigouviano mokestį – tinkamai apmokestinus kredito įstaigų bendrą kapitalo struktūrą, galima priversti kredito įstaigas prisiimti papildomus skolinto kapitalo naudojimo kaštus ir tokiu būdu sumažinti dėl skolinto kapitalo naudojimo kylančią sistemine riziką iki įstatymų leidėjui priimtino rizikos laipsnio.

TBTF ir skolinto kapitalo naudojimo sukeltą eksternalijas siūloma reguliuoti specialiais reguliaciniais mokesčiais, nukreiptais į kredito įstaigų veikloje naudojamo kapitalo struktūros apmokestinimą²⁰⁹. Tokie mokesčiai apibendrintai vadinami finansų sektoriaus įnašais

²⁰⁵ Pvz. žr. LANGEDIJK, S.; NICODEME, G.; PAGANO, A.; ir ROSSI, A. Debt Bias in Corporate Taxation and the Costs of Banking Crises in the EU [interaktyvus]. Taxation papers, working paper N. 50-2014 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą:

<http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/taxation/gen_info/economic_analysis/tax_papers/taxation_paper_50.pdf>.

²⁰⁶ DEVEREUX, M. P. New Bank Taxes: Why and What Will Be the Effects? In *Taxation and Regulation of the Financial Sector* [interaktyvus]. Edited by Ruud de Mooij and Gaëtan Nicodème, MIT Press, 2014. p. 25–54 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.jstor.org/stable/j.ctt1287j27.5>>.

²⁰⁷ LANGEDIJK, S.; NICODEME, G.; PAGANO, A.; ir ROSSI, A. *Debt Bias in Corporate Taxation and the Costs of Banking Crises in the EU* [interaktyvus]. Taxation papers, working paper N. 50-2014 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą:

<http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/taxation/gen_info/economic_analysis/tax_papers/taxation_paper_50.pdf>.

²⁰⁸ Ten pat.

²⁰⁹ CLAESSENS, S.; KEEN, M.; ir PAZARBASIOGLU, C. *Financial Sector Taxation: The IMF's Report to the G-20 and Background Material* [interaktyvus]. Washington, DC: IMF, September, 2010 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.imf.org/external/np/seminars/eng/2010/paris/pdf/090110.pdf>>.

(angl. *finacial sector contribution*, sutrumpinimas – FSC). Įstatymų leidėjas turėtų įvertinti kredito įstaigų naudojamo kapitalo struktūrą ir nustatyti pageidaujamą kredito įstaigų veikloje naudojamo kapitalo struktūros modelį. Kredito įstaigas, kurių veikloje naudojama kapitalo struktūra neatitinka pageidaujamo kapitalo naudojimo modelio, siūloma apmokestinti reguliaciniu mokesčiu, kurio dydis priklausytų nuo skolinto ir nuosavo kapitalo santykio, skolinių įsipareigojimų dydžio, taip pat nuo kitų kredito įstaigų veikloje naudojamo kapitalo charakteristikų, kurias įstatymų leidėjas pripažįsta svarbiomis ir turinčiomis įtaką finansų sektoriaus stabilumui.

Tarptautinis Valiutos Fondas pateikė FSC mokesčio projekto pasiūlymą, kuriame siūloma apmokestinti visas kredito įstaigas priklausomai nuo kredito įstaigų veikloje naudojamo kapitalo struktūros, į mokesčio bazę neišskaičiuojant 1 lygio banko kapitalo ir apdraustų kredito įstaigų įsipareigojimų²¹⁰. Panašus kredito įstaigų veiklos reguliavimui taikytinas finansinės atsakomybės mokestis (angl. *Financial Responsibility Fee*), buvo pasiūlytas ir JAV, kur taip pat buvo siūloma tam tikro dydžio mokesčiu apmokestinti visas finansų įstaigas, kurių kapitalas viršija nustatytą dydį (50 milijardų JAV dolerių). Į mokestinę bazę nebūtų įskaičiuojami apdrausti indėliai ir 1 lygio bankų kapitalas.²¹¹

Vienas iš geriausių FCS reguliacinio mokesčio taikymo praktikoje pavyzdžių, yra Jungtinės Karalystės bankų rinkliava (angl. *UK the bank levy*), kuri faktiškai taikoma nuo 2011 m. mokestinių metų²¹². Jungtinės Karalystės bankų rinkliava yra reguliacinio pobūdžio mokestis – vienas iš pagrindinių mokesčio nustatymo motyvų buvo būtent kredito įstaigų veiklos reguliavimo standartų pagerinimas ir finansavimo rizikos mažinimas bei finansinio stabilumo užtikrinimas²¹³. Bankų rinkliavą reglamentuoja 2011 m. Finansų akto priedas Nr. 19 (toliau –

²¹⁰ Ten pat.

²¹¹ THE WHITE HOUSE. *Financial Crisis Responsibility Fee* [interaktyvus]. 14 January 2010 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą:

<https://www.whitehouse.gov/sites/default/files/financial_responsibility_fee_fact_sheet.pdf>; PAGE, R. T. *Foolish Revenge or Shrewd Regulation? Financial-Industry Tax Law Reforms Proposed in the Wake of the Financial Crisis*. *Tulane Law Review*, Vol. 85, No. 191, 12 December 2010, p. 191–214.

²¹² Finance Act 2011 (c. 11). *THE BANK LEVY* [interaktyvus]. Section 73, 307 p. [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2011/11/schedule/19>.

²¹³ HM TREASURY. *Bank levy: a consultation* [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/81257/consult_bank_levy_condoc.pdf>; HM TREASURY. *Speech by the Financial Secretary to the Treasury, Mark Hoban MP, at the British Banker's Association Annual Industry Dinner, Mansion House* [interaktyvus]. 12 July 2010 Prieiga per internetą: <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/+http://www.hm-treasury.gov.uk/press_24_10.htm>.

Priedas Nr. 19)²¹⁴, kuriame yra įtvirtintos pagrindinės Bankų rinkliavos taisyklės. Vadovaujantis Priedo Nr. 19 3 skyriaus nuostatomis, yra nustatytas itin platus bankų rinkliavos subjektų ratas, iš esmės apimantis visus subjektus, faktiškai vykdančius bankinę veiklą Jungtinėje Karalystėje (tiek Jungtinės Karalystės, tiek užsienio bankai, jų grupės, dukterinės, motininės kompanijos, reikšmingos nebankinės grupės ir kt.). Rinkliavos objektas – bankinę veiklą vykdančių finansų įstaigų kapitalo struktūra. Mokesčio bazė priklauso nuo bendros kapitalo vertės ir kapitalo struktūros. Vadovaujantis Priedo Nr. 19 2 skyriaus 6 dalimi, Bankų rinkliavą turi mokėti tik tie subjektai, kurių bendra kapitalo struktūros vertė (įskaitant skolinto ir nuosavo kapitalo vertę) viršija 20 milijardų svarų. Rinkliava netaikoma tam turtui ir įsipareigojimams, kurie yra laikytini saugūs (Priedo Nr. 19, 4 dalies 29 paragrafas), t. y. apdrausti indėliai, 1 lygio banko kapitalas, vyriausybės obligacijos ir kt. Mokesčio dydis siekė 0,075 proc. iki 2011 m. gruodžio mėnesio²¹⁵ vėliau didėjo ir šiuo metu siekia 0,21 proc.²¹⁶ 0.088 proc.

Reguliacine prasme Jungtinės Karalystės bankų rinkliava atitinka Pigouviano mokestį, kadangi reguliaciniais tikslais yra apmokestintas įstatymų leidėjo nustatyto dydžio finansų įstaigų kapitalas (kapitalas, viršijantis 20 milijardų svarų). Ši riba, įstatymų leidėjo nuomone, laikytina pakankamai reikšminga finansų įstaigos dydžio prasme, kadangi tokį kapitalą valdančių įstaiga gali turėti reikšmingą įtaką visam finansų sektoriui ir dėl to naudotis tam tikromis lengvatomis, susijusiomis su preziumuojama kredito įstaigos sistemine svarba. Reguliacinio pobūdžio rinkliavos dydis yra susietas ne tik su užimamos rinkos dalies dydžiu, tačiau ir su naudojamu kapitalo struktūra – saugus, 1 lygio bankų kapitalas, taip pat apdrausti įsipareigojimais indėlininkams, bankų valdomos vyriausybės obligacijos, yra laikomi saugiais kredito įstaigų įsipareigojimais ir neapmokestinami. Tokiu būdu kredito įstaigos yra skatinamos savo veikloje naudoti mažiau rizikingesnio kapitalo. Kredito įstaigos yra skatinamos savo kapitalo struktūroje didinti 1 lygio kapitalo ir saugių įsipareigojimų apimtį ir mažinti kitų kapitalo rūšių, įskaitant ir skolinto kapitalo, naudojimą. Panašūs reguliaciniai mokesčiai 2011-2012 m. buvo įvesti

²¹⁴ Finance Act 2011 (c. 11). *THE BANK LEVY* [interaktyvus]. Section 73, 307 p. [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2011/11/schedule/19>>.

²¹⁵ Europos Sąjungos Komisija. *TAX CONTRIBUTION OF THE FINANCIAL SECTOR* [interaktyvus]. p. 9 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.].

<http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/taxation/other_taxes/financial_sector/fact_sheet/tax-contribution-fin-sector.pdf>.

²¹⁶ HM Revenue & Customs. *Bank Levy: rate change* [interaktyvus]. Tax Information and Impact Notes, 18 March 2015 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.gov.uk/government/publications/bank-levy-rate-change>>.

daugumoje Europos Sąjungos valstybių narių – Belgijoje, Austrijoje, Prancūzijoje, Vokietijoje, Graikijoje, Latvijoje, Portugalijoje ir kt²¹⁷.

Su kredito įstaigų veikloje naudojamo kapitalo struktūra susijusioms eksternalijoms koreguoti kaip alternatyva specialioms bankų rinkliavoms reguliaciniais tikslais gali būti naudojamos ir įvairios pelno mokesčio taisyklių, reglamentuojančių leidžiamus atskaitymus, modifikacijos, nustatančios specifines atleidimo nuo apmokestinimo pelno mokesčiu taisykles, skolinto ir nuosavo kapitalo naudojimui. Leidžiamus atskaitymus nustatančios reguliacinio pobūdžio taisyklės dar kitaip vadinamos ACE (*angl. allowance for corporate equity*). Pati paprasčiausia ACE forma leidžia įmonėms iš pelno mokesčio bazės atskaityti nerizikingo kapitalo naudojimo kainą²¹⁸. Nerizikingo kapitalo naudojimo kainą nustato įstatymų leidėjas, atsižvelgdamas į tai, kokio dydžio kaina yra mokama už kapitalo ir įsipareigojimų rūšis, laikytinas nerizikingomis, pavyzdžiui – vyriausybės obligacijų pajamingumą. Įstatymų leidėjas kredito įstaigų veikloje naudojamo kapitalo struktūrą gali reguliuoti nustatydamas skirtingas pelno mokesčio bazės nustatymo taisykles skolinto ir nuosavo kapitalo naudojimui – įstatymų leidėjas, gali sumažinti arba visiškai panaikinti galimybę kredito įstaigoms iš pelno mokesčio bazės atskaityti palūkanas, mokamas už tam tikrą rizikos laipsnį atitinkančius kredito įstaigos įsipareigojimus, ir tokiu būdu skatinti kredito įstaigas savo veikloje mažinti skolinto kapitalo naudojimo apimtį, taip pat įstatymų leidėjas, ACE pagalba, gali nustatyti galimybę iš pelno mokesčio bazės atskaityti tam tikrą nominalią nuosavo kapitalo naudojimo kainą, kas skatintų veikloje naudoti ne skolintą, o nuosavą kapitalą. Praktikoje specialios su skolinto ir nuosavo kapitalo naudojimu susijusios reguliacinės ACE nuostatos yra taikomos Italijoje (nuo 2011 m.) ir Belgijoje (nuo 2006 m.), kur yra nustatyta maksimali tam tikra leidžiamų atskaitymų riba tiek skolinto, tiek nuosavo kapitalo naudojimui – tiek Belgijoje, tiek Italijoje ši riba yra susieta su valstybių obligacijų pajamingumu²¹⁹. Brazilijoje ACE taisyklės yra nukreiptos į lengvatų nuosavo kapitalo naudojimui suteikimą ir leidžia iš pelno mokesčio atskaityti mokamus

²¹⁷ Europos Sąjungos Komisija. *TAX CONTRIBUTION OF THE FINANCIAL SECTOR* [interaktyvus]. p. 9 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]

²¹⁸ SHAVIRO, D. *The Financial Transactions Tax versus (?) the Financial Activities Tax* [interaktyvus]. NYU Law and Economics Research Paper No. 12-04, 1 March 2012 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=1989163>> or <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1989163>>.

²¹⁹ ZANGARI, E. *Addressing the debt bias: a comparison between the Belgian and the Italian ACE systems*.

dividendus²²⁰. Vis dėlto, nei Italijoje, nei Belgijoje, bei Brazilijoje ACE nuostatos nėra tiesiogiai nukreiptos į kredito įstaigų veiklos reguliavimą ir taikomos kaip bendrosios pelno mokesčio taisyklės, papildančios plonos kapitalizacijos taisyklės, kurios yra taikomos daugumoje ES valstybių narių. Kaip pažymi kredito įstaigų apmokestinimą tyrinėjantys mokslininkai, šiuo metu vis dar trūksta tikslios informacijos ir įrodymų dėl ACE taisyklių tinkamumo ir efektyvumo kredito įstaigų veiklos reguliavimui²²¹. Be to, labai svarbu pažymėti ir tai, kad pelno mokestis nėra reguliacinio pobūdžio mokestis ir pagrindinis jo tikslas yra fiskalinis. Reguliacinio pobūdžio ACE taisyklės pelno mokesčiui suteiktą reguliacinį pobūdį, o kartu ir sumažintų pelno mokesčio fiskalinį efektyvumą²²² ir faktines biudžetines pajamas iš pelno mokesčio²²³, ką labai gerai parodo Belgijos ir Italijos ACE pavyzdžiai, kai pradėjus taikyti ACE, pelno mokesčio pajamos reikšmingai mažėjo²²⁴.

Pigouviano korekcinių mokesčių naudojimas kredito įstaigų veiklos reguliavimui

Aukščiau atlikta konkrečių Pigouviano korekcinių mokesčių koncepcija pagrįstą kredito įstaigų veiklos reguliavimui skirtų mokesčių analizė leidžia daryti išvadą, kad Pigouviano reguliacinių mokesčių koncepcija pagrįsti tiksliniai reguliaciniai mokesčiai teoriniu požiūriu yra veiksminga reguliacinė priemonė, galinti ženkliai pagerinti kredito įstaigų veiklos reguliavimo kokybę ir užtikrinti tikslesnę reguliacinį poveikį ekonominiams reiškiniams, kuriuos yra sudėtinga reguliuoti tradicinėmis reguliacinėmis priemonėmis, tokiomis kaip imperatyvus draudimų ir leidimų reguliavimo metodas.

²²⁰ KLEMM, A. *Allowances for Corporate Equity in Practice* [interaktyvus]. [Washington, D.C.]: International Monetary Fund, WP/06/259, 1 November 2006 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2006/wp06259.pdf>>.

²²¹ DE MOOIJ, R. A.; ir DEVEREUX, M. P. *Alternative Systems of Business Tax in Europe. An applied analysis of ACE and CBIT Reforms* [interaktyvus]. Taxation papers [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/common/publications/studies/acecbt_study.pdf>.

²²² Ten pat.

²²³ OECD. Tax Policy Studies. *Fundamental Reform of Corporate Income Tax* [interaktyvus]. No. 16, p. 137 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://books.google.lt/books?id=3NXVAgAAQBAJ&pg=PA130&lpg=PA130&dq=brazilian+ace+revenue+fall&source=bl&ots=ZDWOwXKpIm&sig=1t7LIWOF-Wp6n6o81d8zm3549gY&hl=en&sa=X&ved=0CC8Q6AEwA2oVChMI17zt99PkyAIVxBAsCh1k2AG7#v=onepage&q=brazilian%20ace%20revenue%20fall&f=false>>.

²²⁴ KLEMM, A. *Allowances for Corporate Equity in Practice* [interaktyvus]. [Washington, D.C.]: International Monetary Fund, WP/06/259, 1 November 2006 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2006/wp06259.pdf>>.

Pigouviano reguliacinių mokesčių koncepcija pagrįsti reguliaciniai mokesčiai gali būti naudojami ne tik plataus masto kredito įstaigų veiklos sukeliams eksternalijoms, tokioms kaip bendra kredito įstaigų sukeliama sisteminė rizika, reguliuoti, bet ir nukreiptos į siauresnio pobūdžio specifines rizikos rūšis, minimas Bazelis III taisyklėse, tokias kaip valiutos kurso svyravimo rizika, kreditų koncentracijos rizika, kontrahento rizika, rinkos rizika ir pan. Reguliaciniu tikslu pirmiausia būtina identifikuoti konkrečią riziką bei ją sukeliančią veiklą ir atitinkamai ją apmokestinti, mokesčio dydį siejant su apmokestinamos veiklos sukeliama neigiamų pasekmių (eksternalijos) kaina. Teoriniu požiūriu, gali būti apmokestinta bet kuri su kredito įstaigų veikla susijusi rizikos rūšis, bet šiuo atveju būtina atsižvelgti ir vadovautis pagrindiniais kredito įstaigų veiklos reguliacinio apmokestinimo principais.

Iš aptartų pagrindinių kredito įstaigų veiklos reguliacinio apmokestinimo koncepcijų, kaip perspektyviausia ir geriausiai pritaikoma praktikoje vertintina sisteminės rizikos, susijusios su kredito įstaigų bendra kapitalo struktūra, apmokestinimo koncepcija, kadangi į kredito įstaigų bendrą kapitalo struktūrą nukreipti reguliaciniai mokesčiai leidžia įstatymų leidėjui efektyviai sumažinti arba eliminuoti TBTF ir perteklinio skolinimosi eksternalijų įtaką kredito įstaigų veiklai, o kartu ir finansų sektoriaus sisteminei rizikai, taip pat suteikia įstatymų leidėjui galimybę reguliuoti kredito įstaigų kapitalo struktūrą ir su kapitalo struktūra susijusią finansų sektoriaus sisteminę riziką iki įstatymų leidėjui priimtino rizikos laipsnio. Kredito bendros kapitalo struktūros apmokestinimo koncepcija ir ja pagrįsti reguliaciniai mokesčiai pasižymi platesniu ir universalesniu reguliaciniu poveikiu negu tik į kredito įstaigų likvidumą nukreipti reguliaciniai mokesčiai. Kredito įstaigų bendros kapitalo struktūros apmokestinimo koncepcija santykinai daug lengviau pritaikoma praktikoje, ją lyginant su bendros kredito įstaigų veiklos sukeliama sisteminės rizikos apmokestinimo koncepcija, kadangi įstatymų leidėjas apmokestinimo sąlygas gali susieti su įstatymų leidėjo nustatytais (pageidaujama) kredito įstaigų kapitalo struktūros rodikliais, kurie šiuo atveju laikytini objektyvesniu ir lengviau patikrinamu apmokestinimo kriterijumi, negu SES, CoVar ir CDS rizikos mokesčio bazės nustatymo metodikos, kurių apskaičiavimu yra pagrįsta bendros kredito įstaigų veiklos sukeliama sisteminės rizikos apmokestinimo koncepcija. Dėl aukščiau nurodytų priežasčių sisteminės rizikos, susijusios su kredito įstaigų bendra kapitalo struktūra, apmokestinimo koncepcija pagrįstos bankų rinkliavos, nukreiptos į kredito įstaigų veikloje naudojamo kapitalo struktūros naudojimo reguliavimą, yra plačiai taikomos praktikoje.

Apibendrinus aukščiau aptartas kredito įstaigų veiklos reguliavimo mokesčių teisės normomis iniciatyvas, pagrįstas Pigouviano reguliacinių mokesčių koncepcijos taikymu, konstatuotina, kad Pigouviano reguliacinių mokesčių koncepcija pagrįsti reguliaciniai mokesčiai gali būti veiksminga kredito įstaigų veiklos reguliavimo priemonė tiek teoriniu, tiek praktiniu požiūriu.

Tobino-Keinso reguliacinio finansinių sandorių mokesčio koncepcija

Kredito įstaigų veiklos reguliavimo mokesčių teisės normomis idėja dažnai grindžiama ir Tobino-Keinso sukurta reguliacinio finansinių sandorių mokesčio koncepcija. Reguliacinio finansinių sandorių mokesčio koncepcija itin populiari ir aktuali tapo būtent po 2007-2008 m. finansų krizės. Finansinių sandorių mokestis šiuo metu pristatomas kaip viena iš pagrindinių kredito įstaigų veiklos apmokestinimo alternatyvų, kuriai keliami tiek reguliaciniai, tiek ir fiskaliniai tikslai. Tam tikrą finansinių sandorių mokesčio pasiūlymą pateikė JAV²²⁵, Tarptautinis valiutos fondas²²⁶. Detaliausią ir moderniausią reguliacinio pobūdžio finansinių sandorių mokesčio, taikytino visos ES mastu, projektą parengė ir pristatė Europos Komisija²²⁷. Dalinius reguliacinio finansinių sandorių mokesčio modelius 2012-2013 m. realiai įgyvendino kai kurios ES valstybės narės. Atsižvelgiant į tai, kad finansinių sandorių mokestis yra laikytinas viena iš pagrindinių kredito įstaigų veiklos apmokestinimo reguliaciniais tikslais iniciatyvų, šiame darbe toliau bus pateikta detali Tobino-Keinso reguliacinio finansinių sandorių mokesčio koncepcijos ir ja pagrįstų pagrindinių finansinių sandorių mokesčio pasiūlymų analizė.

Finansinių sandorių mokesčio samprata ir atsiradimo istorija

Finansinių sandorių mokestis yra specialus mokestis, nukreiptas į specifinio objekto – finansinių sandorių – apmokestinimą. Finansinių sandorių mokestis gali būti taikomas bet kokio pobūdžio finansiniams sandoriams (plataus tipo finansinių sandorių mokesčiai) arba tik tam tikroms finansinių sandorių rūšims, tokioms kaip valiutos keitimo sandoriai, finansinių

²²⁵ PAGE, R. T. Foolish Revenge or Shrewd Regulation? Financial-Industry Tax Law Reforms Proposed in the Wake of the Financial Crisis. *Tulane Law Review*, Vol. 85, No. 191, 12 December 2010, p. 191–214.

²²⁶ INTERNATIONAL MONETARY FUND (IMF). A Fair and Substantial Contribution by the Financial Sector [interaktyvus]. G-20 Toronto Summit, Toronto, Canada, 27 June 2010 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.imf.org/external/ns/search.aspx>>.

²²⁷ Europos Sąjungos Komisija. 2013 m. vasario 14 d. Komisijos pasiūlymas Nr. KOM (2013) 71 dėl Tarybos direktyvos, kuria įgyvendinamas tvirtesnis bendradarbiavimas finansinių sandorių mokesčio srityje.

priemonių prekybos sandoriai ir kt. (tikslinio pobūdžio finansinių sandorių mokesčiai). Būtent specifinis mokesčio objektas leidžia išskirti finansinių sandorių mokestį iš kitų mokesčių.

Čia pažymėtina, kad finansinių sandorių mokestis nėra naujas mokestis ir kaip biudžetinių pajamų surinkimo priemonė buvo žinomas nuo seno. Įvairios finansinių sandorių mokesčio atmainos yra žinomos ir Europos šalyse pradėtos rinkti dar XVII a.²²⁸, pavyzdžiui, Didžiojoje Britanijoje finansinių transakcijų mokestis pradėtas rinkti dar 1694 m., ir žinomas kaip spaudo mokestis (*angl. stamp duty tax*). Ankstyvasis finansinių sandorių mokestis buvo renkamas kaip tam tikra valstybinė rinkliava už nuosavybės teisės perleidimo dokumentų valstybinį patvirtinimą ir mokesčio paskirtis buvo išimtinai fiskalinio pobūdžio.

Finansinių sandorių mokestis nėra vienintelis mokestis, kuris yra nukreiptas į finansinius sandorius. Kredito įstaigų pajamos, gautos iš finansinių sandorių, yra apmokestinamos pelno mokesčiu, todėl bet kokie siūlymai papildomai įvesti finansinių sandorių mokestį dažnai yra kritikuojami remiantis argumentu, kad pajamos iš finansinių sandorių ir taip jau yra apmokestinamos pelno mokesčiu, todėl finansinių sandorių mokestis sukurtų dvigubo pajamų apmokestinimo situaciją, taip pat finansiniai sandoriai nepagrįstai mokestine prasme būtų išskirti iš kitų kredito įstaigų vykdomos veiklos sričių. Kaip jau buvo minėta, tiek fiskaliniai valstybės interesai, tiek kredito įstaigų veiklos reguliaciniai tikslai leidžia išskirti kredito įstaigų veiklą iš kitų ūkinės veiklos sričių ir ją papildomai apmokestinti remiantis tiek fiskaliniais, tiek reguliaciniais valstybės interesais, todėl nei vienas iš aukščiau minėtų finansinių sandorių mokesčių pasiūlymus kritikuojančių argumentų nėra pagrįstas.

Pats finansinių sandorių mokestis, skirtingai nei Pigouviano tipo mokesčiai, *per se* nėra reguliacinio pobūdžio mokestis ir daugelyje valstybių finansinių sandorių mokestis buvo nustatytas išimtinai fiskaliniais tikslais. Fiskalinio tipo finansinių sandorių mokesčiams nėra keliami socialinių santykių reguliavimo tikslai, todėl tokie mokesčiai yra kuriami taip, kad kuo mažiau paveiktų apmokestinamus socialinius santykius. Fiskalinio tipo finansinių sandorių mokesčiams yra būdingi santykinai maži mokesčių tarifai (pvz. JAV akcijų pardavimo sandoriams taikomo mokesčio tarifas 2015 m. mokestiniais metais yra 0,00184 proc. arba 18,4

²²⁸ DAGNALL, H. *Creating a Good Impression: Three Hundred Years of The Stamp Office and Stamp duties*. London: HMSO, 1994, p. 100.

JAV dolerio nuo 1000000 JAV dolerių vertės sandorių)²²⁹. Įvairūs fiskalinio tipo finansinių sandorių mokesčiai yra renkami Hong Konge (0,2 proc. nuo sandorio vertės)²³⁰, Singapūre (0,02 proc. nuo sandorio vertės), Šveicarijoje, Indonezijoje, Vokietijoje, Brazilijoje, iki 2008 m. fiskalinio pobūdžio finansinių sandorių mokestis buvo renkamas Prancūzijoje ir kt.²³¹²³²

Reguliacinio finansinių sandorių mokesčio koncepcija

Reguliacinio tipo finansinių sandorių mokesčio koncepcija yra visiškai nauja ir jos atsiradimas yra siejamas su garsių JAV ekonomistų, Nobelio premijos laureatų J. M. Keinsio ir J. Tobino darbais siekiant užkirsti kelią spekuliacinio pobūdžio prekybai finansinėmis priemonėmis. Dėl šios priežasties reguliaciniai finansinių sandorių mokesčiai kartais vadinami Tobino arba Tobino-Keinsio reguliaciniais mokesčiais.

Tobino-Keinsio reguliacinio mokesčio koncepcija yra pagrįsta JAV ekonomisto Keinsio dar 1936 m. pateiktomis įžvalgomis dėl galimybės riboti spekuliacinio pobūdžio finansinius sandorius pasinaudojant mokesčių teisės normų reguliaciniu poveikiu. Keinsas savo garsiojoje knygoje „Bendroji užimtumo, palūkanų ir pinigų teorija“²³³ spekuliacinius finansinius sandorius apibūdino kaip veiklą, darančią didelę žalą realiajai ekonomikai. Masinė JAV akcijų biržų griūtis buvo viena iš 1929 m. finansinės krizės pasekmių. Keinsas, tyrinėdamas JAV akcijų biržų griūtį, JAV akcijų biržas lygino su Didžiosios Britanijos akcijų birža, kuri nepatyrė tokių didelių nuostolių, lyginant su JAV akcijų biržos nuostoliais. Keinsas padarė išvadą, kad Didžiosios Britanijos akcijų biržos nukentėjo mažiau dėl to, kad Didžiojoje Britanijoje dominavo ne spekuliacinio pobūdžio, bet konservatyvusis investavimas, pagrįstas ne spekuliaciniu pelno siekimu iš laikinų akcijų kainų svyravimų, bet tokių pajamų, kaip dividendai, siekimu. Keinsio

²²⁹ U.S. Securities and Exchange Commission. Press Release. *Fee Rate Advisory #3 for Fiscal Year 2015* [interaktyvus]. Washington D.C., 15 January, 2015 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.sec.gov/news/pressrelease/2015-8.html>>.

²³⁰ Hong Kong Exchanges and Clearing Limited, or HKEX. *Transaction Costs* [interaktyvus]. 05/10/2015 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.hkex.com.hk/eng/market/sec_tradinfo/trancost.htm>.

²³¹ MATHESON, T. *Taxing Financial Transactions: Issues and Evidence* [interaktyvus]. International Monetary Fund Working Paper Nr. WP/11/54, 2011 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2011/wp1154.pdf>>.

²³² WROBEL, M. FINANCIAL TRANSACTIONS TAXES: THE INTERNATIONAL EXPERIENCE AND THE LESSONS FOR CANADA [interaktyvus]. Background Paper BP-419E, June 1996, [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.parl.gc.ca/Content/LOP/researchpublications/bp419-e.htm>>.

²³³ KEYNES, J. M. *The General Theory of Employment, Interest and Money* [interaktyvus]. New York: Harcourt, Brace, 1936 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://cas.umkc.edu/economics/people/facultypages/kregel/courses/econ645/winter2011/generaltheory.pdf>>.

nuomone, viena iš priežasčių, kuri neleido didžiojoje Britanijoje įsigalėti spekuliaciniam investavimui, buvo pakankamai aukšti sandorių sudarymo kaštai, ypač aukšti mokesčiai, mokami brokeriams bei didelis finansinių sandorių mokestis, mokamas valstybei²³⁴.

Spekuliacinį investavimą Keinsas apibūdino kaip jokio ekonominio turinio neturinčią veiklą, kurios esmę sudaro rinkos nuotaikų prognozavimas ir spėliojimas. Realusis investavimas, anot Keinso, yra pagrįstas ne rinkos nuotaikų prognozavimu, bet realių ekonomikos rodiklių vertinimu, siekiant iš anksto apskaičiuoti tam tikros veiklos duodamų pajamų srautų vertę ateityje²³⁵. Spekuliacinis investavimas dėl investicinių sprendimų nepagrįstumo jokiais loginiais-ekonominiais principais dar kartais vadinamas grožio konkursu (*angl. beauty contest*)²³⁶ – sprendimai sudaryti tam tikrą sandorį priimami vadovaujantis tokiais pat neobjektyviais kriterijais, kaip ir sprendimai, priimami grožio konkursuose.

Kaip Keinsas nurodė dar 1936 m., kuo labiau tobulėja investiciniai rinkos instrumentai ir investavimo galimybės, tuo labiau auga spekuliacinio mastas ir spekuliacinio sukeliama rizika²³⁷. Tol, kol spekuliacinė veikla yra nežymi, ji nekelia rimtų problemų realiai ekonomikai, tačiau didėjant spekuliacinės veiklos mastams, auga ir jos daroma neigiama įtaka rinkai. Neigiamą spekuliacinio įtaką realiam investavimui ir realiajai ekonomikai labai gerai atskleidžia Keinso pateiktas spekuliacinės veiklos ir investavimo veiklos palyginimas su burbulais upės tėkmėje. „Spekuliacinė veikla gali nedaryti jokios žalos stabiliai investicinei veiklai, kaip ir burbulai nedaro jokios žalos stabiliai upės tėkmei, tačiau spekuliacinė veikla gali tapti problema tada, kai pati investicinė veikla tampa burbulu spekuliacinės veiklos sūkurėje.“ Kaip nurodė Keinsas, kai kapitalo vystymasis valstybėje tampa lošimų subproduktu, tai nėra teisinga situacija. Tai nebegali būti pateisinama *laissez-faire* doktrina, kadangi spekuliacinis neturi nieko bendra su tikra ekonomika ir visuomenei naudinga ekonomine veikla²³⁸. Keinsas spekuliacijas finansinėmis priemonėmis prilygino lošimams kazino ir nurodė, kad spekuliacinis turi būti toks pats brangus ir neprieinamas kaip ir lošimas kazino. Tuo tikslu siūlytina įvesti valstybinį

²³⁴ Ten pat, p. 104.

²³⁵ Ten pat, p. 101.

²³⁶ LANTERI, A.; ir CARABELLI, A. Beauty contested: How much of Keynes' remains in behavioural economics' beauty contests? *The European Journal of the History of Economic Thought*, 18(2), 2011, p. 269–285.

²³⁷ KEYNES, J. M. *The General Theory of Employment, Interest and Money* [interaktyvus]. New York: Harcourt, Brace. 1936 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://cas.umkc.edu/economics/people/facultypages/kregel/courses/econ645/winter2011/generaltheory.pdf>>.

²³⁸ Ten pat, p. 159–60

finansinių sandorių mokestį visiems finansiniams sandoriams su tikslu juos pabranginti ir užkirsti kelią spekuliacijai bei paskatinti realųjį investavimą²³⁹.

Reguliacinio pobūdžio finansinių sandorių mokesčio, kaip rinkos reguliavimo priemonės, koncepciją pirmą suformulavo ir konkretų mokesčio modelį 1978 m. finansų krizės metu pirmą kartą pristatė žymus JAV ekonomistas, Nobelio premijos laureatas James Tobin (Tobinas)²⁴⁰. Tobinas pasiūlė įvesti specialų valiutos keitimo sandorių mokestį, dar kitaip vadinamą Tobino mokesčiu, kurio paskirtis būtų riboti spekuliacinio pobūdžio valiutines operacijas, su tikslu apsaugoti nacionalinius valstybių interesus nuo vis labiau didėjančio finansų sektoriaus neigiamo poveikio realiajai ekonomikai.

Tobinas 1978 m. nurodė pagrindinius reguliacinio mokesčio elementus ir paaiškino mokesčio veikimo principą. Tobino pasiūlyto mokesčio objektas yra visi bet kokio pobūdžio finansiniai užsienio valiutos keitimo sandoriai. Tobino pasiūlytas finansinių sandorių mokestis turėtų apimti visus su užsienio valiutos keitimu susijusius sandorius, įskaitant ir užsienio prekių ir paslaugų pirkimą nacionaline valiuta tam, kad būtų išvengta paslėptų (užmaskuotų) valiutos keitimo sandorių. Tobino pasiūlyto finansinių sandorių mokesčio bazė turėtų būti finansinio valiutos keitimo sandorio vertė (valiutos rinkos kaina). Mokesčio dydis turėtų būti išreikštas proporcinge verte nuo apmokestinamojo sandorio rinkos vertės. Tobinas savo pasiūlyme nenurodė konkretaus mokesčio dydžio (tarifo), tačiau nurodė, kad mokesčio dydis turėtų būti pakankamas, tam kad atgrasytų nuo trumpalaikių valiutinių spekuliacijų ir pakankamai mažas, kad nedarytų poveikio ilgalaikėms investicijoms. Kaip pavyzdį Tobinas pateikė 1 proc. dydžio mokesčio tarifą valiutos keitimo sandoriams. Kaip nurodė Tobinas, pavyzdžiui, nustačius 1 proc. dydžio mokestį valiutos keitimo sandoriams, tokie sandoriai ekonomiškai būtų pateisinami tik tada, jeigu jie garantuotų 2 proc. didesnes pajamas, negu galimos alternatyvios investicijos į nacionalinę rinką. Tokio mokesčio įtaka būtų nežymi nuolatinio pobūdžio ilgalaikėms investicijoms, kadangi ilgalaikės investicijos yra susijusios su daug didesniu pajamingumu, todėl 1 proc. dydžio mokesčio tarifas neturėtų turėti poveikio ilgalaikiam investavimui ir realiajai ekonomikai. Nuolatinio pobūdžio ilgalaikės investicijos nelaikytinos keliančiomis grėsmę nacionalinei

²³⁹ Ten pat.

²⁴⁰ TOBIN, J. *A Proposal for International Monetary Reform* [interaktyvus]. Eastern Economic Journal, Eastern Economic Association, Vol. 4(3-4), Jul/Oct. 1978. p. 153–159 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://college.holycross.edu/ej/Volume4/V4N3_4P153_159.pdf>.

ekonomikai ir jos nėra valiutos spekuliacijų objektas²⁴¹. Mokestį turėtų mokėti visi subjektai, sudarantys valiutos pirkimo (keitimo) sandorius. Anot Tobino, toks mokestis būtų efektyvus, jeigu būtų koordinuojamas tarptautiniu mastu. Kiekviena valstybė turėtų administruoti tokį mokestį savo jurisdikcijoje, pavyzdžiui, Didžioji Britanija privalėtų užtikrinti visų valiutos keitimo sandorių apmokestinimą savo jurisdikcijoje, net tada, kai valiutos keitimo sandoriai nėra susiję su nacionaline valiuta. Kaip nurodė Tobinas, jo pasiūlytas mokestis veiktų kaip tam tikras inkaras, saugantis pasaulio ekonomiką nuo neprognozuojamų finansinių audrų. Valiutos keitimo sandorių apmokestinimas Tobino nuomone, gali būti prilyginamas saujai smėlio gerai suteptuose ratuose, su tikslu pristabdyti neigiamą finansinių sandorių poveikį realiajai ekonomikai²⁴².

Tobino pasiūlyta finansinių operacijų apmokestinimo reguliacinio pobūdžio mokesčių koncepcija yra pagrįsta iš esmės labai paprasta idėja – spekuliacinio pobūdžio finansinės operacijos, kurios nėra susijusios su realiosios ekonomikos procesais, turi būti eliminuotos iš rinkos pasinaudojant specialaus reguliacinio mokesčio pagalba. Mokestis turėtų padaryti trumpalaikes spekuliacinio pobūdžio valiutines operacijas ekonomiškai nepagrįstomis. Tobino pasiūlyta reguliacinio mokesčio koncepcija, anot Tobino, gali padėti išvengti ateities krizių, susijusių su spekuliacinių valiutinių operacijų įtaka realiai ekonomikai²⁴³. Tobinas nurodė, kad nacionalinės ekonomikos susiduria su vis didesniais sunkumais prisitaikydamos prie milžiniškų kapitalo užsienio valiuta srautų, kurie, nukreipti į konkrečią valstybę, išbalansuoja jos finansinę monetarinę politiką, o kartu ir sukelia neigiamus padarinius realiajai ekonomikai – sutrikdomas nacionalinės ekonomikos užimtumas, gamybos apimtys ir infliacijos rodikliai. Kaip nurodė Tobinas jau 1978 m., reali ekonomika nėra pajėgi keistis taip greitai, kaip juda finansiniai srautai – darbo jėga ir žaliavos juda daug lėčiau, negu juda finansiniai srautai, todėl staigus finansinių srautų judėjimas gali neigiamai paveikti realią ekonomiką ir iškreipti darbo jėgos bei žaliavų paklausos ir pasiūlos kreives. Šią problemą Tobinas pasiūlė spręsti sukūriant specialų reguliacinį mokestį visiems finansiniams sandoriams, susijusiems su valiutos keitimu.

Tobino aprašytas finansinio sandorio modelis yra išimtinai reguliacinio pobūdžio ir neturi nieko bendro su kokiais nors fiskaliniais tikslais – Tobinas savo pasiūlyme apskritai neanalizavo

²⁴¹ TOBIN, J. *A Proposal for International Monetary Reform* [interaktyvus]. Eastern Economic Journal, Eastern Economic Association, Vol. 4(3-4), Jul/Oct. 1978. p. 153–159 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://college.holycross.edu/ej/Volume4/V4N3_4P153_159.pdf>.

²⁴² Ten pat.

²⁴³ TOBIN, J. *A Proposal for International Monetary Reform* [interaktyvus]. Eastern Economic Journal, Eastern Economic Association, Vol. 4(3-4), Jul/Oct. 1978. p. 153–159 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://college.holycross.edu/ej/Volume4/V4N3_4P153_159.pdf>.

mokesčio galimo fiskalinio poveikio – didžiausią dėmesį Tobinas skyrė būtent mokesčio reguliaciniam pobūdžiui ir reguliacinio poveikio pagrindimui, todėl Tobino pasiūlytas valiutos sandorių mokestis yra laikytinas pirmuoju reguliacinio pobūdžio finansinių sandorių mokesčio pasiūlymu.

Tobino-Keinso ir Pigouviano reguliacinių mokesčių koncepcijų skirtumai

Analizuojant Tobino-Keinso tipo reguliacinio finansinių sandorio mokesčio pasiūlymus, pastebėtina, kad dažnai finansinių sandorių mokesčio reikalingumas klaidingai grindžiamas remiantis Pigou reguliacinių mokesčių koncepcija, teigiant, kad finansinių sandorių mokestis ir jam keliami spekuliacinio pobūdžio sandorių eliminavimo iš rinkos tikslai gali būti pagrįsti Pigou reguliacinių mokesčių teorija²⁴⁴. Tobino reguliacinio mokesčio koncepcija iš esmės skiriasi nuo Pigou reguliacinių mokesčių koncepcijos. Reguliacinis finansinių sandorių mokestis negali būti lyginamas su Pigouviano reguliaciniais mokesčiais, kadangi Tobino ir Pigou reguliacinių mokesčių koncepcijos yra pagrįstos iš esmės skirtingais poveikio reguliuojamiesiems teisiniams santykiams principais ir iš esmės skirtingais reguliaciniais tikslais.

Tobino reguliacinio finansinių sandorių mokesčio koncepcija iš esmės skiriasi nuo Pigou reguliacinių mokesčių koncepcijos, kadangi Tobino reguliacinis mokestis yra skirtas maksimaliai apriboti tam tikrą socialiai nepageidaujamą veiklą padarant ją ekonomiškai nenaudingą – Tobino tipo finansinių sandorių mokestis yra skirtas panaikinti bet kokias ekonomines iniciatyvas užsiimti socialiai nepageidautina ekonomine veikla. Priešingai nei Tobino reguliacinio mokesčio tikslas, Pigouviano reguliacinio mokesčio koncepcijos tikslas nėra socialiai nepageidautinos veiklos apribojimas – Pigouviano reguliacinio mokesčio tikslas yra perkelti socialiai nenaudingos ar nepageidautinos veiklos sukeltą eksternalijos (ekonominių nuostolių) kainą subjektams, kurie vykdo eksternalijas sukeliančią veiklą. Pigouviano reguliacinio mokesčio tikslas nėra susijęs su ekonominės iniciatyvos panaikinimu. Pigouviano mokestis tik perkelia veiklą vykdančiams subjektams tos veiklos sukeltą nuostolių kainą, taip priversdamas apmokestinamos veiklos dalyvius atsižvelgti į sukeltą nuostolius rinkai ir juos kompensuoti sumokant atitinkamo dydžio mokestį valstybės biudžetui. Pigouviano mokestis ištaiso rinkos paklausos ir pasiūlos disbalansą, susidarantį dėl to, kad apmokestinamą veiklą vykdančios

²⁴⁴ ŠRAMKO, F. *The impact of Securities Transaction Tax on market quality: Evidence from France and Italy* [interaktyvus]. *International Journal of Economic Sciences*, Vol. IV (3), 2015. p. 52–93 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.iises.net/international-journal-of-economic-sciences/publication-detail-277>>.

subjektai dėl objektyvių priežasčių neatsižvelgia (neįvertina) jų vykdomos veiklos sukeltamų neigiamų pasekmių tiesiogiai veikloje nedalyvaujantiems subjektams. Dėl šios priežasties Pigouviano mokesčiai dar kitaip vadinami korekciniais mokesčiais, kadangi jų tikslas ištaisyti rinkos eksternalijas.

Tobino mokesčio dydis nėra siejamas su apmokestinamos veiklos sukeliama ekonominiams nuostoliams ar eksternalijos neigiamu poveikiu rinkai. Tobino mokestis nėra skirtas ištaisyti socialiai nenaudingos ekonominės veiklos sukeltas neigiamas pasekmes rinkai – Tobino mokesčio tikslas yra maksimaliai apriboti socialiai nenaudingą ekonominę veiklą padarant ją ekonomiškai nenaudinga. Tobino reguliacinio mokesčio koncepcija pagrįsta socialiai nepageidautinos veiklos eliminavimu iš rinkos, kai tuo tarpu Pigouviano reguliacinių mokesčių koncepcija yra pagrįsta socialiai nenaudingos ekonominės veiklos neigiamų pasekmių ištaisymu perkeliant socialiai nenaudingos ekonominės veiklos sąnaudas tą veiklą vykdančioms subjektams. Lyginant Pigouviano ir Tobino mokesčių ribojamąjį reguliacinį poveikį, būtina pažymėti, kad Tobino tipo reguliaciniam mokesčiui yra būdingas daug stipresnis (intensyvesnis) ribojamasis pobūdis negu Pigouviano korekciniai mokesčiai. Tobino tipo finansinių sandorių mokestis, skirtas panaikinti ekonomines tam tikros veiklos iniciatyvas, apmokestinamą ekonominę veiklą apriboja maksimaliai – ribojamos apmokestinamosios ekonominės veiklos pajamos dažnai apmokestinamos 100 proc. ir didesniais realiaisiais mokesčio tarifais. Pigouviano mokestis reguliuojamą ekonominę veiklą apmokestina tik tiek, kiek tai yra būtina tos veiklos sukeliams ekonominiams nuostoliams kompensuoti.

Tobino reguliacinio tipo finansinių sandorių mokesčių panaudojimo sritis ir galimybės yra daug siauresnės, lyginant su Pigouviano tipo korekciniais mokesčiais panaudojimo galimybėmis. Pigouviano korekciniai mokesčiai gali būti naudojami iš esmės bet kokioje finansų įstaigų veiklos srityje ir gali būti pritaikyti reguliuoti konkrečios kredito įstaigų veiklos sukeltamų neigiamų pasekmių rinkai mastą. Pigouviano mokesčiai gali būti naudojami bet kokio tipo kredito įstaigų veiklos sukeltos rizikos reguliavimui. Tobino tipo reguliaciniai mokesčiai yra skirti reguliuoti tik spekuliacinio pobūdžio finansinę veiklą – finansinius sandorius, kurie yra sudaromi be konkrečių ekonominių motyvų siekiant greitos ekonominės naudos, pagrįstos ne su tam tikros finansinės priemonės duodamomis realiomis pajamomis, bet su tos finansinės priemonės kainos svyravimais, kurie dažniausiai būna nulemti rinkos dalyvių psichologinių nuotaikų ir neapibrėžtų lūkesčių kaita.

Pagrindiniai reguliacinio finansinių sandorių mokesčio poveikio principai

Tobino reguliacinis mokestis yra skirtas apskritai sustabdyti ekonomine prasme neigiamą arba nepageidaujamą veiklą, reguliacinio mokesčio pagalba padarant ją paprasčiausiai ekonomiškai nepateisinama. Tobino mokesčio objektas yra tam tikras finansinis sandoris, kurį įstatymų leidėjas apibūdina kaip socialiai nepageidaujamą arba žalingą rinkos atžvilgiu. Tobino mokesčio bazė yra finansinio sandorio rinkos vertė. Tobino mokesčio dydis yra nustatomas kaip tam tikra finansinio sandorio vertės proporcija. Tobino mokestis nėra siejamas su pelnu, gautu iš tam tikro finansinio sandorio – Tobino mokesčio dydis priklauso nuo sandorio vertės, nepriklausomai nuo iš sandorio gaunamo ekonominio pelno. Jeigu ekonominis pelnas, gaunamas iš sandorio, yra mažesnis nei mokestis, mokėtinas už tokio sandorio sudarymą, toks sandoris ekonomine prasme tampa nenaudingas ir nepatrauklus. Tai, kad sandoris dėl reguliacinio mokesčio poveikio tampa nuostolingas, neabejotinai turėtų sustabdyti bet kokias rinkos dalyvių ekonomines iniciatyvas sudaryti apmokestinamą sandorį, kadangi toks sandoris ne tik, kad neatneš jokio pelno, tačiau ekonomine prasme bus nuostolingas. Sandoris ekonomine prasme bus pateisinamas tik tada, kai ekonominis pelnas, gaunamas iš sandorio, viršys mokestį, mokėtiną už tokio sandorio sudarymą.

Įstatymų leidėjas, nustatydamas reguliacinio pobūdžio finansinių sandorių mokestį, dirbtinai padidina sandorio sudarymo kainą, kuri nepriklauso nuo paties sandorio pelningumo, todėl prievolė mokėti finansinių sandorių mokestį atsiranda nepriklausomai nuo to, ar finansinis sandoris yra pelningas, ar nepelningas. Dėl šios priežasties finansinių sandorių mokestis ypatingai apsunkina mažo pelningumo sandorių sudarymo galimybes – tais atvejais, kai iš finansinių sandorių pardavimo planuojamos pajamos yra santykinai mažos, o tai ypač būdinga trumpalaikiams finansiniams sandoriams, dėl finansinių sandorių mokesčio poveikio apmokestinamojo sandorio sudarymas tampa ekonomiškai nenaudingas²⁴⁵. Finansinių sandorių

²⁴⁵ Pavyzdžiui, esant 1 proc. dydžio finansinių sandorių mokesčiui, investuoti į tam tikros rūšies vertybinius popierius bus naudinga tik tuo atveju, jeigu vertybinių popierių vėlesnis pardavimas leis uždirbti ne mažesnę, nei 1 proc. dydžio pelną. Sandorio pelningumui siekiant 1 proc., efektyvus finansinio sandorio mokesčio tarifas pelno, gauto iš sandorio sudarymo atžvilgiu, bus 100 proc. Sandorio pelningumui nesiekiant 1 proc., efektyvus mokesčio tarifas viršys 100 proc. dydį (už sandorio sudarymą mokamas mokestis viršys iš sandorio sudarymo gautą pelną). Vadovaujantis Lafero dėsniumi, akivaizdu, kad kuo mažesnis bus tam tikro finansinio sandorio pelningumas, tuo didesnę reguliacinį ribojamojo pobūdžio efektą turės finansinių sandorių mokestis. Ir atvirkščiai, finansinių sandorių mokesčio reguliacinis poveikis palaipsniui mažės didėjant finansinių sandorių pelningumui, kadangi didėjant

mokesčiui yra būdingas sudėties efektas – reguliacinio pobūdžio finansinių sandorių mokestis nėra atskaitomas, todėl jis bus iš naujo mokėtinas pakartotinai kiekvieno vėlesnio finansinės priemonės perleidimo atveju. Dėl šios priežasties finansinių sandorių mokesčio reguliacinis poveikis taip pat tiesiogiai priklauso ir nuo to, kiek kartų yra perleidžiama tam tikra finansinė priemonė, todėl finansinio mokesčio reguliacinis poveikis stiprėja didėjant pakartotiniam sandorių skaičiui su apmokestinama finansine priemone.²⁴⁶

Atsižvelgiant į aukščiau nurodytus finansinių sandorių mokesčio poveikio principus (mokesčio dydžio nepriklausomumą nuo finansinio sandorio pelningumo ir mokesčio tarifo sudėties efektą), darytina išvada, kad didžiausią reguliacinį efektą finansinių sandorių mokestis turės mažo pelningumo didelio dažnio finansinėms operacijoms, tokioms kaip finansinių priemonių pirkimo-pardavimo sandoriai su atpirkimo teise (REPO), įvairūs pakartotiniai skolos vertybinių popierių perleidimo sandoriai, išvestinių finansinių priemonių kūrimo ir vėlesnio perleidimo sandoriai ir kt. Dėl šios priežasties reguliacinio finansinių sandorio mokesčio idėją palaikantys mokslininkai laikosi pozicijos, kad tokio tipo mokestis turėtų būti efektyvus kovojant su spekuliacinio pobūdžio pertekliniais finansinių priemonių sandoriais (*angl. excessive trading*), taip pat su vis labiau plintančiomis ir rinkos iškraipymus sukeliančiomis didelio dažnio automatizuotomis prekybos finansinėmis priemonėmis sistemomis (*angl. high frequency trading, HFT*), taip pat turėtų apsaugoti rinką nuo spekuliacinėmis operacijomis pagrįstų kainų burbulų formavimosi²⁴⁷.

sandorio pelningumui santykiškai mažėja efektyvus finansinių sandorių mokesčio tarifas ir atitinkamai mažėja ribojamojo pobūdžio mokesčio pobūdis.

²⁴⁶ Pavyzdžiui, esant jau minėtam 1 proc. dydžio mokesčio dydžiui, finansinį sandorį sudarant pirmą kartą, toks sandoris jį sudarantiems subjektams pabrangsta 1 proc., sandorį sudarant antrą kartą, sandoris pabrangsta papildomu 1 proc. nuo jo pradinės kainos, į kainą įskaitant ir anksčiau sumokėtą 1 proc. dydžio mokestį nuo pradinės kainos. Tokiu būdu kiekvienas pakartotinis sandoris su tam tikra finansine priemone kiekvieną kartą jį sudarantiems subjektams dėl mokesčio poveikio pabrangsta 1 proc. Pavyzdžiui, tą pačią finansinę priemonę perleidžiant pakartotinai 5 kartą, tam, kad jos penktasis perleidimas būtų ekonomiškai nenuostolingas, iš sandorio turėtų būti gautas bent 5,1 proc. (laikant, kad pradinė finansinės priemonės kaina buvo 1, tai šią finansinę priemonę perleidžiant penktą kartą, jos kaina dėl 1 proc. finansinių sandorių mokesčio poveikio padidės mažiausiai 5,1 proc.: $(1 * (1,01^5))$ dydžio pelnas, jį lyginant su pradine finansinės priemonės kaina).

²⁴⁷ Europos Sąjungos Komisija. Financial sector taxation [interaktyvus]. Taxation papers, working paper No. 25, 2010. First published as Staff Working Document SEC (2010)1166 2/12/2010 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/taxation/gen_info/economic_analysis/tax_papers/taxation_paper_25_en.pdf>.

Reguliacinis finansinių sandorių mokestis yra skirtas sumažinti rinkos kainų svyravimų dažnį (*angl. volatility*) bei pagerinti finansinių priemonių rinkos kokybę eliminuojant iš jos ekonomiškai nenaudingas perteklines finansines operacijas²⁴⁸.

Diskusija dėl reguliacinio pobūdžio finansinių sandorių mokesčio efektyvumo

Reguliacinio pobūdžio finansinių sandorių mokesčio tikslas yra apsaugoti finansinių sandorių rinką nuo ekonomiškai nenaudingos gandas ir būsimų rinkos nuotaikų spėliojimu pagrįstos spekuliacinio pobūdžio prekybos finansinėmis priemonėmis (*angl. noise trading*). Reguliacinio finansinių sandorių mokesčio idėją palaikantys mokslininkai laikosi pozicijos, kad tokio tipo mokestis gali efektyviai apriboti spekuliacinio pobūdžio finansinius sandorius ir tokiu būdu reikšmingai padidinti viso finansų sektoriaus stabilumą, kadangi eliminavus spekuliacinio pobūdžio sandorius sumažėtų grėsmė formotis kainų burbulams, be to, sumažėtų visuomenės nuostoliai, patiriami tokioms socialiai nenaudingoms ir brangioms iniciatyvoms, kaip tarp didžiausių investicinių kompanijų vykstantys informaciniai karai, betikslės investicijos į prekybai vertybiniais popieriais skirtą perteklinę infrastruktūrą (pavyzdžiui, didžiausių JAV investicinių firmų atliekamos investicijos į milijardus JAV dolerių kainuojančias šviesolaidinio interneto kabelių jungtis su tikslu užsitikrinti galimybę sudaryti sandorius keliomis milisekundėmis greičiau, nei tą gali padaryti konkuruojančios firmos²⁴⁹), neefektyvus visuomenės išteklių ir kapitalo naudojimas kuriant didelio dažnio prekybos algoritmus (*angl. high frequency trading, HFT*), nepagrįstas žmogiškųjų resursų naudojimas jokios naudos ekonomikai nesuteikiančiai veiklai vykdyti ir kt.²⁵⁰.

Būtinybė reguliuoti spekuliacinio pobūdžio trumpalaikius mažo pelningumo finansinius sandorius yra grindžiama idėja, jog tokia veikla yra socialiai nepageidautina. Nurodoma, kad

²⁴⁸ PALLEY, T. I. The Economic Case for the Tobin Tax [interaktyvus]. In Weaver (ed.), *Debating the Tobin Tax, New Rules for Global Finance*, Washington, DC, 2003 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.443.830&rep=rep1&type=pdf>>.

²⁴⁹ BAUMANN, N. Too Fast To Fail: Is High-Speed Trading the Next Wall Street Disaster? [interaktyvus]. Mother Jones, January/February 2013 Issue [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.motherjones.com/politics/2013/02/high-frequency-trading-danger-risk-wall-street>>.

²⁵⁰ Europos Sąjungos Komisija. Financial sector taxation [interaktyvus]. Taxation papers, working paper No. 25, 2010. First published as Staff Working Document SEC (2010)1166 2/12/2010 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/taxation/gen_info/economic_analysis/tax_papers/taxation_paper_25_en.pdf>.

spekuliacinio pobūdžio sandoriai gali iškreipti realią rinkos kainą, kadangi spekuliacijos pagrįstos tikėjimu, kad kaina kils, o tai reiškia, kad visi sandoriai bus sudaromi, tikintis kainų kilimo ir tokie sandoriai gali pastumti kainas nuo realaus kainų lygio²⁵¹. Be to, spekuliaciniai sandoriai sumažina nuosaikiųjų investuotojų galimybę gauti jų pastangas atitinkantį pelną – dėl to finansinių sandorių rinka duoda neatitinkančias socialinio optimumo pajamas²⁵². Finansinių sandorių mokestis, apribodamas tam tikro dažnumo ir mažo pelningumo sandorius gali apsaugoti nuo bandos efektu pagrįstų neracionalių finansinių priemonių rinkos kainų trumpalaikių, o kartu ir ilgalaikių svyravimų, galinčių neigiamai paveikti viso finansų sektoriaus stabilumą. Finansinių sandorių mokestis veikia kaip rinkos stabilizavimo priemonė, kadangi mokestis sumažina ekonomines iniciatyvas sudaryti trumpalaikius mažo pelningumo sandorius, todėl rinkoje padidėja ilgalaikio pobūdžio investicijų.

Tobino tipo finansinių sandorių reguliacinio mokesčio koncepcija, pagrįsta tam tikrus kriterijus atitinkančių finansinių priemonių sandorių eliminavimu iš rinkos, dažnai yra kritikuojama remiantis trimis pagrindinėmis argumentų grupėmis – argumentais dėl mokesčio ekonominio neefektyvumo, argumentais dėl mokesčio fiskalinio neefektyvumo ir argumentais, susijusiais su mokesčio realaus poveikio užtikrinimo problematika dėl galimo didelio mokesčio vengimo ir slėpimo masto.

Debatai, susiję su reguliacinio pobūdžio finansinių sandorių mokesčio ekonominio efektyvumo problemomis, remiasi ekonominiu mokesčio reguliacinio poveikio vertinimu. Visų pirma, kaip pažymi reguliacinio pobūdžio finansinių sandorių mokesčio kritikai, spekuliacinio pobūdžio sandorių reguliavimas yra ekonomiškai neefektyvus dėl jo galimų neigiamų padarinių tiek finansinių sandorių rinkai, tiek realiajai ekonomikai dėl to, kad įstatymų leidėjas nėra pajėgus iš anksto atskirti spekuliacinės veiklos nuo ne spekuliacinės veiklos²⁵³. Ne kiekvienas trumpalaikis ar mažo pelningumo sandoris yra susijęs su spekuliaciniais tikslais. Sandorio pelningumas gali būti mažas ir dėl natūralių priežasčių, tokių kaip žema palūkanų norma ar

²⁵¹ PALLEY, T. I. The Economic Case for the Tobin Tax [interaktyvus]. In Weaver (ed.), *Debating the Tobin Tax, New Rules for Global Finance*, Washington, DC, 2003 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.443.830&rep=rep1&type=pdf>>.

²⁵² Ten pat.

²⁵³ MATHESON, T. *Taxing Financial Transactions: Issues and Evidence* [interaktyvus]. International Monetary Fund Working Paper, No. WP/11/54, 2011 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.imf.org/external/pubs/cat/longres.aspx?sk=24702.0>; SHAVIRO, D. *The Financial Transactions Tax versus (?) the Financial Activities Tax* [interaktyvus]. NYU Law and Economics Research Paper No. 12-04, 1 March 2012 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=1989163>> or <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1989163>>.

didelė konkurencija rinkoje. Sandorių dažnumas taip pat nėra patikimas rodiklis, kuris gali išskirti spekuliacinio pobūdžio veiklą iš įprastinės investicinės veiklos – finansines priemones gali būti siekiama parduoti greičiau ne siekiant pasipelnyti, bet siekiant atkurti trūkstamą kapitalą arba padidinti kredito įstaigos aktyvų likvidumą. Dėl šios priežasties visų trumpalaikių mažo pelningumo sandorių eliminavimas iš rinkos neabejotinai paveiks ne tik spekuliacinio pobūdžio finansinių priemonių sandorius, bet ir normalią ne spekuliacinio pobūdžio prekybą finansinėmis priemonėmis. Be to, kaip teigia Tobino tipo reguliacinio mokesčio koncepciją kritikuojantys mokslininkai, spekuliacinė veikla leidžia greičiau subalansuoti rinkos paklausą ir pasiūlą, kadangi spekuliacinius sandorius sudarantys subjektai greičiau pastebi situacijas, kai rinkos kaina neatitinka realios situacijos ir sudarydami spekuliacinio pobūdžio sandorius ištaiso kainos neatitikimus²⁵⁴, todėl finansinių sandorių mokestis, eliminuodamas spekuliacinio pobūdžio sandorius, apsunks rinkos galimybes subalansuoti finansinių priemonių kainas.

Reguliacinio pobūdžio finansinių sandorių mokestį kritikuojantys mokslininkai taip pat pažymi, kad tokio tipo mokesčiai eliminuodami trumpalaikius mažo pelningumo sandorius iš rinkos sumažins kredito įstaigų veiklos efektyvumą, kadangi kredito įstaigos neteks iniciatyvos vykdyti mažo pelningumo prekybą vertybiniais popieriais.²⁵⁵ Finansinių sandorių mokestis taip pat sukurs kaskadinio tipo vidinių kaštų didėjimą kredito įstaigų tarpusavio finansiniams sandoriams, kas lems kredito įstaigų veiklos ekonominio efektyvumo mažėjimą ir finansinių paslaugų kainos didėjimą²⁵⁶, kas neabejotinai sumažins finansinių paslaugų paklausą. Kaip neigiamas finansinių sandorių mokesčio efektas dažnai nurodomas taupymo ir investavimo iniciatyvų mažėjimas, nepagrįstas finansinių priemonių laikymo skatinimas, investicijų ir kapitalo pabrangimas. Finansinių sandorių mokesčio oponentai taip pat teigia, kad reguliacinis finansinių sandorių mokestis nesprenžia problemų, susijusių su finansinių priemonių rinkos kainos ir realios vertės neatitikimais, investavimu neįvertinant realios investicinės rizikos,

²⁵⁴ HABERER, M. *Some Criticism of the Tobin Tax* [interaktyvus]. University of Konstanz Discussion Paper No. 03/01, January 2003 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=612983>>, <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.612983>> or <<http://core.ac.uk/download/files/153/6990036.pdf>>.

²⁵⁵ PRICEWATERHOUSECOOPERS LLP (PwC). *Financial transaction tax: The impacts and arguments* [interaktyvus]. A literature review. 21 November 2013 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <www.afme.eu/WorkArea/DownloadAsset.aspx?id=9989>.

²⁵⁶ MCCULLOCH, N.; ir PACILLO, G. *The Tobin Tax: A Review of the Evidence* [interaktyvus]. The Institute of Development Studies (IDS) RESEARCH REPORT 68, May 2011 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.ids.ac.uk/files/dmfile/rr68.pdf>>.

skolinto kapitalo pertekliniu naudojimu, valiutos verčių dirbtiniu skirtumu²⁵⁷. Finansinių sandorių mokesčio kritikai taip pat pabrėžia, kad empiriniai finansinių sandorių mokesčio poveikio tyrimų duomenys neleidžia vienareikšmiškai teigti, kad tokio mokesčio įvedimas ilguoju laikotarpiu gali stabilizuoti finansinių priemonių rinkas, taip pat nėra pakankamai įrodymų, kad trumpalaikė prekyba yra tiesiogiai susijusi su finansų krizių tikimybe²⁵⁸. Pažymima, kad finansiniai instrumentai, sukėlę finansų krizę net nepriklauso dažnai prekiaujamų instrumentų klasei²⁵⁹.

Čia pažymėtina ir tai, kad ypatingai daug diskusijų kyla dėl empirinių finansinių sandorių mokesčio reguliacinio poveikio tyrimų rezultatų vertinimo. Finansinių sandorių mokesčių tyrinėjantys mokslininkai visuotinai pripažįsta, kad iki šiol nėra neginčytinų finansinio sandorio mokesčio reguliacinį efektyvumą pagrindžiančių empirinių tyrimų rezultatų²⁶⁰. Įvairūs empiriniai finansinių sandorių mokesčio poveikio tyrimų rezultatai nelaidžia daryti vienareikšmiškų išvadų dėl esminio teigiamo mokesčio poveikio finansinių priemonių rinkos kainų svyravimų dažniui²⁶¹, taip pat neleidžia daryti vienareikšmiškos išvados dėl esminio finansinių sandorių mokesčio teigiamo poveikio rinkos kokybei, finansinių priemonių rinkos apimčiai ir likvidumui²⁶². Viena to priežasčių gali būti skirtingos tyrimų metodologijos, iš esmės skirtingi tiriamų finansinių sandorių mokesčių parametrai (pavyzdžiui, nepagrįstai lyginamas fiskalinio ir reguliacinio pobūdžio finansinių sandorių mokesčių reguliacinis poveikis rinkai²⁶³, neatsižvelgiama į tiriamų

²⁵⁷ SHAVIRO, D. *The Financial Transactions Tax versus (?) the Financial Activities Tax* [interaktyvus]. NYU Law and Economics Research Paper No. 12-04, 1 March 2012 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=1989163>> or <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1989163>>.

²⁵⁸ MCCULLOCH, N.; ir PACILLO, G. *The Tobin Tax: A Review of the Evidence* [interaktyvus]. The Institute of Development Studies (IDS) RESEARCH REPORT 68, May 2011 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.ids.ac.uk/files/dmfile/rr68.pdf>>.

²⁵⁹ PAGE, R. T. Foolish Revenge or Shrewd Regulation? Financial-Industry Tax Law Reforms Proposed in the Wake of the Financial Crisis. *Tulane Law Review*, Vol. 85, No. 191, 12 December 2010, p. 191–214.

²⁶⁰ PALLEY, T. I. *The Economic Case for the Tobin Tax* [interaktyvus]. In Weaver (ed.), *Debating the Tobin Tax, New Rules for Global Finance*, Washington, DC, 2003 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.443.830&rep=rep1&type=pdf>>.

²⁶¹ SCHAFER, D. *Fiscal and Economic Impacts of a Limited Financial Transaction Tax: Final Report* [interaktyvus]. Research Project Conducted on Behalf of the Parliamentary Group of the SPD, DIW Berlin: Politikberatung kompakt, DIW Berlin, German Institute for Economic Research, volume 96, number pbk96, April. [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.diw.de/documents/publikationen/73/diw_01.c.502746.de/diwkompakt_2015-096.pdf>.

²⁶² MATHESON T. Taxing Financial Transactions: Issues and Evidence [interaktyvus]. *International Monetary Fund Working Paper* Nr. WP/11/54, 2011, [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.imf.org/external/pubs/cat/longres.aspx?sk=24702.0>>.

²⁶³ BUCKLEY, R. P. Introducing a 0.05% financial transaction tax as an Instrument of global justice and market efficiency. *Asian Journal of International Law*, t. 4, 2014. p. 153–167.

rinkų specifiką²⁶⁴, bei aplinkybes, susijusias su skirtingu tiriamuoju laikotarpiu, galimu mokesčio vengimo mastu²⁶⁵ ir pan.) ir kt.

Visi aukščiau nurodyti finansinių sandorių mokesčių kritikuojantys argumentai yra susiję būtent su finansinių sandorių mokesčio reguliacinio poveikio fiskalinio efektyvumo vertinimu. Šiuo atveju pažymėtina, kad nei vienas iš aukščiau nurodytų argumentų, susijusių su mokesčio ekonominiu efektyvumu, neneigia mokesčio reguliacinio efektyvumo ir reguliacinio poveikio – priešingai, reguliacinį finansinių sandorių mokesčių kritikuojantys mokslininkai pripažįsta, kad finansinių sandorių mokestis neabejotinai turės didelę įtaką finansinių priemonių rinkai ir rinkos dalyvių elgsenai, kadangi finansinių sandorių mokestis apribos trumpalaikius mažo pelningumo finansinių priemonių sandorius – toks būtent ir yra pagrindinis reguliacinio finansinių priemonių sandorio tikslas. Finansinių sandorių mokestis, kaip kredito įstaigų veiklos reguliavimo priemonė, yra veiksmingas ir reguliaciniu požiūriu efektyvus reguliacinis instrumentas, leidžiantis įstatymų leidėjui efektyviai reguliuoti įstatymų leidėjo apibūdintus požymius atitinkančių finansinių sandorių skaičių ir apimtį. Kokia apimtimi ir koku intensyvumu turi būti reguliuojama finansinių priemonių rinka, kad jos reguliavimas ekonominiu požiūriu būtų efektyvus ir duotų pageidaujamą reguliacinį efektą (įskaitant ir minėtus diskusinius rinkos kainų svyravimo, likvidumo, rinkos apimtį ir ekonominės grąžos parametrus), atsakymą pateikti turi ne teisės, bet ekonomikos mokslas. Kaip jau buvo minėta šio darbo pradžioje, ekonominis reguliacinio mokesčio poveikio pagrindimas ir įvertinimas yra ne teisės, bet ekonomikos mokslo dalykas. Dėl šios priežasties finansinių sandorių mokesčio reguliacinio poveikio ekonominis efektyvumas šiame darbe atskirai toliau nebus analizuojamas.

Argumentai, susiję su reguliacinio pobūdžio finansinių sandorių mokesčio fiskalinio efektyvumo kritika, taip pat nevertintini kaip aktualūs, tiriant mokesčio reguliacinį efektyvumą. Čia pažymėtina, kad reguliacinio pobūdžio mokesčiui visų pirma yra keliami ne fiskaliniai, bet reguliaciniai tikslai – mokestis turi būti efektyvus veikiant reguliuojamųjų teisinių santykių

²⁶⁴ RUHL, T. R.; ir STEIN, M. *The impact of financial transaction taxes: Evidence from Italy* [interaktyvus]. Access Econ, ISSN 1545-2921. Economics Bulletin, Vol. 34, No. 1, 2014. p. 25–33 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.econbiz.de/Record/the-impact-of-financial-transaction-taxes-evidence-from-italy-r%C3%BChl-tobias/10010734308>>.

²⁶⁵ SCHAFER, D. *Fiscal and Economic Impacts of a Limited Financial Transaction Tax: Final Report* [interaktyvus]. Research Project Conducted on Behalf of the Parliamentary Group of the SPD, DIW Berlin: Politikberatung kompakt, DIW Berlin, German Institute for Economic Research, volume 96, number pbk96, April. [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.diw.de/documents/publikationen/73/diw_01.c.502746.de/diwkompakt_2015-096.pdf>.

dalyvių elgseną. Reguliacinio pobūdžio mokesčiui negali būti keliami aukšti fiskaliniai tikslai, kadangi, kaip jau buvo analizuota anksčiau, kuo stipresnio mokesčio reguliacinio poveikio yra siekiama, tuo silpnesnis bus mokesčio fiskalinis poveikis. Atsižvelgiant į tai, kad finansinių sandorių mokesčiui yra keliamas tam tikros rūšies sandorių ribojimo reguliacinis tikslas, darytina išvada, kad kuo efektyviau mokestis ribos tam tikros rūšies sandorius, tuo mažesnes pajamas toks mokestis leis surinkti. Finansinių sandorių mokesčio fiskalinis efektyvumas yra atvirkščiai proporcingas mokesčio reguliaciniam efektyvumui. Kuo didesnio mokesčio reguliacinio poveikio siekiama, tuo tikėtina bus mažesnis mokesčio fiskalinis efektyvumas²⁶⁶. Šiuo atveju įstatymų leidėjas, nustatydamas finansinių sandorių mokestį, visų pirma turi įvertinti, kokio tikslo yra siekiama tokio mokesčio įvedimu – reguliacinio ar fiskalinio. Jeigu siekiama fiskalinių tikslų, tai tokiu atveju finansinių sandorių mokestis turi būti kuriamas taip, kad sukeltų kuo mažiau apribojimų rinkai. Siekiant reguliacinio tikslo finansinių sandorių mokestis turi būti projektuojamas taip, kad jo reguliacinis poveikis atitiktų įstatymų leidėjo siekiamą poveikį. Jeigu siekiama spekuliacinio pobūdžio sandorių eliminavimo iš rinkos, tai negalima tikėtis iš apmokestinamųjų sandorių surinkti ženklias pajamų sumas. Dėl šios priežasties fiskalinio efektyvumo argumentas negali būti naudojamas grindžiant reguliacinio pobūdžio finansinių sandorių mokesčio įvedimo būtinybę ir *vice versa*.

Būtina pažymėti ir tai, kad net ir išimtinai fiskalinio tipo finansinių sandorių mokesčiai, vertinant bendrą iš jų surenkamų pajamų įtaką mokesčius taikančių valstybių biudžetams, nelaikytini fiskaliniu požiūriu svarbiais, kadangi pajamos iš finansinių sandorių mokesčio bendru atveju retai kada viršija 0,5 proc. bendrojo vidaus produkto. Pietų Amerikos valstybių taikytų fiskalinių finansinių sandorių mokesčių, nukreiptų į bankų sąskaitų finansines operacijas, pavyzdys taip pat parodo, kad finansinių sandorių mokesčiai fiskaliniu požiūriu efektyvūs gali būti labai trumpą laiką²⁶⁷. Dėl mokesčio reguliacinio poveikio mažėjant mokestinei bazei ir keičiantis rinkos dalyvių elgsenai, atitinkamai mažėja ir iš mokesčio surenkamos pajamos bei mokesčio fiskalinis efektyvumas.

²⁶⁶ PALLEY, T. I. *The Economic Case for the Tobin Tax* [interaktyvus]. In Weaver (ed.), *Debating the Tobin Tax, New Rules for Global Finance*, Washington, DC, 2003, p. 15 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.443.830&rep=rep1&type=pdf>>.

²⁶⁷ COELHO, I.; EBRILL, L.; ir SUMMERS, V. *Bank Debit Taxes in Latin America - An Analysis of Recent Trends* [interaktyvus]. IMF Working paper Nr. WP/01/67, 1 May 2001 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2001/wp0167.pdf>>.

Atsižvelgiant į tai, kritiškai vertintina 2011 m. ir 2013 m. Komisijos pasiūlymuose dėl ES finansinių sandorių mokesčio išdėstyti argumentai, kuriais grindžiama Europos Sąjungos finansinių sandorių mokesčio būtinybė. Europos Komisija 2011 m. pasiūlymo tekste nurodo, kad finansinių sandorių mokesčio būtinybė yra grindžiama tiek siekiu užtikrinti papildomą ES biudžeto finansavimo šaltinį (pasiūlymo 1.2 punktą), tiek siekiu iš esmės pagerinti Europos finansų rinkų reguliavimą ir priežiūrą (pasiūlymo 1.3 punktą).²⁶⁸ 2013 m. Komisijos pasiūlytame ES finansinių sandorių mokesčio direktyvos projekto preambulės 1 punkte kaip vienas iš finansinių sandorių mokesčio tikslų išliko reguliacinis finansinių sandorių mokesčio tikslas, tačiau tuo pačiu yra tikimasi, kad finansinių sandorių mokestis leis surinkti pakankamai lėšų nuostoliams, kilusiems dėl finansų krizės, kompensuoti, taip pat iš esmės papildyti ES biudžetą. Čia pažymėtina, kad atitinkamai tiek reguliaciniais, tiek fiskaliniais tikslais yra grindžiamas ir JAV pateiktas finansinių sandorių mokesčio projekto pasiūlymas.²⁶⁹ Kaip jau buvo minėta, tiek fiskalinis, tiek reguliacinis tikslai nustatant mokesčių teisės normas yra suderinami, tačiau šiuo atveju mokesčių teisės normos negali būti vienodai efektyvios tiek reguliaciniu, tiek fiskaliniu požiūriu. Dėl šios priežasties reikia labai aiškiai identifikuoti prioritetinį mokesčių teisės normų tikslą – ar keičiant apmokestinimo taisykles yra siekiama tam tikro reguliacinio ar fiskalinio efekto. Jeigu prioritetiniu tikslu laikytinas tam tikro reguliacinio efekto sukūrimas, tai šiuo atveju reikia susitaikyti su galimu neigiamu fiskaliniu tokio pakeitimo efektu. Kaip jau buvo minėta, klaidinga manyti, kad mokesčių teisės normos vien dėl to, kad jos yra mokesčių teisės normos, gali garantuoti tiek papildomas pajamas į biudžetą, tiek ir efektyvų socialinių santykių reguliavimą. Mokesčių teisės normoms suteikiant reguliacinį pobūdį, dauguma atvejų fiskalinis efektas bus neigiamas arba, geriausiu atveju, neutralus. Pajamos iš finansinių sandorių jau yra apmokestinamos pelno mokesčiu. Papildomas reguliacinio pobūdžio finansinių sandorių mokesčio nustatymas finansiniams sandoriams sukurs papildomą ribojamąjį reguliacinį poveikį apmokestinamiesiems finansiniams sandoriams, kuris turi sumažinti tam tikrus požymius atitinkančių sandorių skaičių, todėl šiuo atveju sunku tikėtis aukšto reguliacinio

²⁶⁸ Europos Sąjungos Komisija. 2011 m. rugsėjo 28 d. Europos Sąjungos Komisijos pasiūlymas Nr. KOM (2011) 594 dėl Tarybos direktyvos dėl bendros finansinių sandorių mokesčio sistemos ir kuria iš dalies keičiama Direktyva 2008/7/EB.

²⁶⁹ PAGE, R. T. *Foolish Revenge or Shrewd Regulation? Financial-Industry Tax Law Reforms Proposed in the Wake of the Financial Crisis*. Tulane Law Review, Vol. 85, No. 191, 12 December 2010, p. 191–214.

finansinių sandorių mokesčio fiskalinio efektyvumo, ką pagrindžia finansinių sandorių mokesčių tyrinėjančių mokslininkų išvados²⁷⁰ ir empirinių tyrimų rezultatai²⁷¹.

Paskutinis argumentas, susijęs su reguliacinio finansinių sandorių mokesčio iniciatyvų kritika, yra pagrįstas galimu mokesčio neefektyvumu dėl tikėtina didelio finansinių sandorių mokesčio vengimo masto. Finansinių sandorių mokesčio kritikai laikosi pozicijos, kad finansinių sandorių mokestis negali būti efektyvus nei fiskaline, nei reguliacine prasme, kadangi tokio tipo mokestis yra neapsaugotas nuo mokesčio vengimo perkeliant apmokestinamuosius finansinius sandorius į neapmokestinamas jurisdikcijas (*angl. jurisdictional shopping*), taip pat mokestis nėra apsaugotas nuo kredito įstaigų galimybės pakeisti apmokestinamuosius finansinius produktus naujais alternatyviais finansiniais produktais, nepatenkančiais į apmokestinimo sritį²⁷².

Pirmąjį argumentą dėl finansinių sandorių mokesčio neefektyvumo, susijusio su jurisdikcijos keitimu, iš esmės paneigia finansinių sandorių mokesčius jau taikančių valstybių pavyzdžiai – fiskalinio pobūdžio finansinių sandorių mokestis yra taikomas Didžiojoje Britanijoje, sėkmingai fiskalinio pobūdžio finansinių sandorių mokesčiai yra taikomi Hong Konge, Taivane, Šveicarijoje ir kt.²⁷³. Nors, kaip ir nurodė Tobinas, savo reguliacinio mokesčio pasiūlyme, mokesčio tarptautinis koordinavimas būtų pageidautinas, tačiau tinkamo antivengiminio pobūdžio mokesčio teisės normų sukūrimas taip pat gali būti efektyvus siekiant apsisaugoti nuo dirbtinio veiklos perkėlimo į neapmokestinamas jurisdikcijas. Čia pažymėtina ir tai, kad nors mokestinė finansinių priemonių rinkos aplinka yra labai svarbi verslui, tačiau tai nėra vienintelis veiksnys, kuris lemia veiklos vykdymo vietas pasirinkimą. Kaip nurodo finansinių sandorių mokesčių tyrinėjantys mokslininkai, galimas mokesčio vengimo pasinaudojant jurisdikcijos keitimu mastas dažnai yra pervertinamas, neatsižvelgiant į kitus veiklos vykdymo

²⁷⁰ PALLEY, T. I. *The Economic Case for the Tobin Tax* [interaktyvus]. In Weaver (ed.), *Debating the Tobin Tax, New Rules for Global Finance*, Washington, DC, 2003 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.443.830&rep=rep1&type=pdf>>.

²⁷¹ MATHESON, T. *Taxing Financial Transactions: Issues and Evidence* [interaktyvus]. International Monetary Fund Working Paper, No. WP/11/54, 2011 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.imf.org/external/pubs/cat/longres.aspx?sk=24702.0>>.

²⁷² Pvz. žr. BRONDOLO, J. D. *Taxing Financial Transactions: An Assessment of Administrative Feasibility* [interaktyvus]. IMF Working Paper, WP/11/185, August 2011 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2011/wp11185.pdf>>; PALLEY, T. I. *The Economic Case for the Tobin Tax* [interaktyvus]. In Weaver (ed.), *Debating the Tobin Tax, New Rules for Global Finance*, Washington, DC, 2003, p. 16 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.443.830&rep=rep1&type=pdf>>.

²⁷³ MATHESON, T. *Taxing Financial Transactions: Issues and Evidence* [interaktyvus]. International Monetary Fund Working Paper, No. WP/11/54, 2011 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.imf.org/external/pubs/cat/longres.aspx?sk=24702.0>>.

vietos pasirinkimo reikšmingus kriterijus, tokius kaip teisinis rinkos saugumas, gera infrastruktūra, prestižas, aukšta finansinių paslaugų kokybė, tarptautinis rinkos pripažinimas²⁷⁴ ir kt. Tai, kad mokestinė aplinka nėra vienintelis veiksnys lemiantis kredito įstaigų pasirinkimą vykdyti veiklą tam tikroje jurisdikcijoje, pagrindžia ir kitų kredito įstaigų atžvilgiu taikomų mokesčių pavyzdžiai. Kredito įstaigų sudaromi finansiniai sandoriai taip pat yra apmokestinami pelno mokesčiu, todėl jeigu mokestinė aplinka būtų vienintelis argumentas, lemiantis kredito įstaigų vykdomos veiklos vietos pasirinkimą, kredito įstaigos apmokestinamą veiklą stengtųsi perkelti į neapmokestinamas jurisdikcijas (pavyzdžiui, į mokesčių rojus, įvairias neapmokestinamas užjūrio jurisdikcijas), tačiau, neatsižvelgiant į tai, kredito įstaigos koncentruojasi didžiuosiuose pasaulio finansų centruose, tokiuose kaip Niujorkas, Londonas, Singapūras, Hong Kongas, ir kt.²⁷⁵.

Antrasis argumentas dėl finansinių sandorių mokesčio neefektyvumo, susijusio su apmokestinamųjų produktų keitimu naujais neapmokestinamaisiais produktais, taip pat negali būti vertinamas kaip rimta kliūtis finansinių sandorių mokesčio taikymui. Galimybė vengti mokesčio pasinaudojant apmokestinamųjų produktų keitimu iš esmės priklauso tik nuo tinkamo mokestinių taisyklių nustatymo ir nuo teisinės technikos kokybės. Siekiant apsaugoti finansinių sandorių mokesčių nuo mokesčio vengimo pasinaudojant apmokestinamųjų produktų keitimu, būtina tinkamai reglamentuoti mokesčio objekto ir mokesčio bazės nustatymo taisykles, taip pat įtvirtinti tinkamas antivengiminio pobūdžio mokesčių teisės normas. Mokesčio vengimas pasinaudojant apmokestinamųjų produktų keitimu gali būti eliminuotas plačiai apibrėžiant apmokestinamuosius finansinius sandorius. Finansinių sandorių mokesčių tyrinėjantys mokslininkai siūlo nustatyti kuo platesnį finansinių sandorių mokesčio objektą ir kuo platesnę mokesčio bazę – platus mokesčio objekto ir mokesčio bazės nustatymas leistų eliminuoti galimybę vengti mokesčio pasinaudojant dirbtiniu apmokestinamųjų produktų keitimu neapmokestinamais finansiniais produktais.²⁷⁶ Papildomai pažymėtina ir tai, kad bet koks apmokestinamųjų produktų keitimas yra pakankamai brangus, santykinai daug laiko ir resursų reikalaujantis veiksmas, todėl kredito įstaigoms ne visais atvejais ekonominiu požiūriu bus

²⁷⁴ PALLEY, T. I. *The Economic Case for the Tobin Tax* [interaktyvus]. In Weaver (ed.), *Debating the Tobin Tax, New Rules for Global Finance*, Washington, DC, 2003 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.443.830&rep=rep1&type=pdf>>.

²⁷⁵ Ten pat.

²⁷⁶ MATHESON, T. *Taxing Financial Transactions: Issues and Evidence* [interaktyvus]. International Monetary Fund Working Paper, No. WP/11/54, 2011 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.imf.org/external/pubs/cat/longres.aspx?sk=24702.0>>.

naudinga ieškoti alternatyvos apmokestinamiesiems produktams, kadangi dėl santykinai didesnių sandorio sudarymo kaštų apmokestinamųjų sandorių keitimas gali nebūti ekonomiškai efektyvus, todėl kredito įstaigoms dėl nepagrįstų laiko ir finansinių sąnaudų teks apskritai atsisakyti mažo pelningumo apmokestinamųjų sandorių, o tai ir yra pagrindinis reguliacinio finansinių sandorių mokesčio tikslas.

Čia pažymėtina ir tai, kad argumentas dėl sunkumų, susijusių su reguliacinio finansinių sandorių mokesčio apsauga nuo mokesčių vengimo, negali būti pakankamas paneigiant paties reguliacinio mokesčio taikymo galimybę. Kaip nurodo finansinių sandorių mokesčius tyrinėjantys mokslininkai, kiekviena mokesčio sistema yra potencialus mokesčių vengimo ir slėpimo objektas, tačiau tai nereiškia, kad vien egzistuojanti formali mokesčio slėpimo ar vengimo galimybė gali būti pakankamas pagrindas paneigti pačios mokesčių sistemos būtinumą.²⁷⁷ Mokesčių slėpimo ir vengimo aspektai turi būti vertinami kartu su tokio mokesčio duodamu reguliaciniu ir fiskaliniu poveikiu. Jeigu mokestis reguliaciniu arba fiskaliniu požiūriu yra efektyvus, net ir įvertinus galimą mokesčio vengimo ir slėpimo mastą, tai tokiu atveju vien mokesčių vengimo ir slėpimo galimybė nėra ir negali būti pakankamas argumentas paneigti tokio mokesčio naudingumą. Dar daugiau, reguliaciniu požiūriu, tam tikros rūšies finansinių sandorių eliminavimas iš konkrečios rinkos gali būti pagrindinis reguliacinis įstatymų leidėjo tikslas, todėl apmokestinamųjų sandorių pakeitimas neapmokestinamaisiais sandoriais arba apmokestinamųjų sandorių vykdymo jurisdikcijos pakeitimas gali būti vienas iš įstatymų leidėjo, siekiančio apsaugoti konkrečią rinką, reguliacinių tikslų ir reguliacinio mokesčio poveikio išraiškos formų.

Be to, bet koks teisinis reguliavimas susiduria su tam tikru reguliuojamųjų socialinių santykių dalyvių pasipriešinimu teisiniam reguliavimui, tačiau tai nėra pagrindas apskritai atsisakyti teisinio reguliavimo. Įstatymų leidėjas, atsižvelgdamas į problemas, susijusias teisinio reguliavimo realaus poveikio užtikrinimo problemomis, privalo nuolat tobulinti teisinio reguliavimo taisykles. Teisinio reguliavimo taisyklės privalo būti dinamiškos ir tobulėti kartu su reguliuojamaisiais teisiniais santykiais, Tai taip pat aktualu ir mokesčių teisės normomis pagrįstam teisiniam reguliavimui. Įstatymų leidėjas privalo nuolat stebėti apmokestinamųjų teisinių santykių pokyčius, susijusius su apmokestinimo taisyklių pakeitimu, ir atitinkamai nuolat atnaujinti bei tobulinti apmokestinimo taisykles. Apmokestinamų socialinių santykių reakcija ir

²⁷⁷ PALLEY, T. I. *The Economic Case for the Tobin Tax* [interaktyvus]. In Weaver (ed.), *Debating the Tobin Tax, New Rules for Global Finance*, Washington, DC, 2003, p. 16, 19 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.443.830&rep=rep1&type=pdf>>.

pokyčiai, susiję su finansinių sandorių mokesčio įvedimu, leidžia įvertinti tikrąjį mokesčio reguliacinį efektyvumą. Siekiant užtikrinti ir išlaikyti finansinių sandorių mokesčio reguliacinį efektyvumą yra būtinas nuolatinis mokesčio taisyklių peržiūrėjimas ir atnaujinimas.

ES siūlomo finansinių sandorių mokesčio projekto reglamentavimo analizė

Europos Sąjungos Komisija (toliau – Komisija) 2011 m. rugsėjo 28 d. pristatė pasiūlymą dėl tarybos direktyvos dėl bendros finansinių sandorių mokesčio sistemos ir kuria iš dalies keičiama direktyva 2008/7/EB (toliau – 2011 m. Komisijos projektas)²⁷⁸. 2011 m. Komisijos projekto tikslas – pristatyti būsimo Europos Sąjungos finansinių sandorių mokesčio (toliau – finansinių sandorių mokestis) reglamentavimo projektą bei būsimo apmokestinimo pagrindinius principus. Kaip ir buvo tikėtasi, Komisijos pasiūlymas iš karto sukėlė plataus masto mokesčio kritikų bei mokesčio šalininkų diskusijas. Pagrindiniai teisiniai argumentai, kuriais yra grindžiama būsimo mokesčio priešininkų pozicija yra būsimo mokesčio neefektyvumas dėl negalimumo tiksliai apibrėžti mokesčio objektą ir finansinių sandorių globalaus pobūdžio bei su tuo susijusio galimo mokesčio vengimo masto. Diskusijoms įsibėgėjus, neatsižvelgiant į itin intensyvią būsimo apmokestinimo efektyvumo kritiką, buvo žengtas dar vienas labai svarbus žingsnis – Europos Sąjungos Taryba 2013 m. sausio 22 d. Tarybos sprendimu²⁷⁹ (toliau – Tarybos sprendimas) patenkino 11 ES valstybių narių prašymą ir leido prašymą pateikusioms valstybėms²⁸⁰ (toliau – Dalyvaujančios valstybės) tvirtiau bendradarbiauti finansinių sandorių mokesčio srityje nustatant bendrą finansinių sandorių mokesčių sistemą. Siekiant įgyvendinti Tarybos sprendimą, Komisija parengė ir 2013-02-14 pateikė naują pasiūlymą dėl tarybos direktyvos, kuria įgyvendinamas tvirtesnis bendradarbiavimas finansinių sandorių mokesčio srityje projekto²⁸¹ (toliau – 2013 m. Komisijos projektas). 2014 m. balandžio 30 d. Europos

²⁷⁸ Europos Sąjungos Komisija. 2011 m. rugsėjo 28 d. Europos Sąjungos Komisijos pasiūlymas Nr. KOM (2011) 594 dėl Tarybos direktyvos dėl bendros finansinių sandorių mokesčio sistemos ir kuria iš dalies keičiama Direktyva 2008/7/EB.

²⁷⁹ Europos Sąjungos Taryba. 2013 m. sausio 22 d. Tarybos sprendimas Nr. 2013/52/ES, kuriuo leidžiamas tvirtesnis bendradarbiavimas finansinių sandorių mokesčio srityje. Oficialusis leidinys L 22, p. 11.

²⁸⁰ Į Europos Tarybą, vadovaudamasi SESV 329 str., kreipėsi 11 valstybių narių: Belgijos Karalystė, Vokietijos federacinė Respublika, Estijos Respublika, Graikijos Respublika, Ispanijos Karalystė, Prancūzijos Respublika, Italijos Respublika, Austrijos Respublika, Portugalijos Respublika, Slovėnijos Respublika, Slovakijos Respublika.

²⁸¹ Europos Sąjungos Komisija. 2013 m. vasario 14 d. Komisijos pasiūlymas Nr. KOM (2013) 71 dėl Tarybos direktyvos, kuria įgyvendinamas tvirtesnis bendradarbiavimas finansinių sandorių mokesčio srityje.

Sąjungos Teisingumo Teismo sprendimu²⁸² atmetus Jungtinės Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos karalystės (toliau – Jungtinė karalystė) ieškinį prieš Europos Sąjungos tarybą dėl aukščiau minėto sprendimo panaikinimo, nebeliko jokių teisinių kliūčių faktiniam finansinių sandorių mokesčio įgyvendinimui aukščiau minėtose 11 ES valstybių narių.

ES finansinių sandorių mokesčio objektas

Europos Komisijos pateiktame Europos Sąjungos finansų sektoriaus apmokestinimo projekte mokesčio objektu yra pasirinktas finansinis sandoris. Finansinių sandorių objektas yra įtvirtintas 2011 m. Komisijos projekto 4 str. 1 dalyje – finansinių sandorių mokestis tampa mokėtinas už kiekvieną finansinį sandorį pastarojo įvykdymo momentu²⁸³. Analogiška nuostata yra perkelta ir į naujojo 2013 m. Komisijos projekto 5 str. 1 dalį²⁸⁴. Taigi Europos Komisijos siūlomuose finansinių sandorių direktyvų projektuose mokesčio objektu yra pasirinkti finansiniai sandoriai.

Iš pirmo žvilgsnio vertinant Komisijos siūlomus finansinių sandorių mokesčio projektus, gali susidaryti įspūdis, kad, skirtingai nei kitos finansų sektoriui siūlomos apmokestinimo alternatyvos (pavyzdžiui, JAV siūlomas finansinių sandorių mokesčio projektas²⁸⁵), finansinių sandorių mokestis nėra tiesiogiai nukreiptas nei į pačias finansines priemones, nei į kredito įstaigas – finansinių sandorių mokesčio objektu pasirinkti patys sandoriai su finansų priemonėmis. Tačiau atlikus išsamią sistemine mokesčio objekto apibrėžimo analizę matyti, kad iš tiesų Europos Sąjungos pasirinktas mokesčio objektas ir jo apibrėžimas iš esmės apima beveik visus aukščiau išvardintus finansų rinkos elementus – tiek pačias kredito įstaigas, tiek finansų priemones, tiek finansinius sandorius.

Sandoriai Komisijos siūlomuose direktyvų projektuose suprantami plačiaja prasme – projektuose pateikiamos finansinio sandorio sąvokos tikslas yra apimti iš esmės visas šiuo metu žinomas ir naudojamas operacijas, susijusias su finansinių priemonių rinka. Tiek 2011 m.

²⁸² Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2014 m. balandžio 30 d. sprendimas byloje C-209/13 *United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland v Council of the European Union*.

²⁸³ Europos Sąjungos Komisija. 2011 m. rugsėjo 28 d. Europos Sąjungos Komisijos pasiūlymas Nr. KOM (2011) 594 dėl Tarybos direktyvos dėl bendros finansinių sandorių mokesčio sistemos ir kuria iš dalies keičiama Direktyva 2008/7/EB.

²⁸⁴ Europos Sąjungos Komisija. 2013 m. vasario 14 d. Komisijos pasiūlymas Nr. KOM (2013) 71 dėl Tarybos direktyvos, kuria įgyvendinamas tvirtesnis bendradarbiavimas finansinių sandorių mokesčio srityje.

²⁸⁵ POLLIN, R.; ir HEINTZ, J. *Thoughts on Tax Rates and Revenue Potential for Financial Transaction Tax in U.S. Financial Markets* [interaktyvus]. Political Economy Research Institute, t. 2, March 2 2012 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.peri.umass.edu/fileadmin/pdf/ftt/Pollin--Heintz--Memo_on_FTT_Rates_and_Revenue_Potential_w_references---6-9-12.pdf>.

Komisijos projekte, tiek 2013 m. Komisijos projekte nėra pateiktas baigtinis finansinių sandorių sąrašas. Finansinio sandorio sąvoka apibrėžiama pirmenybę teikiant finansinio sandorio tikslui (rezultatui), o ne sandorio formai: investicinės rizikos perleidimas arba nuosavybės teisės perleidimas (2011 m. Komisijos projekto 2 str. 2 dalis, 2013 m. Komisijos projekto 2 str. 2 dalis). Finansinio sandorio sąvoka apima bet kokią kapitalo rinkų, pinigų rinkų (išskyrus mokėjimo priemonių) priemonių praleidimą (prekybą), kolektyvinio investavimo subjektų investicinių vienetų ir akcijų išleidimo sandorius ir išvestinių investicinių sutarčių sudarymo sandorius. Čia pažymėtina, kad prekyba finansinių sandorių mokesčio direktyvų projektuose apima ne tik prekybą organizuotose rinkose (pvz. reguliuojamose rinkose, daugiašalėse prekybos sistemose arba per finansų tarpininkus, bet ir kitų rūšių prekybą, įskaitant ir užbiržinę prekybą (užbiržinius sandorius). Sandorio sąvoka taip pat nėra susieta ir neapsiriboja vien tik nuosavybės perleidimu – sandorio sąvoka yra siejama su tam tikrų įsipareigojimų prisiėmimu: tai, ar atitinkama šalis prisiima su tam tikra finansine priemone susijusią riziką²⁸⁶. Į finansinio sandorio sąvoką *expressis verbis* įtrauktas apsikeitimas finansinėmis priemonėmis, atpirkimo ir atvirkštinio atpirkimo sandoriai, vertybinių popierių skolinimo ir skolinimosi sandoriai²⁸⁷.

Ypatingai atkreiptinas dėmesys į 2011 m. Komisijos direktyvos projekto 2 str. 2 dalies c punktą (atitinkamai analogiškas 2013 m. Komisijos projekto 2 str. 2 dalies d punktas), kuris numato, kad finansiniu sandoriu direktyvos prasme yra laikomas ir išvestinių priemonių sandorių (susitarimų) sudarymas arba pakeitimas. Analizuojama nuostata į finansinių sandorių mokesčio taikymo sritį leidžia įtraukti iš esmės bet kokią kitą nei finansinių priemonių pirkimo, pardavimo, skolinimo finansinį sandorį be atskiro išankstinio sandorio apibūdinimo direktyvos tekste. Išvestinių priemonių susitarimu ar sutartimi bus laikomi bet kokie susitarimai dėl naujų išvestinių finansinių priemonių sukūrimo ar apkeitimo. Čia pažymėtina ir tai, kad vadovaujantis Komisijos pateikiamais siūlomų finansinių sandorių mokesčio projektų paaiškinimais, kai finansinės priemonės bus teikiamos pagal išvestinę sutartį, finansinių sandorių mokesčiu bus apmokestinamas ne tik pačios išvestinės sutarties sudarymas ar pakeitimas (naujo finansinio

²⁸⁶ Europos Sąjungos Komisija. 2013 m. vasario 14 d. Komisijos pasiūlymas Nr. KOM (2013) 71 dėl Tarybos direktyvos, kuria įgyvendinamas tvirtesnis bendradarbiavimas finansinių sandorių mokesčio srityje.

²⁸⁷ Europos Sąjungos Komisija. 2011 m. rugsėjo 28 d. Europos Sąjungos Komisijos pasiūlymas Nr. KOM (2011) 594 dėl Tarybos direktyvos dėl bendros finansinių sandorių mokesčio sistemos ir kuria iš dalies keičiama Direktyva 2008/7/EB.

produkto sukūrimas), bet ir pagal išvestinę sutartį naujai išleistų finansinių priemonių disponavimo sandoriai²⁸⁸ (tolimesnė sukurto finansinio produkto apyvarta).

Vertinant finansinių sandorių mokesčio objekto sąvoką, svarbu pažymėti ir tai, kad Komisijos siūlomuose finansinių sandorių mokesčio projektuose finansinių sandorių mokesčio objektas apibrėžiamas ne tik per veiksmų su finansinėmis priemonėmis apibūdinimą, tačiau ir per pačių finansinių priemonių sąvoką, kadangi, vadovaujantis 2011 m. ir 2013 m. Komisijos projektų 2 str. 2 dalimi, finansiniais yra laikomi tik tokie sandoriai ir ūkinės operacijos, kurios yra vykdomos su finansinėmis priemonėmis. Komisijos siūlomų finansinių sandorių mokesčio direktyvų projektuose finansinės priemonės, patenkančios į mokesčio objekto taikymo sritį, yra apibrėžiamos naudojant blanketines normas, nukreipiančias į šiuo metu plačiai taikomus ES teisės aktus, kuriuose yra pateiktos aiškios, visapusiškos ir pripažintos finansinių priemonių apibrėžtys – ypač paminėtina Europos Parlamento ir Tarybos 2004 m. balandžio 21 d. Direktyva Nr. 2004/39/EB²⁸⁹ (toliau – MIFID), kurios C priede yra pateiktas išsamus ir plačiai pripažįstamas finansinių priemonių sąvokų sąrašas. Finansinėmis priemonėmis yra laikomi bet kokie perleidžiami vertybiniai popieriai, pinigų rinkos priemonės (išskyrus pačias atsiskaitymo priemones), kolektyvinio investavimo subjektų vienetai, bet kokie *hedge* klasės susitarimai dėl valiutų kursų ir palūkanų normų, žaliavų ir prekių kainų pasikeitimai (įvairūs finansinio draudimo sandoriai), už kuriuos atsiskaitoma tiek mainais, tiek pinigais, bet kokios išvestinės priemonės, kuriomis perduodama kredito rizika (*securities*), finansiniai susitarimai dėl skirtumų, *futures* klasės draudimo sandoriai dėl klimato, infliacijos pasikeitimų, įsipareigojimų neįvykdymo ir pan. Vadovaujantis Komisijos projektų 2 str. 1 dalies 3 punktu ir 2 str. 1 dalies 7 punktu, finansinėmis priemonėmis taip pat yra laikomi ir struktūrizuoti produktai – tai vertybiniai popieriai, kuriais galima prekiauti arba kitos finansinės priemonės, apibūdintos Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos Nr. 2006/48/EB²⁹⁰ (toliau – Direktyva Nr. 2006/48/EB) 4 str. 36 dalyje – finansinės priemonės, siūlomos pakeitimo vertybiniais popieriais būdu (*securities*). Sistemiskai aiškinant projekto 2 str. 1 dalies 7 punktą ir Direktyvos Nr. 2006/48/EB 4 str. 38 dalį, matyti, kad finansinių sandorių mokesčio objektas apima ir finansines

²⁸⁸ Ten pat.

²⁸⁹ Europos Sąjungos Parlamentas ir Taryba. 2004 m. balandžio 21 d. Direktyva 2004/39/EB dėl finansinių priemonių rinkų, iš dalies keičianti Tarybos direktyvas 85/611/EEB, 93/6/EEB ir Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą Nr. 2000/12/EB bei panaikinanti Tarybos direktyvą Nr. 93/22/EEB. Oficialusis leidinys L 145, 30.4.2004, p.1.

²⁹⁰ Europos Sąjungos Parlamentas ir Taryba. 2006 m. birželio 14 d. Direktyva 2006/48/EC dėl kredito įstaigų veiklos pradėjimo ir vykdymo. Oficialusis leidinys L 177, 30.6.2006, p. 1–200.

priemonės, išleistas naudojant sintetinį pakeitimo vertybiniais popieriais metodą – tam tikrą finansinę riziką perleidžiant per išvestinius dirbtinai sukurtus vertybinius popierius, kurie tiesiogiai nesuteikia nuosavybės teisės į pirminius finansinius produktus, kurių finansinė rizika yra perleidžiama. Sintetinio pakeitimo vertybiniais popieriais metodu pirminiai finansiniai produktai (tai gali būti kredito sutartys, hipotekos sutartys, tam tikri vertybiniai popieriai, valiutos ir kt.), lieka juos valdančios kredito įstaigos nuosavybėje, tačiau rinkos dalyviams perleidžiami išvestiniai ir dirbtinai sukurti vertybiniai popieriai, kurių perleidimas nėra susijęs su pirminių finansinių produktų sandoriais.

Kaip matyti iš finansinių sandorių objekto analizės, Komisija finansinių sandorių mokesčio objektą apibrėžia per du elementus – finansinio sandorio sąvoką ir finansinės priemonės sąvoką. Vadovaujantis 2011 m. Komisijos projekto 4 str. 1 dalimi (2013 m. Komisijos projekto 5 str. 1 dalimi) finansinių sandorių mokesčiu nebūtų apmokestinami sandoriai su investicinėmis priemonėmis, kurios nepatenka į Projekto ir MIFID direktyvose pateikiamą finansinių priemonių apibrėžimą. Kaip matyti iš Komisijos siūlomų projektų aiškinamųjų raštų, šiuo atveju įstatymų leidėjas pasitiki teisės aktuose pateikto finansinių priemonių sąrašo išsamumu ir daro prielaidą, kad toks teisės aktuose pateiktas finansinių priemonių apibrėžimas yra pakankamas užtikrinti siekiamą finansinių sandorių apmokestinimą²⁹¹.

Analizuojant finansinių sandorių mokesčio kritikų argumentus, susijusius su galimybe vengti mokesčio išleidžiant vis naujus finansinius produktus, kurie nepatektų į mokesčio objekto apibrėžimą, o kartu ir į mokesčio veikimo sritį, matyti, kad Komisijos pasirinktas dviguba finansinių sandorių objekto apibrėžimo konstrukcija neįtvirtinant konkretaus finansinių priemonių sąrašo, bet įtvirtinant pagrindinius bet kokių finansinių priemonių ir su jomis susijusių sandorių požymius, kuriuos atitinkantys produktai būtų apmokestinami finansinių sandorių mokesčiu, yra pakankamai efektyvus ir išsamus – galimybių dirbtinai sukurti naują finansinį produktą, kuris nepatektų į mokesčio veikimo sritį, nelieka: į mokesčio veikimo sritį patenka tiek pats naujų finansinių produktų kūrimo (išleidimo) procesas, tiek vėlesni sandoriai su naujai sukurtais (išleistas) finansiniais produktais. Mokesčio objektu bus laikomas bet koks finansinis produktas, su kuriuo bus įmanoma atlikti Komisijos projektuose apibūdintus finansinius sandorius. Šiuo atveju vienintelė galimybė išvengti finansinių sandorių mokesčio per naujų

²⁹¹ Europos Sąjungos Komisija. 2013 m. vasario 14 d. Komisijos pasiūlymas Nr. KOM (2013) 71 dėl Tarybos direktyvos, kuria įgyvendinamas tvirtesnis bendradarbiavimas finansinių sandorių mokesčio srityje.

produktų sukūrimą yra susijusi ne su galimybe sukurti naują finansinę priemonę, nepatenkančią į mokesčio objekto apibrėžimą, o su galimybe sukurti tokią finansinę priemonę, kurios apyvarta nereikalautų sandorių registracijos ir sandorių apskaitos: pavyzdžiui, tam tikrą teisę į finansines priemones patvirtinantys pareikštinio pobūdžio vertybiniai popieriai (elektroniniai nuosavybės sertifikatai), kurių turėtojas iš pagrindines finansines priemones valdančio subjekto bet kada galėtų pareikalauti perleisti jam priklausančias teises į pagrindinę finansinę priemonę. Tokiu atveju sandoriai su pareikštinio pobūdžio išvestiniais vertybiniais popieriais (elektroniniais nuosavybės sertifikatais) iš esmės būtų neregistruojami ir sandoriai su šiomis priemonėmis negalėtų būti apmokestinami finansinių sandorių mokesčiu, tačiau, kaip jau buvo minėta, toks mokesčio vengimas nėra susijęs su finansinių sandorių mokesčio objekto apibrėžimo trūkumais – tiek pareikštinio pobūdžio išvestinių vertybinių popierių kūrimas, tiek sandoriai su jais vienareikšmiškai patektų į finansinių sandorių mokesčio veikimo sritį, tačiau jų apmokestinimas būtų apsunkintas dėl galimybės vengti šių sandorių registracijos. Toks veiklos modelis šiuo atveju atitiktų ne mokesčio vengimo, bet mokesčio slėpimo ir sukčiavimo požymius, todėl tokiuose sandoriuose dalyvaujantiems rinkos dalyviams tektų prisiimti didelę ir, atsižvelgiant į tokių sandorių pelningumą, neproporcingą neigiamą teisinę riziką, susijusią ne tik su mokesčių teisės aktų pažeidimais, mokesetine teisine atsakomybe, tačiau ir su baudžiamąja teisine atsakomybe bei su civilinių sandorių negaliojimu susijusią riziką.

Vis dėlto, nors Komisijos pasirinktas finansinių priemonių sąvokos dvigubas apibrėžimas ir užtikrina tinkamą mokesčio veikimą, ir toks Europos Komisijos pasirinktas finansinių priemonių sąvokos apibrėžimas per blanketines normas iš bendrosios teisinės technikos pusės vertintinas teigiamai, kadangi į finansinių sandorių mokesčio reglamentavimą yra inkorporuojami kiti su finansų sektoriumi glaudžiai susiję teisės aktai, kurie yra visuotinai pripažįstami ir plačiai taikomi finansų rinkų reguliavime, taip pat tokiu būdu yra užkertamas kelias koegzistuoti kelioms skirtingoms sąvokoms vienu, kas leidžia užtikrinti finansų rinkų reguliavimo aiškumą. Vis dėlto, vertinant Komisijos pasirinktą mokesčio objekto išraišką per blanketines teisės normas mokesčių teisės prasme, manytina, kad toks pasirinktas teisinio reguliavimo modelis sudaro prielaidas spartesnei mokesčio reguliavimo taisyklių kaitai, kas yra vertintina neigiamai teisinio stabilumo ir teisinių lūkesčių prasme – šiuo atveju keičiant MIFID

direktyvą (pavyzdžiui, paskutiniais MIFID pakeitimais (MIFID II)²⁹² finansinių priemonių sąrašas buvo papildytas, finansinėms priemonėms priskiriant ir apyvartinius taršos leidimus), o tiksliau, tik papildant ar pakeičiant jos prieduose pateiktą finansinių priemonių sąrašą, būtų keičiamas ir finansinių sandorių mokesčio objektas. Dėl šios priežasties manytina, kad MIFID ir kitų finansų sektoriaus reguliavimą nustatančių direktyvų, priskiriamų prie paslaugų rinkos liberalizavimo srities (SES²⁹³ 3 skyrius), keitimas taps itin komplikuoatas, kadangi paslaugų rinkos harmonizavimą nustatančios direktyvos, paprastai keičiamos pagal įprastinę teisėkūros procedūrą, tampa tiesiogiai susietos su Europos Sąjungos netiesioginių mokesčių sritimi (SESV 113 str.), kas, be jokios abejonės, apsunkins tolimesnį finansų rinkų reguliavimą, kadangi bet koks finansų rinkų reguliavimo pasikeitimas bus siejamas su galimu netiesioginių mokesčių taisyklių keitimu, kas reikalaus sudėtingesnės specialiosios teisėkūros procedūros.²⁹⁴

Platus Europos Sąjungos finansinių sandorių mokesčio objekto apibrėžimas Europos Sąjungos finansinių sandorių mokesčių leidžia kvalifikuoti kaip bendrą finansinių sandorių mokesčių, taikomą iš esmės visiems finansiniams sandoriams. Išimty, nustatytos pirminiams finansiniams sandoriams, susijusiems su siekiu pritraukti kapitalo, leidžia efektyviai koncentruoti finansinių sandorių mokesčio reguliacinį poveikį į kredito įstaigų vykdomus finansinius sandorius, nesusijusius su realios ekonomikos operacijų realiu finansavimu.

ES finansinių sandorių mokesčio mokėtojai

Vadovaujantis 2013 m. Komisijos projekto 10 str. 1 dalies nuostatomis, mokesčių už finansinį sandorį turi mokėti kiekviena kredito įstaiga, kuri atitinka bent vieną iš 2013 m. Komisijos projekto 10 str. 1 dalies a-c punktuose nurodytų sąlygų: yra sandorio šalis, veikianti savo arba kito subjekto sąskaita; veikia sandorio šalies vardu arba sandoris atliktas jos sąskaita. Finansinių sandorių mokesčiu apmokestinamos finansų įstaigos, kaip jos apibrėžtos 2013 m. Komisijos projekto 2 str. 8 dalyje. Finansų įstaigų sąvoka yra itin plati ir apima iš esmės bet kokio pobūdžio finansinę veiklą vykdančius subjektus, įskaitant ir investicines įmones, reguliuojamąsias rinkas, kredito įstaigas, draudimo, perdraudimo bendroves, kolektyvinio

²⁹² Europos Sąjungos Parlamentas ir Taryba. 2014 m. gegužės 15 d. direktyva 2014/65/EU dėl finansinių priemonių rinkų, kuria iš dalies keičiamos Direktyva 2002/92/EB ir Direktyva 2011/61/ES. Oficialus leidinys L 173, 12.6.2014, p. 349–496.

²⁹³ Europos Sąjungos sutarties ir Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinės redakcijos. Oficialus leidinys. 2010 C 83, p. 47, 28 (ex 23) str.

²⁹⁴ Europos Sąjungos sutarties ir Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinės redakcijos. Oficialus leidinys. 2010 C 83, p. 47, 113 (ex 93) str.

investavimo subjektus, pensijų fondus, alternatyvaus investavimo fondus, specialios paskirties pakeitimo vertybiniais popieriais subjektus, specialiosios paskirties įmones, taip pat bet koks kitas ūkio subjektas, jeigu jo vykdoma veikla atitinka 2013 m. Komisijos projekto 2 str. 8 dalies j punkte nurodytas veiklos rūšis (su bet kuria finansine priemone susijusi prekyba savo sąskaita arba klientų sąskaita arba vardu, subjektų akcijų paketų įsigijimas, dalyvavimas išleidžiant finansines priemones arba jų išleidimas, paslaugų, susijusių su finansinių priemonių išleidimu, teikimas) ir pajamos, gaunamos iš tokio pobūdžio veiklos, sudaro daugiau nei penkiasdešimt procentų tokio subjekto bendrųjų grynujų vidutinių metinių pajamų.

Pastebėtina, kad 2013 m. Komisijos projekto 2 str. 8 dalyje pateiktas finansų įstaigos apibrėžimas iš esmės skiriasi nuo kituose Europos Sąjungos teisės aktuose pateikto finansų įstaigų sąvokos apibrėžimo. Pavyzdžiui, 2013 m. Komisijos projekto 2 str. 8 dalyje pateiktas finansų įstaigos apibrėžimas yra daug platesnis negu Reglamento 4 str. 1 dalies 26 punkte pateiktas finansų įstaigos sąvokos apibrėžimas. Čia pažymėtina, kad toks sąvokų skirtumas skirtinguose Europos Sąjungos teisės aktuose teisinės technikos prasme vertintinas kritiškai, kadangi dėl nevienodų sąvokų vartojimo gali atsirasti neaiškumų dėl konkrečių teisės aktų nuostatų taikymo ir gali nukentėti teisinio reguliavimo kokybė.

Vadovaujantis 2013 m. Komisijos projekto 10 str. 3 dalies nuostatomis, prievolė sumokėti finansinių sandorių mokesį yra solidari – jeigu mokeskis nebuvo sumokėtas per atitinkamą terminą, kiekviena sandorio šalis, įskaitant kitus subjektus nei finansų įstaigos, yra solidariai atsakinga už finansų įstaigai tenkančio to sandorio mokesčio sumokėjimą. Dar daugiau, vadovaujantis 2013 m. Komisijos projekto 10 str. 4 dalies nuostatomis, valstybėms narėms leidžiama nustatyti tokias taisykles, kad solidari mokesčio sumokėjimo prievolė sumokėti mokesį tektų ne tik sandorio šalims ar sandoryje dalyvaujantiems subjektams, bet ir kitiems asmenims. Tai reiškia, kad įstatymų leidėjas, siekdamas užtikrinti realų mokesčio efektyvumą, gali nustatyti solidariojo pobūdžio mokesčio sumokėjimo prievolę, taip pat įtvirtinti mokesčio išskaičiuojančio asmens institutą. Įstatymų leidėjui suteikta plati mokesčio subjekto pasirinkimo diskrecijos teisė papildomai suteikia apsaugą nuo galimo finansinių sandorių mokesčio vengimo ir slėpimo atvejų, kadangi paaiškėjus mokesčio vengimo ar slėpimo atvejui, mokestinės atsakomybės nuostatos gali būti taikomos ne tik finansų įstaigoms, bet ir kitiems sandoryje dalyvaujantiems asmenims, kurie nesiėmė pakankamai veiksmų, kad užtikrintų finansinių sandorių mokesčio sumokėjimą.

ES finansinių sandorių mokesčio bazė

Vadovaujantis 2013 m. Komisijos projekto 6 str. nuostatomis, finansinio sandorio apmokestinamąją vertę arba mokesčio bazę sudaro visi finansinio sandorio šalies ar trečiosios šalies sumokėto arba mokėtino atlygio už perleidimą elementai. Analogiška taisyklė buvo nustatyta ir 2011 m. Komisijos projekto 5 str. 1 dalies nuostatose. Išimtis yra taikoma tik išvestinių sutarčių, sudarytų iki užskaitos ar atsiskaitymo atveju. Vadovaujantis 2013 m. Komisijos projekto 7 str. nuostatomis, apmokestinamoji vertė su išvestinėmis sutartimis susijusių finansinių sandorių atveju yra laikoma didžiausia sąlyginė suma, nurodyta išvestinėje sutartyje finansinio sandorio metu. Analogiškos nuostatos buvo įtvirtintos ir 2011 m. Komisijos projekto 6 str. nuostatose. Šiuo atveju pažymėtina, kad siekiant išvengti galimo mokesčio vengimo, sandorio šalims dirbtinai sumažinant perleidžiamų finansinių priemonių nominaliąsias vertes, 2013 m. Komisijos projekto 6 str. 2 ir 3 dalyse (2011 m. Komisijos projekto 5 str. 2-3 dalyse) yra įtvirtintos specialios antivengiminės nuostatos, kuriomis vadovaujantis bet kurio apmokestinamojo finansinio sandorio apmokestinamoji vertė turi atitikti įprastinę tokiam sandoriui būdingą rinkos kainą. Jeigu nustatoma, kad bet kokio pobūdžio sandoris tarp šalių sudarytas kaina, kuri neatitinka tikrosios rinkos kainos, apmokestinamąją vertę ir mokesčio bazę yra laikoma tokia suma, kuri būtų sumokėta kaip atlygis už analogišką finansinę priemonę vykdant sandorį įprastinėmis rinkos sąlygomis.

Tiek 2011 m. Komisijos projekte, tiek 2013 m. Komisijos projekte pateiktos finansinių sandorių mokesčio mokesstinės bazės nustatymo taisyklės suteikia galimybę mokesčių administruojančioms institucijoms veiksmingai kovoti su galimu mokesčio vengimu dirbtinai sumažinant apmokestinamąją sandorio vertę.

ES finansinių sandorių mokesčio tarifai

2011 m. Komisijos projekto 8 str. 2 dalyje ir 2013 m. Komisijos projekto 9 str. 2 dalyje yra įtvirtinta principinė nuostata, reglamentuojanti mokesčio tarifo nustatymo taisyklės – kiekviena valstybė narė finansinių sandorių mokesčio tarifus nustato kaip procentinę apmokestinamosios vertės dalį. Minėta nuostata įtvirtina būtent Tobino-Keinso tipo finansinių sandorių mokesčio koncepciją, kuri yra pagrįsta ne pelno, gauto už finansinio sandorio sudarymą, apmokestinimu, bet bendros sandorio vertės proporciniu apmokestinimu nepriklausomai nuo sandorio šalių gauto faktinio pelno. Dėl tokių mokesčio tarifo nustatymo

taisyklių finansinių sandorių mokestis įgauna stiprų reguliacinį pobūdį. Finansinių sandorių mokesčio reguliacinis poveikis ypač stiprus mažo pelningumo finansiniams sandoriams, kurių pelningumas yra artimas finansinių sandorių mokesčio tarifams, kadangi prievolė sumokėti mokestį, kurio dydis yra artimas iš sandorio gauto pelno sumai, neabejotinai turės ribojamąjį reguliacinį poveikį tokį sandorį ketinantiems sudaryti subjektams.

2013 m. Komisijos projekto 9 str. 2 dalyje nustatyti minimalūs finansinio sandorio mokesčio tarifai – mokesčio tarifas, taikomas su išvestinėmis sutartimis nesusijusių finansinių sandorių atveju, negali būti mažesnis nei 0,1 proc. apmokestinamosios sandorio vertės, o mokesčio tarifas, taikomas su išvestinėmis sutartimis susijusių finansinių sandorių atveju, negali būti mažesnis nei 0,01 proc. apmokestinamosios sandorio vertės. Analogiški mokesčio tarifai buvo nustatyti ir 2011 m. Komisijos projekte. Valstybėms narėms leidžiama nustatyti ir aukštesnius mokesčio tarifus, nei direktyvos projekte įtvirtinti mokesčio tarifai. Čia pastebėtina, kad 2013 m. Komisijos projekte nustatyti minimalūs finansinių sandorių mokesčio tarifai yra ženkliai didesni nei anksčiau aptarti Azijos valstybėse nustatytų fiskalinio pobūdžio finansinių sandorių mokesčių tarifai, kas papildomai leidžia daryti išvadą dėl Europos Sąjungos finansinių sandorių mokesčio reguliacinio pobūdžio.

ES finansinių sandorių mokesčio jurisdikcijos nustatymo taisyklės

Analizuojant Komisijos siūlomas finansinių sandorių mokesčio projektuose pateiktas jurisdikcijos nustatymo taisykles, matyti, kad 2011 m. Komisijos projekte siūlomas apmokestinimo modelis yra grįstas įsisteigimo vietos principo taikymu – finansinių sandorių mokestis taikomas tik toms finansų įstaigoms, kurios laikomos įsisteigusiomis valstybėse narėse, kuriose yra taikomas finansinių sandorių mokestis. Įsisteigimo vietos principas įtvirtintas 2011 m. Komisijos projekto 3 str., kuris nustato išsamias taisykles, kuriomis vadovaujantis gali būti nustatoma finansų įstaigos įsisteigimo vieta. Vadovaujantis 2011 m. Komisijos projekto 3 str. 1 dalimi, finansų įstaiga laikoma įsteigta valstybės narės teritorijoje, jeigu finansų įstaiga atitinka bet kurį iš toliau nurodytų kriterijų: finansų įstaiga valstybėje narėje vykdo veiklą, kuriai reikalingas tos valstybės kompetentingos institucijos leidimas (a punktas); toje valstybėje yra registruota finansų įstaigos buveinė arba nuolatinis adresas arba nuolatinė gyvenamoji vieta (b ir c punktai); finansų įstaiga valstybėje narėje turi filialą, per kurį vykdo apmokestinamuosius sandorius (d punktas); ji yra finansinio sandorio su kita finansų įstaiga, įsisteigusia valstybėje

narėje, šalis arba ji yra finansinio sandorio ne su finansų įstaiga, įsisteigusia valstybėje narėje, šalis, veikianti savo arba kito subjekto sąskaita, arba sandorio šalies vardu (vykdanti finansų maklerio veiklą). Lyginant 2011 m. Komisijos projekte pateiktus įsisteigimo kriterijus, taikytinus finansų įstaigoms, matyti, kad kokybiškai tai yra kur kas sudėtingesnė ir platesnė sąvoka, nei tradicinis OECD modelinėje dvigubo apmokestinimo išvengimo konvencijoje pateikiamas rezidavimo sąvokos apibrėžimas²⁹⁵. Vadovaujantis 2011 m. Komisijos projekto 3 str. nuostatomis, tam, kad finansų įstaiga būtų laikoma įsisteigusia finansinių sandorių mokesčio taikymo jurisdikcijoje, jai nėra būtina tiesiogiai vykdyti veiklą ar turėti buveinę arba filialą valstybėje narėje. Finansų įstaigai užtenka vien dalyvavimo apmokestinamajame sandoryje, jeigu bent viena iš sandorio šalių (nebūtinai finansų įstaiga) yra laikoma įsisteigusia mokesčio taikymo jurisdikcijoje. Tai visiškai nauja ir iki šiol plačiai nenaudota jurisdikcijos nustatymo taisyklė, skirta būtent finansinių sandorių mokesčio mokėjimui užtikrinti. Finansų įstaigai, siekiančiai perkelti savo veiklą į jurisdikcijas, kur finansinių sandorių mokestis nebūtų taikomas, neužtenka formaliai pakeisti buveinę ar fiziškai perkelti operacijas vykdančius padalinius – šiuo atveju kartu su finansų įstaiga turėtų persikelti ir visi finansų įstaigos klientai, kas yra praktiškai neįmanoma. Minėta įsisteigimo vietą nustatanti taisyklė yra pagrįsta ekonomine finansų įstaigų ir finansų rinkų analize – finansų įstaigos koncentruoja savo veiklą ten, kur yra didžiausia finansų įstaigų klientų masė, t. y. finansų įstaigos seka paskui savo klientą, o ne atvirkščiai. Dėl to finansų įstaigoms dirbtinai keisti savo veiklos vietą nėra paprasta. Ir net dėl mokesčio vengimo tikslų finansų įstaigoms pakeitus savo veiklos vykdymo vietą, abejotina, ar paskui finansų įstaigas sektų ir jų klientai (kita finansinių sandorių šalis).

2013 m. Komisijos projekte mokesčio jurisdikcijos nustatymo taisyklės buvo dar labiau patobulintos ir išplėstos, siekiant užkirsti kelią labiau teorinei nei praktinei galimybei vengti mokesčio perkeliant tiek finansų įstaigos, tiek finansų įstaigos klientų veiklą į kitas jurisdikcijas: 2013 m. Komisijos projekto 3 str. 1 dalis buvo papildyta kokybiškai nauju g punktu, kuris įsisteigimo valstybėje narėje statusą išplėtė ir susiejo su finansinių priemonių išleidimo vieta. Vadovaujantis 2013 m. Komisijos projekto 3 str. 1 dalies g punktu, finansų įstaiga bus laikoma įsisteigusia apmokestinamoje jurisdikcijoje net ir tuo atveju, jeigu ji sudarys finansinį sandorį dėl

²⁹⁵ OECD. *Model tax convention on income and on capital: Condensed Version 2014* [interaktyvus]. OECD Publications, Paryžius. [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/taxation/model-tax-convention-on-income-and-on-capital-condensed-version-2014_mtc_cond-2014-en#page496>.

finansinio produkto, išleisto apmokestinamoje jurisdikcijoje. Fizinė ir faktinė sandorio vykdymo vieta, registracijos, buveinės vieta šiuo atveju visiškai nėra svarbi. Čia paminėtina, kad 2013 m. Komisijos projekto 3 str. 1 dalies g punktas jokių būdu neturėtų būti absoliutinamas ir suprantamas kaip taikomas visais atvejais ir visų finansinių priemonių atžvilgiu – savo turiniu tai yra antivengiminė norma ir pagrindinė jos paskirtis yra užkirsti kelią organizuotoms prekybos finansinėmis priemonėmis platformoms dirbtinai (vien mokesčių tikslais) perkėlinėti savo veiklą į kitas jurisdikcijas. Minėta nuostata netaikoma išvestiniams finansiniams produktams (MIFID direktyvos C skirsnio 4-10 punktai), jeigu jais neprekiuojama organizuotoje platformoje.

Lyginant 2011 m. Komisijos projektą su 2013 m. Komisijos projektu, pastebėtina ir tai, kad kovai su jurisdikcijos keitimu mokesčių vengimo tikslais naujasis projektas buvo papildytas labai svarbiu 14 str., kurio paskirtis eliminuoti organizuotų prekybos platformų ir depozitoriumo funkcijas vykdančių finansų įstaigų galimybes mokestiniais tikslais kurti veidrodines prekybos finansinėmis priemonėmis rinkas už finansinių sandorių mokesčio veikimo ribų. Pavyzdžiui, vadovaujantis 2011 m. projektu, mokesčio galima būtų išvengti tokiu atveju, jeigu tam tikra pakankamai didelė elektroninė prekybos finansinėmis priemonėmis platforma, kartu vykdanči ir depozitoriumo funkciją ir kuria naudojasi pakankamai daug rinkos dalyvių, ne finansinių sandorių mokesčio veikimo jurisdikcijoje sukurtų naują, veidrodinę prekybos sistemą dvyne, kuri būtų identiška egzistuojančiai ir į mokesčio veikimo zoną patenkančiai prekybos sistemai, tačiau joje būtų prekiaujama ne finansinėmis priemonėmis tiesiogiai, o būtų prekiaujama veidrodinėmis finansinėmis priemonėmis, jų turėtojai suteikiančiomis teisę į pagrindinėje prekybos sistemoje apskaitomas finansų priemones. Šiuo atveju sandoriai pagrindinėje prekybos sistemoje nebūtų fiksuojami, kadangi tol, kol tam tikra finansinė priemonė nebūtų perkeliama už išorinės prekybos sistemos ribos arba perkeliama į kitą prekybos sistemą, nuosavybės teisių registracija į konkrečią finansinę priemonę nėra reikalinga – užtenka prekybos platformos įsipareigojimo nuosavybės teisę perregistruoti pagal sertifikato (veidrodinės finansinės priemonės) savininko pareikalavimą. Siekiant išvengti mokesčio taikymo, tiek pačios veidrodinės finansinės priemonės galėtų būti leidžiamos, tiek jomis prekiaujama jurisdikcijose, kuriose finansinių sandorių mokestis nėra taikomas. Vadovaujantis 2013 m. Komisijos projekto 14 str. nuostatomis, aukščiau aprašyta hipotetinė mokesčio vengimo schema, pagrįsta dirbtiniu naujų finansinių priemonių leidimu ir prekyba rinkose, kuriose finansinių sandorių mokestis nėra taikomas, tampa neįmanoma, kadangi visos panašios į aprašytąsias finansinės priemonės (depozitoriumo pakvitavimai, išvestiniai

nuosavybės teisės vertybiniai popieriai ir kt.), išleistos kitose jurisdikcijose mokesčių vengimo tikslu, yra laikomos išleistomis valstybėje narėje, kurioje taikomas finansinių sandorių mokestis – tokiu būdu minėtomis finansinėmis priemonėmis prekiaujantys rinkos subjektai automatiškai būtų laikomi finansinių sandorių mokesčio mokėtojais pagal 2013 m. Komisijos projekto 3 str. 1 dalies g punktą.

Apibendrinant 2011 m. ir 2013 m. Komisijos projektuose siūlomą reglamentavimą, darytina išvada, kad finansinių sandorių mokesčio mokėjimas yra susietas ne su faktine sandorio vykdymo vieta, bet su subjektų, dalyvaujančių sandoryje, veiklos vykdymo vieta (įsisteigimo principas) ir su vertybinių popierių išleidimo vieta (išleidimo vietos principas), t. y. mokesčio jurisdikcijos taisyklės apibrėžtos naudojant dvigubą jurisdikciją nustatančių principų taikymą, kas iš esmės pašalina bet kokias galimybes mokesčio vengimo tikslais formaliai perkėlinėti finansinę veiklą ar sandorius į kitas jurisdikcijas, nes dėl dvigubo jurisdikciją nustatančių principų taikymo nebeužtenka perkelti dalies sandorio elementų į kitas jurisdikcijas – į kitas jurisdikcijas turi būti perkelti visi sandorio elementai (visos sandorio šalys, sandorio dalykas, faktinė sandorio vykdymo vieta).

Tai, jog Komisijos siūlomi finansinių sandorių mokesčio projektai ir Komisijos kuriama mokesčio sistema yra pakankamai apsaugota nuo mokesčio vengimo perkeliant veiklą į kitas jurisdikcijas ne tik iš teorinės, bet ir iš praktinės pusės, labai gerai pagrindžia ir įrodo 2014 m. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2014 m. balandžio 30 d. sprendimu byloje C-2009-13²⁹⁶ išnagrinėtas ginčas tarp Jungtinės Karalystės ir Europos Sąjungos tarybos dėl 2013 m. sausio 22 d. Tarybos sprendimo 2013/52/ES, kuriuo leidžiamas tvirtesnis bendradarbiavimas finansinių sandorių mokesčio srityje²⁹⁷ (toliau – Sprendimas dėl bendradarbiavimo). Jungtinė Karalystė kreipėsi į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą su ieškiniu pagal SESV 263 str. dėl aukščiau minėto Europos Tarybos sprendimo panaikinimo dėl to, kad Jungtinės Karalystės nuomone, Sprendimu dėl bendradarbiavimo leidus 11 Europos Sąjungos valstybių taikyti finansinių sandorių mokestį, kurio pagrindiniai principai yra įtvirtinti Komisijos 2013 m. mokesčio projekte, į finansinių sandorių mokesčio veikimo sritį pateks ir Jungtinės Karalystės finansų įstaigos, nors ir vykdančios veiklą Jungtinėje Karalystėje, tačiau prekiaujančios finansinėmis

²⁹⁶ Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2014 m. balandžio 30 d. sprendimas byloje C-209/13 *United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland v Council of the European Union* (p. 6.).

²⁹⁷ Europos Sąjungos Taryba. 2013 m. sausio 22 d. Tarybos sprendimas Nr. 2013/52/ES, kuriuo leidžiamas tvirtesnis bendradarbiavimas finansinių sandorių mokesčio srityje. Oficialusis leidinys L 22, p. 11, 12.

priemonėmis, laikomomis išleistomis mokesčių įsivedančiose valstybėse narėse²⁹⁸ pagal 2013 m. Komisijos projekto 3 str. 1 dalies g punktą. Nors Europos Sąjungos Teisingumo Teismas ginčo nenagrinėjo iš esmės ir ginčijamą Europos Tarybos sprendimą paliko galioti apsiribojęs tik formaliu procedūrinių pažeidimų tyrimu, vien pats tokio pobūdžio ginčas ir Jungtinės Karalystės ieškinio argumentai tik patvirtina faktą, kad nei formalus veiklos perkėlimas, nei faktiškas veiklos vykdymas kitose jurisdikcijose, neleis išvengti faktinio apmokestinimo finansinių sandorių mokesčiu. Žinoma, Jungtinės Karalystės iškeltas klausimas dėl galbūt per daug plačios mokesčio jurisdikcijos šiuo atveju yra tikrai aktualus, tačiau tai daugiau politinio, o ne teisinio pobūdžio klausimas dėl kiekvienos iš valstybių taikomos apsaugos jos finansinių rinkų dalyvių atžvilgiu, kurios kilimas tik patvirtina faktą, kad Europos Komisijos siūlomas finansinių sandorių mokesčio projektas ir pati mokesčio veikimo sistema yra gerai apsaugota nuo galimybių vengti mokesčio keičiant jurisdikcijas, o kartu ir įrodo mokesčio priešininkų argumentų dėl būsimo mokesčio neefektyvumo nepagrįstumą.

Pabaigoje pažymėtina ir tai, jog Jungtinės Karalystės iškeltas klausimas dėl pernelyg plačios mokesčio jurisdikcijos šiuo atveju yra aktualus ir nacionaliniu mastu, kadangi Europos Komisijai finansinių sandorių mokesčio jurisdikciją susiejus tiek su išleidimo vietos principu, tiek su įsisteigimo vietos principu, Lietuvoje veikiantys finansinių sandorių rinkos subjektai, neatsižvelgiant į tai, kad Lietuva nėra glaudesnio bendradarbiavimo dėl finansinių sandorių mokesčio dalyvė ir artimiausiu metu neplanuoja įsivesti finansinių sandorių mokesčio, gali patekti į mokesčio taikymo jurisdikciją: vadovaujantis įsisteigimo vietos principu, Lietuvoje veikiantys finansinių sandorių rinkos subjektai būtų laikomi įsisteigę apmokestinamosiose jurisdikcijose, jeigu jie dalyvaus finansiniuose sandoriuose dėl finansinio produkto, išleisto apmokestinamoje jurisdikcijoje (2013 m. Komisijos projekto 3 str. 1 dalies g punktas).

Diskusija dėl ES finansinių sandorių mokesčio teisėtumo

Europos Komisijos pasiūlyto finansinių sandorių mokesčio projektas nepagrįstai kritikuojamas dėl galimo mokesčio projekto neatitikimo Europos Sąjungos teisei. Pagrindiniai

²⁹⁸ Europos Sąjungos Komisija. 2013 m. vasario 14 d. Komisijos pasiūlymas Nr. KOM (2013) 71 dėl Tarybos direktyvos, kuria įgyvendinamas tvirtesnis bendradarbiavimas finansinių sandorių mokesčio srityje [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <[http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com\(2013\)0071_/com_com\(2013\)0071_lt.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com(2013)0071_/com_com(2013)0071_lt.pdf)>.

finansinių sandorių mokestį kritikuojančių mokslininkų argumentai, susiję su mokesčio neteisėtumu yra grindžiami keturiais pagrindais: 1) finansinių sandorių mokesčio direktyvos projektas priimtas galimai viršijant SESV 113 str. tikslus ir galimai nesilaikant Europos Sąjungos teisės subsidiarumo principo reikalavimo, kadangi finansinių sandorių mokestis yra kokybiškai naujas mokestis ir jo priėmimas nelaikytinas Europos Sąjungos rinkos harmonizavimu; 2) finansinių sandorių mokesčio pasiūlymas negali būti grindžiamas SESV 113 str. nuostatomis, kadangi finansinių sandorių mokestis neatitinka netiesioginio mokesčio požymių ir Europos Sąjungoje galiojančių netiesioginiams mokesčiams taikomų taisyklių; 3) finansinių sandorių mokesčio pasiūlymas neturi nieko bendro su bendros Europos Sąjungos rinkos sukūrimu ar pagerinimu; 4) finansinių sandorių mokestis pažeistų Europos Sąjungos konkurencijos taisykles, kadangi finansų įstaigos, įsisteigusios valstybėse narėse, kuriose būtų taikomas toks mokestis, negalėtų konkuruoti su kitomis finansų įstaigomis, įsisteigusiomis valstybėse narėse, kur finansinių sandorių mokestis nėra taikomas²⁹⁹.

Visų pirma, atsakant į finansinių sandorių mokestį kritikuojančių mokslininkų argumentą, jog finansinių sandorių mokestis yra kokybiškai naujas mokestis ir Europos Komisijos pasiūlymas negali būti vertinamas kaip siekis suvienodinti Europos Sąjungoje taikomas netiesioginio apmokestinimo taisykles, būtina pažymėti, kad finansinių sandorių mokestis ES mastu nėra naujas mokestis. Įvairaus pobūdžio finansinių sandorių mokesčiai sandoriams su nacionaliniais vertybiniais popieriais buvo taikomi Vokietijoje, Prancūzijoje³⁰⁰, Didžiojoje Britanijoje (kur mokestis taikomas iki šiol). Iš naujo finansinių sandorių mokesčiai yra priimti ir šiuo metu taikomi Prancūzijoje ir Italijoje³⁰¹. Taigi finansinių sandorių mokestis nėra naujas mokestis ir Europos Komisijos pasiūlymas nelaikytinas naujo mokesčio įvedimu. Klaidingai teigiama, kad harmonizavimui yra būtina, kad visos valstybės narės taikytų panašius mokesčius. Šiuo atveju užtenka fakto, kad toks mokestis yra taikomas arba planuojamas taikyti dalyje Europos Sąjungos valstybių narių, kurios sudaro reikšmingą Europos Sąjungos rinkos dalį. Nėra

²⁹⁹ SOONE, A. *Does Commission Proposed Financial Transaction Tax Comply with European Union Law?* *Juridica International*, t. 20, 2013. p. 188–196.

³⁰⁰ Europos Sąjungos Komisija. *TAX CONTRIBUTION OF THE FINANCIAL SECTOR* [interaktyvus]. p. 9 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. <http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/taxation/other_taxes/financial_sector/fact_sheet/tax-contribution-fin-sector.pdf>.

³⁰¹ COELHO, M. *Dodging Robin Hood: Responses to France and Italy's Financial Transaction Taxes* [interaktyvus]. 3 November 2015 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=2389166>> or <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2389166>>.

ginčo dėl to, kad Vokietijos, Prancūzijos, Italijos, Didžiosios Britanijos finansinių sandorių rinkos sudaro reikšmingą bendros rinkos dalį, todėl šiuo atveju skirtingų finansinių sandorių apmokestinimo taisyklių taikymas skirtingose valstybėse narėse gali iškreipti normalią konkurenciją finansinių sandorių rinkoje bei sumažinti valstybių narių taikomų apmokestinimo taisyklių efektyvumą. Čia pažymėtina, kad harmonizavimas šiuo atveju yra būtinas dėl to, kad būtų suvienodintos skirtingose valstybėse narėse taikomos arba planuojamos taikyti ateityje finansinių sandorių apmokestinimo taisyklės. Šiuo atveju siūlomas vieningas finansinių sandorių mokesčio standartas, kuris užkirstų kelią valstybėms narėms, netaikančioms tokio mokesčio, konkuruoti su valstybėmis narėmis, taikančiomis tokį mokesťį. Būtina pabrėžti, kad finansinių sandorių mokesčio vienas iš tikslų yra reguliacinis, t. y. pagerinti Europos Sąjungoje galiojančią finansų įstaigų veiklos reguliavimą, sustiprinti rinkos apsaugą nuo spekuliacinio pobūdžio prekybos finansinėmis priemonėmis. Kaip jau buvo minėta, vienas iš finansų įstaigų reguliacinių principų reikalauja tarptautinio finansų įstaigų veiklos reguliavimo koordinavimo, kad būtų padidintas finansų įstaigų veiklos reguliavimo efektyvumas. Tai yra papildomas argumentas, pagrindžiantis tarptautinio finansinių sandorių mokesčio tarptautinio koordinavimo ir harmonizavimo Europos Sąjungos mastu būtinybę, kadangi finansinių sandorių mokesčio taisyklių harmonizavimas padidins finansinių sandorių mokesčio reguliacinį efektyvumą, o kartu ir Europos Sąjungos finansų įstaigų veiklos reguliavimo kokybę. Būtent tai ir yra Europos Sąjungos teisės harmonizavimo ir subsidarumo principo įgyvendinimo esmė – siekis padidinti nacionaliniu mastu taikomų taisyklių efektyvumą. Vis dėlto, šiuo atveju reikia pripažinti ir tai, kad Europos Komisijos pasiūlyme nėra pabrėžiamas finansinių sandorių mokesčio reguliacinis tikslas, todėl finansinių sandorių mokesčio taisyklių harmonizavimo argumentai, susiję su būtinybe padidinti finansinių sandorių mokesčio reguliacinį efektyvumą, ne visada gali būti aiškiai suprantami visuomenei.

Kaip visiškai nepagrįstas atmestinas ir finansinių sandorių mokesčio kritikų argumentas, kad finansinių sandorių mokesčio pasiūlymas negali būti grindžiamas SESV 113 str. nuostatomis, nes finansinių sandorių mokestis neatitinka netiesioginio mokesčio požymių ir Europos Sąjungoje galiojančių netiesioginiams mokesčiams taikomų taisyklių. Finansinių sandorių mokestis yra nukreiptas ne į pajamų, gautų iš tam tikros veiklos, apmokestinimą, bet yra nukreiptas į sandorių, susijusių su specifinėmis paslaugomis ir produktais (finansinių sandorių) apmokestinimą – finansinių sandorių mokestis sudaro finansinio sandorio kainos

priedą ir nėra susijęs su mokesčio mokėtojo turtu ar pajamomis, o tai yra vienas iš esminių netiesioginio mokesčio požymių³⁰². Tai, kad finansinių sandorių mokesčio prievolė yra siejama ir su finansinių sandorių šalimis (viena iš finansinio sandorio šalių privalo būti finansų įstaiga), nedaro mokesčio tiesioginiu, kadangi finansų įstaigos dalyvavimo kriterijus finansinių sandorių išskiria iš kitų panašių (atsitiktinių) finansinio pobūdžio sandorių, sudarytų neprofesionalių rinkos dalyvių. Analogiškas šalies kriterijus yra taikomas ir pridėtinės vertės mokesčio atveju, kadangi PVM objektas taip yra tik tie sandoriai, kuriuos sudaro apmokestinamieji asmenys, veikdami kaip tokie³⁰³. Pridėtinės vertės mokesčiu nėra apmokestinami atsitiktiniai nekomercinio pobūdžio sandoriai, kuriuos sudaro ne apmokestinamieji asmenys. Įstatymų leidėjas gali nustatyti specifinius sandorio šalims taikomus kriterijus, kurie padeda identifikuoti apmokestinamuosius sandorius, ypač tais atvejais, kai siekiama išskirti komercinio pobūdžio ir nekomercinio pobūdžio sandorius. Kaip nepagrįstas vertintinas ir finansinių sandorių mokestį kritikuojančių mokslininkų teiginys, kad mokestis nėra nukreiptas į finansinių paslaugų galutinį vartotoją, kadangi mokestį mokėti turės daugiausia finansų įstaigos. Ekonominę finansinių sandorių mokesčio naštą visais atvejais turės galutinis finansinių paslaugų vartotojas – finansinių sandorių mokestis padidina finansinių paslaugų kaštus, todėl mokestis bet koku atveju yra įskaičiuojamas į galutinę paslaugos kainą. Klausimas, ar galutinis paslaugos vartotojas prisiims visą su mokesčio atsiradimu susijusią ekonominę naštą, ar šią naštą dalinsis kartu su paslaugos teikėju ir kokia apimtimi tai bus daroma, yra ekonominio pobūdžio klausimas, susijęs su daugybe faktorių, tokių kaip konkurencija, paklausos ir pasiūlos elastingumu ir pan. Čia vėl sugrįžtina prie pridėtinės vertės mokesčio pavyzdžio – tai, kad galutinis pridėtinės vertės mokesčio mokėtojas yra galutinis prekės ar paslaugos vartotojas, dar nereiškia, kad prekės ar paslaugos tiekėjas nėra priverstas savo pelno sąskaita prisiimti dalį ekonominės mokesčio naštos, siekdamas padidinti savo konkurencingumą rinkoje. Tai, kad šiuo atveju yra deklaruojama siekiamybė, kad pagrindinė finansinių sandorių mokesčio našta turėtų tekti būtent finansų įstaigoms, nereiškia, kad mokesčio nemokės galutinis finansinės paslaugos vartotojas – dėl finansinių paslaugų rinkos specifikos (didelės konkurencijos, didelio paklausos elastingumo ir kt.) yra tikimasi, kad finansų įstaigos bus priverstos prisiimti didžiąją dalį mokesčio naštos savo

³⁰² MEDELIENĖ, A.; ir SUDAVIČIUS, B. *Mokesčių teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2011, p. 44.

³⁰³ 2006 m. lapkričio 28 d. Tarybos direktyvos 2006/112/EB dėl pridėtinės vertės mokesčio bendros sistemos, Oficialusis Leidinys, L 347, p. 1-118 (2 str. 1 dalies a punktas).

pelno sąskaita. Tokia situacija yra sąlygota finansų įstaigų veiklos ir finansinių priemonių rinkos ypatumų ir nėra tiesiogiai susijusi su paties finansinių sandorių mokesčio savybėmis.

Finansinių sandorių mokesčio kritikų argumentą, kad Europos Komisijos pateiktas finansinių sandorių mokesčio pasiūlymas neturi nieko bendro su bendros Europos Sąjungos rinkos sukūrimu ar pagerinimu, paneigia pats finansinių sandorių mokesčio reguliacinis tikslas – finansinių sandorių mokesčiu yra siekiama pagerinti Europos Sąjungos finansų rinkų reguliavimo kokybę ir priežiūros standartus, taip pat pagerinti Europos Sąjungos finansinių priemonių rinkos kokybę. Dėl šios priežasties nėra jokio pagrindo teigti, kad Europos Komisijos pateiktas finansinių sandorių mokesčio pasiūlymas neturi nieko bendro su bendros Europos Sąjungos rinkos sukūrimu ar pagerinimu. Čia pažymėtina, kad finansinių sandorių mokesčio nustatymas reguliaciniais tikslais yra pateisinamas vadovaujantis bendraisiais Europos Sąjungos tikslais, tokiais kaip finansinio stabilumo užtikrinimas, kuris, neabejotinai, turi ypatingą reikšmę visai Europos Sąjungos ekonomikai. Kaip jau buvo minėta anksčiau, finansinių sandorių mokesčio taikymas yra pateisinamas ir proporcingumo principo aspektu, kadangi kredito įstaigų veiklos reguliavimas mokesčių teisės normomis laikytinas tinkama ir mažiausiai reguliuojamųjų santykių dalyvių teises ir teisėtus interesus varžančia reguliavimo priemone.

Dėl finansinių sandorių mokesčio kritikų argumentų, susijusių su galimu neigiamu finansinių sandorių mokesčio poveikiu mokesčių taikančių valstybių narių kredito įstaigų konkurencingumui, pažymėtina, kad tai ir yra viena iš pagrindinių priežasčių, kodėl yra būtinas finansinių sandorių mokesčio taisyklių suvienodinimas Europos Sąjungos mastu. Siekiant išvengti neigiamų finansinių sandorių rinkų iškraipymų, susijusių su nevienodu rinkos reguliavimu skirtingose valstybėse narėse, yra būtina suvienodinti taikomą reguliavimą, o kartu ir reguliacinio pobūdžio apmokestinimo taisykles, visos Europos Sąjungos mastu. Vertinant mokesčių taikančių valstybių narių finansinių sandorių rinkos konkurencingumą su mokesčio netaikančių trečiųjų valstybių finansinių sandorių rinkomis, sutiktina, kad dėl mokesčio efekto sumažėjus dalies finansinių sandorių ekonominiam naudingumui, mokesčių taikančių valstybių finansinių sandorių rinkos patrauklumas sumažės ta apimtimi, kiek apmokestinama rinka taps nepatraukli vykdyti mažo ekonominio naudingumo apmokestinamuosius finansinius sandorius, kurių ekonominis naudingumas nekompensuoja neigiamo mokesčio ekonominio efekto. Tačiau čia pabrėžtina, kad būtent toks ir yra finansinių sandorių mokesčio reguliacinis tikslas – eliminuoti iš apmokestinamos rinkos sandorius, kurie pasižymi mažu ekonominiu naudingumu,

kuris negali kompensuoti finansinių sandorių mokesčio poveikio sandorio pelningumui. Manoma, kad mažo ekonominio naudingumo spekuliacinių sandorių eliminavimas turėtų pagerinti reguliuojamos rinkos struktūrą, bei sumažinti bendrą reguliuojamos rinkos sistemine riziką.

Europos Komisijos pateiktas finansinių sandorių mokesčio pasiūlymas itin aršiai kritikuojamas ir dėl to, kad naujas mokestis nustatomas neatsižvelgiant į finansinių sandorių mokesčio projekte nedalyvaujančių valstybių valią ir interesus. Šiuo atveju, dėl pernelyg plačių mokesčio jurisdikcijos nustatymo taisyklių, kaip pažymi finansinių sandorių mokesčio kritikai, gali kilti paties finansinių sandorių mokesčio teisėtumo problema, kadangi net ir finansinių sandorių mokesčio projekte nedalyvaujančių valstybių mokesčių mokėtojai, vadovaujantis 2013 m. Komisijos projekto 4 str. 1 dalies g punkto nuostatomis (išleidimo vietos principas), patenka į finansinių sandorių mokesčio jurisdikciją ir *de facto* tampa mokesčio mokėtojais. Toks platus mokesčio jurisdikcijos taisyklių nustatymas, anot mokesčių kritikuojančių mokslininkų, gali pažeisti tarptautinės teisės principus, susijusius neleistinu ekstra teritoriniu mokesčių teisės normų poveikiu³⁰⁴. Be to, čia būtina pakartotinai pažymėti ir tai, kad finansinių sandorių mokestis yra netiesioginis mokestis, kuriuo yra apmokestinami ne konkretūs asmenys, bet patys finansiniai sandoriai, sudaryti tam tikrus kriterijus atitinkančių subjektų. Valstybės narės, įgyvendindamos savo mokestinę kompetenciją, gali apibrėžti specifinius kriterijus, kuriais vadovaujantis laikoma, kad sandoris sudarytas apmokestinamoje jurisdikcijoje. 2013 m. Komisijos projekto 4 str. 1 dalies g punkte įtvirtinta nuostata apibrėžia, kad finansinės priemonės, išleistos mokesčių taikančioje valstybėje narėje, patenka į jos mokestinę jurisdikciją (išleidimo vietos principas). Išleidimo vietos principas yra plačiai taikomas apibrėžiant finansinių sandorių objektą ir pačioje Didžiojoje Britanijoje, kuri yra viena iš didžiausių Europos Komisijos pasiūlyto finansinių sandorių mokesčio oponentų. Vadovaujantis išleidimo vietos principu, kredito įstaiga, įsisteigusi kitoje nei mokesčių taikanti valstybė narė, sudarydama sandorį, kurio objektas yra mokesčių taikančioje valstybėje narėje išleista apmokestinama finansinė priemonė, negali reikalauti jai taikyti apmokestinimo taisyklių išimtis dėl to, kad ji yra įsisteigusi ne valstybėje narėje, kurioje yra *de facto* sudaromas sandoris. Tokia kredito įstaiga ne tik gali, bet ir privalo įvertinti būsimus sandorio kaštus, susijusius su papildomu tai finansinei

³⁰⁴ SOONE, A. *Does Commission Proposed Financial Transaction Tax Comply with European Union Law?* *Juridica International*, t. 20, 2013. p. 188–196.

priemonei ar konkrečiam finansiniam sandoriui taikomais mokesčiais, ir elgtis taip, kad toks mokestis būtų faktiškai sumokėtas. Kadangi teisės galiojimo teritorialumo principas apunkina įstatymų leidėjo galimybes faktiškai išsiieškoti mokestį iš kitose valstybėse įsisteigusių ir į konkrečios valstybės jurisdikciją nepatenkančių asmenų, tam, kaip jau buvo minėta, 2013 m. Komisijos projekto 10 str. yra numatyta solidari apmokestinamojo sandorio šalių mokesstinė atsakomybė ir galimybė įstatymų leidėjui nustatyti solidariąją atsakomybę kitiems asmenims, nei sandorio šalys (pavyzdžiui, finansinio sandorio tarpininkui, kliringo namams ar pan.). Kalbant apie įsisteigimo principo taikymą finansinių sandorių mokesčio jurisdikcijos apibrėžimui, pažymėtina, kad 2013 m. Komisijos projekto 4 str. 1 dalies a-e punktuose nurodyti įsisteigimo kriterijai yra skirti apibūdinti faktinį pakankamą finansų įstaigos ryšį su apmokestinamąja jurisdikcija³⁰⁵. Šiuo atveju nėra nei vieno argumento dėl 2013 m. Komisijos projekto 4 str. 1 dalies a-e punktuose nurodytų įsisteigimo kriterijų neteisėtumo ar nepagrįstumo.

Pabaigoje paminėtina, kad, vadovaujantis 2008 m. vasario 12 d. Europos Sąjungos Tarybos direktyvos Nr. 2008/7/EB³⁰⁶ dėl netiesioginių mokesčių, taikomų kapitalo pritraukimui, 6 str. 1 dalies nuostatomis, Europos Sąjungos teisė valstybėms narėms leidžiama sukurti ir taikyti netiesioginius proporcinio tipo mokesčius finansiniams sandoriams, nesusijusiems su tiesioginėmis kapitalo pritraukimo operacijomis, todėl Europos Komisijos pasiūlytas finansinių sandorių mokesčio projektas gali būti visiškai teisėtai įgyvendintas tiek kiekvienoje valstybėje narėje atskirai, tiek bendrai visoje Europos Sąjungoje. Šiuo metu ir toliau vyksta aktyvios diskusijos ir pasirengiamieji darbai dėl galimo Europos Komisijos pasiūlyto finansinių sandorių mokesčio projekto įgyvendinimo³⁰⁷.

³⁰⁵ Europos Sąjungos Komisija. 2013 m. vasario 14 d. Komisijos pasiūlymas Nr. KOM (2013) 71 dėl Tarybos direktyvos, kuria įgyvendinamas tvirtesnis bendradarbiavimas finansinių sandorių mokesčio srityje.

³⁰⁶ 2008 m. vasario 12 d. Tarybos direktyva 2008/7/EB dėl netiesioginių mokesčių, taikomų kapitalo pritraukimui. Oficialusis leidinys L 46, 2008-2-21, p. 11.

³⁰⁷ Pvz. žr. informaciją pateikiamą Europos Sąjungos teisės aktų paieškos interentinėje svetainėje [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. vasario 03 d.]. Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/procedure/EN/2013_45>, taip pat Europos Sąjungos Komisija HEMMELGARN, T., et al. *Financial transaction taxes In the European Union*, [interaktyvus]. Taxation papers, working paper No. 62 – 2015 [žiūrėta 2017 m. vasario 03 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/resources/documents/taxation/gen_info/economic_analysis/tax_papers/taxation_paper_62.pdf>.

Prancūzijos ir Italijos finansinių sandorių mokesčių pavyzdžiai ir jų reguliacinio poveikio vertinimas

2012-2013 m. Prancūzija ir Italija buvo pirmosios ES valstybės, įvedusios finansinių sandorių mokesčių į nacionalines mokesčių sistemas. Prancūzija ir Italija pasirinko ribotą (dalinį) finansinių sandorių mokesčio modelį, kuris, skirtingai nei Europos Komisijos pasiūlytas mokesčio modelis, taikomas tik mažai daliai visų finansinių sandorių.

Prancūzijos finansinių sandorių mokestis

Prancūzijoje finansinių sandorių mokestis pradėtas taikyti nuo 2012 m. rugpjūčio 1 d.³⁰⁸ Prancūzijos finansinių sandorių mokestis susideda iš trijų atskirų dalių – 1) įmonių vertybinių popierių ir panašių finansinių priemonių prekybos sandorių apmokestinimo (mokestis įmonių vertybinių popierių nuosavybės teisės perleidimo sandoriams, toliau – Akcijų mokestis), 2) didelio dažnio prekybos metu atšauktų pavedimų apmokestinimo (mokestis už didelio dažnio prekybos sistemų pateiktų pavedimų atšaukimą, toliau – HFT mokestis), 3) vyriausybės skolinių įsipareigojimų neįvykdymo rizikos vertybinių popierių (*angl. credit default swaps, CDS*) perleidimo sandorių apmokestinimo (CDS mokestis)³⁰⁹. Prancūzijos pasirinktas finansinių sandorių apmokestinimo modelis vertintinas kaip dalinis arba ribotas finansinių sandorių mokesčio modelis, kadangi Prancūzija pasirinko ne visų finansinių sandorių apmokestinimą, kaip siūloma Europos Komisijos parengtame finansinių sandorių mokesčio projekte, o tik tam tikros dalies vertybinių popierių apmokestinimą³¹⁰.

Prancūzijos Akcijų mokesčio objektas yra Prancūzijoje įregistruotų įmonių, kurių kapitalas viršija 1 milijardą eurų, akcijų ir iš jų kylančių teisių į kapitalą ir balsavimo teisių perleidimo sandoriai. Mokestis taikomas tik Prancūzijoje registruotų įmonių akcijoms. Jeigu įmonė nėra registruota Prancūzijoje, jos akcijos neapmokestinamos, neatsižvelgiant į tai, kad

³⁰⁸ COELHO, M. *Dodging Robin Hood: Responses to France and Italy's Financial Transaction Taxes* [interaktyvus]. 3 November 2015 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=2389166>> or <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2389166>>.

³⁰⁹ FRENCH TAX CODE (ART. 235 TER ZD, 235 TER ZD BIS AND 235 TER ZD TER); ANNEXE III TO THE FRENCH TAX CODE (ART. 58 Q, 58 R AND 58 S) [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.impots.gouv.fr/portal/deploiement/p1/fichedescriptive_7432/fichedescriptive_7432.pdf>.

³¹⁰ ŠRAMKO, F. *The impact of Securities Transaction Tax on market quality: Evidence from France and Italy* [interaktyvus]. International Journal of Economic Sciences, Vol. IV (3), 2015. p. 52–93 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.iises.net/international-journal-of-economic-sciences/publication-detail-277>>; FRENCH TAX CODE (ART. 235 TER ZD, 235 TER ZD BIS AND 235 TER ZD TER); ANNEXE III TO THE FRENCH TAX CODE (ART. 58 Q, 58 R AND 58 S) [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.impots.gouv.fr/portal/deploiement/p1/fichedescriptive_7432/fichedescriptive_7432.pdf>.

akcijomis prekiaujama Prancūzijoje. Prancūzijos vyriausybė skelbia įmonių, kurių akcijos apmokestinamos sąrašą, kuriame 2014 m. buvo kiek daugiau nei 100 visų Prancūzijoje veikiančių įmonių³¹¹. Mokesčio tarifas yra 0,2 proc. nuo sandorio vertės. Mokestis taikomas tik komerciniams sandoriams. Neatlygintini sandoriai neapmokestinami. Mokestis netaikomas pirminės rinkos sandoriams, taip pat sandoriams, kurie susiję su rinkos likvidumo palaikymu (angl. market making activities). Mokestis netaikomas restruktūrizavimo sandoriams, REPO ir vertybinių popierių skolinimosi sandoriams, taip pat vertybinių popierių sandoriams, susijusiems su įvairiomis darbuotojų taupymo schemomis. Taigi Prancūzijos pasirinktas akcijų mokesčio objektas yra pakankamai siauras. Prancūzijos akcijų mokesčio objektas yra siauresnis už taikomą Didžiojoje Britanijoje, kadangi Didžiojoje Britanijoje mokestis taikomas visų Didžiojoje Britanijoje įregistruotų įmonių akcijų perleidimo sandoriams, taip pat ir ne Didžiojoje Britanijoje įregistruotų įmonių akcijų, kurių registras tvarkomas Didžiojoje Britanijoje, perleidimo sandoriams, neatsižvelgiant į akcijas išleidusio subjekto kapitalo vertę.

Finansinių sandorių mokestis akcijoms taikomas neatsižvelgiant į tai, kurioje rinkoje prekiaujama, taip pat neatsižvelgiant į tai, kur įsisteigusios sandorio šalys, ir nepriklausomai nuo to, kur buvo sudarytas sandoris. Mokesčio subjektas yra vertybinių popierių pirkėjas. Mokestis deklaruojamas panašiai kaip ir PVM – mokestį turi deklaruoti pirkėjas. Mokestis išskaitomas iš investicinių paslaugų teikėjo, nepriklausomai nuo to, kur jis įsisteigęs. Kai vertybiniai popieriai parduodami dalyvaujant tarpininkų grandinei, apmokestinamas paskutinis finansų tarpininkas, priėmęs užsakymą. Centrinis vertybinių popierių depozitoriumas šiuo atveju veikia kaip mokesčių administratorius.

Prancūzijos HFT mokesčio objektas yra Prancūzijos finansinių priemonių rinkose atliktas didelio dažnio prekybos sistemų pateiktų nurodymų atšaukimas arba koregavimas. CDS mokesčio objektas yra Prancūzijos finansinių priemonių rinkose įvykdyti vyriausybės skolinių įsipareigojimų neįvykdymo rizikos vertybinių popierių perleidimo sandoriai. CDS apibrėžiami kaip specialūs finansinės apsaugos kontraktai, pagal kuriuos apsaugos pirkėjas moka tam tikrą kainą pardavėjui už apsaugą, kad valstybės nemokumo atveju apsaugos pirkėjas atgaus skirtumą tarp vertybinių popierių rinkos vertės ir nominalios vertybinių popieriaus vertės, arba galės

³¹¹ Prancūzijos vyriausybė. Official Bulletin of Public Finance, Taxation. GENERAL DIRECTORATE OF PUBLIC FINANCE. Published: 12/26/2014, End date of publication: 21/12/2015, BOI-TCA-FIN-10-10-20141226 [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://bofip.impots.gouv.fr/bofip/ext/pdf/createPdfWithAnnexe/BOI-TCA-FIN-10-10-2014-12-26.pdf?id=7570-PGP&ve=59&br=2&la=2&wtAnx=true>>.

parduoti vertybinius popierius už jų nominalią kainą.³¹² CDS mokesčiu apmokestinami tik tokie CDS sandoriai, kai pirkėjas CDS įsigyja ne siekdamas tam tikros apsaugos nuo jo turimų valstybinių vertybinių popierių nuvertėjimo, bet spekuliaciniais tikslais, t. y. neturėdamas vertybinių popierių, su kuriais yra siejamas konkretus CDS.³¹³ Tiek HFT, tiek CDS mokesčiai vertintini kaip reguliacinio pobūdžio mokesčiai, kadangi tiek HFT, tiek ne apsaugos nuo turimų vertybinių popierių nuvertėjimo tikslais sudaryti CDS sandoriai vertintini kaip spekuliacinio pobūdžio sandoriai, galintys turėti neigiamą poveikį rinkai³¹⁴, todėl jų apmokestinimas vertintinas kaip siekis reguliuoti galimai neigiamą poveikį rinkai turinčias finansines operacijas. Prancūzijoje taikomas HFT ir CDS mokesčio tarifas yra 0,01 proc. nuo sudaromo sandorio vertės.

Prancūzijos akcijų mokesčio subjektas yra investicinių paslaugų teikimo bendrovė, kuri teikia investicines paslaugas (įvykdo akcijų perleidimo sandorį). Investicines paslaugas teikiantis subjektas šiuo atveju atitinka mokesčių išskaičiuojančio asmens sąvoką, kadangi investicines paslaugas teikiantis subjektas nėra tikroji sandorio šalis, tačiau jis yra atsakingas už mokesčio išskaičiavimą ir sumokėjimą į biudžetą. Tokiu būdu investicines paslaugas teikiantis subjektas privalo užtikrinti faktinį mokesčio sumokėjimą. HFT mokesčio subjektai yra Prancūzijoje veiklą vykdančios įmonės ir jų filialai. CDS mokesčio subjektai yra visi subjektai, kurie dalyvauja CDS sandoriuose, įskaitant ir fizinius asmenis. HFT ir CDS mokesčio sumokėjimas užtikrinamas mokesčių deklaruojuojant ir taikant analogiškas mokesčio administravimo procedūras, kokios taikomos pridėtinės vertės mokesčiui.

Prancūzijos finansinių sandorių mokesčio pajamos nevertintinos kaip itin reikšmingos. 2014 m. iš mokesčio buvo surinkta 702 mln. eurų, kas sudaro apytiksliai 0,03 proc. Prancūzijos bendrojo vidaus produkto³¹⁵, nors iš pradžių buvo tikėtasi maždaug dvigubai didesnių pajamų.³¹⁶

³¹² INTERNATIONAL MONETARY FUND (IMF). *A NEW LOOK AT THE ROLE OF SOVEREIGN CREDIT DEFAULT SWAPS* [interaktyvus]. April 2013, [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.imf.org/External/Pubs/FT/GFSR/2013/01/pdf/c2.pdf>>.

³¹³ Prancūzijos vyriausybė. Official Bulletin of Public Finance, Taxation. GENERAL DIRECTORATE OF PUBLIC FINANCE. Published: 12/26/2014, End date of publication: 21/12/2015, BOI-TCA-FIN-10-10-20141226 [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://bofip.impots.gouv.fr/bofip/ext/pdf/createPdfWithAnnexe/BOI-TCA-FIN-10-10-2014-12-26.pdf?id=7570-PGP&ve=59&br=2&la=2&wtAnx=true>>.

³¹⁴ INTERNATIONAL MONETARY FUND (IMF). *A NEW LOOK AT THE ROLE OF SOVEREIGN CREDIT DEFAULT SWAPS* [interaktyvus]. April 2013, [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.imf.org/External/Pubs/FT/GFSR/2013/01/pdf/c2.pdf>>.

³¹⁵ Europos Sąjungos Komisija. *Did the new French tax on financial transactions influence trading volumes, price levels and/or volatility on the taxed market segment? - A trend analysis* – [interaktyvus]. Taxation and Customs

Vertinant Prancūzijos finansinių sandorių mokesčio reguliacinį poveikį, buvo nustatytas ženklus prekybos vertybiniais popieriais aktyvumo sumažėjimas ir nežymus poveikis finansinių priemonių rinkos bendram likvidumui. Tyrimų rezultatai nepatvirtino ženkliaus poveikio kainų svyravimų sumažėjimui³¹⁷ – mokestis neturėjo ypatingai didelio efekto rinkos kainų svyravimams³¹⁸. Ekspertai pažymi, kad mokesčio reguliacinis poveikis buvo labai stiprus HFT prekybai – HFT sandorių skaičius reikšmingai sumažėjo³¹⁹. Po mokesčio įvedimo atlikti rinkos tyrimai nepatvirtino esminių neigiamų padarinių, tokių kaip didelis kainų sumažėjimas, ar didelis neigiamas poveikis vertybinių popierių rinkos likvidumui³²⁰.

Italijos finansinių sandorių mokestis

Italija finansinių sandorių mokestį įvedė praėjus 8 mėnesiams po to, kai toks mokestis buvo pradėtas rinkti Prancūzijoje. Italijos pasirinktas finansinių sandorių mokesčio modelis iš esmės yra labai panašus į Prancūzijos pasirinktą modelį. Italijos finansinių sandorių mokesčio objektas yra Italijos rezidentų įmonių akcijos ir vertybiniai popieriai, susieti su tomis akcijomis, nepriklausomai nuo išleidimo vietos. Italija taiko analogišką Prancūzijai bendrą 0,2 proc. sandorio vertės mokesčio tarifą. Mokestis, kaip ir Prancūzijoje, netaikomas pirminės rinkos sandoriams, naujų akcijų išleidimui ar pakeitimui. Siekiant paskatinti sandorių deklaravimą, kai sandoriai sudaromi reguliuojamoje rinkoje, taikomas 50 proc. sumažintas tarifas. Mokesčio

Union. Further background information [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/taxation/other_taxes/financial_sector/effect_french_ftt.pdf>.

³¹⁶ European Commission and EYoung Final report. *FTT – Collection methods and data requirements* [interaktyvus]. October 2014 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/taxation/other_taxes/financial_sector/ftt_final_report.pdf>.

³¹⁷ ŠRAMKO, F. *The impact of Securities Transaction Tax on market quality: Evidence from France and Italy* [interaktyvus]. International Journal of Economic Sciences, Vol. IV (3), 2015. p. 52–93 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.iises.net/international-journal-of-economic-sciences/publication-detail-277>>.

³¹⁸ CAPELLE-BLANCARD, G.; ir HAVRYLCHYK, O. *The Impact of the French Securities Transaction Tax on Market Liquidity and Volatility* [interaktyvus]. Working paper Labex Refi, 2013 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.labex-refi.com/wp-content/uploads/2013/04/Working-paper-The-Impact-of-the-French-Securities-Transaction-Tax-on-Market-Liquidity-and-Volatility-Capelle-Blancard.pdf>>.

³¹⁹ COELHO, M. *Dodging Robin Hood: Responses to France and Italy's Financial Transaction Taxes* [interaktyvus]. 3 November 2015 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=2389166>> or <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2389166>>.

³²⁰ SCHAFFER, D. *Fiscal and Economic Impacts of a Limited Financial Transaction Tax: Final Report* [interaktyvus]. Research Project Conducted on Behalf of the Parliamentary Group of the SPD, DIW Berlin: Politikberatung kompakt, DIW Berlin, German Institute for Economic Research, volume 96, number pbk96, April. [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.diw.de/documents/publikationen/73/diw_01.c.502746.de/diwkompakt_2015-096.pdf>.

objektas yra tik tų įmonių, kurių kapitalizacija viršija 500 milijonų EUR, akcijos. Mokestis, kaip ir Prancūzijoje, taikomas neatsižvelgiant į tai, kur sudaromas sandoris ir kas yra sandorio šalys. Išvestiniai vertybiniai popieriai, susieti su įmonių akcijų vertėmis apmokestinami sumažintu mokesčio tarifu, kuris siekia nuo 0,0075 iki 0,02 proc. priklausomai nuo išvestinių vertybinių popierių sandorio vertės ir išvestinių vertybinių popierių rūšies bei tipo. Jeigu išvestiniai vertybiniai popieriai naudojami siekiant dirbtinai pakeisti apmokestinamus akcijų sandorius, tai tokie išvestinių vertybinių popierių sandoriai vertinami kaip akcijų perleidimo sandoriai ir atitinkamai apmokestinami didesniu mokesčio tarifu. Išvestinių vertybinių popierių sandoriai, sudaryti reguliuojamose rinkose ar reguliuojamose prekybos platformose, apmokestinami 20 proc. mažesniu mokesčio tarifu, taip siekiant paskatinti sandorių deklaravimą. Mokesčio subjektas yra apmokestinamų vertybinių popierių ar finansinių produktų pirkėjas. Siekiant užtikrinti faktinį mokesčio sumokėjimą už išvestinių vertybinių popierių sandorį, yra nustatyta, kad už mokesčio sumokėjimą yra atsakingos visos sandorio šalys, tiek pirkėjas, tiek pardavėjas. Mokestis netaikomas tarpininkams. Už faktinį mokesčio sumokėjimą yra atsakingos finansų įstaigos, teikiančios profesionalias investicines paslaugas, taip pat kiti asmenys, kurie atsakingi už sandorio įvykdymą, įskaitant ir ne Italijoje įsisteigusius tarpininkus. Už mokesčio sumokėjimą, kaip ir Prancūzijoje, yra atsakingas paskutinis tarpininkas, įvykdęs kliento pavedimą. ES institucijos, taip pat centriniai bankai neapmokestinami. Taip pat neapmokestinami pensijų fondai, likvidumo palaikymo sandoriai (*angl. market making activity*), sandoriai, susiję su įmonių susijungimais ir restruktūrizavimu, sandoriai, susiję su socialinių ar etninių paslaugų teikimu.

Kaip ir Prancūzijoje, Italijoje taip pat apmokestinami HFT sandoriai, sudaryti su apmokestinamomis akcijomis ir vertybiniais popieriais. HFT apibūdinama veikla, kuriama matematinio algoritmo, kuris automatiškai priima sprendimą, susijusį su pavedimo įvykdymu, modifikavimu, atšaukimu, ir kai ta pati operacija su ta pačia finansine priemone pakeičiama per mažesnę nei 0,5 sekundės laiką. HFT sandoriai apmokestinami 0,02 proc. mokesčio tarifu, nuo apibrėžtos atšauktų sandorių sumos dalies. HFT mokestį moka asmuo, kurio naudai sudaryti HFT sandoriai.

Italijos finansinių sandorių mokesčio pajamos vertintinos kaip itin nereikšmingos – per 2013 metus surinkta tik apie 285 milijonų eurų pajamų, nors Italija tikėjosi per 2013 m. surinkti

1,2 milijardo eurų pajamų.³²¹ Ypač nereikšmingos buvo pajamos iš HFT.³²² Tai tik dar kartą patvirtina mokesčio kritikų abejones, kad reguliacinio pobūdžio finansinių sandorių mokesčiai gali būti efektyvūs fiskaline prasme. Italijos finansinių sandorių mokestis sukėlė didelį prekybos vertybiniais popieriais sumažėjimą – sandorių skaičius sumažėjo vos tik pristačius finansinių sandorių mokesčio projektą³²³. Finansinių sandorių mokesčio įvedimas neturėjo jokio poveikio akcijų kainų svyravimams – tai rodo, kad finansinių sandorių mokestis nepasiekė pagrindinio jam kelto reguliacinio tikslo. Teigiama, kad Italijoje ypatingai buvo didelis mokesčio vengimo mastas.³²⁴ Vis dėlto, HFT mokestis turėjo labai stiprų reguliacinį poveikį HFT prekybai³²⁵. Italijos sprendimas taikyti mokesčio lengvatą reguliuojamose rinkose sudarytiems sandoriams lėmė reguliuojamose rinkose sudaromų sandorių skaičiaus didėjimą³²⁶, kas vėl parodo gana stiprų mokesčio reguliacinį poveikį finansų rinkoms.

Finansinių sandorių mokesčio naudojimas kredito įstaigų veiklos reguliavimui

Aukščiau pateikta Tobino-Keinso reguliacinio finansinių sandorių mokesčio koncepcijos analizė, taip pat ES finansinių sandorių mokesčio projekto analizė, Prancūzijos ir Italijos 2012-2013 m. pradėtų taikyti finansinių sandorių mokesčių modelių analizė leidžia daryti išvadą, kad

³²¹ International Business Publications, USA. Washington DC, USA-Italy. *Italy Investment and Business Guide*. Volume 1, Strategic and Practical Information [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <https://books.google.lt/books?id=oD86CgAAQBAJ&pg=PA76&lpg=PA76&dq=italy+ftt+revenue+estimate+2014+2015&source=bl&ots=VNuJ8Dib0s&sig=kJ4qDOY8Lq6Uwsu86_51nuWaJN0&hl=en&sa=X&ved=0CEwQ6AEwCGoVChMI9rfSz6mByQIVR1gsCh1W_wWR#v=onepage&q=italy%20ftt%20revenue%20estimate%202014%202015&f=false>.

³²² European Commission ir EY Final report. *FTT – Collection methods and data requirements* [interaktyvus]. October 2014 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/taxation/other_taxes/financial_sector/ftt_final_report.pdf>.

³²³ RUHL, T. R.; ir STEIN, M. *The impact of financial transaction taxes: Evidence from Italy* [interaktyvus]. Access Econ, ISSN 1545-2921. Economics Bulletin, Vol. 34, No. 1, 2014. p. 25–33 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.econbiz.de/Record/the-impact-of-financial-transaction-taxes-evidence-from-italy-r%C3%BChl-tobias/10010734308>>.

³²⁴ COELHO, M. *Dodging Robin Hood: Responses to France and Italy's Financial Transaction Taxes* [interaktyvus]. 3 November 2015 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=2389166>> or <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2389166>>.

³²⁵ RUHL, T. R.; ir STEIN, M. *The impact of financial transaction taxes: Evidence from Italy* [interaktyvus]. Access Econ, ISSN 1545-2921. Economics Bulletin, Vol. 34, No. 1, 2014. p. 25–33 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.econbiz.de/Record/the-impact-of-financial-transaction-taxes-evidence-from-italy-r%C3%BChl-tobias/10010734308>>.

³²⁶ SCHAFFER, D. *Fiscal and Economic Impacts of a Limited Financial Transaction Tax: Final Report* [interaktyvus]. Research Project Conducted on Behalf of the Parliamentary Group of the SPD, DIW Berlin: Politikberatung kompakt, DIW Berlin, German Institute for Economic Research, volume 96, number pbk96, April. [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.diw.de/documents/publikationen/73/diw_01.c.502746.de/diwkompakt_2015-096.pdf>.

Tobino-Keinso reguliacinio finansinių sandorių mokesčio koncepcija pagrįsti finansinių sandorių mokesčiai gali būti veiksmingai naudojami kredito įstaigų veiklos reguliavimui – minėtų mokesčių pagalba galima efektyviai reguliuoti kredito įstaigų sudaromus finansinius sandorius. Tinkamas mokesčio objekto, jurisdikcijos, apmokestinamosios vertės taisyklų nustatymas leidžia apsaugoti nuo galimo mokesčio vengimo. Vis dėlto, reguliacinio pobūdžio finansinių sandorių mokestis fiskaline prasme nėra labai efektyvi biudžeto pajamų užtikrinimo priemonė. Italijos, Prancūzijos finansinių sandorių mokesčių pavyzdžiai dar kartą patvirtina išvadą, kad mokesčiai, kuriems keliami aukšti reguliaciniai tikslai, negali būti efektyvūs fiskaliniu požiūriu – pajamos iš finansinių sandorių mokesčių tiek Prancūzijos, tiek Italijos atveju buvo ženkliai mažesnės nei planuota ir sudaro itin mažą dalį valstybių biudžetuose.

Finansinės veiklos mokestis kaip kredito įstaigų veiklos reguliavimo priemonė

Analizuojant daugiausia dėmesio susilaukusius kredito įstaigų apmokestinimo pasiūlymus, matyti, kad kaip alternatyva finansinių sandorių mokesčiui dažnai siūlomas finansinės veiklos mokestis, dar kitaip žinomas kaip FAT (ang. financial activities tax). Finansinės veiklos mokesčio pasiūlymą, skirtą 2010 m. Toronte vykusiam G20 šalių lyderių susitikimui, parengė ir pristatė Tarptautinis valiutos fondas³²⁷. Tarptautinis valiutos fondas finansinės veiklos mokestį siūlo kaip vieną iš būdų papildomai apmokestinti finansų sektorių. Skirtingai nei Tobino koncepcija remiantis sukurto finansinių sandorių mokesčio ar Pigouviano koncepcija pagrįstų korekcinį mokesčių atveju, finansinės veiklos mokesčio pagrindinis tikslas yra fiskalinis – finansinės veiklos mokestis turėtų užtikrinti sąžiningą ir pakankamą finansų sektoriaus indėlį į pasaulio ekonomiką. Vis dėlto, kaip matyti iš Tarptautinio valiutos fondo pasiūlymo, finansinės veiklos mokesčiui keliami ir tam tikri reguliaciniai tikslai, todėl šioje dalyje finansinės veiklos mokestis bus analizuojamas kredito įstaigų veiklos reguliavimo aspektu.

³²⁷ INTERNATIONAL MONETARY FUND (IMF). *A Fair and Substantial Contribution by the Financial Sector* [interaktyvus]. G-20 Toronto Summit, Toronto, Canada, 27 June 2010 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.imf.org/external/ns/search.aspx>>.

Finansinės veiklos mokesčio samprata

Finansinės veiklos mokesčio idėja yra grindžiama būtinybe papildomai apmokestinti finansų sektoriaus gaunamas pajamas, kadangi, Tarptautinio valiutos fondo nuomone, finansų sektoriaus mokestinė našta, lyginant su kitais ekonomikos sektoriais, yra nepagrįstai ir neproporcingai maža. Tarptautinis valiutos fondas, kurdamas finansinės veiklos mokesčio pasiūlymą iš esmės didžiausią dėmesį skyrė naujo apmokestinimo objekto ir naujos mokestinės bazės paieškoms. Finansinės veiklos mokesčio objektas yra finansų sektoriaus gaunamos pajamos, išreikštos, finansų sektoriaus generuojamais pinigų srautais, taip pat finansų sektoriuje dirbančių asmenų gaunamos išmokos, susietos su jų darbo užmokesčiu, premijomis, rentomis ir kt.³²⁸ Finansinės veiklos mokesčio objektas negali būti tapatinamas su pelno mokesčio objektu, kadangi pelno mokesčio objektas yra pelnas, t. y. visos veiklą vykdančio subjekto pajamos, sumažintos veiklą vykdančio subjekto išlaidomis, būtinomis pelnui uždirbti (sąnaudomis). Finansinės veiklos mokesčio objektas yra pajamos, plius apmokestinamo subjekto kaip darbo užmokestis išmokamos lėšos, iš jų neleidžiant atskaityti apmokestinamo subjekto sąnaudų (išlaidų, būtinų pajamoms uždirbti). Tokia mokesčio objekto ir mokesčio bazės pasirinkimo idėja yra grindžiama siekiu išspręsti pelno mokesčio sukuriamą lengvatą skolinto kapitalo naudojimui. Kredito įstaigų didžiausią sąnaudų dalį sudaro išlaidos, susijusios su skolinių įsipareigojimų aptarnavimu. Kredito įstaigoms netekus galimybės atskaityti šių išlaidų ir apmokestinus kredito įstaigų iš skolinių įsipareigojimų gaunamas pajamas, būtų panaikinta pelno mokesčio lengvatos, susijusios su skolinto kapitalo naudojimu, įtaka kredito įstaigų veiklai. Šiuo atveju finansinės veiklos mokestis būtų neutralus nuosavo ar skolinto kapitalo naudojimui, kadangi kredito įstaigos neturėtų galimybės atskaityti ne tik skolinto kapitalo naudojimo kaštų, bet ir nuosavo kapitalo naudojimo kaštų.³²⁹ Mokslininkai teigia, kad tokia mokesčio objekto ir mokesčio bazės struktūra turės papildomą ribojamąjį poveikį sprendimams, susijusiems su finansinės rizikos prisiėmimu – nepasiteisinusios finansinės rizikos nuostoliais negalės būti mažinama mokesčio

³²⁸ SHAVIRO, D. *The Financial Transactions Tax versus (?) the Financial Activities Tax* [interaktyvus]. NYU Law and Economics Research Paper No. 12-04, 1 March 2012 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=1989163>> or <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1989163>>.

³²⁹ INTERNATIONAL MONETARY FUND (IMF). *A Fair and Substantial Contribution by the Financial Sector* [interaktyvus]. G-20 Toronto Summit, Toronto, Canada, 27 June 2010 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.imf.org/external/ns/search.aspx>>.

bazė.³³⁰ Darbo užmokesčio įtraukimas į mokesčio bazę gali būti pagrįstas siekiu riboti finansų sektoriaus darbuotojų darbo užmokesčio dydį, o kartu ir su darbo užmokesčio dydžiu susietas finansų sektoriuje dirbančio personalo papildomos finansinės rizikos prisiėmimo iniciatyvas.

Finansinės veiklos mokestis iš esmės skiriasi nuo Tobino reguliacinio pobūdžio finansinių sandorių mokesčio koncepcijos, kadangi finansinės veiklos mokesčiui nėra keliami konkretūs reguliaciniai tikslai, jis nėra nukreiptas į konkrečios veiklos ribojimą ar nepageidautinos kredito įstaigų veiklos praktikos keitimą. Finansinės veiklos mokestis yra nukreiptas į bendrą visų finansų sektoriaus sukurtų veiklos pajamų arba sukurtos pridėtinės vertės apmokestinimą, mokesčio nesiejant su konkrečiais finansiniais sandoriais. Dėl šios priežasties finansinės veiklos mokestis dažnai pristatomas kaip finansų sektoriui skirta PVM modifikacija. Vienas iš pagrindinių viešai deklaruojamų finansinės veiklos mokesčio tikslų yra PVM lengvatos finansinėms paslaugoms panaikinimas, kadangi teigiama, kad dėl finansų sektoriui beveik visame pasaulyje taikomos PVM apmokestinimo išimties, finansų sektorius yra per mažai apmokestintas, lyginant su kitų ūkio sektorių apmokestinimu. Finansinės veiklos mokestis turėtų panaikinti pasaulinės PVM lengvatos įtaką finansų sektoriui ir padidinti finansų sektoriaus apmokestinimo intensyvumą. Čia pažymėtina, kad, nors ir FAT pristatomas kaip PVM modifikacija finansų sektoriui, finansinės veiklos mokestis skirtingai nei PVM, turi daugiau tiesioginiams mokesčiams būdingų bruožų, kadangi finansinės veiklos mokesčio objektas yra finansų sektoriaus gaunamos pajamos, įskaitant ir finansų sektoriaus darbuotojų gaunamą darbo užmokestį, o ne prekių ar paslaugų vertė, kaip tai yra PVM ir finansinių sandorių mokesčio atveju.

Tobino koncepcija pagrįstas finansinių sandorių mokestis yra netiesioginis mokestis, kurio pagrindinis tikslas yra riboti spekuliacinio pobūdžio finansinius sandorius, juos padarant ekonomiškai neefektyviais. Skirtingai nei finansinių sandorių mokestis, kuris yra nukreiptas į konkrečių operacijų apmokestinimą, finansinės veiklos mokestis nukreiptas į finansų sektoriaus generuojamų pajamų ir darbo užmokesčio apmokestinimą. Finansinių sandorių mokestis yra netiesioginis mokestis, nukreiptas į finansinius produktus (finansines priemones), o finansinės veiklos mokestis yra nukreiptas į veiklos pajamas ir turi daugiau tiesioginio mokesčio požymių,

³³⁰ SHAVIRO, D. *The Financial Transactions Tax versus (?) the Financial Activities Tax* [interaktyvus]. NYU Law and Economics Research Paper No. 12-04, 1 March 2012 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=1989163>> or <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1989163>>.

kadangi finansinės veiklos mokesčio bazė siejama ne su prekių ar paslaugų vertės proporcija, o su finansų sektoriaus pajamomis.

Finansinės veiklos mokesčio idėja grindžiama dviem pagrindiniais argumentais – fiskaliniu ir reguliaciniu. Fiskalinis finansinės veiklos mokesčio argumentas pagrįstas PVM lengvatos, taikomos finansų sektoriui, eliminavimu su tikslu padidinti finansų sektoriaus mokestinę naštą bei sukurti papildomą biudžeto pajamų šaltinį.³³¹ Reguliacinis finansinės veiklos mokesčio argumentas yra grindžiamas galimu teigiamu naujo mokesčio reguliaciniu poveikiu finansų sektoriui – naujas mokestis pabrangintų finansines paslaugas ir padarytų jas mažiau prieinamomis visuomenei, kas paskatintų mažesnę finansinių paslaugų vartojimą, o kartu ir skatintų sumažinti finansų sektoriaus apimtį.³³² Finansinės veiklos mokestis teoriškai turėtų sumažinti sektoriaus pelningumą ir padidinti finansų sektoriaus mokestinę naštą, kas galėtų priversti finansų sektorių sumažėti.

Finansinės veiklos mokestis neturi būti tapatinamas su Pigouviano reguliacinių mokesčių koncepcija pagrįstomis kredito įstaigų (bankų) rinkliavomis. Kredito įstaigų rinkliavos yra siejamos su kredito įstaigų kapitalo struktūros parametrais, įvertinant kredito įstaigos kapitalo struktūros rizikingumą. Finansinės veiklos mokestis yra siejamas ne su kredito įstaigos kapitalo struktūra, bet su kredito įstaigos gaunama pajamų iš finansinės veiklos ir mokamų darbo užmokesčių suma.

Analizuojant Tarptautinio valiutos fondo argumentus, susijusius su finansinės veiklos mokesčiu, pastebėtina, kad, grindžiant finansinės veiklos mokesčio reikalingumą, bandoma derinti ir Pigouviano ir Tobino reguliacinių mokesčių koncepcijų bruožus. Teigiama, kad finansinės veiklos mokestis yra skirtas ištaisyti eksternaliją, susijusią su finansų sektoriaus dydžiu, tačiau, skirtingai nei Pigouviano mokestis, finansinės veiklos mokestis nėra siejamas su konkrečios eksternalijos dydžiu ir eksternalijos sukeltamų neigiamų padarinių pašalinimo ekonomine kaina. Dėl šios priežasties finansinės veiklos mokestis negali būti laikomas korekciniu. Finansinės veiklos mokesčio reguliacinis poveikis finansų sektoriaus dydžiui nėra

³³¹ INTERNATIONAL MONETARY FUND (IMF). *A Fair and Substantial Contribution by the Financial Sector* [interaktyvus]. G-20 Toronto Summit, Toronto, Canada, 27 June 2010 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.imf.org/external/ns/search.aspx>>.

³³² Europos Sąjungos Komisija. *Financial sector taxation* [interaktyvus]. Taxation papers, working paper No. 25, 2010. First published as Staff Working Document SEC (2010)1166 2/12/2010 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/taxation/gen_info/economic_analysis/tax_papers/taxation_paper_25_en.pdf>.

tikslinis – finansinės veiklos mokesčio reguliacinis poveikis yra pagrįstas bendro pobūdžio fiskalinių mokesčių reguliaciniu poveikiu apmokestinamai ekonominei veiklai. Finansinės veiklos mokestis, kaip ir Tobino tipo mokesčiai, turėtų sumažinti finansų veiklos pelningumą ir taip sumažinti finansų sektoriaus dalyvių ekonomines iniciatyvas užsiimti tokia veikla, tačiau skirtingai nei Tobino tipo mokesčiai, Finansinės veiklos mokestis nėra siejamas su finansinių priemonių kaina, bet yra proporcingai susietas su finansų sektoriaus pajamomis ir mokamomis algomis, o tai yra ne reguliaciniam, bet daugiau fiskalinio tipo mokesčiams būdingas bruožas.

Finansinės veiklos mokesčio reguliacinis poveikis kredito įstaigoms

Kaip jau buvo minėta, finansinės veiklos mokesčio pagrindinis tikslas nėra reguliacinis – finansinės veiklos mokestis yra fiskalinio tipo mokestis, kurio tikslas yra padidinti finansų sektoriaus mokestinę naštą ir papildomai padidinti biudžetines pajamas iš finansų sektoriaus³³³, tačiau, kaip ir kiekvienas fiskalinio tipo mokestis, finansinės veiklos mokestis taip pat pasižymi ir reguliaciniu poveikiu kredito įstaigoms. Tai, kad tinkamai suprojektuotas FAT gali turėti tam tikrų reguliacinių savybių pažymima ir Tarptautinio valiutos fondo ataskaitoje.³³⁴

Reguliacinis finansinės veiklos mokesčio poveikis yra susijęs su mokesčio objekto ir mokesčio bazės nustatymo ypatybėmis. Kaip jau buvo minėta, finansinės veiklos mokestis neleidžia mokesčio bazės mažinti investicinėms paslaugoms teikti patirtų išlaidų atskaitymu, o tai, manytina, turėtų paskatinti kredito įstaigas savo veikloje naudotis kaip įmanoma pigesnę kapitalą ir mažinti brangesnio skolinto kapitalo naudojimo tendencijas. Vis dėlto, kadangi finansinės veiklos mokesčio apskaičiavimo tikslais vienodai negalimi tiek nuosavo kapitalo naudojimo kaštų atskaitymai, tiek skolinto kapitalo naudojimo kaštų atskaitymai, finansinės veiklos mokestis skolinto ir nuosavo kapitalo naudojimo aspektu yra neutralus mokestis,³³⁵ kas yra laikytina teigiamu fiskalinio mokesčio bruožu. Stipresnį reguliacinį poveikį skolinto ir

³³³ SHAVIRO, D. *The Financial Transactions Tax versus (?) the Financial Activities Tax* [interaktyvus]. NYU Law and Economics Research Paper No. 12-04, 1 March 2012 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=1989163>> or <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1989163>>.

³³⁴ INTERNATIONAL MONETARY FUND (IMF). *A Fair and Substantial Contribution by the Financial Sector* [interaktyvus]. G-20 Toronto Summit, Toronto, Canada, 27 June 2010 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.imf.org/external/ns/search.aspx>>.

³³⁵ Europos Sąjungos Komisija. *Financial sector taxation* [interaktyvus]. Taxation papers, working paper No. 25, 2010. First published as Staff Working Document SEC (2010)1166 2/12/2010 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/taxation/gen_info/economic_analysis/tax_papers/taxation_paper_25_en.pdf>.

nuosavo kapitalo naudojimo atžvilgiu finansinės veiklos mokestis galėtų įgauti leidžiant kredito įstaigoms atskaityti nuosavo kapitalo naudojimo kaštus, arba mokesčio bazę susiejant su tam tikrais ACE kriterijais, kurie leistų atskaityti kredito įstaigų patiriamus kaštus iki tam tikros įstatymų leidėjo leistinos ir ekonomiškai pateisinamos ribos.³³⁶

Teigiama, kad dėl to, jog finansinės veiklos mokesčio bazė apima finansų sektoriaus mokamas darbo užmokesčio sumas, finansinės veiklos mokestis turėtų tam tikrą reguliacinį poveikį finansų sektoriaus mokamo darbo užmokesčio dydžiui.³³⁷ Didesnis finansų sektoriaus mokamo darbo užmokesčio apmokestinimas skatintų kredito įstaigas mažinti darbuotojams mokamas darbo užmokesčio sumas, o tai reikštų finansų sektoriaus konkurencingumo kitų ekonomikos sektorių atžvilgiu mažėjimą, kas galėtų leisti efektyviau paskirstyti finansų sektoriaus naudojamus darbo jėgos resursus kitiems ekonomikos sektoriams, kurie, pasižymi mažesniu pelningumu ir negali konkuruoti su finansų sektoriaus darbuotojams siūlomomis darbo užmokesčio sumomis. Papildomas finansų sektoriaus darbo užmokesčio sumų apmokestinimas taip pat turėtų reguliacinį poveikį ir finansų sektoriaus personalo iniciatyvoms prisiimti papildomą finansinę riziką siekiant didesnės asmeninės su darbo užmokesčiu susijusios naudos. Šiuo atveju FAT turėtų veikti analogiškai kaip ir kai kurių valstybių pasiūlyti papildomi (baudiniai) mokesčiai finansų sektoriaus darbuotojams, gaunantiems dideles algas,³³⁸ tačiau nuo baudinių mokesčių darbuotojams skirtųsi tuo, kad mokestį mokėtų ne darbuotojai, bet kredito įstaigos, todėl mokesčio reguliacinis poveikis pasireikštų per kredito įstaigų iniciatyvų mokėti didesnius darbo užmokesčius darbuotojams mažinimą. Kredito įstaigos būtų suinteresuotos griežčiau kontroliuoti darbo užmokesčio savo darbuotojams apskaičiavimo ir mokėjimo taisyklės, bei griežčiau kontroliuoti su rizikos prisiėmimu susijusias darbuotojų iniciatyvas.

Finansinės veiklos mokestis turėtų bendrą reguliacinį poveikį bendram finansų sektoriaus dydžiui. Teigiama, kad finansų sektorius dėl jam taikomų mokestinių lengvatų ir finansų sektoriui būdingo didelio pelningumo tapo neproporcingai didelis. Finansų sektoriui skiriama kur

³³⁶ SHAVIRO, D. *The Financial Transactions Tax versus (?) the Financial Activities Tax* [interaktyvus]. NYU Law and Economics Research Paper No. 12-04, 1 March 2012 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=1989163>> or <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1989163>>.

³³⁷ INTERNATIONAL MONETARY FUND (IMF). *A Fair and Substantial Contribution by the Financial Sector* [interaktyvus]. G-20 Toronto Summit, Toronto, Canada, 27 June 2010 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.imf.org/external/ns/search.aspx>>.

³³⁸ GOODSPEED, T. *Incidence of Bank Regulations and Taxes on Wages: Evidence from US States* [interaktyvus]. CESifo Working Paper Series No. 4026, 24 November 2012 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=2188836>>.

kas daugiau ekonomikos resursų, negu jų reikėtų normaliomis sąlygomis. Siekiant sumažinti pasaulio ekonomikoms patiriamus netiesioginius nuostolius dėl per didelio finansų sektoriaus veiklos masto, finansų sektorius turėtų būti papildomai apmokestintas, tokiu būdu sumažinant bendrą finansų sektoriaus pelningumą, o kartu ir skatinant finansų sektoriaus dydžio mažėjimą.³³⁹ Finansinės veiklos mokesčio reguliacinis poveikis šiuo aspektu yra panašus į Tobino tipo reguliaciniams mokesčiams būdingą ribojamąjį poveikį kredito įstaigų veiklai. Finansinės veiklos mokestis, kaip ir Tobino tipo mokesčiai, turėtų sumažinti finansų sektoriaus bendrą pelningumą. Skirtumas tik tas, kad finansinės veiklos mokestis yra nukreiptas į bendro finansų sektoriaus pelningumo mažinimą, o finansinių sandorių mokesčiai gali būti daug tiksliau nukreipiami į konkrečias finansų sektoriaus veiklos sritis, tiksliau panaudojant mokesčių teisės normoms būdingą reguliacinį poveikį. Dėl to, kartais finansinės veiklos mokesčio reguliacinis poveikis mokslininkų apibūdinamas, kaip netikslus ir nekonkretus,³⁴⁰ juolab, kad ir pačiai finansų sektoriaus dydžio mažinimo koncepcijai trūksta tiek teorinio, tiek praktinio pagrindimo.

Kaip nurodoma Tarptautinio valiutos fondo ataskaitoje, finansinės veiklos mokestį galima papildomai susieti su finansų sektoriaus rizikos apmokestinimu ir tokiu būdu finansinės veiklos mokesčiui suteikti papildomą finansų sektoriaus rizikos reguliavimo tikslą. Su finansų sektoriaus rizikos apmokestinimu susietas finansinės veiklos mokestis įgautų daugiau reguliacinio tipo mokesčiams būdingų požymių.

Finansinės veiklos mokestį teoriškai galima suprojektuoti kaip Pigouviano koncepcija pagrįstą mokestį, t. y. mokestį nukreipti tiesiogiai į kredito įstaigų veiklos rizikos apmokestinimą – apmokestinti ne bet kokias kredito įstaigų veiklos pajamas, bet pajamas, susijusias su didesnio rizikingumo veikla. Tačiau tokiu atveju reikėtų atsisakyti fiskalinio mokesčio pobūdžio ir mokesčio dydį susieti ne su tam tikrais biudžetinių pajamų lūkesčiais, bet su kredito įstaigų veiklos sukeltomis sisteminėmis rizikos kaina. Į rizikos apmokestinimą nukreipto finansinės veiklos mokesčio tikslas turėtų būti ne biudžetinių pajamų užtikrinimas, bet kredito įstaigų veiklos sukuriama sisteminė rizikos kainos perkėlimas finansinių sandorių šalims. Analizuojant Tarptautinio valiutos fondo pateiktą finansinės veiklos mokesčio projektą,

³³⁹ INTERNATIONAL MONETARY FUND (IMF). *A Fair and Substantial Contribution by the Financial Sector* [interaktyvus]. G-20 Toronto Summit, Toronto, Canada, 27 June 2010 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.imf.org/external/ns/search.aspx>>.

³⁴⁰ SHAVIRO, D. *The Financial Transactions Tax versus (?) the Financial Activities Tax* [interaktyvus]. NYU Law and Economics Research Paper No. 12-04, 1 March 2012 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=1989163>> or <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1989163>>.

pastebėtina, kad siūlomos finansinės veiklos mokesčio versijos, įskaitant ir reguliacinio pobūdžio į rizikos apmokestinimą nukreiptą finansinės veiklos mokesčio versiją, nėra siejamos su finansų sektoriaus rizikos kainos įvertinimu ir atitinkamu apmokestinimu, finansinės veiklos mokesčiui nėra keliami konkretūs korekciniai tikslai.

Atsižvelgiant į tai, kad finansinės veiklos mokesčio bazė yra siejama su ne finansų sektoriaus pelnu, bet su pajamomis, finansinės veiklos mokestį teoriškai galima suprojektuoti ir tokiu būdu, kad mokestis įgautų Tobino reguliaciniams mokesčiams būdingą ribojamąjį reguliacinį poveikį – dideliu mokesčio tarifu apmokestinus kredito įstaigų gaunamas pajamas ir neleidžiant mokesčio bazės sumažinti kredito įstaigų veiklos sąnaudomis, gali būti apribotas kredito įstaigų veiklos pelningumas. Panašiais argumentais yra grindžiama į rizikos apmokestinimą nukreipta Tarptautinio valiutos fondo pasiūlyta finansinės veiklos mokesčio versija. Mažesnio pelningumo veikla dėl tokio mokesčio apskritai gali tapti neperspektyvi, kadangi dėl mokesčio poveikio kredito įstaigos prarastų dalį pajamų, kas reikštų vykdomos veiklos pelningumo mažėjimą arba papildomų nuostolių iš vykdomos veiklos atsiradimą. Manytina, kad šiuo atveju mokesčio reguliacinis poveikis gali būti dar labiau sustiprintas nustatant progresinius mokesčio tarifus didesnio pajamingumo atveju. Vis dėlto, tokiai mokesčio koncepcijai trūksta tiek teorinio, tiek praktinio pagrindimo, be to, abejojama, ar finansinės veiklos mokestis, nepriklausomai nuo dydžio, apskritai gali būti efektyvus kredito įstaigų veiklos reguliatorius.³⁴¹

Be to, kaip nuolat pabrėžia finansinės veiklos mokesčio koncepciją kritikuojantys mokslininkai, finansinės veiklos mokesčio įtaka finansų sektoriui apskritai nėra aiški ir dėl to, neįmanoma tiksliai įvertinti finansų sektoriaus sukuriamų paslaugų pasiūlos elastingumo. Jeigu, paaiškėtų, kad finansinių paslaugų paklausos elastingumas nėra tobulas (kas yra tikėtina), tai dalis tokio bendro pobūdžio mokesčio, kaip finansinės veiklos mokestis, ekonominės naštos neišvengiamai teks finansų sektoriaus sukuriamų paslaugų vartotojams.³⁴² Tai prieštarauja finansų sektoriaus reguliacinio apmokestinimo perimetro principui. Be to, sumažėjus finansų sektoriaus efektyvumui ir padidėjus finansų sektoriaus paslaugų kainoms, nėra aišku, ar tikrai

³⁴¹ SHAVIRO, D. N. *The 2008 Financial Crisis: Implications for Income Tax Reform* [interaktyvus]. New York University Law and Economics Working Papers. Paper 193. 2009. [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://lsr.nellco.org/cgi/viewcontent.cgi?article=1197&context=nyu_lewp>.

³⁴² WANG, G. H. K.; ir YAU, J. *Would a Financial Transactions Tax Affect Financial Market Activity? Insights from the Futures Markets* [interaktyvus]. Washington, DC: Cato Institute, 2012 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.cato.org/sites/cato.org/files/pubs/pdf/PA702.pdf>>.

kiti ekonomikos sektoriai bus pajėgūs kompensuoti bendrus finansinių paslaugų ekonomikos nuostolius, patirtus dėl papildomo finansų sektoriaus apmokestinimo.³⁴³

Tarptautinio valiutos fondo pasiūlyto finansinės veiklos mokesčio modelio apžvalga:

Kaip jau buvo minėta, kaip viena iš perspektyviausių finansinės veiklos mokesčio iniciatyvų vertintinas Tarptautinio valiutos fondo pasiūlytas finansinės veiklos mokesčio projektas. Tarptautinis valiutos fondo G20 šalių lyderių susitikimui skirtoje ataskaitoje yra pateiktas finansinės veiklos mokesčio projektas, kuriuo siūloma finansų sektorių apmokestinti viena iš trijų Tarptautinio valiutos fondo siūlomų finansinės veiklos mokesčio versijų, kurios viena nuo kitos skiriasi skirtingais mokesčio bazės nustatymo metodais. Išskirtinos trys pagrindinės finansinės veiklos mokesčio versijos: FAT-1, FAT-2 ir FAT-3.

FAT-1 ir FAT-2 fiskalinio pobūdžio PVM modifikacija finansinėms paslaugoms

FAT-1 yra plačiausią mokesčio bazę turinti finansinės veiklos mokesčio versija. Mokesčio bazę sudaro visos apmokestinamo subjekto gaunamas pelnas iš finansinės veiklos, taip pat apmokestinamo subjekto mokamos algos darbuotojams. Iš mokesčio bazės draudžiama atskaityti išlaidas, susijusias su finansinių paslaugų teikimo kaštais, taip pat neleidžiama atskaityti nuosavo kapitalo naudojimo kaštų. FAT-1 Tarptautinio valiutos fondo ataskaitoje yra pristatoma kaip PVM mokesčio versija finansų sektoriui.³⁴⁴ Tai išskirtinai fiskalinio tipo finansinės veiklos mokesčio versija, turinti daugiausia netiesioginio mokesčio bruožų, lyginant su kitomis finansinės veiklos mokesčio versijomis, kadangi FAT-1 mažiausiai yra priklausoma nuo faktinio kredito įstaigų veiklos pelningumo.

FAT-1 mokesčio mokėtojai būtų visi subjektai, vykdantys finansų įstaigoms būdingą veiklą (*de minimis* finansinės veiklos vykdymo kriterijus).³⁴⁵ Mokesčiui siūloma nustatyti panašias administravimo procedūras, kurios taikomos PVM administravimo atvejais. Kaip nurodoma Tarptautinio valiutos fondo ataskaitose, panašus į FAT-1 modelis faktiškai buvo naudojamas kai kuriose valstybėse, kaip papildoma rinkliava, taikoma sektoriams, kuriems

³⁴³ SHAVIRO, D. *The Financial Transactions Tax versus (?) the Financial Activities Tax* [interaktyvus]. NYU Law and Economics Research Paper No. 12-04, 1 March 2012 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=1989163>> or <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1989163>>.

³⁴⁴ INTERNATIONAL MONETARY FUND (IMF). *A Fair and Substantial Contribution by the Financial Sector* [interaktyvus]. G-20 Toronto Summit, Toronto, Canada, 27 June 2010 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.imf.org/external/ns/search.aspx>>.

³⁴⁵ Ten pat.

taikoma bendra PVM lengvata. Dėl to FAT-1 sistema dažnai dar vadinama papildomu PVM apmokestinimo metodu (*angl. addition method VAT*)³⁴⁶. FAT-1 su PVM lyginamas dėl to, kad abiejų mokesčių tikslas yra apmokestinti tam tikros ekonominės veiklos sukuriama pridėtinę vertę, tačiau FAT-1 pritaikytas specialiai finansų įstaigoms ir jam nėra taikomas PVM būdingas mokesčio atskaitos mechanizmas, be to, mokestis yra skirtas ne galutiniam vartotojui, bet pačioms kredito įstaigoms. Vadovaujantis tarptautinio valiutos fondo pasiūlymu, FAT-1, skirtingai nei PVM, būtų taikomas ir tarptautinių finansinių paslaugų teikimo atveju, tačiau tokiu atveju reikėtų sukurti specialias taisykles, kaip paskirstyti mokesčio pajamas tarp skirtingų valstybių.³⁴⁷

Tarptautinis valiutos fondas pabrėžia, kad FAT-1 mokesčio tikslas yra išskirtinai fiskalinis ir FAT-1 mokesčio versijai nėra keliami jokie konkretūs reguliaciniai tikslai, išskyrus bendro pobūdžio finansų sektoriaus pelningumo ir apimties mažinimo tikslas.

Kaip nurodoma Tarptautinio valiutos fondo ataskaitose, panašų į FAT-1 modelį finansų įstaigoms taiko Izraelis. Izraelyje taikomo mokesčio bazė apskaičiuojama prie pelno mokesčio bazės pridėjus darbo užmokesčio sumas. Mokesčio tarifas yra lygus standartiniam Izraelio PVM tarifui.³⁴⁸ Kanados Kvebeko regionas finansų įstaigoms taip pat taiko panašų į FAT-1 mokestį. Kanadoje taikomo mokesčio bazė skiriasi priklausomai nuo finansų įstaigos tipo. Bankų, finansų maklerių ir panašią veiklą vykdančių subjektų apmokestinamoji bazė yra visas finansų įstaigų veikloje naudojamas kapitalas ir darbo užmokesčio suma. Taupymo paslaugas teikiantiems subjektams mokestis apskaičiuojamas tik nuo darbo užmokesčio sumų, draudimo įmonėms – nuo draudimo įmonių gautų premijų sumų. Visais atvejais taikomas tarifas yra daug mažesnis už standartinį PVM tarifą.³⁴⁹

FAT-2 yra šiek tiek siauresnę mokesčio bazę turinti FAT-1 versija. FAT-2 mokesčio bazė apskaičiuojama analogiškai, kaip ir FAT-1 atveju, tačiau mokestis taikomas tik tam tikrą ribą viršijančiai pajamų ir darbo užmokesčio daliai. FAT-2 mokesčio versija turi daugiau tiesioginio

³⁴⁶ SHAVIRO, D. *The Financial Transactions Tax versus (?) the Financial Activities Tax* [interaktyvus]. NYU Law and Economics Research Paper No. 12-04, 1 March 2012 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=1989163>> or <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1989163>>.

³⁴⁷ INTERNATIONAL MONETARY FUND (IMF). *A Fair and Substantial Contribution by the Financial Sector* [interaktyvus]. G-20 Toronto Summit, Toronto, Canada, 27 June 2010 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.imf.org/external/ns/search.aspx>>.

³⁴⁸ CLAESSENS, S.; KEEN, M.; ir PAZARBASIOGLU, C. *Financial Sector Taxation: The IMF's Report to the G-20 and Background Material* [interaktyvus]. Washington, DC: IMF, September, 2010 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.imf.org/external/np/seminars/eng/2010/paris/pdf/090110.pdf>>.

³⁴⁹ Ten pat.

mokesčio bruožų, kadangi mokesčio bazė sumažinama iš mokesčio bazės apimant įstatymų leidėjo nustatytą leidžiamą pajamų sumą, kuri tikėtina, turėtų atitikti kredito įstaigos būtiniesiems veiklos vykdymo kaštams. Dėl šios priežasties FAT-2 mokesčio bazė priartėja prie pelno mokesčio bazės, kas suteikia mokesčiui daugiau tiesioginio mokesčio bruožų. Kaip nurodoma Tarptautinio valiutos fondo pasiūlyme, taikant FAT-2 mokesčio versiją, daugiausia problemų galėtų kilti nustatant ir apibūdinant ribą, nuo kurios būtų apmokestinamas darbo užmokeskis, kadangi reikėtų sukurti mechanizmą, kaip atsižvelgti ir teisingai įvertinti skirtingas darbo užmokesčio sumas, susijusias su unikalių darbuotojų asmeninių gebėjimų, lemiančių skirtingas pajamas, įvertinimu. Tam reikėtų sukurti specialią metodiką. FAT-2 taip pat keliami tik fiskaliniai tikslai. Vis dėlto, FAT-2, jį lyginant su FAT-1, yra nukreiptas ne į bendrą visų finansų sektoriaus pajamų apmokestinimą, bet tik į pajamų, viršijančių tam tikrą ribą, apmokestinimą, o tai reiškia, kad FAT-2 mokesčio versija būtų tiksliau nei FAT-1 nukreipta į didesnio pajamingumo kredito įstaigų veiklos reguliavimą.

FAT-3 – reguliacinė finansinės veiklos mokesčio versija

FAT-3 yra vienintelė reguliacinio pobūdžio Tarptautinio valiutos fondo pasiūlyta finansinės veiklos mokesčio versija.³⁵⁰ FAT-3 mokesčio bazė yra pati siauriausia, ją lyginant su FAT-1 ir FAT-2 mokesčio versijomis. FAT-3 yra nukreiptas į rizikos reguliavimą, todėl FAT-3 bazė yra siejama su kredito įstaigų veiklos rizikingumu. FAT-3 yra labai panašus į FAT-2, tačiau nuo FAT-2 skiriasi tik tuo, kad įstatymų leidėjas mokesčio bazę susieja su papildomu aukšto pajamingumo kriterijumi, kurį viršijus laikoma, kad viršijamas normalus vykdomos finansinės veiklos rizikingumas.³⁵¹ FAT-3 mokesčio bazė yra FAT-2 mokesčio bazė, viršijanti tam tikrą įstatymų leidėjo nustatytą kredito įstaigų veiklos pelningumo ribą – iš kredito įstaigos gaunamų pajamų ir mokamų darbo užmokesčių sumos leidžiama atskaityti tam tikrą pajamų ir darbo užmokesčio sumą, kuri yra būtina padengti veiklos vykdymo kaštams, taip pat leidžiama atskaityti įstatymų leidėjo apibūdintą papildomą pajamų ir darbo užmokesčio sumą, kuri vertintina kaip normalus finansų įstaigų veiklos pelnas. Visos kitos kredito įstaigos gaunamų

³⁵⁰ INTERNATIONAL MONETARY FUND (IMF). *A Fair and Substantial Contribution by the Financial Sector* [interaktyvus]. G-20 Toronto Summit, Toronto, Canada, 27 June 2010 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.imf.org/external/ns/search.aspx>>.

³⁵¹ SHAVIRO, D. *The Financial Transactions Tax versus (?) the Financial Activities Tax* [interaktyvus]. NYU Law and Economics Research Paper No. 12-04, 1 March 2012 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=1989163>> or <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1989163>>.

pajamų ir mokamų darbo užmokesčių sumos būtų apmokestinamos padidintu mokesčio tarifu, kuris turėtų riboti kredito įstaigų iniciatyvas, susijusias su didesnių pelnų, nei įstatymo leidėjo apibūdinto leidžiamo pelno, siekimu.

FAT-3 mokesčio bazės apskaičiavimo metodika yra nukreipta į kredito įstaigų veiklos rizikos apmokestinimą. Teigiama, kad kuo didesnis kredito įstaigos veiklos pelningumas, tuo, tikėtina, didesnis yra kredito įstaigų veiklos rizikingumas. Apmokestinant pajamas ir algas, viršijančias normalaus pelningumo ribą, būtų neskatinama didesniu rizikingumu pasižyminti kredito įstaigų veikla. Didesnį reguliacinį efektą FAT-3 galėtų turėti suteikiant mokesčiui progresyvumą, mokesčio tarifą susiejant su skirtingomis kredito įstaigų veiklos pelno normomis. Didėjant finansų veiklos pelningumui, atitinkamai didėtų ir mokesčio tarifas. Vis dėlto, kaip nurodoma Tarptautinio valiutos fondo ataskaitoje, apibūdinant FAT-3 mokesčio bazę įstatymų leidėjui gali iškilti sunkumų atskiriant didesnį kredito įstaigų veiklos pelningumą, susijusį su ekonomiškai geresne vykdomos veiklos strategija ir vykdomos veiklos efektyvumu, nuo pelningumo, pagrįsto neadekvačios finansinės rizikos prisiėmimu.³⁵² Šiuo atveju nėra jokių objektyvių kriterijų, kurie padėtų išskirti pelningumą, susijusį su neadekvačiu (padidintu) kredito įstaigos veiklos rizikingumu ir normalų, finansinės rizikos prasme pateisinamą pelningumą.

FAT-3 reguliacinis poveikis nėra pagrįstas empiriniais tyrimais, FAT-3 rizikos reguliavimo modeliui trūksta teorinio pagrindimo, todėl FAT-3 ekspertų nėra laikomas tinkamu kredito įstaigų veiklos reguliatoriumi. FAT-3 koncepciją siūloma taikyti kartu su FAT-1 arba su FAT-2 mokesčio versijomis, siekiant sustiprinti fiskalinio pobūdžio finansinės veiklos mokesčio reguliacinį poveikį.

Dėl galimo finansinės veiklos mokesčio fiskalinio efektyvumo

Būtina pažymėti ir tai, kad nors finansinės veiklos mokestis yra laikomas pirmiausia fiskalinio pobūdžio mokesčiu, nei viena iš aukščiau aptartų Tarptautinio valiutos fondo pasiūlytų finansinės veiklos mokesčio versijų nepasižymi dideliu fiskaliniu potencialu. Atsižvelgiant į Tarptautinio valiutos fondo atliktus tyrimus, matyti, kad didžiausiu fiskaliniu potencialu pasižymi FAT-1 mokesčio versija, turinti plačiausią mokesčio bazę – FAT-1 vidutinė mokesčio bazė tiriamų valstybių grupėje siekia 5 proc. BVP. FAT-2 mokestinė bazė apytiksliai du kartus

³⁵² INTERNATIONAL MONETARY FUND (IMF). *A Fair and Substantial Contribution by the Financial Sector* [interaktyvus]. G-20 Toronto Summit, Toronto, Canada, 27 June 2010 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.imf.org/external/ns/search.aspx>>.

mažesnė nei FAT-1 mokestinė bazė ir vidutiniškai siekia 2-3 proc. BVP. Pati mažiausia mokesčių bazė ir mažiausias fiskalinis potencialas yra būdingas reguliacinio pobūdžio FAT-3 mokesčio versijai. Vidutinė FAT-3 mokestinė bazė siekia apie 1,2 proc. BVP. Atsižvelgiant į santykinai mažas finansinės veiklos mokesčio mokestines bazes, abejojama, ar FAT būtų labai efektyvus fiskaline prasme. Vertinant galimą finansinės veiklos mokesčio fiskalinį potencialą, papildomai būtina pažymėti, kad apskaičiuojant galimas potencialias mokestines pajamas iš finansinės veiklos mokesčio ir iš panašių mokesčių, reikėtų atlikti papildomus tyrimus, kurie galėtų padėti efektyviai įvertinti tai, kokią fiskalinę įtaką tokio mokesčio įvedimas turėtų pajamoms, surenkamoms iš kitų mokesčių, pavyzdžiui, pelno mokesčio, gyventojų pajamų mokesčio, socialinio draudimo mokesčių ir kt.

Tai, kad iš finansinės veiklos mokesčio surenkamos biudžetinės pajamos nėra labai reikšmingos, labai gerai parodo Europos Sąjungos valstybių, taikančių finansinės veiklos mokesčio elementų turinčius mokesčius, pavyzdžiai. Danija panašią į finansinės veiklos mokesčių rinkliavą verslui, kuris neapmokestinamas PVM, taiko nuo 1990 m. Mokesčio bazė yra pelno mokesčio tikslais apmokestinamasis pelnas plus mokamo darbo užmokesčio suma. Kai kuriems sektoriams, įskaitant finansų sektorių, mokesčio bazė yra darbo užmokesčio suma, padidinta papildoma suma, lygia 90 proc. darbo užmokesčio sumos. Efektyvus mokesčio tarifas finansų sektoriui siekia apie 9,13 proc. 2008 m. duomenimis Danija iš tokio mokesčio surinko apie 650 mln. eurų, kas sudaro 0,26 proc. Danijos BVP. 70 proc. šios sumos surinkta iš finansų sektoriaus.³⁵³

Prancūzija taiko kompensacinį mokesčių verslui, kuris nėra apmokestinamas PVM. Mokesčio bazė yra visa darbdavio mokamų atlyginimų darbuotojams suma, atskaičius darbuotojų soc. draudimo įmokas ir įvairias lengvatas. Neapmokestinamas darbo užmokestis, kurio mokėjimas susietas su socialiai naudingomis iniciatyvomis, tokiomis kaip karjerą pradedančių darbuotojų įdarbinimas, neįgaliųjų įdarbinimas ir pan. Mokesčio tarifas yra progresinis – priklauso nuo darbuotojui mokamo metinio darbo užmokesčio ir svyruoja nuo 4,25 proc. iki 13,6 proc. Mokestis atskaitomas iš pelno mokesčio ir gyventojų pajamų mokesčio. 2008

³⁵³ Europos Sąjungos Komisija. *Financial sector taxation* [interaktyvus]. Taxation papers, working paper No. 25, 2010. First published as Staff Working Document SEC (2010)1166 2/12/2010 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/taxation/gen_info/economic_analysis/tax_papers/taxation_paper_25_en.pdf>.

m. Prancūzijoje iš šio mokesčio surinkta 11,3 milijardų eurų, kas sudaro tik apie 0,55 proc. BVP. 85 proc. šios sumos surinkta iš finansų sektoriaus.³⁵⁴

Italija nuo 1997 m. verslo subjektams (nepriklausomai nuo to, ar vykdoma veikla apmokestinama PVM, ar neapmokestinama PVM) taiko regioninį mokestį (Imposta Regionale sulle Attività Produttive – IRAP). IRAP mokesčio bazė yra apskaičiuojama prie pelno mokesčio tikslais apmokestinamo pelno pridėdant mokėtinų atlyginimų sumą. Leidžiamos įvairios su socialiai naudinga veikla siejamos išimties. Mokesčio bazė priklauso nuo darbuotojų skaičiaus skirtinguose regionuose. Mokesčio tarifas svyruoja nuo 3,9 iki 4,9 proc. IRAP pajamos 2008 m. siekė apie 36 milijardus Eur., kas sudarė 2,3 proc. Italijos BVP³⁵⁵.

Finansinės veiklos mokesčio naudojimas kredito įstaigų veiklos reguliavimui

Finansinės veiklos mokestis visų pirma yra fiskalinio tipo mokestis ir nėra sukurtas kredito įstaigų veiklos reguliavimui. Nors finansinės veiklos mokesčio projektas ir grindžiamas tam tikru reguliaciniu poveikiu kredito įstaigoms, kuris pasireiškia, per bendrą finansinės veiklos aktyvumo ribojimą, tačiau tam trūksta tiek teorinio, tiek praktinio pagrindimo, be to, abejojama, ar finansinės veiklos mokestis, nepriklausomai nuo dydžio, apskritai gali būti efektyvus kredito įstaigų veiklos reguliatorius. Lyginant su finansinės veiklos mokesčiu, finansinių sandorių mokesčiai gali būti tiksliau nukreipiami į konkrečias finansų sektoriaus veiklos sritis, taip tiksliau išnaudojant mokesčių teisės normoms būdingą reguliacinį poveikį. Finansinės veiklos mokesčio reguliacinis poveikis mokslininkų apibūdinamas, kaip netikslus ir nekonkretus, juolab, kad ir pačiai finansų sektoriaus dydžio mažinimo koncepcijai trūksta tiek teorinio, tiek praktinio pagrindimo.

³⁵⁴ Ten pat.

³⁵⁵ Europos Sąjungos Komisija. *Financial sector taxation* [interaktyvus]. Taxation papers, working paper No. 25, 2010. First published as Staff Working Document SEC (2010)1166 2/12/2010 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/taxation/gen_info/economic_analysis/tax_papers/taxation_paper_25_en.pdf>.

LIETUVOS MOKESČIŲ TEISĖS NORMŲ SISTEMOS VERTINIMAS KREDITO ĮSTAIGŲ VEIKLOS REGULIAVIMO ASPEKTU

Šioje dalyje bus analizuojama Lietuvos mokesčių teisės normų sistema siekiant įvertinti Lietuvoje galiojančių mokesčių teisės normų naudojimą kredito įstaigų veiklos reguliavimui. Kaip jau buvo analizuota ankstesnėse dalyse, visos mokesčių teisės normos pasižymi tam tikru reguliaciniu poveikiu apmokestinamiesiems socialiniams santykiams. Mokesčių teisės normoms būdingas reguliacinis poveikis gali būti skatinamojo arba ribojamojo pobūdžio. Skatinamasis reguliacinis poveikis būdingas toms mokesčių teisės normoms, kurios teisės normos dispozicijoje apibūdintiems socialiniams santykiams nustato palankesnes apmokestinimo sąlygas, negu nediferencijuotiems socialiniams santykiams galiojančios bendros apmokestinimo sąlygos. Atitinkamai ribojamasis reguliacinis poveikis būdingas toms mokesčių teisės normoms, kurios reglamentuojamiems socialiniams santykiams nustato mažiau palankias apmokestinimo sąlygas, negu nediferencijuotiems socialiniams santykiams galiojančios bendros apmokestinimo sąlygos. Atsižvelgiant į mokesčių teisės normų pagrindinius reguliacinio poveikio principus, siekiant nustatyti ir įvertinti konkrečios mokesčių teisės normos reguliacinį poveikį apmokestinamiesiems socialiniams santykiams, visais atvejais yra būtina atlikti tiriamosios mokesčių teisės normos reglamentuojamų apmokestinimo sąlygų palyginimą su bendrosiomis apmokestinimo sąlygomis, kurios taikomos nediferencijuotiems socialiniams santykiams.

Lietuvos mokesčių teisės normų sistemos analizė kredito įstaigų veiklos reguliavimo aspektu bus atliekama identifikuojant bei aprašant kredito įstaigų atžvilgiu taikomas mokesčių teisės normas ir lyginamosios sisteminės analizės metodu tiriant konkrečių mokesčių teisės normų nustatytas apmokestinimo sąlygas bendro (nediferencijuoto) apmokestinimo sąlygų kontekste. Siekiant tinkamai įvertinti mokesčių teisės normų reguliacinį poveikį kredito įstaigų veiklai, pirmiausia turi būti identifikuojamos ir aprašomos mokesčių teisės normos, kurios taikomos kredito įstaigoms, ir vykdant kredito įstaigų veiklą atsirandantiems socialiniams santykiams. Šiuo atveju teisės normos dispozicijoje kaip specialūs diferencijuojantys požymiai turi būti numatytas teisės normos subjekto priskirtinumas kredito įstaigų statusą atitinkančių subjektų grupei ir (arba) apmokestinimo objekto priskirtinumas kredito įstaigų veiklai arba kredito įstaigų veiklos rezultatui. Identifikavus ir aprašius į kredito įstaigų ir kredito įstaigų veiklos apmokestinimą nukreiptas mokesčių teisės normas bei jų nustatytas apmokestinimo

sąlygas, toliau tiriamųjų mokesčių teisės normų nustatytos apmokestinimo sąlygos kredito įstaigoms ir (ar) kredito įstaigų veiklai bus lyginamos su bendrųjų mokesčių teisės normų nustatytais apmokestinimo sąlygomis, taikomomis nediferencijuotoms subjektų grupėms ir nediferencijuotoms ūkinės veiklos grupėms.

Atsižvelgiant į gautus lyginamosios sisteminės analizės rezultatus, atitinkamai bus atliekamas tiriamųjų mokesčių teisės normų reguliacinio poveikio kredito įstaigų veiklai vertinimas, identifikuojant mokesčių teisės normų reguliacinio poveikio rūšį ir įvertinant reguliacinio poveikio suderinamumą su bendromis pasaulinėmis ir nacionalinėmis kredito įstaigų veiklos reguliavimo tendencijomis, bei kredito įstaigų reguliavimui keliamais tikslais. Atlikus atskirų mokesčių teisės normų reguliacinio poveikio vertinimą, atitinkamai bus atliktas bendras Lietuvos mokesčių teisės normų sistemos vertinimas kredito įstaigų veiklos reguliavimo aspektu, įvertinant mokesčių teisės normų reguliacinio poveikio naudojimą kredito įstaigų veiklos reguliavimui ir Lietuvos mokesčių teisės normų sistemos suderinamumą su pagrindiniais kredito įstaigų reguliavimui keliamais tikslais ir pasaulinėmis kredito įstaigų veiklos reguliavimo tendencijomis.

Pažymėtina, kad panašus mokesčių teisės normų reguliacinio poveikio tyrimo metodas taikomas ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktikoje – Europos Sąjungos Teisingumo Teismas vertindamas konkrečios mokesčių teisės normos reguliacinį poveikį, jį lygina su galiojančia bendrųjų mokesčių teisės normų sistema ir jos kuriamomis bendrosiomis elgesio taisyklėmis.³⁵⁶ Pabrėžtina, kad, kaip ir šiame darbe, Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktikoje mokesčių teisės normos yra tiriamos išskirtinai tiriamos teisiniu požiūriu, nevertinant

³⁵⁶ Pvz. žr. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2011 m. rugsėjo 8 d. sprendimo Sujungtose bylose *Ministero dell'Economia e delle Finanze and Agenzia delle Entrate v Paint Graphos Soc. coop. arl (C-78/08)*, *Adige Carni Soc. coop. arl, in liquidation v Agenzia delle Entrate and Ministero dell'Economia e delle Finanze (C-79/08)* and *Ministero delle Finanze v Michele Franchetto (C-80/08)*. (49 p.); Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2006 m. rugsėjo 6 d. sprendimą byloje *C-88/03 Portugalija prieš Komisiją* (56 p.).

jų realaus ekonominio poveikio³⁵⁷ ir atsiribojant nuo mokesčių teisės normos reguliacinio poveikio ekonominio reikšmingumo ar statistinių tyrimų.³⁵⁸

Pabrėžtina, kad šioje dalyje mokesčių teisės normų reguliacinis poveikis kredito įstaigoms yra tiriamas išimtinai teisiniu požiūriu, todėl atliekant nacionalinės mokesčių teisės normų sistemos vertinimą mokesčių teisės normų reguliacinis poveikis nebus tiriamas ir analizuojamas ekonominiu požiūriu, taip pat nebus atliekamas atskiras analizuojamų mokesčių teisės normų statistinis ekonominio poveikio tyrimas ar vertinimas. Papildomai pažymėtina, kad net ir atliekant mokesčių teisės normų ekonominio poveikio analizę dažnai pripažįstama, kad statistiniu-ekonominiu požiūriu tiksliai įvertinti konkrečios mokesčių teisės normos reguliacinio poveikio ekonomę išraišką yra sudėtinga, kadangi atliekant retrospektyvų vertinimą yra sudėtinga atriboti mokesčių teisės normos reguliacinį poveikį nuo kitų tuo metu rinkoje egzistavusių veiksnių ir aplinkybių, skatinusių rinktis vieną ar kitą elgesio modelį³⁵⁹, antra, tam yra reikalingi tikslingi ilgalaikiai stebėjimai³⁶⁰. Pažymėtina ir tai, kad Lietuvos mokesčių teisės normų sistemoje tikslinių kredito įstaigų veiklos reguliavimui skirtų reguliacinių mokesčių nėra, be to, atskirų mokesčių teisės normų reguliacinis poveikis nacionaliniu mastu nebuvo tirtas ir

³⁵⁷ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas yra ne kartą nusprendęs, kad nepalankus mokesstinis vertinimas, prieštaraujantis pagrindinei laisvei, negali būti laikomas suderinamu su Sąjungos teise dėl galimo kitų lengvatų buvimo (šiuo klausimu žr. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2016 m. liepos 13 d. sprendimo byloje C-18/15 *Auto Estradas do Litoral SA and KBC Finance Ireland v Fazenda Pública* (32 p.); Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2010 m. liepos 1 d. sprendimo byloje C-233/09 *Dijkman ir Dijkman-Lavaleije* (41 p.) ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2012 m. spalio 18 d. sprendimo byloje C-498/10 *X NV v Staatssecretaris van Financiën* (31 p.).

³⁵⁸ Vertinant, ar nacionalinę priemonę galima laikyti valstybės pagalba, reikia ne konstatuoti, kad nagrinėjama pagalba turėjo realios įtakos valstybių narių tarpusavio prekybai ar kad ji realiai iškreipė konkurenciją, o tik išsiaiškinti, ar tokia pagalba gali daryti poveikį tokiai prekybai ir iškreipyti konkurenciją (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2004 m. balandžio 29 d. sprendimas byloje C-372/97 *Italija prieš Komisiją* (44 p.); Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2005 m. gruodžio 15 d. sprendimas byloje C-148/04 *Unicredito Italiano SpA v Agenzia delle Entrate, Ufficio Genova I* (54 p.).

³⁵⁹ Pvz. žr. Europos Sąjungos Komisija. HEMMELGARN, T., NICODEME, G. *The 2008 Financial Crisis and Taxation Policy* [interaktyvus]. Taxation papers, working paper No. 20 – 2010 [žiūrėta 2017 m. vasario 03 d.]. Prieiga per internetą: <https://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/resources/documents/taxation/gen_info/economic_analysis/tax_papers/taxation_paper_20_en.pdf>.

³⁶⁰ Be to, tiksliais statistiniams duomenims surinkti ir palyginti yra būtini ilgalaikiai stebėjimai, kuriuos apskunkina itin dažna rinkos kaita (pavyzdžiui, net ir tikslingai tiriant Italijoje ir Prancūzijoje naujai priimtų finansinių sandorių mokesčius nustatančių teisės normų ekonominį poveikį, iki šiol gaunami nevienareikšmiai rezultatai, kurie, kaip nurodo mokslininkai, gali būti nulemti ne vienodų palyginamųjų sandorių pasirinkimo, ar nevienodo palyginamojo laikotarpio pasirinkimo, pvz. žr. Europos Sąjungos Komisija HEMMELGARN, T., et al. *Financial transaction taxes In the European Union*, [interaktyvus]. Taxation papers, working paper No. 62 – 2015 [žiūrėta 2017 m. vasario 03 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/resources/documents/taxation/gen_info/economic_analysis/tax_papers/taxation_paper_62.pdf>.

analizuotas kredito įstaigų veiklos reguliavimo aspektu, todėl nėra ir statistinių duomenų apie konkrečių mokesčių teisės normų reguliacinį poveikį kredito įstaigų veiklai³⁶¹.

Bendra kredito įstaigoms taikomų mokesčių įstatymų Lietuvoje apžvalga

Vertinant Lietuvos mokesčių teisės normų sistemą kredito įstaigų veiklos reguliavimo aspektu, visų pirma yra būtina bendrai apžvelgti Lietuvoje galiojančius ir kredito įstaigoms taikytinus mokesčius bei identifikuoti kredito įstaigų veiklos apmokestinimui aktualius mokesčių įstatymus ir mokesčių teisės normas.

Lietuvoje pagrindinius apmokestinimo teisinio reglamentavimo principus nustato ir Lietuvoje taikomų mokesčių sąrašą įtvirtina Mokesčių administravimo įstatymas³⁶² (toliau – MAĮ). Iš MAĮ 13 str. pateikto Lietuvoje taikomų mokesčių sąrašo, matyti, kad Lietuvoje kredito įstaigos nėra atskirai apmokestinamos specialiais tik finansų (kredito) įstaigoms ar finansų (kredito) įstaigų veiklos apmokestinimui skirtais mokesčiais, tokiais kaip jau aptartas finansinių sandorių mokestis, finansinės veiklos mokestis ar įvairios specialaus pobūdžio finansų įstaigų rinkliavos. Kredito įstaigos iš bendros Lietuvos mokesčių sistemos nėra išskirtos kaip specifinis apmokestinimo subjektas ir kredito įstaigų veikla nėra išskiriama kaip atskiras apmokestinimo objektas Lietuvoje. Kredito įstaigų atžvilgiu yra taikoma bendra mokesčių sistema, kurią sudaro MAĮ 13 str. nustatytas Lietuvoje taikomų mokesčių sąrašas. Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, kad kredito įstaigos ir kredito įstaigų veikla apmokestinimo tikslais nėra atskirai išskiriamos iš kitų ūkio subjektų ir iš kitų ekonomikos sektorių. Kredito įstaigų atžvilgiu taikytini visi bendro pobūdžio mokesčiai ir Lietuvoje nėra specialių tik kredito įstaigoms ar jų veiklai skirtų mokesčių.

Kredito įstaigoms taikomas pagrindinis juridinių asmenų veiklos pajamų mokestis – pelno mokestis, reglamentuojamas Pelno mokesčio įstatyme³⁶³. Kredito įstaigų veikla atitinka komercinės veiklos statusą, todėl kredito įstaigų veiklai taip pat aktualus ir pridėtinės vertės

³⁶¹ Pavyzdžiui, 2012 m. Lietuvos Banko užsakymu buvo atlikta Lietuvos gyventojų apklausa, kurios metu buvo tirta skolinimosi priežasčių svarba. Iki 2008 m. gruodžio 31 d. galiojusi GPMĮ 21 str. 1 dalies 3 punkto lengvata palūkanoms buvo nurodyta tik kaip vienas iš daugelio veiksnių, skatinančių skolintis. Ekonominis mokesčio lengvatos poveikis atskirai nebuvo vertintas (https://www.lb.lt/paskola_bustui_isigyti_turinciu_namu_ukiu_apklausa_2012_m).

³⁶² Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymas. Valstybės žinios, 2004, Nr. 63-2243.

³⁶³ Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymas. Valstybės žinios, 2001, Nr. 110-3992.

mokestis, reglamentuojamas Pridėtinės vertės mokesčio įstatyme³⁶⁴. Kredito įstaigoms taip pat taikytinos Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo³⁶⁵ nuostatos, reglamentuojančios kredito įstaigų gyventojams išmokamų pajamų apmokestinimą. Pelno mokestis, pridėtinės vertės mokestis ir gyventojų pajamų mokestis yra pagrindiniai mokesčiai, taikytini iš kredito įstaigų veiklos kylančių socialinių santykių apmokestinimui.

Nors kredito įstaigoms taip pat taikomos ir kitų mokesčių įstatymų, tokių kaip Valstybinio socialinio draudimo įstatymo³⁶⁶, Sveikatos draudimo įstatymo³⁶⁷ ir kt. nuostatos, tačiau atlikus šių ir kitų mokesčių įstatymų analizę, darytina išvada, kad kituose mokesčių įstatymuose, nei jau anksčiau išvardinti PVMĮ, Pelno mokesčio įstatymas ir GPMĮ, nėra specialių tik kredito įstaigoms ar finansų įstaigų veiklai skirtų mokesčių teisės normų, todėl kitų įstatymų nuostatos kredito įstaigų veiklos reguliavimo aspektu toliau atskirai analizuojamos nebus, kadangi, kaip jau buvo minėta, tiriant mokesčių teisės normas būtent kredito įstaigų veiklos reguliavimo aspektu, aktualios yra tik tos mokesčių teisės normos, kurios yra nukreiptos į kredito įstaigų kaip finansinę veiklą vykdančių subjektų apmokestinimą ir (ar) kredito įstaigų veiklos ir jos rezultatų apmokestinimą.

Šioje dalyje reguliaciniu aspektu nebus analizuojamos ir valstybės rinkliavos, taikomos kredito įstaigoms, kadangi valstybės rinkliavoms yra būdingas atlygintinumo požymis³⁶⁸, kuris yra nebūdingas tradicinio mokesčio požymis. Be to, vadovaujantis Rinkliavų įstatymo 5 str. 1 dalies nuostatomis, valstybės rinkliavos dydis yra apskaičiuojamas atsižvelgiant į viešųjų paslaugų suteikimo išlaidas, konkrečiai į išlaidas darbui, susijusiam su paslaugos suteikimu, apmokėti, juridinę galią turinčio dokumento blankui pagaminti, teisės aktų nustatytų reikalavimų įvykdymui patikrinti. Dėl šios priežasties valstybės rinkliavos taikomos kredito įstaigoms negali būti priskirtos prie reguliacinio pobūdžio mokesčių teisės normų, kadangi pagrindinis rinkliavos tikslas yra atlyginti už valstybės institucijos teikiamas paslaugas ir valstybės rinkliavos dydis

³⁶⁴ Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės mokesčio įstatymas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 35-1271.

³⁶⁵ Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 73-3085.

³⁶⁶ Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas. Lietuvos Aidas, Nr. 107; 1991, Nr. 17-447; Valstybės žinios, 2004, Nr. 171-6295.

³⁶⁷ Lietuvos Respublikos sveikatos draudimo įstatymas. Valstybės žinios, 1996, Nr. 55-1287; 2002, Nr. 123-5512. Lietuvos Respublikos sveikatos draudimo įstatymas (Žin., 1996, Nr. 55-1287; 2002, Nr. 123-5512)

³⁶⁸ Vadovaujantis Lietuvos Respublikos Rinkliavų įstatymo (Valstybės žinios, 2000, Nr. 52-1484) 2 str. 1 dalies nuostatomis, valstybės rinkliava apibrėžiama kaip privaloma įmoka už valstybės ir vietos savivaldos institucijų, įstaigų, tarnybų ar organizacijų (toliau – institucijos), išskyrus teismus, teikiamas paslaugas.

tiesiogiai priklauso nuo suteiktų viešojo administravimo paslaugų vertės, todėl valstybės rinkliava dėl savo atlygintino pobūdžio ir kompensacinio tikslo nelaikytina mokesčiu.

Toliau šiame skyriuje bus pateikta pagrindinių kredito įstaigoms ir kredito įstaigų veiklai taikomų pridėtinės vertės mokesčio, pelno mokesčio ir gyventojų pajamų mokesčio teisės normų apžvalga ir analizė, siekiant įvertinti mokesčių teisės normų naudojimą kredito įstaigų veiklos reguliavimui.

Pridėtinės vertės mokesčio įstatyme įtvirtintų teisės normų naudojimas kredito įstaigų veiklos reguliavimui

Pridėtinės vertės mokesčio (toliau – PVM) sistema yra svarbi kredito įstaigų veiklos reguliavimui. Kaip nurodoma Tarptautinio valiutos fondo³⁶⁹ ir Europos Komisijos³⁷⁰ ataskaitose, nors ir kredito įstaigų vykdoma veikla daugelyje pasaulio šalių, taip pat ir visoje Europos Sąjungoje yra atleista nuo PVM, tačiau minėta lengvata nereiškia, kad kredito įstaigos nėra PVM mokėtojos ekonomine prasme. PVM yra vartojimo mokestis, kurio ekonominė našta tenka galutiniam vartotojui, kuris neturi teisės pasinaudoti teise į PVM atskaitą. Kredito įstaigos, būdamos atleistos nuo PVM mokėjimo, atitinka galutinio vartotojo sąvoką PVM apmokestinimo sistemos prasme, todėl kredito įstaigoms tenka ekonominė PVM našta – kredito įstaigos negali atskaityti PVM nuo prekių ir paslaugų, įsigytų finansinėms paslaugoms teikti. Dėl šios priežasties PVM nuostatos yra aktualios kredito įstaigų veiklai net ir tuo atveju, jeigu kredito įstaigų veikla nelaikytina PVM objektu.

PVM yra netiesioginis mokestis, nukreiptas į prekių tiekimo ir paslaugų teikimo apmokestinimą. PVM nėra tik nacionalinis mokestis. PVM sistema Europos Sąjungos mastu yra harmonizuota ir PVM taikomas visose Europos Sąjungos valstybėse narėse. Lietuvoje apmokestinimo PVM tvarka ir sąlygos yra PVMĮ, taip pat, tam tikrais atvejais, kai Pridėtinės vertės mokesčio įstatymo nuostatos neatitinka bendrųjų ES PVM apmokestinimo sistemos principų, mokesčių mokėtojams leidžiama tiesiogiai remtis 2006 m. lapkričio 28 d. Europos

³⁶⁹ Fiscal Affairs Department. Approved by Carlo Cottarelli. *Debt Bias and Other Distortions: Crisis-Related Issues in Tax Policy* [interaktyvus]. 12 June 2009 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.imf.org/external/np/pp/eng/2009/061209.pdf>>.

³⁷⁰ LANGEDIJK, S.; NICODEME, G.; PAGANO, A.; ir ROSSI, A. *Debt Bias in Corporate Taxation and the Costs of Banking Crises in the EU* [interaktyvus]. Taxation papers, working paper N. 50-2014 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/taxation/gen_info/economic_analysis/tax_papers/taxation_paper_50.pdf>.

Sąjungos Tarybos direktyvos Nr. 2006/112/EB dėl pridėtinės vertės mokesčio bendros sistemos³⁷¹ (toliau - PVM direktyva) nuostatomis³⁷².

Vadovaujantis PVMĮ 3 str. 1 dalies nuostatomis, PVM objektas yra prekių tiekimas ir paslaugų teikimas, atitinkantis tris pagrindines sąlygas: prekės tiekimo ar paslaugų teikimo sandoris yra atlygintinas, prekių tiekimas arba paslaugų teikimas vykdomas šalies teritorijoje, ir prekes tiekia arba paslaugas teikia *de facto* ekonominę (komercinę) veiklą vykdomas subjektas. Finansinėms paslaugoms PVM apmokestinimo tikslais yra taikoma neapmokestinimo PVM lengvata. Vadovaujantis PVMĮ 28 str. yra įtvirtinta PVM apmokestinimo išimtis finansinių paslaugų, nurodytų PVMĮ 28 str. 1-6 dalyje, atžvilgiu. PVMĮ 28 str. 1 dalyje yra įtvirtinta PVM apmokestinimo išimtis paskolų teikimo, tarpininkavimo dėl paskolos suteikimo ir paskolų priežiūros veiklai, jeigu ją vykdo tą paskolą suteikęs apmokestinamasis asmuo. Vadovaujantis PVMĮ 28 str. 2 dalies nuostatomis, PVM neapamokestinamas finansinių garantijų ir laidavimų teikimas, taip pat suteiktos finansinės garantijos ar laidavimo priežiūra, jeigu ją vykdo tą garantiją ar laidavimą suteikęs apmokestinamasis asmuo. PVMĮ 28 str. 3 dalies nuostatos nustato PVM neapmokestinimo lengvatą indėlių ir kitų gražintinų lėšų priėmimo ir tvarkymo paslaugoms, atsiskaitymų tarp bankų ir (arba) kitų kredito įstaigų įskaitymo (kliringo) paslaugoms, taip pat kitų su atsiskaitymų organizavimu susijusių paslaugų teikimui, pinigų pervedimui, atsiskaitymo negrynaisiais pinigais organizavimui (įskaitant banko kortelių ir kitų mokėjimo priemonių išleidimą, jų turėtojų aptarnavimo paslaugas ir operacijų su jomis atlikimą), akredityvų išleidimo ir susijusioms operacijoms, taip pat sandoriams dėl skolų ir skolinių pasižadėjimų. PVMĮ 28 str. 3 dalyje įtvirtinta PVM lengvata netaikoma skolų išieškojimo paslaugoms, taip pat faktoringo paslaugos teikimui. Vadovaujantis PVMĮ 28 str. 4 dalies nuostatomis, PVM neapmokestinami sandoriai dėl valiutos (įskaitant valiutų keitimą), taip pat grynujų pinigų įmokų priėmimo ir išmokų mokėjimo, pinigų tvarkymo ir kitos paslaugos, tiesiogiai susijusios su bet kokios valiutos banknotais ir monetomis. Čia pažymėtina, kad vadovaujantis ESTT 2015 m. spalio 22 d. išaiškinimu byloje Nr. C-264/14, į minėtos PVM lengvatos taikymo sritį patenka ir sandoriai, susiję su tradicinės valiutos keitimu į netradicinę valiutą, tokią kaip Bitcoin. Vadovaujantis ESTT išaiškinimais, sandoriai, susiję su netradicinėmis

³⁷¹ 2006 m. lapkričio 28 d. Europos Sąjungos Tarybos direktyva 2006/112/EB dėl pridėtinės vertės mokesčio bendros sistemos. Oficialusis leidinys L 347, 11.12.2006.

³⁷² P vz. žr. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2011 m. kovo 3 d. sprendimas byloje 203/10 *Direksia „Obzhalvane i upravlenie na izpalnenieto“ – Varna prieš „Auto Nikolovi“ OOD* ir kt.

valiutomis, tai yra kitomis valiutomis nei tos, kurios yra teisėta atsiskaitymo priemonė vienoje ar daugiau šalių, yra finansiniai sandoriai, jeigu sandorio šalys pripažįsta šias valiutas kaip teisėtoms atsiskaitymo priemonėms alternatyvią atsiskaitymo priemonę ir jeigu nėra kitos šios valiutos paskirties – tik naudojimas jos kaip atsiskaitymo priemonės.³⁷³

Kredito įstaigų veiklos neapmokestinimo PVM aspektu aktuali ir PVMĮ 28 str. 5 dalies nuostata, kuri įtvirtina kredito įstaigoms (ypač teikiančioms su finansiniu tarpininkavimu susijusias paslaugas) aktualią išimtį, pagal kurią PVM neapmokestinami vertybinių popierių, išvestinių finansinių priemonių, sandoriai, taip pat finansinio tarpininkavimo sandoriai, susiję su vertybinių popierių ir išvestinių finansinių priemonių prekyba. Čia pažymėtina, kad, neatsižvelgiant į bendrą nuostatą dėl finansinių priemonių sandorių neapmokestinimo PVM, antivengiminiais tikslais PVMĮ 28 str. 5 dalies 1-2 punkte yra įtvirtinta šios taisyklės išimtis – siekiant išvengti PVM vengimo atveju, kai vertybinių popierių sandoriais siekiama pakeisti PVM apmokestinamų prekių tiekimo sandorius, PVM apmokestinami vertybinių popierių, patvirtinančių nuosavybės teisę į PVM apmokestinamas prekes, sandoriai. Vadovaujantis PVMĮ 28 str. 5 dalies 4-5 punkto nuostatomis, PVM taip pat apmokestinamos finansų maklerių teikiamos papildomos su finansinių priemonių prekyba susijusios paslaugos, tokios kaip finansinių priemonių saugojimas, investicinio portfelio valdymas, konsultavimas, vertybinių popierių rinkos tyrimo paslaugos. Vadovaujantis PVMĮ 28 str. 6 dalies nuostatomis, PVM neapmokestinamos investicinių kintamojo kapitalo bendrovių, uždaro tipo investicinių bendrovių, investicinių fondų ir pensijų fondų turto valdymo paslaugos. Čia pažymėtina, kad analogiškos nuostatos dėl finansinių paslaugų neapmokestinimo PVM yra įtvirtintos ir PVM Direktyvos 135 str. b-g punktuose. Šiuo atveju visoje Europos Sąjungoje yra nustatytas bendras PVM neapmokestinimas finansinėms ir investicinėms paslaugoms. Lietuvos įstatymų leidėjas nėra laisvas savarankiškai keisti PVM Direktyvoje nustatytų bendrųjų taisyklių, susijusių su investicinių ir finansinių paslaugų neapmokestinimu PVM.

Vis dėlto, PVM direktyva suteikia valstybių narių įstatymų leidėjams tam tikrą diskrecijos teisę nustatyti tam tikras kredito įstaigų veiklos apmokestinimo PVM išimtinės taisykles, galinčias turėti poveikį kredito įstaigų veiklai. PVM Direktyvos 137 str. 1 dalies a punkte yra numatyta valstybių narių teisė suteikti finansines paslaugas teikiantiems asmenims

³⁷³ Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2015 m. spalio 22 d. sprendimas byloje C-264/14 *Skatteverket prieš David Hedqvist*.

diskrecijos teisę patiems pasirinkti dėl finansinių paslaugų apmokestinimo PVM. Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, kad PVM direktyva suteikia nacionaliniam įstatymų leidėjui diskrecijos teisę dėl galimybės suteikti teisę kredito įstaigoms apmokestinti PVM finansinių paslaugų teikimo sandorius. Lietuvos įstatymų leidėjas pasinaudojo PVM Direktyvos 137 str. 1 dalies a punkte suteikta diskrecijos teise ir suteikė kredito įstaigoms diskrecijos teisę pasirinkti dėl jų teikiamų finansinių paslaugų apmokestinimo PVM. Vadovaujantis PVMĮ 28 str. 7 dalies nuostatomis, asmuo, teikiantis aukščiau nurodytas finansines paslaugas, kurioms, taikoma PVMĮ 28 str. 1-4 dalyje įtvirtinta PVM lengvata, gali savanoriškai pasirinkti šios lengvatos netaikyti ir visus tokio tipo sandorius apmokestinti PVM, su sąlyga, kad paslaugos teikiamos tik PVM apmokestinamiesiems asmenims. Toks pasirinkimas turi galioti ne trumpiau, nei 24 mėnesius, nuo atitinkamo pasirinkimo momento.

Šiuo atveju pažymėtina, kad, vadovaujantis PVMĮ 28 str. 7 dalies nuostatomis, PVM apmokestinimas leidžiamas tik vidiniams verslo sandoriams tarp PVM apmokestinamųjų asmenų, kurie nėra PVM mokėtojai ekonomine prasme – kredito įstaigai, pasirinkus PVM apmokestinti finansines paslaugas, teikiamas PVM mokėtojui, finansines paslaugas įsigijęs asmuo turėtų teisę pasinaudoti teise į PVM atskaitą ir atskaityti visą už finansines paslaugas sumokėtą PVM, todėl ekonomine prasme tokios finansinės paslaugos, teikiamos ne galutiniams vartotojams, išlieka ir toliau neapmokestintos PVM. PVMĮ 28 str. 7 dalies nuostatos draudžia kredito įstaigoms PVM apmokestinti finansines paslaugas, tiekiamas galutiniam vartotojui, kuris nėra PVM mokėtojas.

PVMĮ 28 str. 7 dalies nuostatą analizuojant ir vertinant bendrame apmokestinimo PVM sistemos kontekste, būtina pažymėti, kad PVMĮ 28 str. 7 dalyje įtvirtinta galimybė kredito įstaigoms PVM apmokestinti finansines paslaugas, tiekiamas PVM mokėtojams, kartu suteikia kredito įstaigoms ir galimybę, pasinaudoti teise į PVM atskaitą. Vadovaujantis PVMĮ 58 str. 1 dalimi, PVM mokėtojas turi teisę įtraukti į PVM atskaitą pirkimo ir (arba) importo PVM už įsigytas ir (arba) importuotas prekes ir (arba) paslaugas, jeigu šios prekės ir (arba) paslaugos skirtos naudoti PVM mokėtojo veiklai, susijusiai su PVM apmokestinamų prekių tiekimu ir (arba) paslaugų teikimu. Kaip nurodoma ESTT išaiškinimuose, teisė į PVM atskaitą yra esminė

PVM sistemos dalis³⁷⁴, kurios tikslas visiškai atleisti apmokestinamąjį asmenį nuo bet kokios vykdant ekonominę veiklą mokėtino ar sumokėto PVM naštos. Kaip pabrėžiama ESTT sprendimuose, bendra PVM sistema yra esminis PVM apmokestinimo sistemos elementas, užtikrinantis bet kokios ekonominės veiklos apmokestinimo neutralumą, neatsižvelgiant į jos tikslą ar rezultatą, su sąlyga, kad pati ši veikla iš principo būtų apmokestinama PVM³⁷⁵. Taigi viena iš pagrindinių teisės į PVM atskaitą sąlygų yra PVM apmokestinamos veiklos vykdymas. Atsižvelgiant į tai, kad kredito įstaigų veikla, vadovaujantis bendrosiomis PVM apmokestinimo sistemos nuostatomis (PVM Direktyvos 135 str. b-g punktai ir PVMĮ 28 str. 1-6 dalys), yra neapmokestinama PVM, bendruoju atveju kredito įstaigos neturi teisės į PVM atskaitą už prekes ir paslaugas, įsigytas vykdant PVM apmokestinamąją veiklą. PVMĮ 28 str. 7 dalyje įtvirtinta galimybė finansų (*inter alia* kredito) įstaigoms PVM apmokestinti finansinius sandorius, teikiamus PVM apmokestinamiesiems asmenims, suteikia teisę kredito įstaigoms pasinaudoti teise į PVM atskaitą ir atskaityti PVM už prekes ir paslaugas, įsigytas veiklai vykdyti. Dėl šios priežasties PVMĮ 28 str. 7 dalyje įtvirtinta mokesčių teisės norma vertintina kaip mokesčių lengvata finansų (*inter alia* kredito) įstaigoms, teikiančioms finansines paslaugas PVM apmokestinamiesiems asmenims. Šią išvadą pagrindžia ir Tarptautinio valiutos fondo bei Pasaulio banko išvados dėl bendro finansų įstaigų apmokestinimo lygio – finansų įstaigų negalėjimas pasinaudoti teise į PVM atskaitą vertintinas kaip papildomas finansų įstaigų veiklos apsunkinimas³⁷⁶, todėl, PVMĮ 28 str. 7 dalies nuostatos, suteikiančios kredito įstaigoms galimybę atskaityti PVM už prekes ir paslaugas, būtinas kredito įstaigų veiklai vykdyti, yra vertintina kaip papildoma mokesstinė lengvata kredito įstaigų veiklai. Galimybės pasinaudoti teise į PVM atskaitą svarbą kredito įstaigoms, labai gerai iliustruoja ESTT 2006-02-21 sprendimas byloje C-

³⁷⁴ Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 1995 m. liepos 6 d. sprendimą byloje C-62/93 *BP Soupergaz*, (18 p.) ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2000 m. kovo 21 d. sprendimą byloje C-110/98–C-147/98, *Gabalfriša ir kt.* (43 p.).

³⁷⁵ Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2012 m. vasario 16 d. sprendimas byloje C-118/11 *Eon Aset Menidjunt OOD prieš Direktor na Direktsia „Obzhalvane i upravlenie na izpalnenieto“ – Varna pri Tsentralno upravlenie na Natsionalnata agentsia za prihodite*, (43 p.); Europos Sąjungos Teisingumo Teismo sprendimas 2015 m. spalio 22 d. byloje C-126/14 *UAB „Sveda“ prieš Valstybinę mokesčių inspekciją prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos*; Europos Sąjungos Teisingumo Teismo sprendimas 2006 m. vasario 21 d. sprendimas byloje C-255/02 *Halifax ir kt.*

³⁷⁶ Fiscal Affairs Department. Approved by Carlo Cottarelli. *Debt Bias and Other Distortions: Crisis-Related Issues in Tax Policy* [interaktyvus]. 12 June 2009 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.imf.org/external/np/pp/eng/2009/061209.pdf>>.

255/02³⁷⁷, kurioje būtent ir buvo kilęs ginčas dėl kredito įstaigos galimybės pasinaudoti teise į PVM atskaitą.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, darytina išvada, kad PVMĮ 28 str. 7 dalyje numatyta galimybė kredito įstaigoms pasirinkti apmokestinami PVM finansines paslaugas, teikiamas PVM apmokestinamiems asmenims, vertintina kaip mokesčių teisės norma, nustatanti palankesnes kredito įstaigų apmokestinimo sąlygas, negu bendrosios apmokestinimo sąlygos, nustatytos PVMĮ 28 str. 1-5 dalyse. Atsižvelgiant į tai, kad analizuojama mokesčių teisės norma, ją lyginant su bendrosiomis PVM apmokestinimo sistemos normomis, atitinka mokesčio lengvatos sąvoką, darytina išvada, kad PVMĮ 28 str. 7 dalies nuostatai yra būdingas skatinamojo pobūdžio reguliacinis poveikis. PVMĮ 28 str. 7 dalies nuostata skatina finansinių paslaugų PVM apmokestinamą veiklą vykdančioms asmenims teikimą.

Analizuojant bendrą PVM apmokestinimo sistemą, pažymėtina, kad kredito įstaigoms aktuali ir PVMĮ 46 str. įtvirtinta nuostata, suteikianti teisę kredito įstaigoms taikant 0 procentų PVM tarifą apmokestinami finansines paslaugas, nurodytas PVMĮ 28 str. 1–5 dalyse, kai šios draudimo ar finansinės paslaugos tiesiogiai susijusios su PVM apmokestinamų prekių eksportu iš Europos Sąjungos teritorijos. PVMĮ 46 str. nuostatos suteikia galimybę kredito įstaigoms pasinaudoti teise į PVM atskaitą ir atskaitoma PVM suma susimažinti faktiškai patirtas sąnaudas, patirtas teikiant finansines paslaugas, susijusias su prekių eksportu iš ES. Atsižvelgiant į tai, kad, kaip jau buvo minėta, bendruoju atveju kredito įstaigos neturi teisės į PVM atskaitą, kadangi jų teikiamos paslaugos nėra PVM objektas, PVMĮ 46 str. nuostatos vertintinos kaip mokesčio lengvata, kuriai, kaip ir visoms mokesčių lengvatoms, yra būdingas reguliacinio pobūdžio skatinamasis poveikis. PVMĮ 46 str. įtvirtintos lengvatos tikslas yra paskatinti finansinių paslaugų teikimą, susijusį su prekių eksportu iš ES, neatsižvelgiant į tai, kad finansinių paslaugų teikimas bendruoju atveju nėra PVM apmokestinama veikla. Analogiškos nuostatos dėl teisės į PVM atskaitą už finansų ir draudimo paslaugas, suteiktas prekių eksporto atveju ir tais atvejais, kai finansines ir draudimo paslaugas teikiamas už ES ribų, yra įtvirtintos PVM direktyvos 169 str. c punkte, kuris suteikia teisę PVM apmokestinamajam asmeniui teisę atskaityti PVM, jeigu prekės naudojamos vykdyti sandorius, susijusius su draudimo ir finansinėmis paslaugomis, kai paslaugas įsigyjantis asmuo yra įsisteigęs už ES ribų arba kai tie sandoriai yra tiesiogiai susiję su

³⁷⁷ Europos Sąjungos Teisingumo Teismo sprendimas 2006 m. vasario 21 d. sprendimas byloje C-255/02 *Halifax ir kt.*

prekėmis, kurios skirtos eksportuoti už ES ribų. Čia pažymėtina, kad PVM direktyva nesuteikia teisės įstatymų leidėjui šios lengvatos netaikyti, tai reiškia, kad visoje ES laikomasi vienodos finansinių paslaugų ir draudimo paslaugų eksporto skatinimo politikos ir nacionalinis įstatymų leidėjas neturi teisės šios lengvatos atsisakyti.

Apibendrinant aukščiau atliktos PVM apmokestinimo sistemos nuostatų analizės rezultatus, darytina išvada, kad Lietuvoje kredito įstaigų atžvilgiu taikomos PVM apmokestinimo nuostatos, jas lyginant su PVM Direktyvoje nustatytais minimaliais finansų įstaigų apmokestinimo PVM reikalavimais, vertintinos kaip lengvatinės, kadangi įstatymų leidėjas pasinaudojo PVM Direktyvos suteikta diskrecijos teise ir PVMĮ 28 str. 7 dalyje papildomai įtvirtinto kredito įstaigoms galimybę pasirinkti PVM apmokestinti verslo subjektams teikiamus finansinius sandorius PVM ir tokiu būdu atitinkamai įgyti galimybę pasinaudoti PVM atskaitos galimybe. PVMĮ 28 str. 7 dalyje įtvirtinta nuostata, bendrame PVM apmokestinimo kontekste, vertintina kaip mokesčių teisės norma pasižyminti skatinamojo pobūdžio reguliaciniu poveikiu, nukreiptu į papildomą kredito įstaigų vykdomos veiklos skatinimą. Be papildomos PVMĮ 28 str. 7 dalyje įtvirtintos lengvatos kredito įstaigų veiklos atžvilgiu taikymo, įstatymų leidėjas į PVMĮ perkėlė ir kitas tiesiogiai PVM Direktyvoje numatytas PVM apmokestinimo lengvatas, susijusias su finansų įstaigų veiklos neapmokestinimu PVM (PVMĮ 28 str. 1-6 dalis). Lietuvoje taip pat taikoma kredito įstaigų veiklai, susijusiai su eksportu iš ES, skatinti skirta lengvata, įtvirtinta PVMĮ 46 str., suteikianti teisę finansų įstaigoms pasinaudoti teise į PVM atskaitą finansinių paslaugų, susijusių su prekių eksportu iš ES ribų, teikimo atveju.

Kredito įstaigų veiklos reguliavimo aspektu įstatymų leidėjo galimybės įtvirtinti su PVM apmokestinimu susijusias teisės normas, kurios, jas lyginant su bendra PVM apmokestinimo sistema, galėtų būti vertintinos kaip ribojančios, yra suvaržytos, kadangi pagrindinius kredito įstaigų apmokestinimo PVM principus ir taisykles nustato PVM direktyvos nuostatos, kurios nenumato galimybės pasinaudojant PVM nuostatomis koku nors būdu riboti kredito įstaigų veiklą, išskyrus jau aptartą įstatymų leidėjui suteiktą diskreciją, įtvirtinti dalinį PVM apmokestinimą finansinėms paslaugoms, teikiamoms tarp PVM apmokestinamų asmenų. Lietuvos įstatymų leidėjas pasinaudojo PVM direktyvoje nacionaliniam įstatymų leidėjui suteikta diskrecijos teise įtvirtinti papildomą lengvatą finansų įstaigoms, suteikiančią galimybę finansų įstaigoms susigrąžinti PVM sumokėtą už prekes ir paslaugas, įsigytas finansinėms paslaugoms, skirtoms PVM apmokestinamiesiems asmenims, teikti. Lietuvos įstatymų leidėjas

pasirinkęs tokį finansinių paslaugų apmokestinimo PVM modelį, papildomai sukūrė palankesnes sąlygas kredito įstaigų veiklos vykdymui. PVMĮ 28 str. 7 dalyje įtvirtina nuostata, vertintina kaip reikšminga mokesčių teisės norma, pasižyminti skatinamojo pobūdžio reguliaciniu poveikiu kredito įstaigų veiklos reguliavimo aspektu.

Įvertinus tai, kad Lietuvoje įstatymų leidėjas kredito įstaigų veiklai taikomų PVM lengvatų nekompensuoja specialiais mokesčiais, taikomais kredito įstaigų veiklai, PVMĮ 28 str. 7 dalyje įtvirtina mokesčių lengvata, suteikianti teisę kredito įstaigoms pasinaudoti teise į PVM atskaitą už PVM apmokestinamiesiems asmenims suteiktas finansines paslaugas, vertintina neigiamai bendrame pasauliniame kredito įstaigų veiklos reguliavimo kontekste. Pasauliniu mastu yra siekiama kontroliuoti finansinių paslaugų prieinamumą ir finansų sektoriaus apimtį, siekiant sumažinti galimą neigiamą finansų sektoriaus įtaką pasaulio ekonomikai ir paskatinti finansų sektoriui tenkančius ekonominius išteklius naudoti kitose ūkio srityse, taip padidinant bendrą pasaulio ekonomikos efektyvumą. Aukščiau aptartos PVMĮ nuostatos kredito įstaigų veiklos reguliavimo aspektu vertintinos neigiamai, kadangi jų reguliacinis poveikis nukreiptas į bendrą finansinių paslaugų prieinamumo didinimą, neišskiriant atskirų finansinių produktų ar atskirų finansinių paslaugų. Lietuvos įstatymų leidėjas aukščiau aptartomis PVMĮ nuostatomis dar labiau skatina kredito įstaigų veiklą, o kartu ir finansų sektoriaus plėtrą, nenustatydamas jokių konkrečių finansų sektoriaus plėtos kriterijų ir priemonių, skirtų finansų sektoriaus įtakai šalies ekonomikai reguliuoti. Bendros finansų sektoriaus plėtos skatinimas nenustatant jokių konkrečių finansų sektoriaus plėtos tikslų ir nereguliuojant kredito įstaigų veiklos rizikingumo nesuderinamas su pagrindiniu kredito įstaigų veiklos reguliavimo tikslu – bendro finansinio stabilumo užtikrinimu.

Pelno mokesčio įstatyme įtvirtintų teisės normų poveikis kredito įstaigų veiklos reguliavimui

Kaip jau buvo minėta, kredito įstaigų statusą Lietuvoje gali atitikti tik juridiniai asmenys ar jiems prilygintos užsienyje įsteigtos organizacijos, todėl kredito įstaigų veiklos pajamos (pelnas) apmokestinamos pelno mokesčiu. Pelno mokestis yra tiesioginis į juridinių asmenų pajamas nukreiptas mokestis. Apmokestinimo pelno mokesčiu tvarką ir pagrindines taisykles

nustato Pelno mokesčio įstatymas.³⁷⁸ Pelno mokestis yra vienas iš pagrindinių Lietuvoje juridiniams asmenims, o kartu ir kredito įstaigoms taikomų mokesčių. Pelno mokesčio objektas, vadovaujantis PMĮ 1 str. 1 dalies nuostatomis, yra uždirbtas pelnas arba pajamos. Pelno mokesčio mokėtojai, vadovaujantis PMĮ 3 str. 1 dalies nuostatomis, yra Lietuvos ir užsienio vienetai – Lietuvoje įregistruoti juridiniai asmenys (PMĮ 2 str. 1 dalis), taip pat užsienyje įregistruoti juridiniai asmenys ir organizacijos (PMĮ 2 str. 2 dalis).

Vertinant kredito įstaigų veiklos apmokestinimui aktualias PMĮ nuostatas, visų pirma atkreiptinas dėmesys į PMĮ 12 str. 7 dalyje įtvirtintą nuostatą, kuria vadovaujantis pelno mokesčiu neapmokestinamos pajamos dėl turto ir įsipareigojimų, išskyrus pajamas dėl išvestinių finansinių priemonių, įsigytų rizikai drausti, perkainojimo, atlikto teisės aktų nustatyta tvarka. Kaip matyti iš analizuojamos PMĮ nuostatos, pajamos dėl išvestinių finansinių priemonių, įsigytų rizikai drausti, skirtingai nei kito turto perkainojimo pajamos, priskirtinos prie apmokestinamųjų pajamų. Atitinkamai sąnaudos, susijusias su išvestinių finansinių priemonių, įsigytų rizikai drausti, priskirtinos prie leidžiamų atskaitymų pagal PMĮ 31 str. 1 dalies 15 punkto nuostatas. Taigi PMĮ 12 str. 7 punkto nuostatos ir PMĮ 31 str. 1 dalies 15 punkto nuostatos, vertintinos kaip mokesčių teisės normos, nustatančios specialią išvestinių finansinių priemonių apmokestinimo taisyklę, kuria vadovaujantis išvestinės finansinės priemonės, skirtos rizikai drausti, apmokestinamos neatsižvelgiant į faktinį išvestinių finansinių priemonių pardavimo momentą ir faktinį pajamų arba nuostolio gavimo momentą. Tokia išvestinių finansinių priemonių, skirtų rizikai drausti, apmokestinimo tvarka gali būti siejama su išvestinių finansinių priemonių, skirtų rizikai drausti, ypatumais.

Vadovaujantis PMĮ 2 str. 13 punkto nuostatomis, išvestinė finansinė priemonė apibūdinama kaip finansinis instrumentas (būsimasis sandoris, išankstinis sandoris ar kitas sandoris), kurio vertė arba kaina susijusi su prekių, kuriomis šis instrumentas grindžiamas, verte arba kaina, taip pat finansinis instrumentas (būsimasis sandoris, išankstinis sandoris ar kitas), kurio vertė arba kaina yra susijusi su vertybinių popierių kaina, valiutos kursu, palūkanų norma, biržos indeksu, kreditingumo vertinimu ar kitu kintamuoju. Rizikos draudimui skirtos išvestinės finansinės priemonės iš kitų išvestinių finansinių priemonių skiriasi tuo, kad jų pagrindinis tikslas yra užtikrinti jų turėtojui apsaugą nuo galimų finansinių nuostolių, susijusių su vertybinių popierių kainos, valiutos kurso, palūkanų normų, biržos indeksu, kreditingumo vertinimo ar kitu

³⁷⁸ Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymas. Valstybės žinios, 2001, Nr. 110-3992.

kintamųjų vertės svyravimu. Vienas iš geriausių išvestinės finansinės priemonės, skirtos rizikai drausti, pavyzdžių yra jau anksčiau minėti CDS vertybiniai popieriai, kurių tikslas yra apdrausti valstybės skolos obligacijų turėtoją nuo galimo valstybės nemokumo. Išvestinės finansinės priemonės, skirtos rizikai drausti, paprastai pasižymi atvirkštine vertės (kainos) priklausomybe nuo kintamojo, kurio pokyčiams apdrausti skirta išvestinė finansinė priemonė, vertės (kainos) pokyčio. Pavyzdžiui, CDS, skirtas apsidrausti nuo galimo valstybės obligacijų neišpirkimo dėl valstybės nemokumo, kaina yra atvirkščiai proporcinga valstybės obligacijos kainai. Jeigu valstybės nemokumo rizika yra maža, tai tos valstybės obligacijos kaina turės tendenciją didėti, o tokios rizikos draudimui skirtos CDS kaina turės tendenciją mažėti. Tačiau tuo atveju, jeigu valstybės nemokumo rizika didėja, tai turimos valstybės skolos obligacijos vertė mažėja, o turimo CDS vertė atitinkamai didėja.

Čia pažymėtina ir tai, kad išvestinė finansinė priemonė, skirta rizikos draudimui, tam tikrais atvejais gali būti naudojama ir kaip savarankiškas finansinių sandorių objektas – tokia finansinė priemonė gali būti įsigyjama ir parduodama atskirai nuo finansinės priemonės, kurios draudimui ji yra skirta. Tokiais atvejais išvestinės finansinės priemonės vertės pokytis nėra kompensuojamas pagrindinės finansinės priemonės vertės pokyčiu. Išvestinių finansinių priemonių, skirtų rizikai drausti, naudojimas kaip savarankiško investicinio instrumento dažnai mokslininkų apibūdinamas kaip spekuliacinio pobūdžio ir neigiamas, todėl ribotinas reiškinys³⁷⁹. Pavyzdžiui, tokiems sandoriams su vyriausybės skolos vertybiniais popieriais drausti skirtais instrumentais, taikomas papildomas finansinių sandorių mokestis Italijoje.³⁸⁰ Kalbant apie galimybę išvestines finansines priemones, skirtas rizikai drausti, naudoti kaip savarankišką investicinį instrumentą, būtina pažymėti ir tai, kad, kaip jau buvo minėta, išvestinės finansinės priemonės, skirtos rizikos draudimui, vertės pokytis yra tiesiogiai proporcingas apdraustos finansinės rizikos didėjimui – didėjant finansinei rizikai, atitinkamai didėja ir išvestinės finansinės priemonės vertė, ir atitinkamai finansinei rizikai mažėjant, finansinės priemonės vertė mažėja. Dėl šios priežasties investavimas į išvestines finansines priemones, skirtas rizikai drausti, jų turėtojui gali būti ekonomiškai pateisinamas tik tuo atveju, kai finansinė rizika, kuriai

³⁷⁹ SIMKOVIC, M.; ir KAMINETZKY, B. *Leveraged Buyout Bankruptcies, the Problem of Hindsight Bias, and the Credit Default Swap Solution*. Columbia Business Law Review, Vol. 2011, No. 1, p. 118, 2011; Seton Hall Public Law Research Paper No. 1632084.

³⁸⁰ RUHL, T. R.; ir STEIN, M. *The impact of financial transaction taxes: Evidence from Italy* [interaktyvus]. Access Econ, ISSN 1545-2921. Economics Bulletin, Vol. 34, No. 1, 2014. p. 25–33 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.econbiz.de/Record/the-impact-of-financial-transaction-taxes-evidence-from-italy-r%C3%BChl-tobias/10010734308>>.

drausti išleista išvestinė finansinė priemonė, rinkoje didėja. Finansinio stabilumo arba finansinės rizikos ribojimo aspektu, tokia situacija vertintina neigiamai, kadangi išvestinės finansinės priemonės, skirtos rizikai drausti, turėtojo interesai prieštarauja viešajam rizikos ribojimo arba finansinio stabilumo interesui. Dėl šios priežasties išvestinių finansinių priemonių, skirtų rizikai drausti, naudojimas kaip savarankiškų investicinių priemonių, vertintinas neigiamai finansinio stabilumo arba finansinės rizikos ribojimo tikslu.

Tai, kad, vadovaujantis PMĮ 12 str. 7 punkto nuostatomis, išvestinės finansinės priemonės, skirtos rizikai drausti, vertės padidėjimas apmokestinamas neatsižvelgiant į faktinį tokios išvestinės finansinės priemonės pardavimo momentą, neabejotinai vertintina kaip mažiau palankesnė rizikai drausti skirtų išvestinių finansinių priemonių apmokestinimo tvarka, kadangi visais kitais atvejais, vertybinių popierių ir išvestinių finansinių priemonių pajamos pripažįstamos ir apmokestinamos tik tada, kai vertybiniai popieriai ar finansinės priemonės faktiškai realizuojamos. Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, kad įstatymų leidėjas PMĮ 12 str. 7 punkto nuostatomis nustatė mažiau palankią pajamų iš išvestinių finansinių priemonių, skirtų rizikos draudimui, apmokestinimo tvarką negu apmokestinimo tvarka, nustatyta kitų pajamų iš finansinių priemonių ir vertybinių popierių pardavimo, kai pajamos pripažįstamos atsižvelgiant į faktinį pajamų gavimo momentą. Dėl šios priežasties PMĮ 12 str. 7 punkto nuostatos vertintinos kaip pajamų iš išvestinių finansinių priemonių, skirtų rizikai drausti, apmokestinimo apsunkinimas. Įstatymų leidejas tokiu būdu siekia apsunkinti ir riboti išvestines finansines priemones įsigijusių asmenų iniciatyvas toliau laikyti tokias finansines priemones tuo atveju, kai finansinė rizika, kuriai drausti skirtos finansinės priemonės, didėja.

Atitinkamai, PMĮ 31 str. 1 dalies 15 punkto nuostata, numatanti išvestinių finansinių priemonių, skirtų rizikai drausti, nuostolių pripažinimo tvarką, kai sąnaudomis pripažįstama rizikos draudimui skirtų išvestinių finansinių priemonių vertės sumažėjimo suma, neatsižvelgiant į faktinį nuostolių atsiradimo momentą, vertintina kaip palankesnė rizikai drausti skirtų išvestinių finansinių priemonių nuostolių pripažinimo tvarka, negu bendra finansinių nuostolių iš vertybinių popierių ir finansinių priemonių pardavimo tvarka, pagrįsta faktinių nuostolių atsiradimo momentu. Dėl šios priežasties, PMĮ 31 str. 1 dalies 15 punkto nuostata vertintina kaip išvestinių finansinių priemonių nuostolių pripažinimo mokesstinė lengvata. Kadangi dėl išvestinių finansinių priemonių, skirtų rizikai drausti, specifikos tokių finansinių priemonių vertės sumažėjimas galimas tik tokiu atveju, jeigu sumažėja finansinė rizika, kuriai drausti skirta

išvestinė finansinė priemonė, darytina išvada, kad įstatymų leidėjas, nustatydamas palankesnes sąlygas išvestinių finansinių priemonių, skirtų rizikai drausti, nuostolių pripažinimui, tokiu būdu skatina laikyti finansinės rizikos draudimui skirtas išvestines finansines priemones mažėjant jų vertei. Įstatymų leidėjas tokiu būdu siekia skatinti tokias investuotojų iniciatyvas, kurios yra susijusios su bendru viso finansų sektoriaus rizikingumo mažinimu ir finansinio stabilumo užtikrinimu. Įstatymų leidėjas tokiu būdu netiesiogiai skatina drausti finansinę riziką įsigyjant tam skirtas išvestines finansines priemones ir skatina tokių draudimo priemonių laikymą, kai finansinė rizika turi tendenciją mažėti.

Sistemiškai vertinant PMĮ 12 str. 1 dalies 7 punkto ir PMĮ 31 str. 1 dalies 15 punkto nuostatas, taip pat galima darytina išvada, kad įstatymų leidėjas neskatina atskirai investuoti į išvestines finansines priemones, skirtas rizikos draudimui, kadangi, išvestines finansines priemones vertinant kaip savarankišką investavimo priemonę, joms taikoma nepalankesnė apmokestinimo tvarka, lyginant su pajamų iš įprastinių finansinių priemonių apmokestinimo tvarka. Asmuo, kuris įsigyja išvestines finansines priemones, skirtas rizikai drausti kaip savarankišką investicinį produktą, turės mokėti pelno mokestį nuo finansinių priemonių vertės padidėjimo neatsižvelgiant į faktinį investicinių priemonių pardavimo momentą, taip pat neatsižvelgiant į realų pajamų (pelno) gavimo momentą. Tokia pajamų iš išvestinių finansinių priemonių, skirtų rizikai drausti, pripažinimo ir apmokestinimo tvarka, turėtų sumažinti investuotojų iniciatyvas išvestines finansines priemones naudoti kaip savarankiškus investicinius produktus.

PMĮ 12 str. 1 dalies 7 punkto ir PMĮ 31 str. 1 dalies 15 punkto nuostatomis įstatymų leidėjas siekia papildomai mokesčių teisės normomis skatinti iniciatyvas, susijusias su bendros finansų sektoriaus rizikos mažinimu ir finansinio stabilumo sustiprinimu. Įstatymų leidėjas nustatydamas tokias mokesčines sąlygas siekia palengvinti mokesčines sąlygas investuotojams, apsidraudusiems savo investicinę riziką išvestinėmis finansinėmis priemonėmis ir toliau ją drausti laikant išvestines finansines priemones, neatsižvelgiant į jų vertės mažėjimą, kadangi tai padeda mažinti bendrą viso finansų sektoriaus rizikingumą. Įstatymų leidėjas PMĮ 12 str. 1 dalies 7 punkto ir PMĮ 31 str. 1 dalies 15 punkto nuostatomis taip pat siekia sumažinti investuotojų iniciatyvas investuoti į išvestines finansines priemones, kaip savarankišką investicinį instrumentą ir tokiu būdu tikintis jų vertės didėjimo, susijusio su bendro viso finansų sektoriaus rizikingumo

didėjimu, toliau laikyti nepasiteisinusios investicinės rizikos priemonės, taip prisidedant prie bendro finansų sektoriaus sisteminės rizikos augimo.

PMĮ 12 str. 1 dalies 7 punkto nuostata vertintina kaip mokesčių teisės norma, nustatanti mažiau palankią pajamų iš išvestinių finansinių priemonių, skirtų rizikai drausti, tvarką, negu bendra pajamų (pelno) pripažinimo ir apmokestinimo tvarka, galiojanti kitų finansinių priemonių apmokestinimui. Dėl šios priežasties PMĮ 12 str. 1 dalies 7 punkto nuostata vertintina kaip mokesčių teisės norma, pasižyminti ribojamojo pobūdžio reguliaciniu poveikiu apmokestinamiems socialiniams santykiams. PMĮ 31 str. 1 dalies 15 punkto nuostata, nustatanti palankesnę sąnaudų iš išvestinių finansinių priemonių, skirtų rizikai drausti, apmokestinimo tvarką, negu bendra nuostolių (sąnaudų) pripažinimo tvarka, taikoma kitų finansinių priemonių atžvilgiu, vertintina kaip mokesčių lengvata, kuriai būdingas reguliacinis skatinamojo pobūdžio poveikis apmokestinamiesiems socialiniams santykiams.

PMĮ 12 str. 1 dalies 7 punkto ir PMĮ 31 str. 1 dalies 15 punkto nuostatos pasauliniu kredito įstaigų veiklos reguliavimo aspektu vertintinos teigiamai, kadangi analizuojamų PMĮ nuostatų reguliacinis poveikis yra nukreiptas į investicinės rizikos ribojimą ir bendrą finansinio stabilumo užtikrinimą, kas yra laikytina vienu iš pagrindinių kredito įstaigų veiklos reguliavimo tikslų.

Kaip viena iš reikšmingiausių ir svarbiausių Lietuvos mokesčių sistemoje mokesčių teisės normų, skirtų kredito įstaigų veiklos apmokestinimui, vertintina PMĮ 17 str. 2 dalies 9 punkte įtvirtinta nuostata, nustatanti specialią riboto dydžio leidžiamų atskaitymų rūšį kredito įstaigoms. Vadovaujantis PMĮ 17 str. 1 dalies nuostatomis, leidžiamais atskaitymais pripažįstamos visos faktiškai patirtos įprastinės vykdomos ūkinės veiklos sąnaudos, būtinos veiklą vykdančio asmens pajamoms uždirbti ar vieneto ekonominei naudai gauti. Vadovaujantis LVAT suformuota PMĮ 17 str. 1 dalies nuostatų taikymo ir aiškinimo praktika, leidžiamais atskaitymais gali būti pripažįstamos tik tokios vieneto sąnaudos, kurios atitinka visas toliau nurodytas kumuliatyvias sąlygas: sąnaudos turi būti faktiškai (realiai) patirtos; sąnaudos patirtos vykdant komercinę veiklą; veikla, kurią vykdant patiriamos sąnaudos, siekiama gauti ir (arba) uždirbti pajamų ar kokios kitos ekonominės naudos; patirtos sąnaudos yra įprastinės veiklai, kurią vykdant vienetas jas patiria; sąnaudos turi būti būtinos vieneto pajamoms uždirbti ar vieneto ekonominei naudai

gauti³⁸¹. PMĮ 17 str. 2 dalyje yra išvardintas baigtinis sąrašas ribojamų dydžių leidžiamų atskaitymų – tai tokia leidžiamų atskaitymų rūšis, kurių maksimalus atskaitomas dydis gali būti ribojamas, neatsižvelgiant į faktiškai patirtų sąnaudų dydį.³⁸² PMĮ 17 str. 2 dalies 9 punkte prie leidžiamų atskaitymų yra priskirti specialieji kredito įstaigų ir draudimo įmonių atidėjimai.

Vadovaujantis Finansų įstaigų įstatymo 2 str. 5 dalies nuostatomis, bendrieji finansų įstaigų atidėjiniai (atidėjimai) yra apibrėžti kaip tam tikros finansų įstaigos sukauptos piniginės lėšos, sudaromos ir skirtos galimiems finansų įstaigos veiklos nuostoliams sumažinti (padengti). Vadovaujantis Finansų įstaigų įstatymo 2 str. 39 dalies nuostatomis, specialieji finansų įstaigų atidėjiniai yra apibrėžti kaip turto ir nebalansinių pretenzijų vertės sumažėjimo dydis, atitinkantis tikėtinų nuostolių galimybę. Taigi, sistemiškai aiškinant Finansų įstaigų įstatymo 2 str. 5 dalies ir 39 dalies nuostatas, darytina išvada, kad finansų įstaigų specialieji atidėjiniai yra finansų įstaigos sukauptos piniginės lėšos, skirtos galimų finansinių nuostolių, susijusių su finansų įstaigos gautomis nebalansinėmis pretenzijomis ir finansinio turto vertės sumažėjimu, padengti. Vadovaujantis Finansų įstaigų įstatymo 32 str. nuostatomis, specialieji atidėjiniai yra priskiriami prie verslo rizikos mažinimo (ribojimo) priemonių. Vadovaujantis Finansų įstaigų įstatymo 32 str. 4 dalies nuostatomis, finansų įstaigoms yra nustatyta imperatyvi prievolė sudaryti specialiuosius atidėjinius arba atidėjimus savo veiklos rizikai sumažinti, įskaitant skolinimo, rinkos, palūkanų normos, valiutų keitimo kurso, investicijų, šalies (valstybės ar jos dalies) bei kitas rizikos rūšis, kurios gali būti nustatytos ir įvertintos, ir dėl rizikos patirtiems nuostoliams padengti bei finansų įstaigos turto rinkos vertei nustatyti. Taigi finansų įstaigų specialieji atidėjiniai yra speciali finansų įstaigų veiklos rizikos ribojimo (mažinimo) priemonė, skirta finansų įstaigų veiklos rizikai ir su ja susijusiems galimiems nuostoliams padengti bei finansų įstaigos turto rinkos vertės sumažėjimui kompensuoti.

Specialiuosius atidėjinius privalo kaupti visos kredito įstaigos, įskaitant bankus ir kredito unijas. Vadovaujantis Bankų įstatymo³⁸³ 47 str. 2 dalies nuostatomis, bankas privalo sudaryti specialiuosius atidėjinius savo veiklos rizikai sumažinti vadovaudamasis priežiūros institucijos teisės aktais ir atsižvelgdamas į kiekvieno savo sandorio dėl finansinių paslaugų teikimo rizikingumą, į kliento finansinę ir ekonominę būklę, į prievolių pagal sandorius dėl finansinių

³⁸¹ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. liepos 1 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-971-442/2015.

³⁸² MEDELIENĖ, A.; ir SUDAVIČIUS, B. *Mokesčių teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2011, p. 311.

³⁸³ Lietuvos Respublikos bankų įstatymas. Valstybės žinios, 2004, Nr. 54-1832.

paslaugų teikimo vykdymą, į turimas šių prievolių įvykdymo užtikrinimo priemones bei kitas aplinkybes, turinčias poveikį banko turto vertei. Iš esmės analogiškas reikalavimas dėl specialiųjų atidėjinių sudarymo ir kaupimo yra įtvirtintas ir Kredito unijų įstatymo³⁸⁴ 43 str. 2 dalies nuostatose.

Taigi specialieji atidėjimai yra svarbi kredito įstaigų prisiimamos finansinės rizikos koregavimo priemonė – būtinos papildomos nuosavų lėšų sumos, kurios finansų įstaigos finansinėse ataskaitose apskaitomos specialiose finansinių atidėjinių sąskaitose, skirtose galimiems būsimiems nuostoliams dėl prisiimtos finansinės rizikos kompensuoti. Vadovaujantis Reglamento 575/2013³⁸⁵ 36 str. 1 dalies d punktu, specialieji atidėjiniai (rizikos koregavimui skirtos sumos) negali būti įtraukiami į finansų įstaigų I lygio kapitalo sumas, būtinas finansų įstaigų veiklai vykdyti. Detalias finansų įstaigų veiklos rizikos apskaičiavimo taisyklės ir nuostolių vertinimo kriterijus nustato Reglamentas³⁸⁶, taip pat priežiūros institucijų priimti teisės aktai. Pavyzdžiui, Lietuvos Banko patvirtintose Kredito unijų paskolų vertinimo taisyklėse (toliau – Taisyklės)³⁸⁷, nustatančiose specialiųjų³⁸⁸ atidėjinių skaičiavimo tvarką kredito unijoms, specialieji kredito unijų atidėjiniai apibūdinami kaip paskolų vertės sumažėjimui kompensuoti skirtos piniginių lėšų sumos (Taisyklių 2.1 punktas), numatytos kredito unijos balanse. Specialiųjų atidėjinių dydis turi atitikti kredito unijos finansinio turto galimą vertės sumažėjimo sumą. Taisyklių II skyriuje yra įtvirtinti pagrindiniai paskolų vertinimo principai, pagal kuriuos nustatoma kredito unijos sudarytų paskolų sutarčių vertė. Kaip numato Taisyklių 3 punktas, kol paskola pripažįstama kredito unijos balanse, kredito unija ne rečiau kaip kartą per mėnesį turi vertinti, ar nebuvo nuostolio įvykių, numatytų Taisyklių III skyriuje, ir ar paskolos vertė nesumažėjo. Jei yra bent vienas įrodymas, kad buvo nuostolio įvykis ir kad paskolos vertė nuo jos pirminio pripažinimo galėjo sumažėti arba sumažėjo, kredito unija privalo įvertinti paskolos vertės sumažėjimą. Kaip numato Taisyklių 4 punktas, paskolos vertės sumažėjimas vertinamas vadovaujantis Taisyklėse numatytais gairėmis – atsižvelgiant į nuostolio įvykio

³⁸⁴ Lietuvos Respublikos kredito unijų įstatymas. Valstybės žinios, 1995, Nr. 26-578; 2000, Nr. 45-1289; 2008, Nr. 76-3003.

³⁸⁵ 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas 575/2013 dėl prudencinių reikalavimų kredito įstaigoms ir investicinėms įmonėms. Oficialusis leidinys L 176, 2013-06-27.

³⁸⁶ Bankų specialiųjų atidėjinių apskaičiavimo pagrindiniai principai ir taisyklės yra nustatytos Reglamento trečios dalies II antraštinėje dalyje („Kapitalo, reikalingo kredito rizikai padengti, poreikis“).

³⁸⁷ Lietuvos banko 2009 m. kovo 26 d. nutarimas Nr. 38 „Dėl Kredito unijų minimalių paskolų vertinimo reikalavimų patvirtinimo (Dėl Kredito unijų paskolų vertinimo taisyklių patvirtinimo)“. Valstybės žinios, 2009, Nr. 42-1652; 2013, Nr. 82-4147.

charakteristikas, paskolos priskiriamos atitinkamai rizikos grupei, kaip tai numatyta Taisyklių IV skyriuje, o paskolos vertės sumažėjimas apskaičiuojamas pagal priskirtą paskolos rizikos grupę ir turimas užtikrinimo priemonės, kaip tai numatyta Taisyklių VI skyriuje. Apskaičiuotas paskolos vertės sumažėjimas įtraukiamas į kredito unijos specialiųjų atidėjinių sąskaitą. Jeigu vėlesniu ataskaitiniu laikotarpiu paskolos vertės sumažėjimo nuostolis mažėja ir tai įrodoma (pavyzdžiui, pagerėjo skolininko pajėgumas vykdyti finansinius įsipareigojimus), anksčiau pripažintas vertės sumažėjimas atitinkamai sumažinamas arba panaikinamas koreguojant specialiųjų atidėjinių sąskaitą.

PMĮ 17 str. 2 dalies 9 punkto nuostata, suteikianti teisę kredito įstaigoms iš apmokestinamųjų pajamų (pelno) sumų atskaityti specialiuosius atidėjinius, yra detalizuota PMĮ 27 str. 1 dalyje. Vadovaujantis PMĮ 27 str. 1 dalies nuostatomis, pagal Bankų įstatymą veikiantiems bankams, tarp jų užsienio komercinių bankų filialams, pagal Kredito unijų įstatymą veikiančioms kredito unijoms bei pagal Centrinės kredito unijos įstatymą veikiančiai Centrinei kredito unijai, sudarantiems specialiuosius atidėjimus kredito įstaigų abejotiniams aktyvams padengti pagal Lietuvos banko nustatytas taisykles, per mokesstinį laikotarpį iš pajamų leidžiama atskaityti specialiuosius atidėjimus kredito įstaigų abejotiniams aktyvams padengti, sudaromus konkretaus abejotino aktyvo (abejotinų aktyvų grupės) nuostoliams padengti. Taigi PMĮ 27 str. 1 dalyje yra įtvirtinta speciali kredito įstaigoms taikoma mokesčių teisės norma, suteikianti kredito įstaigoms teisę apmokestinamąsias pajamas (pelną) sumažinti specialiųjų atidėjinių, skirtų rizikai koreguoti, suma. Šiuo atveju kredito įstaigos turi teisę sumažinti apmokestinamąsias pajamas galimų (ateityje tikėtinų) nuostolių sumomis, susijusiomis su nepasiteisinusia kredito įstaigų priimta finansine rizika, kuri gali pasireikšti tiek kaip neatsakingo skolinimo, tiek kaip kitokios rizikingos finansinės veiklos pasekmė. Čia labai svarbu pažymėti, kad šiuo atveju kredito įstaigos teisę atskaityti specialiuosius atidėjinius iš apmokestinamojo pelno nėra siejama su realiais kredito įstaigos nuostoliais – užtenka, kad kredito įstaigos nuostoliai būtų tik tikėtini, jų tikimybę įvertinant pagal konservatyvias galimas finansinių nuostolių vertinimo metodikas, kurių tikslas yra užkirsti kelią finansų sektoriaus stabilumo sumažėjimui dėl galimai nepakankamai įvertintos finansinės rizikos kilimo. Pavyzdžiui, vadovaujantis jau minėtų Taisyklių 10.1.1 punkto nuostatomis, jeigu kredito unijai vėluojama grąžinti paskolą nuo 31 iki 60 dienų imtinai, tai tokia paskola priskiriama II rizikos grupei ir kredito unija privalo, vadovaudamasi Taisyklių VI skyriuje nustatyta metodika, atitinkamai sumažinti paskolos vertę ir suformuoti atitinkamo

dydžio specialųjį atidėjinį, skirtą galimiems nuostoliams padengti, neatsižvelgiant į tai, kad paskola vėliau gali būti gražinta. Vadovaujantis PMĮ 27 str. 2 dalimi, jei kredito įstaiga patenkina savo skolinius reikalavimus dėl skolų gražinimo, tai skolos suma arba jos dalis, atitinkanti dėl jos padaryto specialiojo atidėjimo dydį, pripažįstama pajamomis skolinio reikalavimo patenkinimo momentu.

Sistemiškai analizuojant PMĮ 17 str. 2 dalies 9 punkto ir PMĮ 25 str. 1 ir 2 dalies nuostatas, būtina pažymėti, kad specialiųjų kredito įstaigų atidėjinių institutas iš esmės atitinka ir gali būti prilygintas beviltiškų paskolų institutui, įtvirtintam PMĮ 17 str. 2 dalies 7 punkto ir PMĮ 25 str. nuostatose. Vadovaujantis PMĮ 17 str. 2 dalies 7 punkto nuostatomis, beviltiškos skolos taip pat priskiriamos riboto dydžio leidžiamiems atskaitymams, kaip ir specialieji kredito įstaigų atidėjiniai. Beviltiškų skolų pripažinimo tvarka detaliuota PMĮ 25 str. nuostatose. Vadovaujantis PMĮ 25 str. 1 dalies nuostatomis, iš pelno mokesčiu apmokestinamų pajamų sumos mokesčių mokėtoju leidžiama atskaityti mokesčiniu laikotarpiu susidariusią beviltiškų skolų sumą, jeigu beviltiškų pajamų suma buvo įtraukta į mokesčio mokėtojo pajamas. PMĮ 25 str. 1 dalies prasme beviltiškomis yra laikomos tokios skolos, kurių mokesčio mokėtojas negali susigražinti praėjus ne mažiau kaip vieneriems metams nuo skolų sumos įtraukimo į mokesčio mokėtojo pajamas arba nuo skolų atsiradimo užfiksavimo mokesčio mokėtojo apskaitos dokumentuose arba jeigu skolininkas yra miręs ar paskelbtas mirusiu arba likviduotas, arba bankrutavęs. PMĮ 25 str. 1 dalies nuostatos imperatyviai reikalauja, kad visais atvejais mokesčio mokėtojas įrodytų skolos beviltiškumą ir pastangas šioms skoloms susigražinti. Skolų beviltiškumo ir pastangų šioms skoloms susigražinti įrodymo bei beviltiškų skolų sumų apskaičiavimo tvarka yra nustatyta Finansų ministro 2002 m. vasario 11 d. įsakyme Nr. 40³⁸⁹, kuriuo yra patvirtintos Skolų beviltiškumo bei pastangų susigražinti šias skolas įrodymo ir beviltiškų skolų sumų apskaičiavimo taisyklės (toliau – Skolų pripažinimo beviltiškomis taisyklės). Vadovaujantis Skolų pripažinimo beviltiškomis taisyklių nuostatomis, neužtenka vien paties negalėjimo susigražinti skolos fakto. Būtina, kad negalėjimas susigražinti skolos būtų susijęs su objektyviomis, nuo mokesčių mokėtojo veiksmų nepriklausančiomis aplinkybėmis, tokiomis kaip skolininko bankrotas, likvidacija, skolininko fizinio asmens mirtis ir kt. Dar daugiau,

³⁸⁹ Lietuvos Respublikos finansų ministro 2002 m. vasario 11 d. įsakymas Nr. 40 „Dėl Skolų beviltiškumo ir pastangų šioms skoloms susigražinti įrodymo bei beviltiškų skolų sumų apskaičiavimo tvarkos patvirtinimo (Dėl Skolų beviltiškumo bei pastangų susigražinti šias skolas įrodymo ir beviltiškų skolų sumų apskaičiavimo taisyklių patvirtinimo)“. Valstybės žinios, 2002, Nr. 16-644; 2010, Nr. 70-3480.

mokesčių mokėtojas, norėdamas pasinaudoti beviltiškų skolų institutu ir susimažinti apmokestinamąsias pajamas, privalo pateikti įrodymus mokesčių administratoriui, kad jis ėmėsi visų nuo jo priklausančių veiksmų, kad susigrąžintų beviltišką skolą. Pavyzdžiui, vadovaujantis Skolų pripažinimo beviltiškomis taisyklių 15 punkto nuostatomis, skolų beviltiškumą ir pastangas susigrąžinti tokias skolas įrodo įsiteisėjęs teismo sprendimas, antstolio surašytas išieškojimo negalimumo aktas arba kitas dokumentas, patvirtinantis faktą, kad skolininkas neturi privalomojo registruoti turto ir kad iš skolininko nepavyko išieškoti pakankamai turto kreditorių reikalavimams patenkinti bylose su kitais kreditoriais. Nesikreipti į teismą leidžiama tik tais atvejais, kai skolų negalima atgauti dėl to, kad skolininkas yra bankrutavęs (yra priimta įsiteisėjusi teismo nutartis likviduoti įmonę dėl bankroto arba kreditorių susirinkimo nutarimas paskelbti įmonę likviduojama dėl bankroto arba dokumentas, įrodantis likviduotos dėl bankroto įmonės išregistravimą iš juridinių asmenų registro; įsiteisėjusius teismo nutartį ar sprendimą baigti fizinio asmens bankroto bylą), miręs (paskelbtas mirusiu) arba likviduotas. Pelno mokesčio mokėtojas, siekdamas pasinaudoti PMĮ 17 str. 2 dalies 7 punkte numatyta galimybe iš apmokestinamųjų pajamų sumų atskaityti beviltiškas skolas, privalo imtis aktyvių veiksmų, dėl skolų išieškojimo, privalomai kreiptis į teismą dėl skolos išieškojimo. Dar daugiau, vadovaujantis Skolų pripažinimo beviltiškomis taisyklių 14 punkto nuostatomis, skola nebus laikoma beviltiška, jeigu mokesčių mokėtojas praras teisę reikšti reikalavimą dėl to, kad praleido senaties terminą ar sutartyje arba įstatymuose nustatytą terminą reikalavimams į skolininką pareikšti. Beviltiškų skolų institutas, vadovaujantis PMĮ 25 str. 4 dalies nuostatomis, netaikomos kredito įstaigoms.

Sistemiškai lyginant PMĮ 17 str. 2 dalies 7 punkte numatytą beviltiškų skolų ir PMĮ 17 str. 2 dalies 9 punkte įtvirtintą specialiujų kredito įstaigų atidėjinių institutą, galima daryti išvadą, kad kredito įstaigoms taikoma leidžiamų atskaitymų dėl specialiųjų atidėjimų tvarka yra gerokai paprastesnė, lengvesnė ir palankesnė negu ne kredito įstaigoms taikoma beviltiškų skolų pripažinimo tvarka. Visų pirma kredito įstaigų specialieji atidėjiniai pripažįstami neatsižvelgiant į tai, ar su galimu skolos negrąžinimu susijęs įvykis faktiškai įvyko – specialiųjų atidėjinių atveju užtenka, kad skolos negrąžinimo rizika būtų tik tikėtina, kai beviltiškų skolų atveju reikalaujama faktinio skolos negrąžinimo, kuris tęsiasi daugiau nei metus ir nėra susijęs su nuo kreditoriaus priklausančiomis subjektyviomis aplinkybėmis ar veiksmis. Kredito įstaigoms nėra nustatyto privalomo vienerių metų termino, kuris turi praeiti, kad skolos galėtų būti pripažintos

beviltiškomis, taip pat nėra nustatyta reikalavimų dėl būtinų ir privalomų skolų išieškojimo veiksnių įrodymo, nėra nustatyta reikalavimo dėl beviltiškų skolų išieškojimo būtinai kreiptis į teismą, nėra nustatyti jokių specialių kriterijų ar sąlygų, kurių reikalaujama skolų beviltiškumo įrodymui. Kredito įstaigoms iš apmokestinamųjų pajamų leidžiama atskaityti specialiųjų atidėjinių sumas iš karto, kai tik atsiranda pagrįsta skolinio įsipareigojimo neįvykdymo ar pavėluoto įvykdymo tikimybė.

Kitiems nei kredito įstaigos subjektams, net ir atitinkantiems finansų įstaigų statusą ir taip pat kaip kredito įstaigoms privalantiems kaupti specialiuosius atidėjinius, sumažinti apmokestinamųjų pajamų sumų tokiomis specialiųjų atidėjinių sumomis neleidžiama. Kaip pabrėžiama PMĮ komentare, kiti nei kredito įstaigos vienetai, tvarkantys buhalterinę apskaitą ir rengiantys finansinę atskaitomybę, vadovaudamiesi Verslo apskaitos standartų, Tarptautinių apskaitos standartų, Finansų įstaigų įstatymo ir Lietuvos banko finansų įstaigoms taikomomis teisės aktų nuostatomis, reglamentuojančiomis suteikto finansavimo sumažėjimo įvertinimą ir apskaitą, specialiuosius atidėjinius abejotinai pagal išperkamosios nuomos sutartį gautinai sumai padengti formuojantys tik apskaitoje, pelno mokesčio tikslais šias sumas priskiria neleidžiamiems atskaitymams. Tokių vienetų reorganizavimo atliekant prijungimą prie kredito įstaigos atveju, kai kredito įstaiga perima jų teises, pareigas ir turtą, įskaitant apskaitoje suformuotus atidėjinius konkreitiems abejotiniems aktyvams padengti, perimti specialieji atidėjiniai, gali būti priskirti kredito įstaigos leidžiamiems atskaitymams jų perėmimo momentu.

Čia pažymėtina, ir tai, kad, kaip rodo itin dažna teisminių ginčų dėl anksčiau termino nutrauktų paskolos sutarčių praktika³⁹⁰, atsiradus pagrįstai skolinio įsipareigojimo ar pavėluoto įvykdymo tikimybei, kredito įstaigos dažnai apskritai yra linkusios nutraukti su klientais sudarytas paskolų sutartis anksčiau sutartyse numatyto termino ir reikalauja gražinti visą paskolos sumą anksčiau laiko. Paskolos sutarties nutraukimo anksčiau termino atveju kredito įstaiga ne tik įgyja teisę iš gautinų apmokestinamųjų pajamų sumų atskaityti specialiųjų atidėjinių sumas, kurias privaloma sudaryti dėl galimai padidėjusios nutrauktos paskolos sutarties neįvykdymo tikimybės, tačiau ir kredito įstaiga nebeprivalo toliau pagal kaupimo principą pripažinti vėluojamų mokėti (nemokamų) palūkanų už suteiktą paskolą sumų. Tokiu atveju kredito įstaigos mokestine prasme įgyja dvigubą naudą – kredito įstaiga

³⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. lapkričio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-596-313/2015.

apmokestinamąsias pajamas (pelną), kuri paprastai turėtų sudaryti kredito įstaigos gaunamas atlyginimas arba palūkanos už lėšų perskolinimą, sumažina ne tik negautų palūkanų, bet ir visos vėluojamos grąžinti paskolos suma, taip pat kredito įstaiga, nutraukus paskolos sutartį, nebeturi pareigos toliau pagal kaupimo principą pripažinti pajamomis negaunamų palūkanų sumų.

PMĮ 17 str. 2 dalies 9 punkte įtvirtintas specialiųjų kredito įstaigų atidėjinių atskaitymo iš apmokestinamųjų pajamų institutas reiškia, kad kredito įstaigos gali daug lengviau ir palankesnėmis sąlygomis susimąžinti pelną dėl klientų nevykdomų įsipareigojimų, negu kiti ūkio subjektai. Šiuo atveju pažymėtina, kad dėl specialiųjų atidėjinių kredito įstaigų, kurių pajamas daugiausiai sudaro palūkanos už perskolinamas pinigų sumas, pelnas sumažinamas ne tik negautų palūkanų iš lėšų perskolinimo suma, tačiau ir pačia pagrindine paskolintų lėšų suma. Be jokios abejonės, tai vertintina kaip reikšminga mokesstinė lengvata kredito įstaigų veiklai, kuri sudaro sąlygas kredito įstaigoms ženkliai sumažinti apmokestinamąsias pajamų sumas, o kartu ir mokėtiną pelno mokestį. PMĮ 17 str. 2 dalies 9 punkte numatyta galimybė kredito įstaigoms apmokestinamąsias pajamų sumas sumažinti specialiųjų atidėjinių sumomis kredito įstaigas papildomai skatina prisiimti kredito riziką, kadangi nepasiteisinusios kredito rizikos atveju kredito įstaigoms suteikiama pelno mokesčio lengvata, kuri leidžia iki faktinio paskolos atgavimo momento nemokėti pelno mokesčio nuo iš paskolos gautinų sumų ir taip pat papildomai susimąžinti apmokestinamąsias pajamas atitinkamo dydžio specialiųjų atidėjinių sumomis. Specialiųjų atidėjinių pripažinimo tvarka, taikoma kredito įstaigoms, vertintina kaip reikšminga mokesstinė lengvata ne kredito įstaigų atžvilgiu ir minėtos lengvatos taikymas yra siejamas būtent su kredito įstaigų prisiimamos rizikos ribojimo priemonėmis, kurių pagrindinis tikslas turėtų būti apsaugoti finansų sektorių nuo nepagrįstos kredito rizikos prisiėmimo, bei skatinti kredito įstaigas vengti rizikingų įsipareigojimų didinant joms privalomas I lygio kapitalą atitinkančias nuosavo kapitalo sumas, o ne papildomai skatinti kredito įstaigas prisiimti nepagrįstą kreditinę riziką dėl kredito įstaigų suteiktų abejotinių paskolų sumų.

PMĮ 17 str. 2 dalies 9 punkto ir PMĮ 27 str. nuostatos vertintinos kaip speciali kredito įstaigoms skirta pelno mokesčio lengvata, nustatanti ženkliai paprastesnę dėl nevykdomų klientų įsipareigojimų negaunamų pajamų sumų atskaitymo iš apmokestinamųjų pajamų tvarką, nei bendra tokių negaunamų pajamų atskaitymo tvarka, taikoma kitiems nei kredito įstaigos ūkio subjektams. Dėl šios priežasties darytina išvada, kad mokesčių teisės normoms, įtvirtintoms PMĮ

17 str. 2 dalies 9 punkto ir PMĮ 27 str. nuostatose, yra būdingas reguliacinis skatinamojo pobūdžio poveikis kredito įstaigų veiklai.

Prie PMĮ 17 str. 2 dalies 9 punkto ir PMĮ 27 str. nuostatų papildomai būtina pažymėti ir PMĮ 58 str. 19 dalies nuostatas, kurios leido kredito įstaigoms specialiuosius atidėjinius dėl blogų paskolų įtraukti į pelno mokesčio atskaitymus ir atgaline tvarka. Vadovaujantis PMĮ 58 str. 19 dalies nuostatomis, bankai, kurių nuo 1997 metais prasidėjusio mokestinio laikotarpio pradžios iki 2002 metais prasidėjusio mokestinio laikotarpio pradžios sudaryti specialieji atidėjimai abejotiniams aktyvams dengti nebuvo įtraukti į sąnaudas, mažinančias apmokestinamąjį pelną, šias sumas (suderintas su centriniu mokesčio administratoriumi) įtraukia į ribojamų dydžių leidžiamus atskaitymus lygiomis dalimis 2002, 2003, 2004 ir 2005 metais prasidėjusiais mokestiniais laikotarpiais. Jei bankas patenkina savo skolinius reikalavimus dėl skolų grąžinimo, tai skolos suma arba jos dalis, atitinkanti dėl jos padaryto specialiojo atidėjimo abejotiniams aktyvams dengti dydį, pripažįstama pajamomis skolinio reikalavimo patenkinimo momentu. Šiuo atveju akivaizdu, kad bankams buvo suteikta išimtinė teisė, lyginant su kitais ūkinę veiklą vykdančiais asmenimis, atskaityti per ankstesnę finansų krizę patirtus nuostolius atgaline tvarka, tokiu būdu skatinant rizikingą skolinimąsi ir nereguliuojamos rizikos prisiėmimą.

Minėta pelno mokesčio lengvata, suteikianti teisę kredito įstaigoms iš apmokestinamųjų pajamų sumų atskaityti specialiųjų atidėjinių sumas, bendrame kredito įstaigų veiklos reguliavimo kontekste vertintina neigiamai. Kredito įstaigų veiklos reguliavimo tendencijos šiuo metu yra susijusios su kredito įstaigų iniciatyvų, susijusių su nepasiteisinančios rizikos prisiėmimu, ribojimu. Vienas iš tokių rizikos ribojimo metodų yra papildomų reikalavimų kredito įstaigų kapitalo struktūrai, papildomoms nuosavų pinigų sumoms, kurios turi būti kaupiamos specialiųjų atidėjinių sąskaitose ir negali būti naudojamos finansinėje veikloje. Visuotinai pripažįstama, kad būtina didinti nuosavo kapitalo reikalavimus kredito įstaigoms, su tikslu priversti kredito įstaigas savo veikloje naudoti daugiau nuosavo kapitalo, o tuo pačiu ir sumažinti kredito įstaigų iniciatyvas, susijusias su perteklinės (nepagrįstos) rizikos prisiėmimu. PMĮ 17 str. 2 dalies 9 punkto ir PMĮ 27 str. nuostatos, nustatydamos palankesnę nuostolių iš nepasiteisinusios finansinės (kredito) rizikos apmokestinimo tvarką, iš esmės turi priešingą (skatinamąjį) reguliacinį poveikį, negu kredito įstaigoms skirti bendri nuosavo kapitalo ir specialiųjų atidėjinių reikalavimai, kurių tikslas, kaip jau buvo minėta, yra rizikingos finansinės veiklos iniciatyvų ribojimas. PMĮ 17 str. 2 dalies 9 punkto ir PMĮ 27 str. nuostatos ne tik neriboja

rizikingos kredito įstaigų veiklos iniciatyvų, bet jas papildomai skatina, sudarydamos palankesnes sąlygas rizikingos finansinės veiklos neapmokestinimui. Dėl šios priežasties PMĮ 17 str. 2 dalies 9 punkto ir PMĮ 27 str. nuostatos vertintinos kaip nesuderintos su bendrais kredito įstaigų veiklos reguliavimo tikslais.

Vertinant kredito įstaigų veiklos reguliavimui skirtas PMĮ nuostatas, papildomai reikėtų atkreipti dėmesį ir į PMĮ 30 str. 4 dalyje įtvirtintą nuostatą, nustatančią maksimalią perkeliamų atskaitomų nuostolių sumą. Vadovaujantis PMĮ 30 str. 4 dalies nuostatomis, perkeliamų atskaitomų mokestinių nuostolių suma negali būti didesnė kaip 70 procentų mokesčio mokėtojo mokesčio laikotarpio pajamų, apskaičiuotų iš pajamų atėmus neapmokestinamąsias pajamas, leidžiamus atskaitymus ir ribojamų dydžių leidžiamus atskaitymus, išskyrus ankstesnių metų mokestinių laikotarpių nuostolius. Minėta 70 proc. perkeliamų atskaitomų nuostolių riba buvo nustatyta tik nuo 2014 m. mokestinių metų. Iki Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymo 12, 30, 43 straipsnių ir 3 priedėlio pakeitimo ir papildymo įstatymo priėmimo momento³⁹¹, maksimali perkeliamų atskaitomų mokestinių nuostolių suma nebuvo ribojama. PMĮ 30 str. 4 dalies nuostatų pakeitimu maksimali leidžiama perkeliamų nuostolių norma buvo sumažinta, tokiu būdu siekiant sušvelninti šios mokesstinės lengvatos įtaką valstybės biudžetui.³⁹² Sprendžiant iš *travaux preparatoires* metu išsakytų nuomonių³⁹³, viena iš pagrindinių priežasčių, minėto įstatymo pakeitimui, buvo būtent siekis apriboti kredito įstaigų galimybes perkeliamomis atskaitomų nuostolių sumomis susimąžinti mokėtinas pelno mokesčio sumas, kadangi kredito įstaigos, per finansų krizę patyrusios finansinių nuostolių dėl nepasiteisinusios kredito rizikos, per finansų krizę sukauptas mokestinių nuostolių sumas naudojo mažindamos vėlesnių laikotarpių apmokestinamąsias pajamas. Nors PMĮ 30 str. 4 dalyje įtvirtinta 70 proc. perkeliamų atskaitomų nuostolių riba nėra skirta konkrečiai kredito įstaigoms, tačiau manytina, kad minėtos nuostatos poveikis yra stipriausias būtent kredito įstaigoms, kadangi dėl galimybės mokesstiniais nuostoliais pripažinti specialiuosius atidėjinius kredito įstaigoms, lyginant su kitais subjektais, yra taikoma daug palankesnė nevykdomų klientų įsipareigojimų pripažinimo mokesstiniais nuostoliais tvarka. PMĮ 30 str. 4 dalyje nustatyta 70 proc. perkeliamų atskaitomų nuostolių riba

³⁹¹ Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymo 12, 30, 43 straipsnių ir 3 priedėlio pakeitimo ir papildymo įstatymas. Valstybės žinios, 2013, Nr. 140-7046.

³⁹² Pelno mokesčio įstatymo 12, 30 ir 43 straipsnių ir 3 priedėlio pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto AIŠKINAMASIS RAŠTAS.

³⁹³ 2013 m. lapkričio 6 d. Lietuvos Respublikos Seimo Biudžeto ir finansų komiteto išvada dėl Lietuvos Respublikos Pelno mokesčio įstatymo 12, 30, 43 straipsnių ir 3 priedėlio pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto (XIIP-1100).

vertintina kaip tam tikras PMĮ 17 str. 2 dalies 9 punkto ir PMĮ 27 str. įtvirtintos mokestinės lengvatos, taikomos kredito įstaigoms, apribojimas. Minėtas perkeliamų mokestinių nuostolių atskaitymo apribojimas sušvelnina PMĮ 17 str. 2 dalies 9 punkto ir PMĮ 27 str. įtvirtintos mokestinės lengvatos skatinamąjį reguliacinį poveikį kredito įstaigų veiklai.

Kredito įstaigų veiklos reguliavimo aspektu taip pat aktuali ir PMĮ 30 str. 5 dalyje įtvirtinta nuostata, suteikianti galimybę kredito įstaigoms nuostolius dėl vertybinių popierių ir (arba) išvestinių finansinių priemonių perleidimo perkelti neribotą laiką. Ne kredito įstaigoms nuostolius dėl vertybinių popierių ir (arba) išvestinių finansinių priemonių perleidimo leidžiama perkelti ne ilgiau kaip penkis vienas po kito einančius mokestinius laikotarpius, pradedant tuo mokestiniu laikotarpiu, kuris eina po to mokestinio laikotarpio, per kurį šie nuostoliai susidarė. Minėta nuostata, leidžianti kredito įstaigoms neribotą laiką perkėlinėti nuostolius, susidariusius dėl vertybinių popierių ir (arba) išvestinių finansinių priemonių perleidimo, vertintina kaip speciali kredito įstaigų veiklai taikoma pelno mokesčio lengvata, nustatanti palankesnę nuostolių, iš finansinių priemonių nuostolingą pardavimo, perkėlimo tvarką, negu analogiška tvarka, taikoma ne kredito įstaigų atžvilgiu. Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, kad PMĮ 30 str. 5 dalyje įtvirtintai nuostatai yra būdingas skatinamasis reguliacinis poveikis, pasižymintis papildomu kredito įstaigų veiklos, susijusios su nuostolinga prekyba vertybiniais popieriais ir išvestinėmis finansinėmis priemonėmis, skatinimu. Minėta lengvata skatina kredito įstaigų rizikingą prekybą vertybiniais popieriais, kadangi nepasiteisinus kredito įstaigų prisiimtai investicinei rizikai, nuostoliai iš investicinių priemonių pardavimo galės būti panaudoti apmokestinamojo pelno sumažinimui. Mokslininkai tokią situaciją apibūdina kaip rizikingos investicinės veiklos skatinimą.³⁹⁴ Minėta nuostata, be jokio abejonės, vertintina neigiamai bendrame kredito įstaigų veiklos reguliavimo kontekste, kadangi pasaulinės kredito įstaigų veiklos reguliavimo tendencijos yra susijusios su bendro kredito įstaigų veiklos rizikingumo mažinimu, įskaitant ir investicinės rizikos ribojimą. PMĮ 30 str. 5 dalies nuostatai yra būdingas priešingas reguliacinis poveikis, nukreiptas ne į investicinės rizikos ribojimą, bet į investicinės rizikos skatinimą.

Kredito įstaigų veiklos reguliavimo aspektu taip pat aktualios ir PMĮ 40 str. 1 dalies nuostatos, susijusios su nuosavo ir skolinto kapitalo struktūros reguliavimu, arba kitaip dar vadinamos „plonos kapitalizacijos“ taisyklės. PMĮ 40 str. 1 dalyje yra įtvirtinta bendra taisyklė,

³⁹⁴ Pvz. žr. SHAVIRO, D. *The Financial Transactions Tax versus (?) the Financial Activities Tax* [interaktyvus]. NYU Law and Economics Research Paper No. 12-04, 1 March 2012 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=1989163>> or <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1989163>>.

kuri reikalauja, kad apskaičiuojant apmokestinamąjį pelną, pajamomis iš bet kokio sandorio arba bet kokios ūkinės operacijos būtų pripažįstama suma, atitinkanti tokio sandorio arba tokios ūkinės operacijos tikrąją rinkos kainą, o leidžiamais atskaitymais arba ribojamų dydžių leidžiamais atskaitymais būtų pripažįstama bet kokio sandorio arba bet kokios ūkinės operacijos sąnaudų suma, atitinkanti tokio sandorio arba tokios ūkinės operacijos tikrąją rinkos kainą. Kredito įstaigų veiklos reguliavimo aspektu ši taisyklė itin aktuali tampa tada, kai tai yra susiję su palūkanų už skolinto kapitalo naudojimą pripažinimu leidžiamais atskaitymais. Palūkanų už skolinto kapitalo naudojimą pripažinimo tvarką ir sąlygas nustato Vyriausybės patvirtintos Pajamų arba išmokų apibūdinimo iš naujo taisyklės³⁹⁵ (toliau – Pajamų arba išmokų apibūdinimo iš naujo taisyklės).

Pajamų arba išmokų apibūdinimo iš naujo taisyklės nustato specialius reikalavimus skolinto ir nuosavo kapitalo santykiui, kurių laikantis apmokestinamasis asmuo leidžiamais atskaitymais gali pripažinti už skolinto kapitalo naudojimą mokamas palūkanas. Vadovaujantis Pajamų arba išmokų apibūdinimo iš naujo taisyklių 6 punkto nuostatomis, yra įtvirtina bendra taisyklė, kad Lietuvoje įregistruoto juridinio asmens mokamos palūkanos už kontroliuojamo skolinto kapitalo naudojimą laikomos nesusijusiomis su pajamų uždirbimu ir apskaičiuojant kontroliuojamo juridinio asmens apmokestinamąjį pelną šių palūkanų dalis neatskaitoma iš juridinio asmens pajamų. Vadovaujantis Taisyklių 2 punkto nuostatomis, paskola laikoma suteikta kontroliuojančio asmens tais atvejais, kai paskolą suteikęs asmuo kontroliuoja juridinį asmenį ir paskutinę mokestinio laikotarpio dieną ir tiesiogiai ar netiesiogiai valdo daugiau kaip 50 procentų juridinio asmens (dalių, pajų) ar kitų teisių į paskirstytinojo pelno dalį arba išimtinių teisių jas įsigyti, arba kartu su susijusiais asmenimis valdo daugiau kaip 50 procentų juridinio asmens (dalių, pajų) ar kitų teisių į paskirstytinojo pelno dalį arba išimtinių teisių jas įsigyti, ir kontroliuojančio asmens valdoma dalis yra ne mažesnė kaip 10 procentų akcijų (dalių, pajų) ar kitų teisių į paskirstytinojo pelno dalį arba išimtinių teisių jas įsigyti. Kontroliuojančio skolintojo sąvoka taip pat apima ir įmonių grupės, kurios narys yra ir Lietuvos juridinis asmuo, narį, taip pat kontroliuojančio fizinio asmens sutuoktinį, sužadėtinį, sugyventinį ir asmenį, susijusį su kontroliuojančiu gyventoju giminystės ryšiais iki pirmojo laipsnio įskaitytinai, kurie yra Lietuvos juridiniam asmeniui suteikę skolinto kapitalo už atlygį. Skolintas kapitalas už atlygį Taisyklėse

³⁹⁵ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. gruodžio 9 d. nutarimas Nr. 1575 „Dėl Pajamų arba išmokų apibūdinimo iš naujo taisyklių patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2003, Nr. 116-5289.

apibrėžiamas kaip visos atlygintinės paskolos, taip pat kontroliuojančio asmens įsigytos juridinio asmens išleistos obligacijos už tam tikras sutartas palūkanas arba kitokį atlyginimą. Į skolintą kapitalą už atlygį įskaitomos ir trečiųjų asmenų suteiktos paskolos, jeigu už jų grąžinimą tiesiogiai ar netiesiogiai garantavo kontroliuojantis asmuo. Vadovaujantis Taisyklių 3 punkto nuostatomis, kontroliuojamu skolintu kapitalu yra pripažįstama iš kontroliuojančio kreditoriaus gauta skolinto kapitalo už atlygį dalis, viršijanti šio skolinto kapitalo už atlygį ir fiksuoto kapitalo santykį 4:1.³⁹⁶ Fiksuotu kapitalu laikomas paskutinę mokestinio laikotarpio dieną apskaičiuotas juridinio asmens nuosavas kapitalas, neįskaitant to mokestinio laikotarpio finansinio rezultato (pelno/nuostolio). Taigi Taisyklių 6 punkto nuostata riboja galimybes Lietuvoje įregistruotam juridiniam asmeniui iš pelno mokesčiu apmokestinamųjų pajamų atskaityti palūkanų sumas, sumokėtas už iš kontroliuojančio asmens gautas paskolas, viršijančias santykį 4:1.

Analizuojant Taisyklių 6 punkto nuostatą, pastebėtina, kad Taisyklių 6 punkto nuostata taikoma tik tais atvejais, kai paskolą Lietuvos vienietui suteikia susijęs (kontroliuojantis) asmuo. Taisyklių 6 punkto nuostata netaikoma tais atvejais, kai apmokestinamasis asmuo savo veikloje naudoja iš nesusijusių asmenų gautas paskolas. Dėl šios priežasties analizuojama Taisyklių nuostata nėra aktuali tais atvejais, kai kredito įstaigos savo veikloje naudoja iš nesusijusių asmenų skolintas lėšas. Taisyklių 6 punkte nustatyti apribojimai dėl skolinto kapitalo palūkanų pripažinimo sąnaudomis netaikomi ir tais atvejais, jeigu lėšas iš susijusio asmens pasiskolinęs mokesčių mokėtojas įrodo, kad tokia pati paskola tokiomis pačiomis paskolos suteikimo sąlygomis būtų suteikta tarp nepriklausomų (nesusijusių) asmenų. Tai reiškia, kad net ir tuo atveju, jeigu paskola tarp susijusių asmenų viršija Taisyklių 3 punkte nustatytą nuosavo ir skolinto kapitalo santykį, Taisyklių 6 punkto nuostata nebus taikoma, jeigu paskolos palūkanos atitiks rinkos palūkanų normą. Dėl šios priežasties Taisyklių 6 punkto nuostatos negalės būti taikomos ir tais atvejais, jeigu lėšos skolinamos neviršijant rinkos palūkanų normų. Aukščiau nurodytos išimtys itin apsunkina Taisyklių 6 punkto nuostatos realų pritaikomumą kredito įstaigų veiklos atveju, kadangi didžiąją dalį kredito įstaigų veiklos pajamų sudaro pajamos už perskolinto kapitalo naudojimą, todėl kredito įstaigų veiklai nėra būdingas skolinimasis aukštesne nei rinkos kaina – kredito įstaigos yra suinteresuotos kuo pigesniu vidiniu skolinimusi. Taip pat tik retais atvejais kredito įstaigos savo veikloje apsiriboja vien tik iš susijusių asmenų

³⁹⁶ Vertinant Taisyklių 6 punkto nuostatos reguliacinį poveikį kredito įstaigoms, reikėtų atsižvelgti į tai, kad ES finansų įstaigoms yra nustatyta žymiai mažesnė privalomo nuosavo kapitalo norma (žr. Reglamento 575/2013 92 str.).

skolintų lėšų naudojimu³⁹⁷ – teoriniame modelyje kredito įstaigų veiklos pagrindą turėtų sudaryti iš nesusijusių asmenų skolintų lėšų (indėlių) naudojimas. Be to, bendros finansų sektoriaus sisteminės rizikos aspektu iš susijusių asmenų skolintų lėšų naudojimas pasižymi mažesne likvidumo ir kredito rizika – didžiausią riziką realiajai ekonomikai kredito įstaigos sukelia tais atvejais, kai savo veikloje naudoja ne nuosavas ar susijusių asmenų skolintas lėšas, tačiau iš nesusijusių ir dažnai nieko bendro su finansų sektoriumi neturinčių asmenų pasiskolintas ar patikėtas pinigų sumas, tokias kaip indėliai, pensijų kaupimo fondų lėšos ir kt.

Analizuojant Taisyklių 6 punkto ir PMĮ 40 str. 1 dalies nuostatų reguliacinį poveikį kredito įstaigoms, atskirai paminėtina, kad praktikoje galimas ir kitoks Taisyklių 6 punkto nuostatų aiškinimas. Mokesčių administratorius tam tikrais atvejais Taisyklių 6 punkto nuostatą aiškina kaip reikalavimą kredito įstaigai pagrįsti ne tik iš susijusio asmens gautų paskolų kainos (palūkanų normos) atitikimą rinkos sąlygoms, bet ir apskritai įrodyti, kad kredito įstaiga turėjo galimybę gauti atitinkamo dydžio paskolą tomis pačiomis sąlygomis iš nesusijusio asmens.³⁹⁸ Neįrodžius, kad kredito įstaiga tomis pačiomis sąlygomis galėjo gauti atitinkamo dydžio paskolą analogiškoms sąlygomis iš nesusijusio skolintojo, kredito įstaiga netenka galimybės iš susijusio asmens gautos paskolos palūkanomis mažinti apmokestinamąjį pelną. Čia labai svarbu pabrėžti tai, kad mokesčių administratoriaus nuomone, Taisyklių 6 punkto nuostatos turi būti suprantamos kaip reikalavimas ne tik grupės viduje nesiskolinti brangiau nei rinkoje, bet ir nesiskolinti pigiau nei rinkoje, taip pat nesiskolinti didesnių sumų, negu kredito įstaigą galėtų tomis pačiomis sąlygomis skolintis iš nesusijusių asmenų. Laikantis tokios pozicijos dėl Taisyklių 6 punkto ir PMĮ 40 str. 1 dalies taikymo kredito įstaigų atžvilgiu, Taisyklių 6 punkto nuostatos iš pirmo žvilgsnio turėtų įgauti papildomą reguliacinį poveikį kredito įstaigoms, kuris pasireiškia kaip papildomas ribojimas kredito įstaigoms savo veikloje naudotis įmonių grupės viduje skolintu kapitalu viršijant skolinto ir nuosavo kapitalo santykį 4:1. Toks ribojimas šiuo atveju būtų griežtesnis nei Reglamento kredito įstaigoms nustatyti specialūs reikalavimai dėl

³⁹⁷ Reikia pažymėti, kad Lietuvoje kredito įstaigų skolinimasis iš susijusių asmenų yra aktualus ir pakankamai dažnas reiškinys, kadangi didžiausios Lietuvoje veikiančios kredito įstaigos (AB „SEB bankas“, AB „Swedbank“, AB „DNB bankas“) priklauso tarptautinėms finansų įstaigų grupėms ir esant papildomam lėšų poreikiui turi galimybę naudotis ir naudojasi įmonių grupės vidiniais finansavimo šaltiniais, pvz., žr. Mokestinių ginčų komisijos prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2014 m. rugpjūčio 12 d. sprendimas Nr. S-151(7-105 (1)/2014). Mokestinių ginčų komisijos prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2014 m. rugpjūčio 12 d. sprendimą Nr. S-151(7-105 (1)/2014).

³⁹⁸ Pvz. žr. Mokestinių ginčų komisijos prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2014 m. rugpjūčio 12 d. sprendimas Nr. S-151(7-105 (1)/2014).

nuosavo kapitalo normos, todėl teoriškai Taisyklių 6 punkto nuostata galėtų būti vertinama kaip reguliacinė mokesčių teisės norma, nustatanti papildomą apribojimą kredito įstaigoms dėl grupės viduje skolintų lėšų naudojimo ir nustatanti griežtesnius reikalavimus kredito įstaigoms dėl veikloje naudojamo nuosavo kapitalo normos. Tai ypač turėtų būti aktualu nacionaliniu mastu, kadangi pagrindinės Lietuvoje veikiančios kredito įstaigos priklauso tarptautinėms finansų įstaigų grupėms ir savo veikloje esant poreikiui naudoja iš patronuojančių grupių bendrovių skolintas lėšas.³⁹⁹

Vis dėlto, įvertinus kredito įstaigų veiklos specifiką, mokesčių administratoriaus siūlomas Taisyklių 6 punkto nuostatų aiškinimas, ne tik, kad neturės jokio teigiamo reguliacinio efekto, bet sukurs priešingą – neigiamą reguliacinį efektą, taip pat, tikėtina, sukurs neigiamą fiskalinį efektą. Visų pirma neigiamas reguliacinis efektas neišvengiamas dėl to, kad paskolos grupės viduje dėl mažesnės kredito rizikos ir tiesioginės įmonių grupei būdingos išipareigojimų vykdymo kontrolės visada pasižymės mažesniu tiek kredito, tiek likvidumo rizikos laipsniu, nei nesusijusių asmenų suteiktos paskolos. Taisyklių 6 punkto nuostata netaikoma nesusijusių asmenų suteiktoms paskoloms. Nors šiuo atveju mažai tikėtina, kad aiškinant Taisyklių 6 punkto nuostatą taip, kaip jas aiškina mokesčių administratorius, kredito įstaigos pakeis saugias vidines grupės paskolas išorinėmis paskolomis⁴⁰⁰, tačiau kredito įstaigoms net ir pakeitus vidines paskolas išorinėmis paskolomis, neabejotinai išaugtų tiek kredito įstaigų, tiek viso šalies finansų sektoriaus likvidumo ir kredito rizika. Toks Taisyklių 6 punkto reguliacinis poveikis neabejotinai būtų vertintinas neigiamai, kadangi kiltų grėsmė finansiniam stabilumui. Dėl šios priežasties Taisyklių 6 punktas ir PMĮ 40 str. 1 dalies nuostatos, jas siekiant aiškinti ir taikyti taip, kaip siūlo mokesčių administratorius, turėtų būti papildytos papildomu reguliavimu, nustatančiu atitinkamus draudimus kredito įstaigoms atskaityti ne tik susijusių, bet ir nesusijusių asmenų suteiktų paskolų palūkanas, jeigu viršijamas įstatymų leidėjo nustatytas nuosavo ir skolinto kapitalo santykis, neatsižvelgiant į faktines paskolų kainas.⁴⁰¹

Mokesčių administratoriaus siūlomas Taisyklių 6 punkto aiškinimas, neatlikus aukščiau siūlomų teisinio reguliavimo korekcijų, neabejotinai sukeltų ir neigiamą fiskalinį efektą.

³⁹⁹ Ten pat.

⁴⁰⁰ Kredito įstaigos yra ekonomiškai suinteresuotos visų pirma išnaudoti vidinius finansavimo šaltinius ir konsoliduoti pelną grupėje.

⁴⁰¹ Šiuo atveju, tai būtų faktinis ACE normos nustatymas tiek vidinėms, tiek išorinėms paskoloms, mažinant skolinto kapitalo naudojimo veikloje ekonomines iniciatyvas, o kartu ir ribojant perteklinį skolinimąsi, bei sumažinant skolinto kapitalo naudojimo mokestinės lengvatos kuriamą ekonominės veiklos iškraipymą (*debt bias*).

Atsižvelgiant į tai, kad paskolų rinkos kainos tiesiogiai priklauso nuo paskolų rizikos laipsnio, mažesnis įmonių grupės vidaus paskolų rizikos laipsnis reiškia, kad paskolos įmonių grupės viduje bus visais atvejais pigesnės, negu nesusijusių asmenų suteiktos paskolos. Reikalavimas kredito įstaigoms pagrįsti galimybę gauti paskolą tomis pačiomis sąlygomis iš nesusijusių asmenų, gali duoti visiškai priešingą nei mokesčių administratoriaus siekiamas efektas – kredito įstaigos iš susijusių įmonių skolinsis tokiomis pačiomis sąlygomis, kokiomis paskolas galėtų gauti iš nesusijusių asmenų, kas reikš brangesnį skolinimąsi grupės viduje, o kartu ir didesnius pelno mokesčio atskaitymus, kas ne tik nepadidins, bet dar labiau sumažins apmokestinamąjį pelną. Šiuo atveju nereikėtų pamiršti, kad Taisyklių 6 punktą yra PMĮ 40 str. 1 dalies norma įgyvendinanti nuostata, kuri yra skirta užkirsti kelią piktnaudžiavimui ir mokesčių vengimui – leidžiamais atskaitymais, pagrįstais susijusių asmenų sandorių kainomis, susimąžinti apmokestinamąjį pelną daugiau, negu apmokestinamasis pelnas galėtų būti sumažintas rinkos sąlygomis sudaromais sandoriais. Skolinimosi prasme, toks reikalavimas reiškia, kad vidinių paskolų palūkanos (kas yra skolinimosi sąnaudos) neturėtų viršyti rinkos paskolų palūkanų. Kuo mažesnės kredito įstaigų grupės vidinės palūkanų normos, tuo didesnis kredito įstaigos veiklos pelningumas, o kartu ir didesnis apmokestinamasis pelnas. Tai reiškia, kad kuo kredito įstaiga turi daugiau galimybių grupės viduje gauti saugių ir pigių paskolų, tuo jos veikla yra pelningesnė, taip pat ir saugesnė sisteminės rizikos prasme, kadangi susijusių asmenų paskolos pasižymi mažesne kredito ir likvidumo rizika. Mokesčių administratoriaus siūlomas Taisyklių 6 punkto nuostatos aiškinimas sukuria priešingą situaciją, kai reikalaujama iš kredito įstaigų grupės viduje skolintis rinkos sąlygomis⁴⁰², kas neabejotinai dirbtinai pabrangins vidinį skolinimąsi ir sumažins kredito įstaigos apmokestinamąjį pelną.

Taigi aukščiau atlikta mokesčių administratoriaus siūlomo Taisyklių 6 punkto nuostatos aiškinimo ir taikymo analizė leidžia daryti išvadą, kad Taisyklių 6 punkto nuostatos kredito įstaigų atžvilgiu turėtų būti taikomos ir aiškinamos kaip draudimas kredito įstaigoms grupės viduje skolintis brangiau, negu kredito įstaigų turima galimybė gauti analogiškas paskolas rinkoje. Siekiant suteikti Taisyklių 6 punkto nuostatoms papildomą reguliacinį efektą ir aiškinti Taisyklių 6 punkto nuostatą kaip draudimą kredito įstaigoms skolintis viduje viršijant įstatymų leidėjo nustatytą skolinto ir nuosavo kapitalo santykį, šiuo atveju neišvengiamai yra būtina

⁴⁰² T. y. blogesnėmis finansinėmis sąlygomis, negu finansinės sąlygos, kuriomis kredito įstaiga gali realiai pasiskolinti grupės viduje.

papildyti Taisyklės nuostata, draudžiančia kredito įstaigoms atskaityti ne tik susijusių, bet ir nesusijusių asmenų suteiktų paskolų palūkanas, jeigu viršijamas įstatymų leidėjo nustatytas nuosavo ir skolinto kapitalo santykis, neatsižvelgiant į faktines paskolų kainas.

Neatsižvelgiant į tai, kad dėl aukščiau nurodytų išimčių Taisyklių 6 punkto nuostatų taikymas kredito įstaigų veiklai yra problematiškas, būtina atskirai paminėti ir papildomą specialiai finansų įstaigoms skirtą Taisyklių 6 punkto nuostatos išimtį. Vadovaujantis Taisyklių 7 punkto nuostatomis, Taisyklės netaikomos ir finansinėms įstaigoms, teikiančioms finansinės nuomos (lizingo) paslaugas. Minėta išimtis yra skirta lizingo bendrovėms, kurių nemaža dalis Lietuvoje veikia kaip dukterinės kredito įstaigų bendrovės, finansinių paslaugų teikimui naudojančios iš kredito įstaigos specialiai lizingo sandoriui pasiskolintas lėšas. Minėta Taisyklių nuostata ne tik dar labiau apsunkina realų Taisyklių 6 punkte nustatyto nuosavo ir skolinto kapitalo reikalavimo taikymą kredito įstaigų atžvilgiu, bet ir papildomai skatina finansinio lizingo įmonių nesavarankiškumą ir priklausomumą nuo kredito įstaigų. Šiuo atveju įstatymų leidėjas finansinio lizingo paslaugas teikiančioms kredito įstaigoms suteikia išimtinę su kredito įstaigų vykdoma veikla susietą lengvatą, leidžiančią savo veikloje naudoti išimtinai tik iš susijusių asmenų ir ne už rinkos kainas skolintą kapitalą, tokiu būdu visiškai laisvai kontroliuojamos paskolos palūkanų suma susimąžinant mokėtinas pelno mokesčio sumas. Dar daugiau, minėtą Taisyklių nuostatą sistemiškai aiškinant kartu su PVMĮ 38 str. 7 dalyje nustatyta galimybe PVM apmokestinti finansines paslaugas, teikiamas PVM mokėtojams, darytina išvada, kad Taisyklių 7 punkto nuostata papildomai skatina tokią kredito įstaigų ir finansinio lizingo įmonių struktūrą, kuri suteikia galimybę kredito įstaigoms lengviau pasinaudoti PVMĮ 38 str. 7 dalies nuostatomis ir lengviau įgyti teisę į PVM atskaitą. Kredito įstaiga, įsteigusi susijusių finansinio lizingo paslaugas teikiančią bendrovę, kurios veikla dėl vykdomų tiekimų specifikos beveik visais atvejais apmokestinama PVM, gali jai teikti kontroliuojamas PVM apmokestinamas paskolas, kurių pagrindu paskolas teikianti kredito įstaiga įgyja teisę pasinaudoti PVM atskaita. Tokia situacija, be jokios abejonės, vertintina kaip akivaizdi pelno mokesčio lengvata, taikoma išimtinai tik finansų įstaigoms (*inter alia* kredito įstaigoms). Kredito įstaigoms, teikiančioms finansinio lizingo paslaugas, suteikiama daug palankesnė skolinto kapitalo apmokestinimo tvarka, negu apmokestinimo taisyklės, taikomos ne finansų įstaigoms. Įstatymų leidėjas skatina kredito įstaigas steigti susijusias lizingo įmones lizingo paslaugoms

teikti, taip pat skatina lizingo įmones savo veikloje naudotis išimtinai iš susijusių asmenų skolintu kapitalu, neatsižvelgiant į skolinto kapitalo rinkos kainas.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, darytina išvada, kad Lietuvoje galiojančios pelno mokesčio taisyklės, reglamentuojančios skolinto ir nuosavo kapitalo naudojimą, kredito įstaigų veiklai praktiškai yra netaikomos – kredito įstaigos dėl savo vykdomos veiklos specifikos praktiškai nepatenka į Taisyklių 6 punkto veikimo sritį. Taisyklių 7 punkto nuostata įtvirtina specialiai finansinio lizingo paslaugas teikiančioms finansų įstaigoms skirtą išimtį dėl nuosavo ir skolinto kapitalo naudojimo apribojimų netaikymo. Dėl šios priežasties teigtina, kad kredito įstaigų atžvilgiu nustatyta lengvatinė palūkanų, mokamų už skolinto kapitalo naudojimą, apmokestinimo tvarka, ją lyginant su ne kredito įstaigoms taikoma skolinto kapitalo palūkanų apmokestinimo tvarka. Mokesčių teisės normos, nustatančios palūkanų už kontroliuojamą skolintą kapitalą apmokestinimo tvarką, kredito įstaigų atžvilgiu vertintinos kaip lengvatinės, todėl joms būdingas skatinamojo pobūdžio reguliacinis poveikis.

Taisyklių nuostatas vertinant bendrame kredito įstaigų veiklos reguliavimo kontekste, pažymėtina, kad Taisyklių nuostatos yra nesuderinamos su bendra kredito įstaigų veiklos reguliavimo koncepcija, pagrįsta reikalavimų, keliamų skolinto kapitalo naudojimui, griežtinimu, ir nuosavo kapitalo normų didinimu. Intensyvus skolintų lėšų naudojimas kredito įstaigų veikloje mokslininkų apibūdinamas kaip finansinę riziką didinantis veiksnys, susijęs su papildomu kredito įstaigų veiklos rizikingumu, kadangi, klientų skolinių įsipareigojimų neįvykdymo atveju, kredito įstaigos rizikuoja susidurti su likvidumo problemomis, kurios gali paveikti ne tik pačias kredito įstaigas ir finansų sektorių, bet ir kredito įstaigoms lėšas paskolinusius asmenis.⁴⁰³ Dėl šios priežasties nauji pasauliniai reikalavimai kredito įstaigoms yra nukreipti būtent į privalomų nuosavo kapitalo sumų didinimą, konservatyvesnio ir saugesnio nuosavo ir skolinto kapitalo santykio suregulavimą.⁴⁰⁴ Kaip nurodoma Tarptautinio valiutos fondo ataskaitose, pasauliniu mastu turėtų būti laipsniškai ribojamas skolinto kapitalo naudojimo kredito įstaigų veikloje mastas, įvairiomis priemonėmis skatinant kuo didesnę nuosavo kapitalo naudojimo

⁴⁰³ Fiscal Affairs Department. Approved by Carlo Cottarelli. *Debt Bias and Other Distortions: Crisis-Related Issues in Tax Policy* [interaktyvus]. 12 June 2009 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.imf.org/external/np/pp/eng/2009/061209.pdf>>.

⁴⁰⁴ DE MOOIJ, R. A.; KEEN, M.; ir ORIHARA, M. *Taxation, Bank Leverage, and Financial Crises* [interaktyvus]. Working Paper No. 13/48, 25 February 2013 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2013/wp1348.pdf>>.

intensyvumą.⁴⁰⁵ Viena iš nuosavo kapitalo naudojimo skatinimo priemonių, dažnai nurodomos ir specialios apmokestinimo taisyklės, kurios papildomai skatintų nuosavo kapitalo naudojimą ir papildomai apsunkintų skolinto kapitalo naudojimo galimybes.⁴⁰⁶ Šiuo metu apskritai kalbama apie būtinybę uždrausti arba iš esmės apriboti galimybes susimąžinti mokėtinas pelno mokesčio sumas už skolintą kapitalą mokėtinomis palūkanų sumomis⁴⁰⁷. Lietuvoje galiojančios palūkanų, mokėtinų už skolinto kapitalo naudojimą, apmokestinimo taisyklės yra nukreiptos priešinga kryptimi – mokesčių Taisyklių nuostatos, kurios turėtų riboti galimybes veikloje naudoti skolintą kapitalą, kredito įstaigų atžvilgiu faktiškai yra nepritaikomos, o kredito įstaigų, teikiančių finansinio lizingo paslaugas, atžvilgiu skolinto kapitalo naudojimas apskritai yra dar papildomai ir skatinamas. Tokia situacija, be jokios abejonės, bendrame kredito įstaigų veiklos reguliavimo kontekste vertintina neigiamai. Taisyklių nuostatos pasižymi reguliaciniu poveikiu, kuris yra priešingas pagrindiniam kredito įstaigų veiklos reguliavimo tikslui – kredito įstaigų veiklos stabilumo užtikrinimui.

Apibendrinant kredito įstaigoms taikomų PMĮ nuostatų analizės rezultatus, darytina išvada, kad kredito įstaigos pelno mokesčio prasme skatinamos labiau nei kiti ūkio subjektai. Kredito įstaigoms aktualioms PMĮ nuostatomis būdingas skatinamasis reguliacinis poveikis kredito įstaigų veiklai. Įstatymų leidėjas, nustatydamas lengvatines sąlygas kredito įstaigoms susimąžinti mokėtinas pelno mokesčių sumas mokesčiais nuostoliais, atsiradusiais dėl rizikingo skolinimo ir rizikingos investicinės veiklos, papildomai skatina kredito įstaigų veiklą, susijusią su rizikingu skolinimu ir rizikinga investicine veikla. Be to, įstatymų leidėjas kredito įstaigų atžvilgiu (skirtingai nei kitų ūkio subjektų atžvilgiu) visiškai neriboja skolinto kapitalo naudojimo iniciatyvų ir atskirais atvejais papildomai skatina skolinto kapitalo naudojimą kredito įstaigų veikloje, ypač – finansinio lizingo paslaugų atveju. Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, kad PMĮ nuostatomis, skirtoms kredito įstaigų veiklos apmokestinimui, yra būdingas

⁴⁰⁵ LANGEDIJK, S.; NICODEME, G.; PAGANO, A.; ir ROSSI, A. *Debt Bias in Corporate Taxation and the Costs of Banking Crises in the EU* [interaktyvus]. Taxation papers, working paper N. 50-2014 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą:

<http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/taxation/gen_info/economic_analysis/tax_papers/taxation_paper_50.pdf>.

⁴⁰⁶ KLEMM, A. *Allowances for Corporate Equity in Practice* [interaktyvus]. [Washington, D.C.]: International Monetary Fund, WP/06/259, 1 November 2006 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2006/wp06259.pdf>>.

⁴⁰⁷ Fiscal Affairs Department. Approved by Carlo Cottarelli. *Debt Bias and Other Distortions: Crisis-Related Issues in Tax Policy* [interaktyvus]. 12 June 2009 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.imf.org/external/np/pp/eng/2009/061209.pdf>>.

skatinamasis reguliacinis poveikis, nesuderinamas su pagrindiniu kredito įstaigų veiklos reguliavimo tikslu. Daugumoje atvejų, išskyrus jau aptartą išvestinių finansinių priemonių, skirtų rizikai drausti apmokestinimo tvarką, PMĮ nuostatos, nukreiptos į kredito įstaigų veiklos reguliavimą, yra nesuderinamos su įstatymų leidėjui ir teisiniam reguliavimui keliamu bendru finansinio stabilumo užtikrinimo tikslu.

Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo nuostatų naudojimas kredito įstaigų veiklos reguliavimui

Gyventojų pajamų mokesčio įstatymas (toliau – GPMĮ) reglamentuoja apmokestinimo gyventojų pajamų mokesčiu tvarką. Vadovaujantis GPMĮ 3 str. 1 dalies nuostatomis, gyventojų pajamų mokesčio mokėtojais yra tik fiziniai asmenys, todėl kredito įstaigos nėra tiesioginiai gyventojų pajamų mokesčio mokėtojai. Kredito įstaigų veiklos reguliavimui yra aktualios GPMĮ nuostatos, reglamentuojančios kredito įstaigų fiziniams asmenims išmokamų fizinių asmenų kredito įstaigoms mokamų lėšų apmokestinimą, kadangi mokesčių teisės normos, nukreiptos į fizinių asmenų kredito įstaigoms išmokamų ir gaunamų piniginių sumų apmokestinimą, pasižymi tiesioginiu reguliaciniu poveikiu apmokestinamiems socialiniams santykiams, t. y. pačiai kredito įstaigų veiklai, neatsižvelgiant į tai, kas yra mokesčio mokėtojas. Kredito įstaigų veiklos reguliavimo aspektu aktualios yra tos GPMĮ nuostatos, kurios apmokestinimo gyventojų pajamų mokesčiu sąlygas diferencijuoja pagal mokesčio objekto priskirtinumą su kredito įstaigų veikla susijusiems socialiniams santykiams.

Analizuojant kredito įstaigų veiklai aktualias GPMĮ nuostatas, visų pirma, išskirtinos GPMĮ 17 str. 20 ir 22 punktuose įtvirtintos gyventojų pajamų mokesčio lengvatos dėl kredito įstaigų gyventojams už saugomus indėlius išmokėtų palūkanų neapmokestinimo. Vadovaujantis GPMĮ 17 str. 20 p. nuostatomis, gyventojų pajamų mokesčiu neapmokestinama gyventojų gauta palūkanų už Lietuvos ir užsienio valstybių bankuose ir kitose kredito įstaigose laikomus indėlius suma, neviršijanti 500 eurų per mokestinį laikotarpį, jeigu sutartys dėl indėlių sudarytos nuo 2014 m. sausio 1 d. Analizuojama GPMĮ nuostata vertintina kaip gyventojų pajamų mokesčio lengvata, suteikianti galimybę fiziniams asmenims per metus gauti iki 500 EUR neapmokestinamų pajamų, su sąlyga, kad pajamos gaunamos kaip kredito įstaigų išmokamos palūkanos už gyventojų turimas indėlių sumas. Čia pažymėtina, kad vadovaujantis iki 2013 m. gegužės 7 d. galiojusiomis GPMĮ 17 str. 22 punkto nuostatomis, palūkanos už Europos

ekonominės erdvės valstybių bankuose ir kitose kredito įstaigose laikomus indėlius apskritai nebuvo apmokestinamos, neatsižvelgiant į gautų palūkanų sumą. Minėta GPMĮ lengvata buvo iš dalies panaikinta vadovaujantis GPMĮ 2, 5, 6, 16, 17, 19, 20, 22 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo⁴⁰⁸ 5 str. 2 ir 4 dalies nuostatomis, nustatčius maksimalią 3000 EUR neapmokestinamų palūkanų sumą ir vėliau ją dar labiau sumažinus iki 500 EUR nuo 2016 m. sausio 1 d.⁴⁰⁹ Vadovaujantis šiuo metu galiojančios GPMĮ redakcijos 19 str. 22 punkto nuostatomis, palūkanos, gautos Europos ekonominės erdvės valstybėse už jų bankuose ir kitose kredito įstaigose laikomus indėlius, jeigu indėlio sutartis sudarytos iki 2013 m. gruodžio 31 d., ir toliau išliko neapmokestinamos nepriklausomai nuo palūkanų sumos. Įstatymų leidėjas tokiu būdu siekė užtikrinti teisėtų lūkesčių apsaugos principą ir užtikrinti, kad būtų apsaugoti gyventojų, iki GPMĮ pakeitimo sudariusių indėlio sutartis su kredito įstaigomis, teisėti lūkesčiai. Be to, įstatymų leidėjas tokiu būdu skatina gyventojus, sudariusius ilgalaikes indėlio sutartis su kredito įstaigomis, jų ir nenutraukti, kadangi visos gautos pajamos, neatsižvelgiant į gautą palūkanų sumą, bus neapmokestinamos. Minėta nuostata vertintina kaip papildoma GPMĮ lengvata gyventojams, laikantiems lėšas kredito įstaigose.

GPMĮ 17 str. 20 ir 22 punktuose įtvirtintos gyventojų pajamų mokesčio lengvatos gyventojų pajamų neapmokestinimo sąlygas susieja su specifiniu lėšas išmokančio subjekto kriterijumi – lėšas išmokantis subjektas turi būti kredito įstaiga. Tokiu būdu įstatymų leidėjas diferencijuoja pajamų apmokestinimo sąlygas pagal gyventojams lėšas išmokančio subjekto priskirtinumą kredito įstaigoms. Čia pažymėtina, kad papildomai įstatymų leidėjas kredito įstaigų išmokamų lėšų gyventojams neapmokestinimo sąlygas yra susiejęs ir su lėšų išmokėjimo tikslu – neapmokestinamos tik tos kredito įstaigų išmokamos lėšų sumos, kurios išmokamos kaip palūkanos už kredito įstaigose laikomas indėlių sumas. Tokiu būdu įstatymų leidėjas papildomai diferencijuoja gyventojų pajamų neapmokestinimo sąlygas ne tik pagal lėšas išmokančio subjekto priskirtinumą kredito įstaigoms, bet ir pagal lėšas išmokančio subjekto vykdomą veiklą – neapmokestinamos kredito įstaigų išmokos už Finansų įstaigų įstatymo 3 str. 1 dalies 1 punkte numatytas finansines paslaugas – indėlių ir kitų gražintinų lėšų priėmimą. Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, kad GPMĮ 17 str. 20 ir 22 punktų nuostatomis įstatymų leidėjas nustatė

⁴⁰⁸ 2013 m. gegužės 7 d. Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 2, 5, 6, 16, 17, 19, 20, 22 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. Valstybės žinios, 2013, Nr. 75-3756.

⁴⁰⁹ 2015 m. gruodžio 10 d. Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo Nr. IX-1007 17, 20 ir 21 straipsnių pakeitimo įstatymo (Teisės aktų registras, 2015-12-21, Nr. 2015-20135) 1 str. 1 d.

diferencijuotas (skirtingas) apmokestinimo sąlygas lėšoms, kredito įstaigų išmokamoms už indėlių ir kitų gražintinų lėšų priėmimą. GPMĮ 17 str. 20 p. ir 22 p. įtvirtintos mokesčių teisės normos kredito įstaigų išmokamoms palūkanų sumoms nustato palankesnes apmokestinimo sąlygas negu apmokestinimo sąlygos, taikomos kitų nei kredito įstaigos subjektų išmokamoms palūkanų sumoms.

Analizuojamos GPMĮ nuostatos vertintinos kaip kredito įstaigų veiklai paskatinti skirtos mokesčio lengvatos, pasižyminčios skatinamojo pobūdžio reguliaciniu poveikiu apmokestinamiesiems socialiniams santykiams – kredito įstaigų teikiamoms finansinėms paslaugoms, susijusioms su indėlių ir kitų gražintinų lėšų priėmimu. Minėtos gyventojų pajamų mokesčio lengvatos yra skirtos paskatinti gyventojus kaupti lėšas būtent kredito įstaigose, o kartu ir palengvinti galimybę kredito įstaigoms pritraukti jų veiklai reikalingo kapitalo. Įstatymų leidėjas GPMĮ 17 str. 20 p. ir 22 p. nuostatomis sudarė sąlygas kredito įstaigoms skolintis iš gyventojų pigiau, negu tą galėtų padaryti kredito įstaigos statuso neturintys subjektai, kadangi dėl analizuojamos gyventojų pajamų mokesčio lengvatos faktiškai padidėja gyventojų, lėšas paskolinusių kredito įstaigoms, pajamų suma. Gyventojų, lėšas analogiškais sąlygomis skolinančių ne kredito įstaigoms, pajamos dėl mokesčio poveikio visada bus faktiškai mažesnės už gyventojų, lėšas skolinančių kredito įstaigoms.

Vertinant GPMĮ 17 str. 20 p. ir 22 p. įtvirtintas mokesčio lengvatas pasauliniame kredito įstaigų veiklos reguliavimo kontekste, visų pirma reikėtų pažymėti tai, kad, vadovaujantis Indėlių ir įsipareigojimų investuotojams draudimo įstatymo⁴¹⁰ 3 str. 1 dalies nuostatomis, kredito įstaigose laikomi indėliai yra privalomai draudžiami valstybės. Analogiškas reikalavimas dėl indėlių privalomo valstybinio draudimo yra privalomas visose ES valstybėse narėse, vadovaujantis 1994 m. gegužės 30 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos⁴¹¹ 3 str. 1 dalies nuostatomis. Pasaulinėje kredito įstaigų veiklos reguliavimo praktikoje apdraustos kredito įstaigų įsipareigojimų, įskaitant ir gyventojų indėlius, sumos, yra vertinamos kaip mažiau rizikingos ir kredito įstaigos daugelyje pasaulio valstybių mokesstinėmis lengvatomis yra skatinamos prioritetą teikti saugioms (apdraustoms) įsipareigojimų sumoms.⁴¹² Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, kad GPMĮ 19 str. 20 ir 22 p. įtvirtintos palūkanų, mokamų už indėlius kredito įstaigose,

⁴¹⁰ 2002 m. birželio 20 d. Lietuvos Respublikos indėlių ir įsipareigojimų investuotojams draudimo įstatymas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 65-2635.

⁴¹¹ 1994 m. gegužės 30 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 94/19/EB dėl indėlių garantijų sistemų. Oficialusis leidinys L 135, 6 skyrius, 2 tomas, p. 252.

⁴¹² Pvz. JK bank levy neapmokestinamos apdraustos indėlių sumos.

neapmokestinimo lengvatos atitinka pasaulines kredito įstaigų veiklos reguliavimo tendencijas, nukreiptas į saugesnės kredito įstaigų prisiimamų įsipareigojimų struktūros skatinimą ir ilgalaikio mažiau rizikingo skolinimosi skatinimą.

Kredito įstaigų veiklos reguliavimui aktuali ir GPMĮ 17 str. 20 ir 20¹ punktuose įtvirtinta neapmokestinimo gyventojų pajamų mokesčiu lengvata gyventojų gautoms palūkanoms iš investicijų į ne nuosavybės vertybinius popierius. Vadovaujantis GPMĮ 17 str. 20 punkto nuostatomis, gyventojų pajamų mokesčiu neapmokestinamos palūkanos už ne nuosavybės vertybinius popierius, neviršijančios 500 eurų per mokestinį laikotarpį sumos. Čia pažymėtina, kad šiuo metu galiojanti palūkanų už ne nuosavybės vertybinius popierius apmokestinimo tvarka yra mažiau palanki gyventojams, negu palūkanų už ne nuosavybės vertybinius popierius apmokestinimo sąlygos, galiojusios iki 2013 m. gruodžio 31 d. Iki 2013 m. gruodžio 31 d. galiojusi GPMĮ 17 str. 20 punkto redakcija numatė, kad palūkanos už vertybinius popierius, jeigu šie vertybiniai popieriai pradėti išpirkti ne anksčiau kaip po 366 dienų nuo šių vertybinių popierių išleidimo dienos, buvo neapmokestinamos nepriklausomai nuo palūkanų sumos. Palūkanų neapmokestinimas buvo susietas tik su sąlyga, kad asmuo vertybinius popierius išlaikys daugiau negu 366 dienas. Tokiu būdu įstatymų leidėjas, be jokios abejonės, skatino ilgalaikes investicijas į vertybinius popierius nepriklausomai nuo vertybinių popierių rūšies. Minėta įstatymo nuostata buvo skirta sukurti patrauklesnes mokestines sąlygas ilgalaikėms investicijoms – neapmokestinus palūkanų, gautų už vertybinius popierius, išlaikytus daugiau negu 366 dienas, atitinkamai buvo padidinama ilgalaikių investicijų grąža, ją lyginant su trumpalaikių investicijų grąža. Iki 2013 m. gruodžio 31 d. galiojusi GPMĮ 17 str. 20 punkto redakcija buvo nukreipta į ilgalaikio investavimo skatinimą, o kartu ir spekuliacinių požymių turinčių investicinių sandorių patrauklumo mažinimą. Iki 2013 m. gruodžio 31 d. galiojusi GPMĮ 17 str. 20 punkto redakcija pasižymėjo maksimaliu reguliaciniu skatinamojo pobūdžio poveikiu gyventojų ilgalaikio investavimo sprendimams, kadangi įstatymų leidėjas ilgalaikio investavimo sandoriams numatė visišką atleidimą nuo gyventojų pajamų mokesčio – mokesčio tarifas ilgalaikio investavimo sandoriams buvo 0 proc. Tarptautinio kredito įstaigų veiklos reguliavimo aspektu, tokia įstatymų leidėjo pozicija vertintina teigiamai, kadangi trumpalaikės investicijos visame pasaulyje vertintinos prieštaringai ir apibūdinamos kaip turinčios spekuliacinių sandorių

požymių⁴¹³, be to, trumpalaikio investavimo sandoriai yra siejami su didesne likvidumo, o kartu ir finansine rizika⁴¹⁴, todėl iki 2013 m. gruodžio 31 d. galiojusi GPMĮ 17 str. 20 punkto redakcija kredito įstaigų reguliavimo prasme vertintina kaip inovatyvi ir reikalinga mokesčių teisės norma, skatinusi ilgalaikes investicijas.

Įstatymų leidėjas ilgalaikio investavimo palūkanų neapmokestinimo lengvatą iš dalies panaikino GPMĮ 2, 5, 6, 16, 17, 19, 20, 22 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo⁴¹⁵ 5 str. 2 dalies nuostatomis, įtvirtindamas naują GPMĮ 17 str. 20 punkto redakciją, kuri numatė palūkanų tik už ne nuosavybės vertybinius popierius neapmokestinimą ir tik iki 3000 EUR per metus, neatsižvelgiant į investicijų trukmę. Vėliau GPMĮ 17 str. 20 punkte įtvirtinta ilgalaikio investavimo palūkanų neapmokestinimo lengvata buvo dar labiau apribota, sumažinant maksimalią neapmokestinamų palūkanų sumą iki 500 EUR⁴¹⁶. Iš dalies panaikinus anksčiau galiojusią ilgalaikio investavimo palūkanų neapmokestinimo lengvatą, įstatymų leidėjas iš esmės susilpnino GPMĮ 17 str. 20 punkte įtvirtintos mokesčių teisės normos reguliacinį poveikį. Šiuo metu galiojanti GPMĮ 17 str. 20 punkto redakcija visiškai nediferencijuoja palūkanų apmokestinimo sąlygų atsižvelgiant į investavimo trukmę ir ne nuosavybės vertybinių popierių išlaikymo trukmę. Dėl šios priežasties darytina išvada, kad šiuo metu galiojanti GPMĮ 17 str. 20 punkto redakcija neturi jokio reguliacinio poveikio gyventojų pasirinkimui tarp ilgalaikio ir trumpalaikio investavimo. Tarptautinio kredito įstaigų veiklos reguliavimo aspektu, iki 2013 m. gruodžio 31 d. galiojusios GPMĮ 17 str. 20 punkto nuostatos pakeitimas pašalinant investicijų trukmės kriterijų kaip pajamų neapmokestinimo sąlygą, vertintinas neigiamai, kadangi įstatymų leidėjas lengvatos panaikinimu susilpnino teisinio reguliavimo, nukreipto į ilgalaikių investicijų skatinimą, poveikį.

Dar daugiau, iki 2013 m. gruodžio 31 d. galiojusios GPMĮ 17 str. 20 punkto nuostatos pakeitimas, panaikinant lengvatą palūkanų, gautų iš nuosavybės vertybinių popierių,

⁴¹³ Pvz. žr. SCHAFER, D. Financial Transaction Tax Contributes to More Sustainability in Financial Markets. *Intereconomics*, t. 47, 2012. p. 77.

⁴¹⁴ Pvz. žr. Europos Sąjungos Komisija. *Financial sector taxation* [interaktyvus]. Taxation papers, working paper No. 25, 2010. First published as Staff Working Document SEC (2010)1166 2/12/2010 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą :<http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/taxation/gen_info/economic_analysis/tax_papers/taxation_paper_25_en.pdf>.

⁴¹⁵ 2013 m. gegužės 7 d. Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 2, 5, 6, 16, 17, 19, 20, 22 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. Valstybės žinios, 2013, Nr. 75-3756.

⁴¹⁶ 2015 m. gruodžio 10 d. Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo Nr. IX-1007 17, 20 ir 21 straipsnių pakeitimo įstatymo (Teisės aktų registras, 2015-12-21, Nr. 2015-20135) 1 str. 1 d.

neapmokestinimui, nepagrįstai sukūrė sąlygas diferencijuoti investicijas pagal tai, į kokios rūšies vertybinius popierius investuojama. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad šiuo metu galiojanti GPMĮ 17 str. 20 punkto nuostata suteikia lengvatą tik palūkanoms, gautoms iš ne nuosavybės vertybinių popierių. Vadovaujantis Vertybinių popierių įstatymo⁴¹⁷ 2 str. 27 dalies nuostatomis, ne nuosavybės vertybiniai popieriai apibrėžiami kaip obligacijos arba kiti įsiskolinimą patvirtinantys perleidžiamieji vertybiniai popieriai, išskyrus vertybinius popierius, kurie yra lygiaverčiai akcinių bendrovių akcijoms arba kurie, atlikus jų konvertavimą ar suteiktų teisių realizavimą, suteikia teisę įsigyti akcijas arba joms lygiaverčius vertybinius popierius. Ne nuosavybės vertybiniais popieriais priskirtini ir Finansinių priemonių rinkų įstatymo⁴¹⁸ 3 str. 27 dalies 3 punkte nurodyti vertybiniai popieriai – vertybiniai popieriai, suteikiantys teisę įsigyti ar perleisti perleidžiamuosius vertybinius popierius arba lemiantys piniginius atsiskaitymus, nustatomus atsižvelgiant į perleidžiamuosius vertybinius popierius, valiutas, palūkanų normas, pajamingumą, biržos prekes arba kitus indeksus ar priemones. Vadovaujantis Vertybinių popierių įstatymo 2 str. 29 dalies nuostatomis, nuosavybės vertybiniai popieriai yra akcinių bendrovių akcijos, kiti perleidžiamieji vertybiniai popieriai, lygiaverčiai akcinių bendrovių akcijoms, bet kurios kitos rūšies perleidžiamieji vertybiniai popieriai, kurie suteikia teisę, atlikus jų konvertavimą arba jų suteiktų teisių realizavimą, įgyti akcijas ir kitus perleidžiamus akcijoms lygiaverčius vertybinius popierius, jeigu juos yra išleidęs tas pats akcijų ir joms lygiaverčių vertybinių popierių emitentas, arba kita emitento grupės įmonė. Taigi nuosavybės vertybiniai popieriai skiriasi nuo ne nuosavybės vertybinių popierių tuo, kad nuosavybės vertybiniai popieriai papildomai suteikia jų turėtojui tam tikrų neturtinių teisių, susijusių su dalyvavimu akcinių bendrovių, į kurias investuojama, valdyme. Nuosavybės vertybinių popierių įsigijimas dažniausiai yra pagrįstas ne tik siekiu gauti palūkanas, bet kartu ir siekiu gauti dividendų, dalyvauti akcinių bendrovių valdyme, tikėtis gauti papildomos investicijų grąžos iš būsimos akcinės bendrovės veiklos ateityje ir iš akcinės bendrovės turto vertės didėjimo. Pirminėje rinkoje įsigyti nuosavybės vertybiniai popieriai tiesiogiai yra susiję su akcinių bendrovių kapitalo pritraukimu. Be to, nuosavybės vertybinių popierių vertė yra pagrįsta akcinių bendrovių turto ir verslo verte, kai tuo tarpu ne nuosavybės vertybinių popierių vertė gali būti pagrįsta ne skolininko turto ar verslo verte, bet su skolininko kreditingumo rizika, o išvestinių finansinių

⁴¹⁷ Lietuvos Respublikos vertybinių popierių įstatymas Valstybės žinios, 2007, Nr. 17-626; 2011, Nr. 145-6819.

⁴¹⁸ Lietuvos Respublikos vertybinių popierių įstatymas Valstybės žinios, 2007, Nr. 17-626; 2011, Nr. 145-6819.

priemonių atveju, ne nuosavybės vertybinių popierių vertė gali būti susieta taip pat ir su valiutų, palūkanų normų, pajamingumo, biržos prekių arba kitų indeksų ar priemonių verčių svyravimais, draudiminiais įvykiais. Dėl šios priežasties investicijos į nuosavybės vertybinius popierius vertintinos kaip konservatyvesnės ir pasižyminčios mažesne investicine rizika, negu investicijos į ne nuosavybės vertybinius popierius. Dar daugiau, investicijos į nuosavybės vertybinius popierius gali būt siejamos ne tik su tikslu gauti pajamų iš vertybinių popierių realizavimo, bet ir siekiu gauti pajamų dividendų pavidalu, siekiu dalyvauti akcinės bendrovės valdyme ar aprūpinti akcinę bendrovę kapitalu, kai tuo tarpu investicijos į ne nuosavybės vertybinius popierius yra susijusios tik su finansinės naudos iš būsimo finansinių priemonių pardavimo ir palūkanų tikėjimusi. Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, kad šiuo metu galiojanti GPMĮ 17 str. 20 punkto nuostata, suteikianti lengvatą palūkanoms iš ne nuosavybės vertybinių popierių, pasižymi reguliaciniu skatinamojo pobūdžio poveikiu gyventojų sprendimams dėl investicijų būtent į mažiau konservatyvias investicines priemones – ne nuosavybės vertybinius popierius. Tokiu būdu įstatymų leidėjas skatina investuoti ne į konservatyvias ir mažiau rizikingas investicines priemones, o į didesne investicine rizika pasižyminčias finansines priemones – ne nuosavybės vertybinius popierius. Tokia įstatymų leidėjo pozicija vertintina neigiamai bendrame pasauliniame kredito įstaigų veiklos reguliavimo kontekste, kadangi GPMĮ 17 str. 20 punkto nuostata nepagrįstai skatina investicijas į didesniu rizikingumu pasižyminčias investicines priemones ir neskatina konservatyvaus ir saugesnio investavimo. Pasauliniu mastu kuriant kredito įstaigų veiklos reguliavimą yra siekiama bendro finansinio stabilumo ir kredito įstaigų veiklos rizikingumo mažinimo, todėl GPMĮ 17 str. 20 punkte įtvirtinta mokesčių teisės norma, skatinanti didesnio rizikingumo investicijas, pasižymi reguliaciniu poveikiu, kuris yra nesuderinamas su bendro finansinio stabilumo skatinimu ir kredito įstaigų veiklos rizikingumo mažinimu.

Atskirai būtina pažymėti ir tai, kad GPMĮ 17 str. 20 punkto nuostatos, suteikiančios neapmokestinimo lengvatą pajamoms, gautoms tik iš ne nuosavybės vertybinių popierių, dar labiau padidina skolinto kapitalo apmokestinimo neproporcingumo problemą. Skolinto kapitalo apmokestinimo neproporcingumo problema yra pabrėžiama kaip viena iš priežasčių, skatinančių

finansinį nestabilumą,⁴¹⁹ kadangi skolinto kapitalo naudojimui yra suteikiamas nepagrįstas pranašumas prieš nuosavo kapitalo naudojimą, kas padidina ne tik finansų sektoriaus, bet ir viso ūkio nestabilumą. GPMĮ 17 str. 20 punkto nuostatos tiesiogiai prisideda prie skolinto kapitalo apmokestinimo neproporcingumo problemos didinimo, kadangi analizuojama mokesčių teisės norma suteikia nepagrįstą mokesčių pranašumą gyventojų investicijoms į skolos vertybinius popierius prieš gyventojų pajamas, gautas kaip dividendai iš investicijų į nuosavybės vertybinius popierius. Šiuo atveju būtina pabrėžti, kad GPMĮ nėra nustatyta jokių apmokestinimo lengvatų dividendams už gyventojų nuosavybės teise valdomus nuosavybės vertybinius popierius. Vadovaujantis GPMĮ 12 str. 1 dalies nuostatomis, pajamomis iš paskirstytojo pelno laikomi dividendai, taip pat neribotos civilinės atsakomybės vieneto dalyvio pajamos iš šio vieneto, išskyrus neribotos civilinės atsakomybės vieneto dalyvio pajamų iš šio vieneto dalį, priskiriamą su darbo santykiais ar jų esmę atitinkančiais santykiais susijusioms pajamoms. Vadovaujantis GPMĮ 6 str. 1 dalies nuostatomis, dividendai arba pajamos iš paskirstytojo pelno apmokestinami taikant standartinį mokesčio tarifą ir GPMĮ 17 str. nenumato jokių dividendų apmokestinimo lengvatų. Dėl šios priežasties darytina išvada, kad GPMĮ 17 str. 20 punkto nuostatos pasižymi papildomu reguliaciniu skatinamojo pobūdžio poveikiu gyventojų investicijoms į ne nuosavybės vertybinius popierius. Gyventojai yra visiškai neskatinami investuoti į nuosavybės vertybinius popierius, taip pat neskatinami lėšas į akcines bendroves investuoti ne jas skolindami, o jas įnešdami kaip įstatinio kapitalo dalį. Dar daugiau, nuo 2009 m. sausio 1 d. iki 2013 m. gruodžio 31 d. galiojusi GPMĮ 6 str. 2 dalies redakcija numatė padidintą 20 proc. mokesčio tarifą dividendams, kas dar labiau ribojo gyventojų iniciatyvas investuoti į nuosavybės vertybinius popierius ir gauti pajamas iš paskirstytojo pelno. Papildomai įvertinus Pelno mokesčio įstatymo nuostatas, suteikiančias galimybę juridiniams asmenims į leidžiamus atskaitymus įtraukti palūkanas, išmokėtas už ne nuosavybės vertybinius popierius, pagrįstai darytina išvada, kad įstatymų leidėjas GPMĮ 17 str. 20 punkto nuostatomis suteikia akivaizdų skolinto kapitalo apmokestinimo pranašumą prieš nuosavo kapitalo naudojimą. Dėl aukščiau nurodytų priežasčių GPMĮ 17 str. 20 punkto nuostatos vertintinos neigiamai – GPMĮ 17 str. 20 punkte įtvirtintos

⁴¹⁹ Pvz. žr. LANGEDIJK, S.; NICODEME, G.; PAGANO, A.; ir ROSSI, A. *Debt Bias in Corporate Taxation and the Costs of Banking Crises in the EU* [interaktyvus]. Taxation papers, working paper N. 50-2014 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/taxation/gen_info/economic_analysis/tax_papers/taxation_paper_50.pdf; ZANGARI, E. *Addressing the debt bias: a comparison between the Belgian and the Italian ACE systems*. European Commission. Luxembourg: Publications Office, 2014.

mokesčių teisės normos reguliacinis poveikis yra akivaizdžiai nukreiptas į skolinto kapitalo naudojimo skatinimą, kas yra nesuderinama su bendro finansinio stabilumo skatinimu ir rizikingumo mažinimu.

Toliau analizuojant GPMĮ lengvatas, susijusias su palūkanų iš vertybinių popierių apmokestinimu, būtina paminėti ir tai, kad po to, kai buvo iš dalies panaikinta iki 2013 m. gruodžio 31 d. galiojusi GPMĮ 17 str. 20 punkto nuostata, skatinusi ilgalaikes investicijas, siekiant užtikrinti gyventojų, iki lengvatos panaikinimo sudariusių ilgalaikio investavimo sutartis, teisėtų lūkesčių apsaugą, GPMĮ 17 str. nuostatos, vadovaujantis Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 2, 5, 6, 17, 19, 21, 22, 32 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo⁴²⁰ 4 str. 3 dalimi, buvo papildytos 20¹ punktu, kuris paliko palūkanų, išmokamų už ne nuosavybės vertybinius popierius įsigytus iki 2013 m. gruodžio 31 d., neapmokestinimą. GPMĮ 17 str. 20¹ punkto nuostatos tikslas šiuo atveju sutampa su jau aptarto GPMĮ 17 str. 22 punkto nuostatos tikslu – įstatymų leidėjas tokiu būdu siekė užtikrinti teisėtų lūkesčių apsaugos principą ir užtikrinti, kad būtų apsaugoti teisėti lūkesčiai gyventojų, sudariusių investicinius sandorius iki GPMĮ 17 str. 20 punkto pakeitimų, įsigaliojusių nuo 2014 m. mokesčių metų. GPMĮ 17 str. 20¹ punkte įtvirtinta mokesčių teisės norma diferencijuoja pajamų iš palūkanų už ne nuosavybės vertybinius popierius apmokestinimo tvarką ne tik pagal investicijų trukmę, bet ir pagal ne nuosavybės vertybinių popierių įsigijimo laiką. Neapmokestinamos palūkanos tik už tuos ne nuosavybės vertybinius popierius, kurie buvo įsigyti iki 2013 m. gruodžio 31 d. ir išlaikyti ilgiau nei 366 dienas. Minėta mokesčių teisės norma nustatydamą palankesnes palūkanų už iki 2013 m. gruodžio 31 d. įsigytus ne nuosavybės vertybinius popierius apmokestinimo tvarką pasižymi papildomu reguliaciniu skatinamojo pobūdžio poveikiu, nukreiptu į investicinių priemonių, įsigytų iki 2013 m. gruodžio 31 d. laikymą. Tokia įstatymų leidėjo pozicija šiuo atveju vertintina teigiamai, kadangi GPMĮ 17 str. 20¹ punkto nuostata leidžia ne tik apsaugoti gyventojų teisėtus lūkesčius, bet ir papildomai skatindama juos kiek įmanoma ilgiau išlaikyti ne nuosavybės vertybinius popierius. Šiuo aspektu GPMĮ 17 str. 20¹ punkto nuostatos reguliacinis poveikis skiriasi nuo iki 2013 m. gruodžio 31 d. galiojusios GPMĮ 17 str. 20 punkto nuostatos reguliacinio poveikio, kadangi ankstesnės redakcijos GPMĮ 17 str. 20 punkte įtvirtinta mokesčių teisės norma skatino į ateitį nukreiptas ilgalaikio investavimo iniciatyvas ir ilgalaikių investicinių sandorių

⁴²⁰ 2013 m. gruodžio 12 d. Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 2, 5, 6, 17, 19, 21, 22, 32 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. Valstybės žinios, 2013, Nr. 140-7047.

sudarymą, o GPMĮ 17 str. 20¹ punkto nuostata skatina jau sudarytų investicijų tęstinumą ir jau turimų investicinių priemonių laikymą, neskatinama naujų investicinių sandorių sudarymo. Be to, iki 2013 m. gruodžio 31 d. galiojusi GPMĮ 17 str. 20 punkte įtvirtinta mokesčių teisės norma nediferencijavo apmokestinimo sąlygų palūkanoms už ne nuosavybės vertybinius popierius, išlaikytus ilgiau negu 366 dienas – palūkanoms už ne nuosavybės vertybinius popierius buvo neapmokestinamos nepriklausomai nuo to, ar vertybiniai popieriai buvo parduodami iš karto po 366 dienų išlaikymo termino pabaigos, ar buvo toliau laikomi ir parduodami vėliau. Iki 2013 m. gruodžio 31 d. mokesčių mokėtojai galėjo pasirinkti, ar parduoti ilgiau nei 366 dienas išlaikytus ne nuosavybės vertybinius popierius ir gauti neapmokestinamų pajamų ir jas iš naujo analogiškoms mokesčinėms sąlygoms reinvestuoti į kitas investicines priemones, ar ir toliau laikyti įstatymo nustatytą terminą jau išlaikytus vertybinius popierius. Dėl šios priežasties iki 2013 m. gruodžio 31 d. galiojusi GPMĮ 17 str. 20 punkte įtvirtinta mokesčių teisės norma buvo neutrali gyventojų iniciatyvoms, susijusioms su lėšų, investuotų į ne nuosavybės vertybinius popierius, reinvestavimu išlaikius vertybinius popierius įstatyme nustatytą terminą.

Nuo 2013 m. gruodžio 31 d. panaikinus GPMĮ 17 str. 20 punkte įtvirtintą pajamų iš ilgalaikių investicijų neapmokestinimo lengvatą, gyventojai neteko galimybės tomis pačiomis sąlygomis reinvestuoti lėšų, gautų iš ne nuosavybės vertybinių popierių, išlaikytų ilgiau nei 366 dienas, pardavimo. Dėl šios priežasties šiuo metu galiojanti GPMĮ 17 str. 20¹ punkto nuostata pasižymi papildomu reguliaciniu poveikiu gyventojų pasirinkimui dėl lėšų, iki 2013 m. gruodžio 31 d. investuotų į ne nuosavybės vertybinius popierius ir išlaikytų 366 dienas, reinvestavimui. Gyventojai, praradę galimybę reinvestuoti lėšas tomis pačiomis sąlygomis, kurios galiojo iki 2013 m. gruodžio 31 d., papildomai yra skatinami tęsti iki 2013 m. gruodžio 31 d. sudarytus investicinius sandorius ir jų nenutraukti, kadangi juos nutraukus gyventojai neteks galimybės naudotis iki 2013 m. gruodžio 31 d. galiojusiomis investicinių pajamų neapmokestinimo sąlygomis. Taigi GPMĮ 17 str. 20¹ punkto nuostatai, ją lyginant su iki 2013 m. gruodžio 31 d. galiojusia GPMĮ 17 str. 20 punkto nuostatos redakcija, yra būdingas papildomas reguliacinis poveikis, nukreiptas į vertybinių popierių įsigytų iki 2013 m. gruodžio 31 d. ir išlaikytų 366 dienas laikymo skatinimą. GPMĮ 17 str. 20¹ punkte įtvirtintai mokesčių teisės normai, kaip ir iki 2013 m. gruodžio 31 d. galiojusiai GPMĮ 17 str. 20 punkto nuostatai būdingas maksimalus reguliacinis skatinamasis poveikis, kadangi palūkanoms už iki 2013 m. gruodžio 31 d. įsigytus ir 366 dienas išlaikytus vertybinius popierius yra nustatytas maksimalus neapmokestinimo režimas

– pajamos iš sąlygas atitinkančių vertybinių popierių yra neapmokestinamos visiškai. Bendrame pasauliniame kredito įstaigų veiklos reguliavimo kontekste GPMĮ 17 str. 20¹ punkte įtvirtintos mokesčių teisės normos reguliacinis poveikis vertintinas teigiamai, kadangi minėta mokesčių teisės norma pasižymi stipriu skatinamojo pobūdžio reguliaciniu poveikiu ilgalaikėms investicijoms ir skatina ilgalaikių, o kartu ir konservatyvesnių ir mažesne rizika pasižyminčių investicijų tęstinumą.

Vis dėlto, GPMĮ 17 str. 20¹ punkto nuostatai, kaip ir GPMĮ 17 str. 20 punkto nuostatai dėl palūkanų už ne nuosavybės vertybinius popierius neapmokestinimo, taip pat būdingas ir jau aptartas neigiamai vertintinas reguliacinis poveikis, nukreiptas į skolinto kapitalo naudojimo skatinimą, kadangi GPMĮ 17 str. 20¹ punkto nuostata suteikia mokesstinį pranašumą gyventojų pajamoms iš skolinto kapitalo prieš gyventojų pajamas, gautas kaip dividendai už investicijas į nuosavybės vertybinius popierius. GPMĮ 17 str. 20¹ punkto nuostata, kaip ir GPMĮ 17 str. 20 punkto nuostata dėl palūkanų už ne nuosavybės vertybinius popierius neapmokestinimo, skatina skolinto kapitalo naudojimą ir neskatina nuosavo kapitalo naudojimo, todėl jų reguliacinis poveikis šiuo aspektu yra nesuderinamas su bendromis finansų sektoriaus reguliavimo tendencijomis, nukreiptomis į nuosavo kapitalo naudojimo skatinimą ir finansinio stabilumo skatinimą.

Šiuo metu galiojanti palūkanų už ne nuosavybės vertybinius popierius apmokestinimo tvarka, kai gyventojų pajamų mokesčiu neapmokestinamos palūkanos už ne nuosavybės vertybinius popierius, neviršijančios 500 eurų per mokestinį laikotarpį sumos, yra nukreipta į investicijų į ne nuosavybės vertybinius popierius skatinimą nediferencijuojant apmokestinimo sąlygų su investicijų trukme ar tęstinumu. Prekyba ne nuosavybės vertybiniais popieriais yra reikšminga investicinių paslaugų, o kartų ir finansinių paslaugų teikimo dalis. Vadovaujantis Finansinių priemonių rinkų įstatymo 4 str. nuostatomis, investicinės paslaugos yra licencijuojama veikla, kurią teikti turi teisę tik licencijuotos kredito įstaigos. Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, kad įstatymų leidėjas gyventojų pajamų neapmokestinimo sąlygas susiejo su būtent su veikla, iš kurios gaunamos atitinkamos pajamos – neapmokestinamos pajamos, gaunamos iš investicinės veiklos. Atsižvelgiant į tai, kad investicinės paslaugos yra finansinių paslaugų, kurias teisę teikti turi tik licencijuotos kredito įstaigos, dalis, pagrįstai galima teigti, kad įstatymų leidėjas siekia paskatinti gyventojus investuoti į ne nuosavybės vertybinius popierius ir aktyviau naudotis investicinėmis paslaugomis.

Vis dėlto, vertinant palūkanų už ne nuosavybės vertybinius popierius neapmokestinimo lengvatą, negalima pamiršti, kad GPMĮ 17 str. 20 punkto nuostatos analogišką pajamų neapmokestinimo lengvatą suteikia ir gyventojų pajamoms už kredito įstaigose laikomus indėlius – gyventojų pajamos iki 500 EUR per metus, gautos kaip palūkanos už kredito įstaigose laikomus indėlius, neapmokestinamos gyventojų pajamų mokesčiu. Dėl šios priežasties darytina išvada, kad įstatymų leidėjas vienodai skatina gyventojų investicijas tiek į ne nuosavybės vertybinius popierius, tiek gyventojų investicijas į kredito įstaigas. Įstatymų leidėjas GPMĮ 17 str. 20 punkto nuostatomis nustato vienodas sąlygas tiek palūkanų už indėlius, tiek palūkanų už ne nuosavybės vertybinius popierius, neapmokestinimui. Šiuo atveju pažymėtina, kad vadovaujantis Indėlių ir įsipareigojimų investuotojams draudimo įstatymo 5 str. 1 ir 3 dalies nuostatomis, įstatymų leidėjas nustato skirtingas investicijų į indėlius ir investicijų į vertybinius popierius apsaugos garantijas. Vadovaujantis Indėlių ir įsipareigojimų investuotojams draudimo įstatymo⁴²¹ 5 str. 1 dalies nuostatomis, maksimali draudžiama indėlio, laikomo vienoje kredito įstaigoje, suma yra 100 000 EUR, kai tuo tarpu, vadovaujantis Indėlių ir įsipareigojimų investuotojams draudimo įstatymo 5 str. 3 dalies nuostatomis, maksimali įsipareigojimų investuotojui draudimo suma yra beveik 5 kartus mažesnė ir siekia tik 22 000 eurų. Atsižvelgiant į tai, konstatuotina, kad įstatymų leidėjas GPMĮ 17 str. 20 punkto nuostatomis vienodai skatina dvi skirtingo rizikingumo investicijų rūšis. Įstatymų leidėjas nustato vienodas neapmokestinimo sąlygas tiek saugiomis laikytinoms investicijoms į indėlius, tiek didesniu rizikos laipsniu pasižyminčioms investicijoms į ne nuosavybės vertybinius popierius. Tokia įstatymų leidėjo pozicija vertintina neigiamai, kadangi įstatymų leidėjas nustatydamas investicijų apmokestinimo sąlygas visiškai neatsižvelgia į investicijų rizikingumą ir nediferencijuoja apmokestinimo sąlygų atsižvelgdamas į investicijų rizikingumą. Tarptautinio kredito įstaigų veiklos reguliavimo aspektu tokia įstatymų leidėjo pozicija vertintina neigiamai, kadangi įstatymų leidėjas neišnaudoja mokesčių teisės normų reguliacinio potencialo ir galimybių reguliuoti investicinę riziką.

Čia pažymėtina, kad iki 2013 m. gruodžio 31 d. galiojusi GPMĮ redakcija, priešingai nei šiuo metu galiojanti GPMĮ redakcija, nustatė skirtingas neapmokestinimo sąlygas palūkanoms iš vertybinių popierių ir palūkanoms iš indėlių. Vadovaujantis iki 2013 m. gruodžio 31 d.

⁴²¹ 2002 m. birželio 20 d. Lietuvos Respublikos indėlių ir įsipareigojimų investuotojams draudimo įstatymas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 65-2635.

galiojusios GPMĮ redakcijos 17 str. 22 punkto nuostatomis, palūkanos už kredito įstaigose laikomus indėlius buvo neapmokestinamos nepriklausomai nuo indėlio trukmės ir nepriklausomai nuo iš indėlio gautos pinigų sumos. Vadovaujantis iki 2013 m. gruodžio 31 d. galiojusios GPMĮ redakcijos 17 str. 20 punkto nuostatomis, papildoma sąlyga palūkanų iš vertybinių popierių neapmokestinimui buvo privalomas vertybinių popierių išlaikymas ilgesnį nei 366 dienų terminą. Tokiu būdu įstatymų leidėjas skatino tik ilgalaikes investicijas į vertybinius popierius ir nustatė skirtingas neapmokestinimo sąlygas trumpalaikėms investicijoms į indėlius ir į vertybinius popierius. Vienodos mokesstinės sąlygos kaip ir investicijoms į indėlius buvo nustatytos tik gyventojų ilgalaikėms investicijoms, kurios, kaip jau buvo minėta, vertintinos kaip mažiau rizikingos, jas lyginant su trumpalaikiu investavimu. Taigi įstatymų leidėjas iki aptariamų GPMĮ pakeitimų, įsigaliojusių 2013 m. gruodžio 31 d., diferencijavo neapmokestinimo sąlygas atsižvelgdamas į investicijų rizikingumą ir labiau skatino gyventojų ilgalaikes investicijas ir investicijas į kredito įstaigų indėlius. Šiuo metu galiojančios GPMĮ nuostatos nediferencijuoja neapmokestinimo sąlygų pagal investicijų rizikos laipsnį ir vienodai skatina tiek didesnio rizikingumo, tiek mažesnio rizikingumo investicijas. Tokia įstatymų leidėjo pozicija, kaip jau buvo minėta anksčiau, vertintina neigiamai tarptautinio kredito įstaigų veiklos reguliavimo aspektu, kadangi neišnaudojamas mokesčių teisės normų reguliacinis potencialas ir galimybės mokesčių teisės normomis reguliuoti investicinę riziką.

Kredito įstaigų veiklos apmokestinimui aktualios ir GPMĮ 19 str. 30 punkto nuostatos, įtvirtinančios lengvatą dėl pajamų iš vertybinių popierių ir išvestinių finansinių priemonių pardavimo neapmokestinimo. Vadovaujantis GPMĮ 19 str. 30 punkto nuostatomis, gyventojų pajamų mokesčiu neapmokestinamos gyventojų pajamos iš finansinių priemonių pardavimo ar kitokio perleidimo nuosavybėn neviršijančios 500 EUR sumos per mokestinį laikotarpį. Lengvata netaikoma tikslinėse teritorijose įsteigtų emitentų išleistų finansinių priemonių pardavimo pajamoms. Pajamomis GPMĮ 17 str. 30 punkto prasme yra laikomas pajamų iš finansinių priemonių pardavimo ar kitokio perleidimo nuosavybėn ar išvestinių finansinių priemonių realizavimo, ir finansinių priemonių įsigijimo kainos ir kitų su jų pardavimu ar kitokiu perleidimu nuosavybėn bei išvestinių finansinių priemonių realizavimu susijusių išlaidų skirtumas, t. y. gyventojų faktiškai uždirbtas pelnas iš finansinių priemonių arba išvestinių finansinių priemonių pardavimo, atskaičius finansinių priemonių ir išvestinių finansinių priemonių įsigijimo kainą ir visas su investicinių priemonių įsigijimu ir realizavimu susijusias

išlaidas, kurios gali būti pripažįstamos leidžiamais atskaitymais GPMĮ 19 str. prasme (visos dokumentais pagrindžiamos išlaidos, kurios yra susijusios su investicinių priemonių įsigijimu ir pardavimu).

Įstatymų leidėjas šiuo atveju lengvatos taikymo sąlygas diferencijuoja pagal veiklos, iš kurios gaunamos pajamos, rūšį – pajamos turi būti gautos iš finansinių priemonių ir išvestinių finansinių priemonių realizavimo. Finansinės priemonės ir išvestinės finansinės priemonės GPMĮ 17 str. 30 punkto prasme yra suprantamos plačiąja prasme, taip kaip jos yra apibūdintos Finansinių priemonių rinkų įstatymo 3 str. 4 dalyje, kuri apima iš esmės visų rūšių investicines priemones, tokias kaip bet kokie perleidžiamieji vertybiniai popieriai, pinigų rinkos priemonės, išvestiniai investiciniai vertybiniai popieriai ir sandoriai, bei kt. Šiuo atveju atkreiptinas dėmesys į tai, kad įstatymų leidėjas GPMĮ 17 str. 30 punkte atskirai išskiria finansinių priemonių ir išvestinių finansinių priemonių realizavimą, nors, autoriaus nuomone, finansinių priemonių ir išvestinių finansinių priemonių išskyrimas šuo atveju yra visiškai netikslingas, kadangi Finansinių priemonių rinkų įstatyme finansinės priemonės ir išvestinės finansinės priemonės atskirai neišskiriamos ir finansinių priemonių sąvoka, įtvirtinta Finansinių priemonių rinkų įstatymo 3 str. 4 dalyje apima ir išvestines finansines priemones. Dėl šios priežasties manytina, kad GPMĮ 17 str. 30 punkto mokesčių teisės normos dispozicijoje nurodytas finansinių priemonių ir išvestinių finansinių priemonių išskyrimas yra netikslingas teisinės technikos prasme, kadangi finansinių priemonių sąvoka apima ir išvestinių finansinių priemonių sąvoką. Prekyba finansinėmis priemonėmis, vadovaujantis Finansinių priemonių rinkų įstatymo 3 str. 13 dalies 7 punkto nuostatomis, yra investicinių paslaugų arba investicinės veiklos dalis. Kaip jau buvo minėta, investicinių paslaugų teikimas, vadovaujantis Finansinių priemonių rinkų įstatymo 4 str. nuostatomis, yra licencijuojama veikla, kurią vykdyti gali tik licencijuotos finansų maklerio įmonės ir kredito įstaigos. Investicinės paslaugos, vadovaujantis Finansų įstaigų įstatymo 3 str. 1 dalies 8 punkto nuostatomis, sudaro svarbią finansinių paslaugų, o kartu ir kredito įstaigų veiklos dalį. Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, kad GPMĮ 17 str. 30 punkte įtvirtinta gyventojų pajamų neapmokestinimo lengvata yra skirta atleisti nuo gyventojų pajamų mokesčio gyventojų pajamas, gaunamas iš kredito įstaigų, šioms teikiant investicines paslaugas. Įstatymų leidėjas neapmokestinimo sąlygas diferencijuoja pagal tai, iš kokios veiklos yra gautos gyventojų pajamos. GPMĮ 17 str. 30 punkte įtvirtintos mokesčių teisės normos atveju diferencijavimo

kriterijumi pasirinktas yra veiklos, iš kurios gaunamos pajamos, priskirtinumas investicinėms paslaugoms.

GPMĮ 17 str. 30 punkte įtvirtinta mokesčio lengvata taikoma tik gyventojų iš investicinės veiklos gautų pajamų daliai, per mokestinį laikotarpį neviršijančiai 500 EUR. Šiuo atveju įstatymų leidėjas nustatė tą patį maksimalų neapmokestinamų pajamų dydį, koks yra nustatytas ir GPMĮ 17 str. 20 punkte, kuriame yra įtvirtintos jau aptartos palūkanų už ne nuosavybės vertybinius popierius ir palūkanų už kredito įstaigose laikomus indėlius neapmokestinimo lengvatos. Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, kad įstatymų leidėjas nustatė vienodas neapmokestinimo sąlygas tiek pajamoms, gautoms kaip palūkanos už ne nuosavybės vertybinius popierius, tiek pajamoms, gautoms iš investicijų į kredito įstaigų indėlius, tiek pajamoms, gautoms iš investicijų į finansines priemones. Kaip jau buvo minėta, tokia įstatymų leidėjo pozicija vertintina neigiamai pasaulinės kredito įstaigų veiklos reguliavimo aspektu, kadangi įstatymų leidėjas nustato iš esmės vienodas neapmokestinimo sąlygas pajamoms iš skirtingo rizikingumo finansinės veiklos. Investicijos į kredito įstaigų indėlius šiuo atveju yra prilyginamos daug rizikingesnėms investicijoms į ne nuosavybės vertybinius popierius, taip pat į kitas finansines priemones, įskaitant ir išvestines finansines priemones. Tokiu būdu gyventojai nėra skatinami rinktis konservatyvesnių ir saugesnių investicijų.

Dar daugiau, GPMĮ 17 str. 30 punkto ir GPMĮ 17 str. 20 punkto nuostatos išskiria pajamas iš palūkanų ir pajamas iš finansinių priemonių vertės padidėjimo, nustatydamos maksimalią 500 EUR neapmokestinamų pajamų sumą kiekvienai investicijų rūšiai. Sistemiškai analizuojant šias mokesčių teisės normas, matyti, kad šioms teisės normoms yra būdingas papildomas reguliacinis poveikis, nukreiptas į gyventojų investicijų, viršijančių maksimalią 500 EUR sumą, diversifikavimo skatinimą. Gyventojai, aktyviai besinaudojantys finansinėmis paslaugomis ir iš vienos investicijų rūšies gaunantys pajamų, viršijančių maksimalią 500 EUR sumą, nustatytą GPMĮ 17 str. 20 punkto arba GPMĮ 17 str. 30 punkto nuostatose, yra papildomai skatinami ieškoti kitų investavimo alternatyvų. Pavyzdžiui, gyventojai, gaunantys pajamų iš indėlio palūkanų, kurių suma per metus viršija maksimalią 500 EUR sumą, atsižvelgiant į GPMĮ 17 str. 20 punkto nuostatą, mokestine prasme nebus suinteresuoti didinti saugiomis laikytinas investicijas į kredito įstaigų indėlius ir gali pasirinkti rizikingesnes investicijas į įvairių finansinių priemonių įsigijimą, kadangi vadovaujantis GPMĮ 17 str. 30 punkto nuostatomis, pajamos iš investicijų į finansines priemones yra neapmokestinamos, jeigu neviršijama 500 EUR suma per

metus. Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, kad įstatymų leidėjui GPMĮ 17 str. 30 punkto ir GPMĮ 17 str. 20 punkto nuostatų pagrindu nustatčius vienodas neapmokestinimo sąlygas pajamoms iš skirtingo rizikingumo investicinės veiklos ir nustatčius atskirus maksimalius neapmokestinamų pajamų limitus skirtingo rizikingumo investicijų rūšims, GPMĮ 17 str. 20 punkte ir GPMĮ 17 str. 30 punkte įtvirtintoms mokesčių teisės normoms yra būdingas papildomas reguliacinis skatinamojo pobūdžio poveikis, nukreiptas į investicijų diversifikavimo skatinimą. Dėl to, kad skirtingo rizikingumo investicinei veiklai yra nustatytos vienodos neapmokestinimo sąlygos, vienodai skatinamas mažiau rizikingesnių investicijų diversifikavimas į rizikingesnes investicijas, kas vertintina neigiamai finansinio stabilumo ir kredito įstaigų veiklos rizikingumo mažinimo aspektais.

Analizuojant GPMĮ 17 str. 30 punkte įtvirtintą mokesčio lengvatą, būtina pažymėti ir tai, kad iki 2013 m. gruodžio 31 d. galiojusi GPMĮ 17 str. redakcija numatė dar palankesnę pajamų iš investicinės veiklos neapmokestinimo tvarką. Iki 2013 m. gruodžio 31 d. galiojusi GPMĮ 17 str. 29 punkto redakcija numatė visišką pajamų, gautų iš iki 1999 m. sausio 1 d., įsigytų vertybinių popierių neapmokestinimą nepriklausomai nuo pajamų sumos. Iki 2013 m. gruodžio 31 d. galiojusios GPMĮ 17 str. 30 punkto nuostatos nustatė visišką pajamų už parduotus arba kitaip perleistus nuosavybėn vertybinius popierius, įsigytus po 1999 m. sausio 1 d. neapmokestinimą, nepriklausomai nuo sumos, su sąlyga, kad vertybiniai popieriai išlaikyti ilgiau nei 366 dienas ir gyventojas 3 metus iki mokesčio laikotarpio, per kurį vertybiniai popieriai buvo parduoti arba kitaip perleisti nuosavybėn, pabaigos nevaldė daugiau kaip 10 procentų vieneto, kurio vertybiniai popieriai yra parduodami arba kitaip perleidžiami nuosavybėn, akcijų. Atsižvelgiant į tai, kad iki 2013 m. gruodžio 31 d. galiojusios GPMĮ 17 str. 29 punkto ir GPMĮ 17 str. 30 punkto nuostatos nustatė dar palankesnę pajamų iš vertybinių popierių pardavimo apmokestinimo tvarką, negu šiuo metu galiojanti pajamų iš vertybinių popierių apmokestinimo tvarka, darytina išvada, kad minėtos GPMĮ nuostatos pasižymėjo dar stipresniu skatinamojo pobūdžio reguliaciniu poveikiu gyventojų investicijoms į vertybinius popierius, negu šiuo metu galiojančios GPMĮ 17 str. 30 punkto nuostatos. Čia pažymėtina ir tai, kad iki 2013 m. gruodžio 31 d. galiojusios GPMĮ 17 str. 29 punkto ir GPMĮ 17 str. 30 punkto nuostatos nustatė skirtingas (sudėtingesnes) pajamų iš vertybinių popierių neapmokestinimo sąlygas, negu tuo metu galiojusios pajamų iš kredito įstaigose laikomų indėlių palūkanų neapmokestinimo sąlygos, todėl investicijoms į vertybinius popierius nebuvo suteikiamas mokesčio pranašumas prieš saugesnes investicijas į kredito

įstaigų indėlius. Be to, kadangi nebuvo numatyta maksimali pajamų neapmokestinimo suma, nebuvo skatinamas investicijų diversifikavimas. Dėl aukščiau nurodytų priežasčių iki 2013 m. gruodžio 31 d. galiojusi pajamų iš vertybinių popierių pardavimo apmokestinimo tvarka pasauliniu kredito įstaigų veiklos reguliavimo aspektu vertintina kaip labiau suderinama su finansinio stabilumo ir rizikos mažinimo tikslais, negu šiuo metu galiojanti pajamų iš vertybinių popierių pardavimo apmokestinimo tvarka. Be to, atsižvelgiant į tai, kad iki 2013 m. gruodžio 31 d. galiojusi pajamų iš vertybinių popierių pardavimo apmokestinimo tvarka nustatė palankesnes apmokestinimo sąlygas pajamoms iš vertybinių popierių pardavimo, darytina išvada, kad 2013 m. gruodžio 31 d. galiojusios GPMĮ 17 str. 29 punkto ir GPMĮ 17 str. 30 punkto nuostatomis buvo būdingas stipresnis skatinamojo pobūdžio reguliacinis poveikis negu šiuo metu galiojančiais GPMĮ 17 str. 30 punkto nuostatais.

Kaip aktualios kredito įstaigų veiklos reguliavimui atskirai paminėtinos ir iki 2008 m. gruodžio 31 d. galiojusios GPMĮ 21 str. 1 dalies 3 punkto nuostatos, suteikiančios galimybę gyventojui iš apmokestinamųjų pajamų atskaityti gyvenamajam būstui statyti ar įsigyti paimto kredito palūkanas, mokamas kredito įstaigoms ir finansų ministro sąrašė nurodytiems užsienio valstybių fondams ir valstybinėms finansinėms institucijoms, kurių daugiau kaip 50 procentų (dalių, pajų) paketo turėtojai yra užsienio valstybių vyriausybės, arba palūkanos, sumokėtos finansų įmonei už vieno gyvenamojo būsto finansinę nuomą (lizingą). Iki 2008 m. gruodžio 31 d. galiojusios GPMĮ 21 str. 1 dalies 3 punkto nuostatos numatė, kad tai atvejais, kai nuolatinis Lietuvos gyventojas paima daugiau kaip vieną kreditą gyvenamajam būstui statyti ar įsigyti arba jeigu sudaro daugiau kaip vieną gyvenamojo būsto finansinės nuomos (lizingo) sutartį, jis iš pajamų gali atimti palūkanas už pirmąjį paimtą kreditą arba palūkanas pagal pirmąją sudarytą finansinės nuomos (lizingo) sutartį. Analizuojama GPMĮ nuostata įtvirtino gyventojų pajamų, sumokėtų kredito įstaigoms už būsto kredito palūkanų dengimą, neapmokestinimą nepriklausomai nuo sumokėtų palūkanų sumos per metus. Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, kad iki 2008 m. gruodžio 31 d. galiojusios GPMĮ 21 str. 1 dalies 3 punkto nuostatomis buvo būdingas stiprus reguliacinis skatinamojo pobūdžio poveikis, nukreiptas į būsto paskolų skatinimą – įstatymų leidėjas skatino gyventojus imti būsto kreditus iš kredito įstaigų, o tuo pačiu ir skatino kredito įstaigų veiklą, būsto kredito sandorių sudarymą. Vadovaujantis Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 13-1, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 27, 29, 30 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir Įstatymo papildymo 18-1 straipsniu

įstatymo⁴²² 23 str. 4 dalies nuostatomis, būsto kredito neapmokestinimo palūkanų lengvata išliko ir toliau taikoma būsto kredito sandoriams, sudarytiems iki 2008 m. gruodžio 31 d. Tokiu būdu įstatymų leidėjas siekė užtikrinti gyventojų, sudariusių būsto kredito sutartis iki 2008 m. gruodžio 31 d. teisėtą lūkesčių apsaugą, o kartu ir skatina iki 2008 m. gruodžio 31 d. sudarytų būsto paskolų sutarčių tęstinumą, kadangi analizuojamai nuostatai, kaip ir GPMĮ 17 str. 20¹ punkto atveju, yra būdingas papildomas reguliacinis skatinamojo pobūdžio poveikis, nukreiptas į iki lengvatos panaikinimo susiformavusių ir lengvatos sąlygas atitikusių socialinių santykių tęstinumo užtikrinimą. Gyventojai, iki lengvatos panaikinimo sudarę būsto kredito sutartis, yra papildomai skatinami jas tęsti, o kartu ir toliau naudotis palūkanų neapmokestinimo lengvata, kadangi gyventojai nutraukę būsto kreditavimo sutartis, sudarytas iki lengvatos panaikinimo momento, kartu praras galimybę analogiškais mokestinėmis sąlygomis gauti naują būsto kreditą. Dėl šios priežasties kredito įstaigų veiklos reguliavimo aspektu būsto kreditų palūkanų lengvatos taikymo pratęsimas sandoriams, sudarytiems iki lengvatos panaikinimo momento, vertintinas teigiamai tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu mastu – Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 13-1, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 27, 29, 30 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir Įstatymo papildymo 18-1 straipsniu įstatymo⁴²³ 23 str. 4 dalies nuostatų reguliacinis poveikis yra nukreiptas į ilgalaikių ir pakankamai saugiais laikytinų finansinių sandorių tęstinumo, o kartu ir bendro finansinio stabilumo skatinimą.

Vis dėlto, neatsižvelgiant į tai, jog būsto kreditų palūkanų lengvatos taikymo pratęsimas sandoriams, sudarytiems iki lengvatos panaikinimo momento, kredito įstaigų veiklos reguliavimo aspektu vertintinas teigiamai, būtina pažymėti, kad pačios būsto kreditų palūkanų neapmokestinimo lengvatos taikymas iki jos panaikinimo negali būti vertintinas teigiamai – iki 2008 m. gruodžio 31 d. galiojusi GPMĮ 21 str. 1 dalies 3 punkte įtvirtinta mokesčių teisės norma tiesiogiai prisidėjo prie šalyje 2008 m. pabaigoje – 2009 m. kilusios finansų krizės ir nekilnojamojo turto rinkos krizės.

Nors iš pirmo žvilgsnio gali susidaryti įspūdis, kad įstatymų leidėjas, suteikdamas mokesčio lengvatą gyventojų būsto kreditų palūkanoms, siekė skatinti konservatyvesnę ir

⁴²² Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 13-1, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 27, 29, 30 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir Įstatymo papildymo 18-1 straipsnių įstatymas. Valstybės žinios, 2008, Nr. 149-6033.

⁴²³ Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 13-1, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 27, 29, 30 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir Įstatymo papildymo 18-1 straipsnių įstatymas. Valstybės žinios, 2008, Nr. 149-6033.

saugesnę kredito įstaigų veiklą, nukreiptą į saugesne kreditavimo forma laikytiną būsto kreditavimo skatinimą, tačiau įstatymų leidėjas neįvertino tos aplinkybės, kad itin spartus būsto kreditų skaičiaus augimas vėliau gali turėti neigiamų pasekmių šalies ūkiui. Vertinant iki 2008 m. gruodžio 31 d. galiojusių GPMĮ 21 str. 1 dalies 3 punkto nuostatų reguliacinį poveikį visų pirma būtina atsižvelgti į 2005-2008 m. Lietuvoje vykusį itin spartų būsto kredito rinkos augimą, o kartu ir spartų gyvenamojo nekilnojamojo turto kainų kilimą, bei šiuos reiškinius vėliau sekusius drastišką nekilnojamojo turto kainų kritimą 2008 m. pabaigoje ir 2009 m., bei masinį būsto paskolų sutarčių nutraukimą dėl skolininkų nemokumo. Itin spartus didelis būsto paskolų rinkos kritimas 2008 m. pabaigoje ir 2009 m. vertintinas itin neigiamai finansinio stabilumo prasme – tai parodo, kad 2005-2008 m. kredito įstaigos ir gyventojai būsto kreditavimo sprendimus priimdavo toleruodami itin didelį kredito rizikos laipsnį, kuriam nepasiteisinus tiek kredito įstaigos, tiek būsto kreditus pasiėmę gyventojai vėliau patyrė milžiniškus nuostolius, kurie turėjo poveikio tiek visam šalies finansų sektoriaus stabilumui, tiek ir šalies nekilnojamojo turto rinkos vystymuisi. Dėl šių priežasčių pagrįstai manytina, kad iki 2008 m. gruodžio 31 d. galiojusių GPMĮ 21 str. 1 dalies 3 punkto nuostatų reguliacinis skatinamojo pobūdžio poveikis, nukreiptas į būsto kreditavimo sandorių skatinimą, galėjo prisidėti prie nekilnojamojo turto kainų burbulo formavimosi ir neproporcingo būsto paskolų rinkos augimo, kas vėliau sukėlė didelį pavojų šalies finansų sektoriaus stabilumui, o kartu ir drastiškai paveikė bendrą šalies ekonominę būklę. Žinoma, iki 2008 m. gruodžio 31 d. galiojusi būsto paskolų palūkanų neapmokestinimo lengvata negali būti tiesiogiai įvardijama kaip tiesioginė Lietuvoje kilusios finansų krizės ir nekilnojamojo turto rinkos griūties priežastis, tačiau, visuotinai pripažįstama, kad iki finansų krizės galiojusios įvairios lengvatinės mokesstinės sąlygos, nukreiptos į finansinės veiklos skatinimą, tam tikrais atvejais galėjo būti vienas iš veiksnių, kuris, turėjo poveikį paspartinant finansų krizės kilimą⁴²⁴. Dėl aukščiau nurodytų priežasčių iki 2008 m. gruodžio 31 d. galiojusios GPMĮ 21 str. 1 dalies 3 punkte įtvirtintos mokesčių teisės normos reguliacinis poveikis pasauliniu ir nacionaliniu kredito įstaigų veiklos reguliavimo aspektu vertintinas itin neigiamai – analizuojamos mokesčių teisės normos reguliacinis poveikis buvo nukreiptas į finansinių reiškinių, vėliau sukėlusią didelę grėsmę šalies finansiniam stabilumui ir šalies ūkio augimui, skatinimą. Tai leidžia daryti išvadą, kad GPMĮ 21 str. 1 dalies 3 punkte įtvirtintos mokesčių

⁴²⁴ DE MOOIJ, R. A.; KEEN, M.; ir ORIHARA, M. *Taxation, Bank Leverage, and Financial Crises* [interaktyvus]. Working Paper No. 13/48, 25 February 2013 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2013/wp1348.pdf>>.

teisės normos reguliacinis poveikis tiesiogiai prisidėjo prie neproporcingo 2005-2008 m. būsto kreditavimo rinkos augimo, o kartu ir prie nekilnojamojo turto kainų burbulo formavimosi. Atsižvelgiant į tai, kad GPMĮ 21 str. 1 dalies 3 punkte įtvirtinta lengvata buvo panaikinta tik 2008 m. gruodžio 23 d., darytina išvada, kad įstatymų leidėjas per vėlai identifikavo neigiamą analizuojamos mokesčių teisės normos reguliacinį poveikį ir šią mokesčių lengvatą panaikino per vėlai.

Iki 2008 m. gruodžio 31 d. galiojusi GPMĮ 21 str. 1 dalies 3 punkte įtvirtinta mokesčių teisės norma gali būti vertinama teigiamai tik tuo aspektu, kad būsto kredito palūkanoms taikoma lengvata suteikė finansiškai saugesniais ir stabilesniais laikytiniems gyventojų būsto kreditams mokesstinį prioritetą prieš kitas mažiau finansiškai saugias gyventojų finansavimo rūšis, tokias kaip įvairūs vartojimo kreditai, individualios veiklos (verslo) finansavimas ir kt. Gyventojų būsto kreditai, kurie dažniausiai yra ilgalaikiai, taip pat užtikrinami nekilnojamojo turto hipoteka ir pagrindžiami gyventojų gaunamais pajamų šaltiniais iš pakankamai stabilių pajamų šaltinių, tokių kaip darbo užmokestis, laikytini stabilesniais ir saugesniais finansiniais sandoriais, negu įvairūs trumpalaikiai vartojamojo pobūdžio finansiniai sandoriai, kurie retai kada būna užtikrinami nekilnojamojo turto įkeitimu. Vis dėlto, dėl aukščiau jau aptartų priežasčių, bendras iki 2008 m. gruodžio 31 d. galiojusios GPMĮ 21 str. 1 dalies 3 punkte įtvirtintos mokesčių teisės normos reguliacinis poveikis vertintinas itin neigiamai.

Apibendrinant kredito įstaigų veiklos reguliavimui aktualių GPMĮ reguliacinių mokesčių teisės normų poveikio analizę, darytina išvada, kad GPMĮ dominuoja skatinamojo pobūdžio mokesčių teisės normos, nukreiptos į kredito įstaigų veiklos skatinimą. Vis dėlto, GPMĮ įtvirtintų mokesčių teisės normų skatinamasis poveikis dauguma atvejų yra nesuderinamas su vienu iš svarbiausių kredito įstaigų veiklos reguliavimui keliamų tikslų – finansų sektoriaus stabilumo užtikrinimu. Būsto kredito palūkanų lengvata, galiojusi iki 2008 m. gruodžio 31 d., turėjo tiesioginį poveikį šalies finansinio stabilumo sumažėjimui. Įstatymų leidėjas nediferencijuoja mokesčių teisės normų reguliacinio poveikio pagal reguliuojamos kredito įstaigų veiklos rizikos laipsnį, nepagrįstai nustato vienodas atleidimo nuo mokesčių sąlygas skirtingu rizikos laipsniu pasižyminčioms kredito įstaigų veiklos rūšims. Maksimalių neapmokestinamų pajamų sumų, taikomų skirtingu rizikos laipsniu pasižyminčioms kredito įstaigų veiklos rūšims, nustatymas nepagrįstai skatina gyventojus rinktis mažesnio rizikingumo investicijų diversifikavimą ir

pakeitimą didesnio rizikingumo investicijomis, kas taip pat yra nesuderinama su bendru finansinio stabilumo tikslu.

Lietuvos mokesčių teisės normų sistemos vertinimas kredito įstaigų veiklos reguliavimo aspektu

Lietuvos mokesčių teisės normų sistema kredito įstaigų veiklos reguliavimo aspektu vertintina neigiamai. Įstatymų leidėjas nesinaudoja mokesčių teisės normomis kredito įstaigų veiklos reguliavimui. Lietuvos mokesčių sistemoje nėra nustatytų specialių tikslinių kredito įstaigų veiklos apmokestinimui skirtų mokesčių. Kredito įstaigų veiklos reguliavimui aktualių mokesčių teisės normų yra tik PVMĮ, PMĮ ir GPMĮ. Kituose mokesčių įstatymuose nustatytų specifinių kredito įstaigų veiklos apmokestinimui taikomų mokesčių teisės normų nėra įtvirtinta. Didžioji dauguma mokesčių teisės normų pasižymi skatinamojo pobūdžio reguliaciniu poveikiu, kuris daugumoje atvejų yra nesuderinamas su bendru finansinio stabilumo užtikrinimo tikslu. Mokesčių teisės normų reguliacinis poveikis nukreiptas priešingai pasaulinėms kredito įstaigų veiklos reguliavimo tendencijoms. Įstatymų leidėjas PVM lengvatomis skatina bendrą kredito įstaigų veiklos ir finansų sektoriaus plėtrą nenustatydamas jokių kredito įstaigų veiklos ir finansų sektoriaus plėtros kriterijų. PMĮ nuostatomis suteikiant kredito įstaigoms lengvatines sąlygas ir ribojamo dydžio leidžiamus atskaitymus įtraukti specialiuosius atidėjinius, nepagrįstai skatinama su rizikingu skolinimu susijusi kredito įstaigų veikla, visiškai neribojamos ir kai kuriais atvejais net skatinamos skolinto kapitalo naudojimo iniciatyvos. GPMĮ taip pat dominuoja skatinamojo pobūdžio mokesčių teisės normos, kurių skatinamasis reguliacinis poveikis taip pat dauguma atvejų yra nesuderinamas finansų sektoriaus stabilumo užtikrinimo tikslu. GPMĮ įtvirtintos būsto kreditų palūkanų neapmokestinimo lengvatos reguliacinis poveikis tiesiogiai prisidėjo prie finansinių reiškinių, vėliau turėjusių neigiamas pasekmes šalies finansiniam stabilumui, vystymosi. Įstatymų leidėjas apmokestinimo sąlygų visiškai nediferencijuoja pagal prisiimamos finansinės rizikos laipsnį, tokiu būdu visiškai neišnaudodamas mokesčių teisės normų suteikiamų galimybių reguliuoti kredito įstaigų veiklos rizikos laipsnį, kapitalo ir įsipareigojimų struktūrą.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, darytina išvada, kad kredito įstaigų veiklos reguliavimo aspektu Lietuvos mokesčių teisės normų sistemoje yra tinkamai neišnaudotas mokesčių teisės normų reguliacinis potencialas ir galimybės. Šiuo metu galiojančių kredito įstaigų veiklos apmokestinimui skirtų mokesčių teisės normų reguliacinis poveikis daugumoje atvejų yra

nukreiptas priešingai kredito įstaigų veiklos reguliavimui keliamam finansinio stabilumo užtikrinimo tikslui ir nesuderinamas su bendromis pasaulinėmis kredito įstaigų veiklos reguliavimo tendencijomis.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

IŠVADOS

1. Visoms mokesčių teisės normoms, nukreiptoms į kredito įstaigų veiklos apmokestinimą, yra būdingas reguliacinis poveikis, kuris nėra susijęs privalomu ryšiu su kredito įstaigų veiklos apmokestinimui skirtų mokesčių teisės normų fiskaliniu poveikiu. Kredito įstaigų veiklos apmokestinimui skirtos mokesčių teisės normos negali būti vienodai efektyvios įdėstymų leidėjui siekiant ir reguliacinių, ir fiskalinių tikslų. Kuo aukštesni reguliaciniai tikslai bus keliami mokesčių teisės normoms, tuo tokios mokesčių teisės normos bus mažiau efektyvios siekiant įstatymų leidėjo nustatytų fiskalinių tikslų ir *vice versa*, todėl reguliacinės kredito įstaigų veiklos reguliavimui skirtos mokesčių teisės normos nepasižymės dideliu fiskaliniu efektyvumu. Tinkamas mokesčių teisės normoms keliamų fiskalinių ir reguliacinių tikslų suderinimas daugeliu atvejų leidžia sustiprinti įstatymų leidėjo pageidaujamą mokesčių teisės normų reguliacinį poveikį.
2. Dėl kredito įstaigų statuso ir jų vykdomos finansinės veiklos svarbos visai finansų sistemai, yra pateisinamas ne tik ūkinės-komercinės veiklos laisvės ribojimas, bet ir nuosavybės teisės ribojimas, proporcingas siekiamam tikslui – finansinio stabilumo užtikrinimui. Nuosavybės teisės ribojimas šiuo atveju siejamas, visų pirma, ne su valstybės fiskalinių interesų apsauga, bet su reguliaciniais tikslais ir būtinybe užtikrinti finansinį stabilumą. Dėl šios priežasties, reguliacinių mokesčių teisės normų, naudojimas kredito įstaigų veiklos reguliavimui yra pateisinamas siekiamo reguliacinio tikslo atžvilgiu. Reguliacinių mokesčių teisės normų sukuriamas ribojamasis poveikis asmens nuosavybės teisei yra pateisinamas ne tik fiskaliniais, bet ir reguliaciniais tikslais, todėl mokesčių teisės normos gali būti naudojamos kaip teisėta priemonė kredito įstaigų veiklai reguliuoti. Pagrindinė kredito įstaigų veiklos reguliavimui skirtų mokesčių teisės normų teisėtumo sąlyga yra reguliacinio pobūdžio mokesčių teisės normų atitikties bendriesiems teisinio reguliavimo principams.
3. Reguliacinės mokesčių teisės normos yra tinkama kredito įstaigų veiklos reguliavimo priemonė. Kredito įstaigų veikloje priimant sprendimus dėl tam tikro elgesio modelio pasirinkimo dominuoja ekonominiai argumentai ir kredito įstaigų veikla yra sąlyginai

mažai veikiama moralinių-vertybinių aspektų. Mokesčių teisės normų reguliacinis poveikis yra pagrįstas ne tam tikro elgesio skirstymu į teisėtą ar neteisėtą, bet ekonominių sprendimo priėmimo sąlygų reguliavimu, todėl mokesčių teisės normos leidžia įstatymų leidėjui reguliuoti patį kredito įstaigų sprendimų priėmimo procesą. Imperatyvaus pobūdžio administraciniais nurodymais tam tikras elgesio modelis uždraudžiamas, jį teisės normų pagalba padarant neteisėtu, tačiau ne visada eliminuojamos neteisėto elgesio modelio pasirinkimo priežastys (ekonominiai motyvai), kas neabejotinai silpnina administracinių nurodymų reguliacinį poveikį ir mažina administracinių nurodymų efektyvumą. Kredito įstaigų veiklos reguliavimas mokesčių teisės normomis, skirtingai nei tradicinis teisinių leidimų ir draudimų metodas, leidžia užtikrinti kur kas mažesnę teisinio reguliavimo prievartinį pobūdį ir sumažinti galimų teisinių konfliktų kilimo riziką.

4. Mokesčių teisės normos gali būti naudojamos tiek kaip savarankiška kredito įstaigų veiklos reguliavimo priemonė, tiek kaip pagalbinių kredito įstaigų veiklos reguliavimo priemonė kartu su jau galiojančiu kredito įstaigų veiklos teisiniu reguliavimu. Kredito įstaigų veiklos reguliavimas mokesčių teisės normomis gali ženkliai pagerinti įstatymų leidėjo galimybes reguliuoti kredito įstaigų veiklos riziką ir užtikrinti finansų sektoriaus stabilumą. Mokesčių teisės normų reguliacinis poveikis gali būti daug tiksliau nukreiptas į būtinus reguliuoti kredito įstaigų veiklos elementus negu kredito įstaigų veiklos reguliavime dominuojantys administraciniai nurodymai. Tikslus reguliavimas leidžia užtikrinti nuolatinį ir lengvesnį poveikį kredito įstaigų finansinei būklei, o kartu ir pagerinti kredito įstaigų mokumo, likvidumo, bei atsparumo panikai rodiklius. Kredito įstaigų veiklos reguliavimo atveju mokesčių teisės normos leidžia pasiekti tą patį reguliacinį efektą kaip ir administraciniai nurodymai, tačiau išsaugant kredito įstaigų veiklos įvairovę ir didesnę laisvę, negu kredito įstaigų veiklą reguliuojant teisiniais draudimais ir leidimais, todėl mokesčių teisės normos laikytinos proporcinga kredito įstaigų veiklos reguliavimo priemone. Be to, įstatymų leidėjo galimos klaidos kaina dėl mokesčių teisės normų reguliacinio poveikio ypatybių ir pasirinkimo teisės išsaugojimo bus gerokai mažesnė, negu tuos pačius santykius reguliuojant draudimais ir leidimais.
5. Reguliacines mokesčių teisės normas naudojant kredito įstaigų veiklos reguliavimui kartu su kitomis teisinio reguliavimo priemonėmis galima padidinti galiojančio teisinio

reguliavimo efektyvumą (teisės ekonominio efektyvumo principo požiūriu) ir proporcingumą. Reguliacines mokesčių teisės normas naudojant kartu su kitomis teisinio reguliavimo priemonėmis, labai svarbu tinkamai įvertinti mokesčių teisės normų reguliacinį poveikį apmokestinamiesiems teisiniams santykiams ir jį suderinti su kitomis teisinio reguliavimo priemonėmis, nes priešingu atveju gali kilti teisinio reguliavimo priemonių kolizijos pavojus, taip pat gali būti pažeistas teisinio reguliavimo proporcingumo principas.

6. Mokesčių teisės normos, įtvirtinančios A. Pigou korekcinio apmokestinimo koncepcija pagrįstus į rizikos apmokestinimą nukreiptus tikslinius reguliacinius mokesčius, yra veiksminga reguliacinė priemonė, galinti ženkliai pagerinti kredito įstaigų veiklos reguliavimo kokybę ir užtikrinti tikslesnį reguliacinį poveikį ekonominiams reiškiniams, kuriuos yra sudėtinga reguliuoti tradicinėmis reguliacinėmis priemonėmis. Į rizikos apmokestinimą nukreiptos mokesčių teisės normos, nustatančios korekcinis mokesčius, gali būti naudojamos ne tik plataus masto kredito įstaigų veiklos sukeliams eksternalijoms, tokioms kaip bendra kredito įstaigų sukeliama sisteminė rizika, reguliuoti, bet gali būti nukreiptos ir į siauresnio pobūdžio specifines kredito įstaigų veiklos rizikas rūšis, tokias kaip valiutos kurso svyravimo, kredito, kreditų koncentracijos, kontrahento, rinkos rizika ir kt. Korekcinio apmokestinimo koncepcija pagrįstos bankų rinkliavos, nukreiptos į kredito įstaigų veikloje naudojamo kapitalo struktūros naudojimo reguliavimą, yra plačiai taikomos praktikoje. Praktiniu požiūriu, kaip daug žadanti yra apibūdinama ir kredito įstaigų likvidumo rizikos reguliavimo mokesčių teisės normomis koncepcija, pagrįsta likvidumo rizikos apmokestinimu. Korekcinis mokesčius reglamentuojančias mokesčių teisės normas siūlytina naudoti kartu su kitomis kredito įstaigų veiklos reguliavimo priemonėmis. Korekcinis mokesčius nustatančios mokesčių teisės normos yra priskirtinos reguliacinėms mokesčių teisės normoms, todėl joms neturėtų būti keliami aukšti fiskaliniai tikslai.
7. Tobino-Keinso reguliacinio finansinių sandorių mokesčio koncepcija pagrįstos ir į finansinių sandorių apmokestinimą nukreiptos reguliacinės mokesčių teisės normos, kaip kredito įstaigų veiklos reguliavimo priemonė, yra veiksmingas ir reguliaciniu požiūriu efektyvus reguliacinis instrumentas, leidžiantis įstatymų leidėjui efektyviai reguliuoti finansinių sandorių intensyvumą ir apimtį. Disertacijoje pateikta ES finansinių sandorių

mokesčio projektą reglamentuojančių teisės aktų, taip pat Italijos, Prancūzijos finansinių sandorių mokesčius nustatančių teisės aktų ir jų poveikio rezultatų analizė įrodo, kad tinkamas mokesčio objekto, jurisdikcijos, apmokestinamosios vertės taisyklų nustatymas leidžia užtikrinti įstatymų leidėjo siekiamą mokesčių teisės normų reguliacinį poveikį ir pakankamą apsaugą nuo galimo mokesčio vengimo. Vis dėlto, reguliacinius finansinių sandorių mokesčius nustatančioms mokesčių teisės normoms negali būti keliami aukšti fiskaliniai tikslai, kadangi reguliacinio pobūdžio finansinių sandorių mokesčius nustatančios mokesčių teisės normos yra skirtos kredito įstaigų veiklos reguliavimui ir nėra efektyvi biudžeto pajamų užtikrinimo priemonė.

8. Į bendrą kredito įstaigų veiklos apmokestinimą nukreiptas finansinės veiklos mokestis visų pirma yra fiskalinio tipo mokestis ir nėra skirtas kredito įstaigų veiklos reguliavimui. Į bendrą kredito įstaigų veiklos apmokestinimą nukreiptą finansinės veiklos mokestį nustatančių mokesčių teisės normų reguliacinis poveikis yra grindžiamas bendro finansų sektoriaus dydžio mažinimo koncepcija, kuriai trūksta tiek teorinio, tiek praktinio pagrindimo. Lyginant su finansinės veiklos mokestį reglamentuojančiomis mokesčių teisės normomis, finansinių sandorių mokesčius nustatančios mokesčių teisės normos gali būti tiksliau nukreipiamos į konkrečias kredito įstaigų veiklos sritis, taip tiksliau išnaudojant mokesčių teisės normų reguliacinį poveikį. Dėl šios priežasties į bendrą kredito įstaigų veiklos apmokestinimą nukreiptus finansinės veiklos mokesčius nustatančios mokesčių teisės normos nelaikytinos veiksminga kredito įstaigų veiklos reguliavimo priemone.
9. Kredito įstaigų veiklos reguliavimo aspektu Lietuvos mokesčių teisės normų sistemoje yra tinkamai neišnaudotas mokesčių teisės normų reguliacinis potencialas ir galimybės. Lietuvoje kredito įstaigos nėra atskirai apmokestinamos specialiais tik kredito įstaigoms ar kredito įstaigų veiklos apmokestinimui skirtais mokesčiais. Kredito įstaigų veiklos reguliavimui aktualių mokesčių teisės normų yra tik pagrindinius mokesčius reglamentuojančiuose įstatymuose – PVMĮ, PMĮ ir GPMĮ. Atlikus šiuo metu galiojančių kredito įstaigų veiklos apmokestinimui skirtų mokesčių teisės normų reguliacinio poveikio analizę, darytina išvada, kad didžioji dauguma mokesčių teisės normų pasižymi skatinamojo pobūdžio reguliaciniu poveikiu, kuris daugumoje atvejų yra nukreiptas priešingai kredito įstaigų veiklos reguliavimui keliamam finansinio stabilumo užtikrinimo

tiksliui ir yra nesuderinamas su bendromis pasaulinėmis kredito įstaigų veiklos reguliavimo tendencijomis. Įstatymų leidėjas daugumoje atvejų nustatydamas kredito įstaigų veiklos apmokestinimo taisykles neatsižvelgia arba nepakankamai atsižvelgia į apmokestinamos kredito įstaigų veiklos rizikingumą, pasaulines kredito įstaigų veiklos reguliavimo tendencijas.

PASIŪLYMAI:

1. Reguliacinio pobūdžio mokesčių teisės normos nepasižymi aukštu fiskaliniu efektyvumu, todėl mokesčių teisės normoms, skirtoms kredito įstaigų veiklos reguliavimui, neturėtų būti keliami aukšti fiskaliniai tikslai. Šiuo atveju apskritai siūlytina atsisakyti kredito įstaigų veiklos reguliavimui skirtas mokesčių teisės normas sieti su papildomo biudžetinio finansavimo tikslu, kadangi kredito įstaigų veiklos reguliavimui skirtos mokesčių teisės normos nėra efektyvi biudžetinių pajamų užtikrinimo priemonė. Kredito įstaigų veiklos reguliavimui skirtoms mokesčių teisės normoms turėtų būti nustatyti aiškūs reguliaciniai tikslai ir tokių mokesčių teisės normų efektyvumas vertinamas ne ekonominiu, bet išskirtinai reguliaciniu požiūriu – pagal tai, ar tokios teisės normos leidžia pasiekti įstatymų leidėjo iškeltus reguliacinius tikslus.
2. Kredito įstaigų veiklos reguliavimas gali būti sustiprintas esamą kredito įstaigų veiklos reguliavimo mechanizmą papildant ir suderinant su reguliacinėmis mokesčių teisės normomis. Siekiant padidinti kredito įstaigų veiklos reguliavimo kokybę, siūlytina patobulinti kredito įstaigų veiklos apmokestinimui skirtas mokesčių teisės normas, kredito įstaigų veiklos apmokestinimo sąlygas susiejant su kredito įstaigų veiklos rizikingumu. Įstatymų leidėjas aukštesniu rizikos laipsniu pasižyminčiai kredito įstaigų veiklai turėtų taikyti ribojančio pobūdžio reguliacines mokesčių teisės normas, jų reguliacinio poveikio intensyvumą susiejant su apmokestinamos kredito įstaigų veiklos rizikingumo laipsniu.
3. Tiek fiskalinio, tiek reguliacinio pobūdžio mokesčių teisės normų poveikis privalo būti suderintas su tarptautinėmis kredito įstaigų veiklos reguliavimo tendencijomis ir bendruoju kredito įstaigų veiklos reguliavimo mechanizmu bei jam neprieštarauti. Dėl to, kuriant naujas mokesčių teisės normas arba keičiant galiojančias mokesčių teisės normas, nukreiptas į kredito įstaigų veiklos apmokestinimą, visais atvejais siūlytina įvertinti ne tik

fiskalinį, bet ir reguliacinį mokesčių teisės normų poveikį kredito įstaigų veiklai ir kredito įstaigų veiklos reguliavimo sistemai.

4. Siūlytina patobulinti Lietuvos mokesčių teisės normų sistemą ir apskritai atsisakyti mokesčių teisės normų, pasižyminčių skatinamojo pobūdžio reguliaciniu poveikiu, nukreiptu į bendrą kredito įstaigų veiklos skatinimą. Įstatymų leidėjui siūlytina pasinaudoti PVM Direktyvos 137 str. 1 dalies a punkte suteikta diskrecijos teise ir atsisakyti PVMĮ 28 str. 7 dalyje įtvirtintos nuostatos, suteikiančios kredito įstaigoms teisę pasirinkti dėl jų teikiamų finansinių paslaugų apmokestinimo PVM.
5. Įstatymų leidėjui siūlytina atsisakyti mokesčių teisės normų, nustatančių kredito įstaigoms taikomas lengvatas, susijusias su rizikingos kredito įstaigų veiklos skatinimu. Siūlytina atsisakyti kredito įstaigoms taikomos PMĮ 17 str. 2 str. 9 punkte ir PMĮ 27 str. įtvirtintos pelno mokesčio lengvatos, suteikiančios teisę kredito įstaigoms iš apmokestinamųjų pajamų (pelno) sumų atskaityti specialiuosius atidėjinius, kadangi minėta lengvata tiesiogiai skatina kredito įstaigas prisiimti nepasiteisinančią kreditinę riziką. Įstatymų leidėjui siūlytina nacionalinę mokesčių teisės normų sistemą reformuoti ir papildyti reguliacinėmis mokesčių teisės normomis, nukreiptomis į kredito įstaigų nuosavo kapitalo naudojimo ir atsakingo skolinimosi skatinimą. Šiuo tikslu siūlytina įvesti papildomą kredito įstaigų kapitalo struktūrai reguliuoti skirtą specialią kredito įstaigų rinkliavą, kurios dydis būtų susietas su kredito įstaigų veikloje naudojamo kapitalo struktūra, taip pat siūlytina įgyvendinti ir kitas nuosavo kapitalo naudojimo skatinimo priemones, tokias kaip ACE arba kitas skolinto kapitalo kaštų pripažinimo leidžiamais atskaitymais ribojimo priemones, kurios leistų eliminuoti bendrą skolinto kapitalo naudojimui taikomą apmokestinimo lengvatą.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Lietuvos Respublikos teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.
2. 2002 m. birželio 20 d. Lietuvos Respublikos indėlių ir išipareigojimų investuotojams draudimo įstatymas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 65-2635.
3. 2013 m. gegužės 7 d. Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 2, 5, 6, 16, 17, 19, 20, 22 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. Valstybės žinios, 2013, Nr. 75-3756.
4. 2013 m. gruodžio 12 d. Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 2, 5, 6, 17, 19, 21, 22, 32 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. Valstybės žinios, 2013, Nr. 140-7047.
5. 2015 m. gruodžio 10 d. Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo Nr. IX-1007 17, 20 ir 21 straipsnių pakeitimo įstatymo (Teisės aktų registras, 2015-12-21, Nr. 2015-20135).
6. Lietuvos Respublikos 2015 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas. Teisės aktų registras, 2014-12-23, Nr. 2014-20611.
7. Lietuvos Respublikos 2016 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas. Teisės aktų registras, 2015-12-21, Nr. 2015-20134.
8. Lietuvos Respublikos bankų įstatymas. Valstybės žinios, 2004, Nr. 54-1832.
9. Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymas. 2002, Nr. 91-3891.
10. Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 73-3085.
11. Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 13-1, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 27, 29, 30 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir Įstatymo papildymo 18-1 straipsnių įstatymas. Valstybės žinios, 2008, Nr. 149-6033.
12. Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo Nr. IX-1007, 20 str. 2 d. Valstybės žinios, 2002-07-19, Nr. 73-3085.

13. Lietuvos Respublikos kredito unijų įstatymas. Valstybės žinios, 1995, Nr. 26-578; 2000, Nr. 45-1289; 2008, Nr. 76-3003.
14. Lietuvos Respublikos mokesčio už aplinkos teršimą įstatymas. Valstybės žinios, 1999, Nr. 47-1469; 2002, Nr. 13-474.
15. Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymas. Valstybės žinios, 2004, Nr. 63-2243.
16. Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymas. Valstybės žinios, 2004, Nr. 63-2243.
17. Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymas. Valstybės žinios, 2001, Nr. 110-3992.
18. Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymo 12, 30, 43 straipsnių ir 3 priedėlio pakeitimo ir papildymo įstatymas. Valstybės žinios, 2013, Nr. 140-7046.
19. Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės mokesčio įstatymas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 35-1271.
20. Lietuvos Respublikos rinkliavų įstatymas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 52-1484.
21. Lietuvos Respublikos sveikatos draudimo įstatymas. Valstybės žinios, 1996, Nr. 55-1287; 2002, Nr. 123-5512.
22. Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymas. Valstybės žinios, 2012, Nr. 110-5564.
23. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas. Lietuvos Aidas, Nr. 107; 1991, Nr. 17-447; Valstybės žinios, 2004, Nr. 171-6295.
24. Lietuvos Respublikos vertybinių popierių įstatymas Valstybės žinios, 2007, Nr. 17-626; 2011, Nr. 145-6819.
25. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. lapkričio 17 d. nutarimas „Dėl mokesčių bazės netiesioginio nustatymo“. Valstybės žinios, 2003, Nr. 109-4887.
26. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d. nutarimas „Dėl Medžioklės įstatymo“. Valstybės žinios, 2005, Nr. 63-2235.
27. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 31 d. nutarimas „Dėl kvotinio baltojo cukraus eksporto“. Valstybės žinios, 2006, Nr. 62-2283.

28. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimas „Dėl nacionalinio transliuotojo statuso, valdymo ir teisių“. Valstybės žinios, 2006, Nr. 141-5430.
29. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 22 d. nutarimas „Dėl iš užsienio valstybių gaunamų pensijų apmokestinimo“. Valstybės žinios, 2006, Nr. 141-5431.
30. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas „Dėl nuosavybės teisių ribojimo ypač vertingose vietovėse ir miško žemėje“. Valstybės žinios, 2006, Nr. 30-1050.
31. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 26 d. nutarimas „Dėl finansų ministro įgaliojimų nustatyti delspinigių dydį“. Valstybės žinios, 2006, Nr. 104-3985.
32. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. rugsėjo 17 d. nutarimas „Dėl teismo galių sprendžiant dėl licencijų verstis mažmenine prekyba tabako gaminiais galiojimo panaikinimo“. Valstybės žinios, 2008, Nr. 108-4136.
33. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. kovo 2 d. nutarimas „Dėl nacionalinio investuotojo steigimo teisėtumo“. Valstybės žinios, 2009, Nr. 25-988.
34. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. rugsėjo 2 d. nutarimas „Dėl invalidumo (netekto darbingumo) pensijos“, bylos Nr. 26/06. Valstybės žinios, 2009, Nr. 106-4434.
35. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. birželio 21 d. nutarimas „Dėl azartinių lošimų organizavimo vietų“. Valstybės žinios, 2011, Nr. 76-3672.
36. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. sausio 31 d. nutarimas „Dėl statybos, pažeidžiančios teisės aktų reikalavimus, teisinių pasekmių“. Valstybės žinios, 2011, Nr. 14-602.
37. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. birželio 29 d. nutarimas „Dėl pensijų fonduose kaupiamų pensijų įmokų dydžio sumažinimo“. Valstybės žinios, 2012, Nr. 78-4063.
38. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. gegužės 16 d. nutarimas „Dėl pareigos mokėti valstybinio socialinio draudimo ir privalomojo sveikatos draudimo

- įmokas, taip pat dėl motinystės (tėvystės) pašalpų sumažinimo“. Valstybės žinios, 2013, Nr. 52-2604.
39. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. gegužės 24 d. nutarimas „Dėl finansinio užstato realizavimo įmonės restruktūrizavimo ar bankroto atveju“. Valstybės žinios, 2013, Nr. 55-2760.
40. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. gegužės 30 d. nutarimas „Dėl valstybės išperkamų gyvenamųjų namų“. Valstybės žinios, 2013, Nr. 58-2930.
41. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 5 d. nutarimas „Dėl įstatymų nuostatų, susijusių su bankų (įmonių) bankrotu, finansinio stabilumo stiprinimo priemonių bankams taikymu“. Valstybės žinios, 2013, Nr. 73-3679.
42. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. vasario 15 d. nutarimas „Dėl 2009 metų valstybės biudžeto ir su juo susijusių įstatymų priėmimo“. Valstybės žinios, 2013, Nr. 19-938.
43. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. vasario 22 d. nutarimas „Dėl tarnybos laiko pareigūnų ir karių valstybinei pensijai skirti“. Valstybės žinios, 2013, Nr. 22-1068.
44. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. birželio 11 d. nutarimas „Dėl gyventojų pajamų mokesčio pervedimo į savivaldybių biudžetus“. Teisės aktų registras, 2016-01-01, Nr. 1.
45. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. gegužės 14 d. nutarimas „Dėl valstybinių pensijų sumažinimo pratęsimo“. Teisės aktų registras, 2015-05-15, Nr. 7361.
46. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. rugsėjo 22 d. nutarimas „Dėl apmokestinimo nekilnojamojo turto mokesčiu“. Teisės aktų registras, 2015, Nr. 14100.
47. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. gruodžio 9 d. nutarimas Nr. 1575 „Dėl Pajamų arba išmokų apibūdinimo iš naujo taisyklių patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2003, Nr. 116-5289.
48. Pelno mokesčio įstatymo 12, 30 ir 43 straipsnių ir 3 priedėlio pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto aiškinamasis raštas.

49. 2013 m. lapkričio 6 d. Lietuvos Respublikos Seimo Biudžeto ir finansų komiteto išvada dėl Lietuvos Respublikos Pelnų mokesčio įstatymo 12, 30, 43 straipsnių ir 3 priedėlio pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto (XIIP-1100).
50. Lietuvos banko 2009 m. kovo 26 d. nutarimas Nr. 38 „Dėl Kredito unijų minimalių paskolų vertinimo reikalavimų patvirtinimo (Dėl Kredito unijų paskolų vertinimo taisyklių patvirtinimo)“. Valstybės žinios, 2009, Nr. 42-1652; 2013, Nr. 82-4147.
51. Lietuvos Respublikos finansų ministro 2002 m. vasario 11 d. įsakymas Nr. 40 „Dėl Skolų beviltiškumo ir pastangų šiems skoloms susigrąžinti įrodymo bei beviltiškų skolų sumų apskaičiavimo tvarkos patvirtinimo (Dėl Skolų beviltiškumo bei pastangų susigrąžinti šias skolas įrodymo ir beviltiškų skolų sumų apskaičiavimo taisyklių patvirtinimo)“. Valstybės žinios, 2002, Nr. 16-644; 2010, Nr. 70-3480.

Tarptautinės sutartys, ES norminiai teisės aktai ir kiti dokumentai

52. 1994 m. gegužės 30 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 94/19/EB dėl indėlių garantijų sistemų. Oficialusis leidinys L 135, 6 skyrius, 2 tomas, p. 252.
53. 2006 m. lapkričio 28 d. Europos Sąjungos Tarybos direktyva 2006/112/EB dėl pridėtinės vertės mokesčio bendros sistemos. Oficialusis leidinys L 347, 11.12.2006.
54. 2008 m. vasario 12 d. Tarybos direktyva 2008/7/EB dėl netiesioginių mokesčių, taikomų kapitalo pritraukimui. Oficialusis leidinys L 46, 2008-2-21, p. 11–22.
55. 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2013/36/ES dėl galimybės verstis kredito įstaigų veikla ir dėl riziką ribojančios kredito įstaigų ir investicinių įmonių priežiūros, kuria iš dalies keičiama Direktyva 2002/87/EB ir panaikinamos direktyvos 2006/48/EB bei 2006/49/EB. Oficialusis leidinys L 176, 2013-06-27, preambulės 35-39 p.
56. 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2013/36/ES dėl galimybės verstis kredito įstaigų veikla ir dėl riziką ribojančios kredito įstaigų ir investicinių įmonių priežiūros, kuria iš dalies keičiama Direktyva 2002/87/EB ir

- panaikinamos direktyvos 2006/48/EB bei 2006/49/EB. Oficialusis leidinys L 176, 2013-06-27.
57. 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2013/36/ES dėl galimybės priežiūros, kuria iš dalies keičiama Direktyva 2002/87/EB ir panaikinamos direktyvos 2006/48/EB bei 2006/49/EB. Oficialusis leidinys L 176, 2013-06-27.
58. 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2013/36/ES dėl galimybės priežiūros, kuria iš dalies keičiama Direktyva 2002/87/EB ir panaikinamos direktyvos 2006/48/EB bei 2006/49/EB. Oficialusis leidinys L 176, 2013-06-27.
59. 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas 575/2013 dėl prudencinių reikalavimų kredito įstaigoms ir investicinėms įmonėms. Oficialusis leidinys L 176, 2013-06-27.
60. 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas 575/2013 dėl prudencinių reikalavimų kredito įstaigoms ir investicinėms įmonėms. Oficialusis leidinys L 176, 2013-06-27.
61. 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas 575/2013 dėl prudencinių reikalavimų kredito įstaigoms ir investicinėms įmonėms. Oficialusis leidinys L 176, 2013-06-27.
62. 2014 m. gegužės 15 d. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2014/59/ES, kuria nustatoma kredito įstaigų ir investicinių įmonių gaivinimo ir pertvarkymo sistema ir iš dalies keičiamos Tarybos direktyva 82/891/EEB, direktyvos 2001/24/EB, 2002/47/EB, 2004/25/EB, 2005/56/EB, 2007/36/EB, 2011/35/ES, 2012/30/ES bei 2013/36/ES ir Europos Parlamento ir Tarybos reglamentai (ES) Nr. 1093/2010 bei (ES) Nr. 648/2012. Oficialusis leidinys L 173, 2014-06-12.
63. 2014 m. gegužės 15 d. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2014/59/ES, kuria nustatoma kredito įstaigų ir investicinių įmonių gaivinimo ir pertvarkymo sistema ir iš dalies keičiamos Tarybos direktyva 82/891/EEB, direktyvos 2001/24/EB, 2002/47/EB, 2004/25/EB, 2005/56/EB, 2007/36/EB, 2011/35/ES, 2012/30/ES bei 2013/36/ES ir Europos Parlamento ir Tarybos reglamentai (ES) Nr. 1093/2010 bei (ES) Nr. 648/2012. Oficialusis leidinys L 173, 2014-06-12.
64. 2014 m. gegužės 15 d. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2014/59/ES, kuria nustatoma kredito įstaigų ir investicinių įmonių gaivinimo ir pertvarkymo sistema ir iš

- dalies keičiamos Tarybos direktyva 82/891/EEB, direktyvos 2001/24/EB, 2002/47/EB, 2004/25/EB, 2005/56/EB, 2007/36/EB, 2011/35/ES, 2012/30/ES bei 2013/36/ES ir Europos Parlamento ir Tarybos reglamentai (ES) Nr. 1093/2010 bei (ES) Nr. 648/2012. Oficialusis leidinys L 173, 2014-06-12.
65. 2014 m. gegužės 15 d. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2014/59/ES, kuria nustatoma kredito įstaigų ir investicinių įmonių gavimo ir pertvarkymo sistema ir iš dalies keičiamos Tarybos direktyva 82/891/EEB, direktyvos 2001/24/EB, 2002/47/EB, 2004/25/EB, 2005/56/EB, 2007/36/EB, 2011/35/ES, 2012/30/ES bei 2013/36/ES ir Europos Parlamento ir Tarybos reglamentai (ES) Nr. 1093/2010 bei (ES) Nr. 648/2012. Oficialusis leidinys L 173, 2014-06-12.
66. European Commission ir EY Final report. *FTT – Collection methods and data requirements* [interaktyvus]. October 2014 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą:
<http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/taxation/other_taxes/financial_sector/ftt_final_report.pdf>.
67. Europos Sąjungos Komisija. 2011 m. rugsėjo 28 d. Europos Sąjungos Komisijos pasiūlymas Nr. KOM (2011) 594 dėl Tarybos direktyvos dėl bendros finansinių sandorių mokesčio sistemos ir kuria iš dalies keičiama Direktyva 2008/7/EB.
68. Europos Sąjungos Komisija. 2013 m. vasario 14 d. Komisijos pasiūlymas Nr. KOM (2013) 71 dėl Tarybos direktyvos, kuria įgyvendinamas tvirtesnis bendradarbiavimas finansinių sandorių mokesčio srityje.
69. Europos Sąjungos Komisija. 2013 m. vasario 14 d. Komisijos pasiūlymas Nr. KOM (2013) 71 dėl Tarybos direktyvos, kuria įgyvendinamas tvirtesnis bendradarbiavimas finansinių sandorių mokesčio srityje [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą:
<[http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com\(2013\)0071/com_com\(2013\)0071_lt.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com(2013)0071/com_com(2013)0071_lt.pdf)>.
70. Europos Sąjungos Komisija. HEMMELGARN, T., NICODEME, G. *The 2008 Financial Crisis and Taxation Policy* [interaktyvus]. Taxation papers, working paper No. 20 – 2010 [žiūrėta 2017 m. vasario 03 d.]. Prieiga per internetą:

<https://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/resources/documents/taxation/gen_info/economic_analysis/tax_papers/taxation_paper_20_en.pdf>.

71. Europos Sąjungos Komisija. CANNAS, G., et al. *Financial Activities Taxes, Bank Levies and Systemic Risk* [interaktyvus]. Taxation papers, working paper No. 43 – 2014 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/taxation/gen_info/economic_analysis/tax_papers/taxation_paper_43.pdf>.
72. Europos Sąjungos Komisija. *Did the new French tax on financial transactions influence trading volumes, price levels and/or volatility on the taxed market segment? - A trend analysis* – [interaktyvus]. Taxation and Customs Union. Further background information [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/taxation/other_taxes/financial_sector/effect_french_ftt.pdf>.
73. Europos Sąjungos Komisija. *Financial sector taxation* [interaktyvus]. Taxation papers, working paper No. 25, 2010. First published as Staff Working Document SEC (2010)1166 2/12/2010 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/taxation/gen_info/economic_analysis/tax_papers/taxation_paper_25_en.pdf>.
74. Europos Sąjungos Komisija. *Tax contribution of the financial sector* [interaktyvus]. p. 9 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. <http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/taxation/other_taxes/financial_sector/fact_sheet/tax-contribution-fin-sector.pdf>.
75. Europos Sąjungos Komisija HEMMELGARN, T., et al. *Financial transaction taxes In the European Union*, [interaktyvus]. Taxation papers, working paper No. 62 – 2015 [žiūrėta 2017 m. vasario 03 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/resources/documents/taxation/gen_info/economic_analysis/tax_papers/taxation_paper_62.pdf>.
76. Europos Sąjungos Parlamentas ir Taryba. 2004 m. balandžio 21 d. Direktyva 2004/39/EB dėl finansinių priemonių rinkų, iš dalies keičianti Tarybos direktyvas 85/611/EEB, 93/6/EEB ir Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą Nr. 2000/12/EB bei panaikinti Tarybos direktyvą Nr. 93/22/EEB. Oficialusis leidinys L 145, 30.4.2004.

77. Europos Sąjungos Parlamentas ir Taryba. 2006 m. birželio 14 d. Direktyva 2006/48/EC dėl kredito įstaigų veiklos pradėjimo ir vykdymo. Oficialusis leidinys L 177, 30.6.2006, p. 1–200.
78. Europos Sąjungos Parlamentas ir Taryba. 2014 m. gegužės 15 d. direktyva 2014/65/EU dėl finansinių priemonių rinkų, kuria iš dalies keičiamos Direktyva 2002/92/EB ir Direktyva 2011/61/ES. Oficialusis leidinys L 173, 12.6.2014.
79. Europos Sąjungos sutarties ir Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinės redakcijos. Oficialusis leidinys. 2010 C 83, p. 47.
80. Europos Sąjungos Taryba. 2013 m. sausio 22 d. Tarybos sprendimas Nr. 2013/52/ES, kuriuo leidžiamas tvirtesnis bendradarbiavimas finansinių sandorių mokesčio srityje. Oficialusis leidinys L 22.
81. Finance Act 2011 (c. 11). *THE BANK LEVY* [interaktyvus]. Section 73, 307 p. [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2011/11/schedule/19>>.
82. Fiscal Affairs Department. Approved by Carlo Cottarelli. *Debt Bias and Other Distortions: Crisis-Related Issues in Tax Policy* [interaktyvus]. 12 June 2009 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.imf.org/external/np/pp/eng/2009/061209.pdf>>.
83. FRENCH TAX CODE (ART. 235 TER ZD, 235 TER ZD BIS AND 235 TER ZD TER); ANNEXE III TO THE FRENCH TAX CODE (ART. 58 Q, 58 R AND 58 S) [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.impots.gouv.fr/portal/deploiement/p1/fichedescriptive_7432/fichedescriptive_7432.pdf>.
84. HM Revenue & Customs. *Bank Levy: rate change* [interaktyvus]. Tax Information and Impact Notes, 18 March 2015 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.gov.uk/government/publications/bank-levy-rate-change>>.
85. HM TREASURY. *Bank levy: a consultation* [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/81257/consult_bank_levy_condoc.pdf>.

86. HM TREASURY. *Speech by the Financial Secretary to the Treasury, Mark Hoban MP, at the British Banker's Association Annual Industry Dinner, Mansion House* [interaktyvus]. 12 July 2010 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/+http://www.hm-treasury.gov.uk/press_24_10.htm>.
87. Hong Kong Exchanges and Clearing Limited, or HKEX. *Transaction Costs* [interaktyvus]. 05/10/2015 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.hkex.com.hk/eng/market/sec_tradinfo/trancost.htm>.
88. INTERNATIONAL MONETARY FUND (IMF). *A Fair and Substantial Contribution by the Financial Sector* [interaktyvus]. G-20 Toronto Summit, Toronto, Canada, 27 June 2010 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.imf.org/external/ns/search.aspx>>.
89. INTERNATIONAL MONETARY FUND (IMF). *A NEW LOOK AT THE ROLE OF SOVEREIGN CREDIT DEFAULT SWAPS* [interaktyvus]. April 2013, [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.imf.org/External/Pubs/FT/GFSR/2013/01/pdf/c2.pdf>>.
90. OECD. *Model tax convention on income and on capital: Condensed Version 2014* [interaktyvus]. OECD Publications, Paryžius. [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/taxation/model-tax-convention-on-income-and-on-capital-condensed-version-2014_mtc_cond-2014-en#page496>.
91. OECD. *Multilateral Agreement on Investment (MAI)* [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.oecd.org/daf/mai/pdf/eg2/eg2963e.pdf>>.
92. OECD. Tax Policy Studies. *Fundamental Reform of Corporate Income Tax* [interaktyvus]. No. 16, p. 137 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://books.google.lt/books?id=3NXVAgAAQBAJ&pg=PA130&lpg=PA130&dq=brazilian+ace+revenue+fall&source=bl&ots=ZDWoWxKpIm&sig=1t7LIWOF-Wp6n6o81d8zm3549gY&hl=en&sa=X&ved=0CC8Q6AEwA2oVChMI17zt99PkyAIVxBAsCh1k2AG7#v=onepage&q=brazilian%20ace%20revenue%20fall&f=false>>.

93. Prancūzijos vyriausybė. Official Bulletin of Public Finance, Taxation. GENERAL DIRECTORATE OF PUBLIC FINANCE. Published: 12/26/2014, End date of publication: 21/12/2015, BOI-TCA-FIN-10-10-20141226 [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://bofip.impots.gouv.fr/bofip/ext/pdf/createPdfWithAnnexe/BOI-TCA-FIN-10-10-2014-12-26.pdf?id=7570-PGP&ve=59&br=2&la=2&wtAnx=true>>.
94. THE WHITE HOUSE. *Financial Crisis Responsibility Fee* [interaktyvus]. 14 January 2010 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.whitehouse.gov/sites/default/files/financial_responsibility_fee_fact_sheet.pdf>.
95. U.S. Securities and Exchange Commission. Press Release. *Fee Rate Advisory #3 for Fiscal Year 2015* [interaktyvus]. Washington D.C., 15 January, 2015 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.sec.gov/news/pressrelease/2015-8.html>>.

Specialioji literatūra

96. ACHARYA, V. *A theory of systemic risk and design of prudential bank regulation*. Journal of Financial Stability, 5(3), 2009. p. 224–255.
97. ACHARYA, V. V.; SHIN, H. S.; ir YORULMAZER, T. *Crisis Resolution and Bank Liquidity* [interaktyvus]. Review of Financial Studies, Forthcoming, January 20, 2010 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=1539740>>.
98. ADRIAN, T.; ir BRUNNERMEIER, M. K. *CoVaR* [interaktyvus]. Federal Reserve Bank of New York Staff Reports, No. 348, September 2008, revised September 2014 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.newyorkfed.org/medialibrary/media/research/staff_reports/sr348.pdf>.
99. ALM, J. *What Is an "Optimal" Tax System?* National Tax Journal, National Tax Association, Vol. 49, No. 1, March 1996. p. 117–33.

100. AVI-YONAH, R. S. *The Three Goals of Taxation* [interaktyvus]. [žiūrēta 2015 m. vasario 20 d.]. September 2005 Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=796776>> or <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.796776>>.
101. BAFFI, E. *Coase versus Pigou: A Still Difficult Debate after Fifty Years* [interaktyvus]. *Global and Local Economic Review*, Vol. 16, No. 2, 35, 3 September 2012 [žiūrēta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=2363283>>.
102. BAUMANN, N. *Too Fast To Fail: Is High-Speed Trading the Next Wall Street Disaster?* [interaktyvus]. *Mother Jones*, January/February 2013 Issue [žiūrēta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.motherjones.com/politics/2013/02/high-frequency-trading-danger-risk-wall-street>>.
103. BAUMOL, W. J. *On Taxation and the Control of Externalities* [interaktyvus]. *The American Economic Review*, Vol. 62, No. 3, p. 307–322. American Economic Association, June 1972 [žiūrēta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.jstor.org/stable/1803378>>.
104. BAUMOL, W. J.; ir BLINDER, A. S. *Economics: Principles and policy* (5th ed.). San Diego [Calif.]: Harcourt Brace Jovanovich, 1991. p. 72.
105. BECKER, G. *Crime and Punishment: An Economic Approach*. *The Journal of Political Economy*, Vol. 76 (2), 1968, p. 169–217.
106. BRONDOLO, J. D. *Taxing Financial Transactions: An Assessment of Administrative Feasibility* [interaktyvus]. IMF Working Paper, WP/11/185, August 2011 [žiūrēta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2011/wp11185.pdf>>.
107. BUCKLEY, R. P. *Introducing a 0.05% financial transaction tax as an Instrument of global justice and market efficiency*. *Asian Journal of International Law*, t. 4, 2014. p. 153–167.
108. BUETTNER, T., et al. *Taxation and regulation of the financial sector*. MIT Press, 2014 m.

109. CAO, J. *Illiquidity, Insolvency, and Banking Regulation* [interaktyvus]. Norges Bank Working Paper 13, 31 December 2011 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=2254512>>, <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2254512>>.
110. CAPELLE-BLANCARD, G.; ir HAVRYLCHYK, O. *The Impact of the French Securities Transaction Tax on Market Liquidity and Volatility* [interaktyvus]. Working paper Labex Refi, 2013 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.labex-refi.com/wp-content/uploads/2013/04/Working-paper-The-Impact-of-the-French-Securities-Transaction-Tax-on-Market-Liquidity-and-Volatility-Capelle-Blancard.pdf>>.
111. CLAESSENS, S.; KEEN, M.; ir PAZARBASIOGLU, C. *Financial Sector Taxation: The IMF's Report to the G-20 and Background Material* [interaktyvus]. Washington, DC: IMF, September, 2010 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.imf.org/external/np/seminars/eng/2010/paris/pdf/090110.pdf>>.
112. CLAESSENS, S.; KEEN, M.; ir PAZARBASIOGLU, C. *Financial Sector Taxation: The IMF's Report to the G-20 and Background Material* [interaktyvus]. Washington, DC: IMF, September, 2010 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.imf.org/external/np/seminars/eng/2010/paris/pdf/090110.pdf>>.
113. COELHO, I.; EBRILL, L.; ir SUMMERS, V. *Bank Debit Taxes in Latin America - An Analysis of Recent Trends* [interaktyvus]. IMF Working paper Nr. WP/01/67, 1 May 2001 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2001/wp0167.pdf>>.
114. COELHO, M. *Dodging Robin Hood: Responses to France and Italy's Financial Transaction Taxes* [interaktyvus]. 3 November 2015 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=2389166>> or <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2389166>>.
115. COOTER, R. D.; ir SIEGAL, N. *Not the Power to Destroy: An Effects Theory of the Tax Power* [interaktyvus]. *Virginia Law Review*, Vol. 98, Issue 6, 2012. p. 1195–1251. [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://works.bepress.com/robert_cooter/167/>.

116. COOTER, R. D.; ir SIEGAL, N. *Not the Power to Destroy: An Effects Theory of the Tax Power*. *Virginia Law Review*, Vol. 98, Issue 6, 2012. p. 1195–1253.
117. COOTER, R. *Expressive Law and Economics*. *Journal of Legal Studies*, Vol. 27, No. S2, 1998 m., p. 585-607.
118. COULTER, B.; MAYER, C.; ir VICKERS, J. *Taxation and Regulation of Banks to Manage Systemic Risk* [interaktyvus]. 5 November 2012 ECGI - Finance Working Paper No. 341/2013 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=2192572>> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2192572>>.
119. DAGNALL, H. *Creating a Good Impression: Three Hundred Years of The Stamp Office and Stamp duties*. London: HMSO, 1994, p. 100.
120. DE MOOIJ, R. A.; ir DEVEREUX, M. P. *Alternative Systems of Business Tax in Europe. An applied analysis of ACE and CBIT Reforms* [interaktyvus]. Taxation papers [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/common/publications/studies/acecbit_study.pdf>.
121. DE MOOIJ, R. A.; KEEN, M.; ir ORIHARA, M. *Taxation, Bank Leverage, and Financial Crises* [interaktyvus]. Working Paper No. 13/48, 25 February 2013 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2013/wp1348.pdf>>.
122. DE NICOLÓ, G.; GAMBA, A.; ir LUCCHETTA, M. *Capital Regulation, Liquidity Requirements and Taxation in a Dynamic Model of Banking* [interaktyvus]. IMF Working paper, WP12/72, March 2012 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2012/wp1272.pdf>>.
123. DEVEREUX, M. P. New Bank Taxes: Why and What Will Be the Effects? In *Taxation and Regulation of the Financial Sector* [interaktyvus]. Edited by Ruud de Mooij and Gaëtan Nicodème, MIT Press, 2014. p. 25–54 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.jstor.org/stable/j.ctt1287j27.5>>.
124. DWORKIN, G. *Paternalism* [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. lapkričio 24 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.sjsu.edu/people/paul.bashaw/courses/phil186fall2012/s1/Paternalism.pdf>>.

125. FLEISCHER, V. *Curb Your Enthusiasm for Pigouvian Taxes* [interaktyvus]. San Diego Legal Studies Paper No. 14-151, 22 March 2014 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=2413066>> or <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2413066>>.
126. GALLE, B. D. *Tax, Command -- or Nudge?: Evaluating the New Regulation* [interaktyvus]. Texas Law Review, Forthcoming, 16 October 2013 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=2318004>>.
127. GOODSPEED, T. *Incidence of Bank Regulations and Taxes on Wages: Evidence from US States* [interaktyvus]. CESifo Working Paper Series No. 4026, 24 November 2012 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=2188836>>.
128. GREGORY, P. R.; ir RUFFIN, R. J. *Basic Economics*. Glenview, IL: Scott, Foresman and Company, 1989.
129. GROPP, R. *Taxes, Banks and Financial Stability* [interaktyvus]. White Paper Series, No. 6, 2013. p. 1–10 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://safefrankfurt.de/uploads/media/Gropp_Taxes_banks_and_financial_stability.pdf>.
130. HABERER, M. *Some Criticism of the Tobin Tax* [interaktyvus]. University of Konstanz Discussion Paper No. 03/01, January 2003 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=612983>>, <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.612983>> or <<http://core.ac.uk/download/files/153/6990036.pdf>>.
131. HOVENKAMP, H. *Positivism in Law & Economics*. California Law Review, Vol. 78, 1990, No. 4, p. 815–852.
132. International Business Publications, USA. Washington DC, USA-Italy. *Italy Investment and Business Guide*. Volume 1, Strategic and Practical Information [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <https://books.google.lt/books?id=oD86CgAAQBAJ&pg=PA76&lpg=PA76&dq=italy+ftt+revenue+estimate+2014+2015&source=bl&ots=VNuj8Dib0s&sig=kJ4qDOY8Lq6Uwsu86_51nuWaJN0&hl=en&sa=X&ved=0CEwQ6AEwCGoVChMI9rfSz6mByQIVR>.

1gsCh1W_wWR#v=onepage&q=italy%20ftt%20revenue%20estimate%202014%202015&f=false>.

133. JEANNE, O.; ir KORINEK, A. *Managing Credit Booms and Busts: A Pigouvian Taxation Approach* [interaktyvus]. CEPR Discussion Paper No. DP8015, September 2010 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=1707905>>.
134. KAPLOW, L.; ir SHAVELL, S. *On the Superiority of Corrective Taxes to Quantity Regulation* [interaktyvus]. American Law and Economics Review, Oxford University, Vol. 4(1), 2002. p. 1–17. [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.nber.org/papers/w6251>>.
135. KEEN, M. *Rethinking the Taxation of the Financial Sector* [interaktyvus]. CESifo Economic Studies, Vol. 57, 1/2011, 1–24, Advance Access publication, 27 January 2011. [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://bruegel.org/wp-content/uploads/imported/events/CESifo_Economic_Studies-2011-Keen-1-241.pdf>.
136. KELSENAS, H. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 2002.
137. KEYNES, J. M. *The General Theory of Employment, Interest and Money* [interaktyvus]. New York: Harcourt, Brace. 1936 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://cas.umkc.edu/economics/people/facultypages/kregel/courses/econ645/winter2011/generaltheory.pdf>>.
138. KLEMM, A. *Allowances for Corporate Equity in Practice* [interaktyvus]. [Washington, D.C.]: International Monetary Fund, WP/06/259, 1 November 2006 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2006/wp06259.pdf>>.
139. LAFFER, A. B. *The Laffer Curve: Past, Present, and Future* [interaktyvus]. Heritage.org., No. 1765, 1 June 2004 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.heritage.org/research/reports/2004/06/the-laffer-curve-past-present-and-future>>.
140. LANGEDIJK, S.; NICODEME, G.; PAGANO, A.; ir ROSSI, A. *Debt Bias in Corporate Taxation and the Costs of Banking Crises in the EU* [interaktyvus]. Taxation papers, working paper N. 50-2014 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą:

<http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/taxation/gen_info/economic_analysis/tax_papers/taxation_paper_50.pdf>.

141. LANTERI, A.; ir CARABELLI, A. Beauty contested: How much of Keynes' remains in behavioural economics' beauty contests? *The European Journal of the History of Economic Thought*, 18(2), 2011, p. 269–285.
142. LASTAUSKIENĖ, G. *Teisinė sankcija kaip daugiareikšmė teisinė kategorija*. *Jurisprudencija*, 2003, t. 41(33), p. 7–15.
143. LIPSEY, R. G.; ir LANCASTER, K. *The General Theory of Second Best*. Review of *Economic Studies*, Vol. 24, No. 1 (1956-1957), Oxford University Press, p. 11–32.
144. MAIN, R. S. *Simple Pigovian Taxes vs. Emission Fees to Control Negative Externalities: A Pedagogical Note* [interaktyvus]. 4 August 2008 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=1223962>> or <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1223962>>.
145. MANKIW, N. G. *Essentials of Economics*. Third edition. Mason, Ohio: Thomson - Southwestern, 2004. p. 124, 131.
146. MARTINKUS, B.; ir ŽILINSKAS, V. *Ekonomikos pagrindai: vadovėlis*. (2-asis patais. ir papild. leid. ed.). Kaunas: Technologija. 2001, p. 642.
147. MASCIANDARO, D.; ir PASSARELLI, F. *Financial systemic risk: Taxation or regulation?* *Journal of Banking and Finance*, Elsevier, Vol. 37(2), 2012. p. 587–596.
148. MASUR, J. S.; ir POSNER, E. A. *Against Feasibility Analysis* [interaktyvus]. *University of Chicago Law Review*, Vol. 77, 2010. p. 657; *University of Chicago Law & Economics*, Olin Working Paper No. 480; *University of Chicago*, Public Law Working Paper No. 274 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=1452984>>.
149. MASUR, J. S.; ir POSNER, E. A. *Toward a Pigouvian State* [interaktyvus]. *University of Pennsylvania Law Review*, Vol. 164, 2015. p. 93; *University of Chicago Coase-Sandor Institute for Law & Economics Research Paper No. 716 (2d Series)*; *U of Chicago*, Public Law Working Paper No. 503 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=2559393>> or <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2559393>>.

150. MATHESON, T. *Taxing Financial Transactions: Issues and Evidence* [interaktyvus]. International Monetary Fund Working Paper No. WP/11/54, 2011 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2011/wp1154.pdf>>.
151. MCCULLOCH, N.; ir PACILLO, G. *The Tobin Tax: A Review of the Evidence* [interaktyvus]. The Institute of Development Studies (IDS) RESEARCH REPORT 68, May 2011 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.ids.ac.uk/files/dmfile/rr68.pdf>>.
152. MCGOWAN, M. J. *The Rise of Computerized High Frequency Trading: Use and Controversy* [interaktyvus]. Duke Law and Technology Review, 2010, [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.law.duke.edu/journals/dltr/articles/2010dltr016>>.
153. MEDELIENĖ, A.; ir SUDAVIČIUS, B. *Mokesčių teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2011.
154. MERCURO, N.; ir MEDEMA, S. G. *Economics and the Law: From Posner to Post-Modernism and beyond* (2nd ed.). Princeton [N.J.]: Princeton University Press, 2006. p. 94-100.
155. PAGE, R. T. *Foolish Revenge or Shrewd Regulation? Financial-Industry Tax Law Reforms Proposed in the Wake of the Financial Crisis* [interaktyvus]. Tulane Law Review, Vol. 85, No. 191, 12 December 2010 [žiūrėta 2015 m. vasario 13 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=1724530>>.
156. PEARCE, D. *The MIT Dictionary of Modern Economics* (4th ed.). Cambridge: The MIT Press, 1992. p.
157. PEROTTI, E. C.; ir SUAREZ, J. *A Pigovian Approach to Liquidity Regulation* [interaktyvus]. International Journal of Central Banking, Vol. 7(4), December 2011, p. 3–41 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.imf.org/external/np/res/seminars/2011/arc/pdf/epjs.pdf>>.
158. POLLIN, R.; ir HEINTZ, J. *Thoughts on Tax Rates and Revenue Potential for Financial Transaction Tax in U.S. Financial Markets* [interaktyvus]. Political Economy Research Institute, t. 2, March 2 2012 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per

internetą: <http://www.peri.umass.edu/fileadmin/pdf/ftt/Pollin--Heintz--Memo_on_FTT_Rates_and_Revenue_Potential_w_references----6-9-12.pdf>.

159. PRICEWATERHOUSECOOPERS LLP (PwC). *Financial transaction tax: The impacts and arguments* [interaktyvus]. A literature review. 21 November 2013 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <www.afme.eu/WorkArea/DownloadAsset.aspx?id=9989>.
160. RUHL, T. R.; ir STEIN, M. *The impact of financial transaction taxes: Evidence from Italy* [interaktyvus]. Access Econ, ISSN 1545-2921. Economics Bulletin, Vol. 34, No. 1, 2014. p. 25–33 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.econbiz.de/Record/the-impact-of-financial-transaction-taxes-evidence-from-italy-r%C3%BChl-tobias/10010734308>>.
161. SCHAFER, D. *Financial Transaction Tax Contributes to More Sustainability in Financial Markets*. Intereconomics, t. 47, 2012. p. 77.
162. SCHAFER, D. *Fiscal and Economic Impacts of a Limited Financial Transaction Tax: Final Report* [interaktyvus]. Research Project Conducted on Behalf of the Parliamentary Group of the SPD, DIW Berlin: Politikberatung kompakt, DIW Berlin, German Institute for Economic Research, volume 96, number pbk96, April. [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.diw.de/documents/publikationen/73/diw_01.c.502746.de/diwkompakt_2015-096.pdf>.
163. SHACKELFORD, D. A.; SHAVIRO, D. N.; ir SLEMROD, J. B. *Taxation and the Financial Sector* [interaktyvus]. NYU School of Law, Public Law Research Paper No. 10-30; NYU Law and Economics Research Paper No. 10-25, 1 June 2010 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=1601330>> or <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1601330>>.
164. SHAVIRO, D. N. *The 2008 Financial Crisis: Implications for Income Tax Reform* [interaktyvus]. New York University Law and Economics Working Papers. Paper 193. 2009. [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://lsr.nellco.org/cgi/viewcontent.cgi?article=1197&context=nyu_lewp>.

165. SHAVIRO, D. *The Financial Transactions Tax versus (?) the Financial Activities Tax* [interaktyvus]. NYU Law and Economics Research Paper No. 12-04, 1 March 2012 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=1989163>> or <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1989163>>.
166. SIMKOVIC, M.; ir KAMINETZKY, B. *Leveraged Buyout Bankruptcies, the Problem of Hindsight Bias, and the Credit Default Swap Solution*. Columbia Business Law Review, Vol. 2011, No. 1, p. 118, 2011; Seton Hall Public Law Research Paper No. 1632084.
167. Smith, A., et al. *Tautų turtas*. Filosofijos klasika: didžioji serija (2-asis patais. leid., ed.). Vilnius: Margi raštai, 2013.
168. SOONE, A. *Does Commission Proposed Financial Transaction Tax Comply with European Union Law?* Juridica International, t. 20, 2013. p. 188–196.
169. ŠRAMKO, F. *The impact of Securities Transaction Tax on market quality: Evidence from France and Italy* [interaktyvus]. International Journal of Economic Sciences, Vol. IV (3), 2015. p. 52–93 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.iises.net/international-journal-of-economic-sciences/publication-detail-277>>.
170. TOBIN, J. *A Proposal for International Monetary Reform* [interaktyvus]. Eastern Economic Journal, Eastern Economic Association, Vol. 4(3-4), Jul/Oct. 1978. p. 153–159 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://college.holycross.edu/ej/Volume4/V4N3_4P153_159.pdf>.
171. VAIŠVILA, A. *Teisės teorija: vadovėlis* (4-asis leid. ed.). Vilnius: Justitia, 2014, p. 273–274.
172. VAIŠVILA, A. *Teisės teorija: vadovėlis*. Vilnius: Justitia. 2004.
173. VARIAN, H. R. *Mikroekonomika: šiuolaikinis požiūris: vadovėlis*. Vilnius: Margi raštai, 1999. p. 87, 278.
174. WANG, G. H. K.; ir YAU, J. *Would a Financial Transactions Tax Affect Financial Market Activity? Insights from the Futures Markets* [interaktyvus]. Washington, DC: Cato Institute, 2012 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.cato.org/sites/cato.org/files/pubs/pdf/PA702.pdf>>.

175. WANNISKI, J. *Taxes, revenues, and the „Laffer curve“* [interaktyvus]. The Public Interest. 1978 [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.nationalaffairs.com/public_interest/detail/taxes-revenues-and-the-laffer-curve>.
176. WROBEL, M. *FINANCIAL TRANSACTIONS TAXES: THE INTERNATIONAL EXPERIENCE AND THE LESSONS FOR CANADA* [interaktyvus]. Background Paper BP-419E, June 1996, [žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.parl.gc.ca/Content/LOP/researchpublications/bp419-e.htm>>.
177. YOUNG, A. A. Review of *A Study in Public Finance*, by A. C. Pigou. The Economic Journal, Vol. 39, No. 153, 1929, p. 78–83.
178. ZANGARI, E. *Addressing the debt bias: a comparison between the Belgian and the Italian ACE systems*. European Commission. Luxembourg: Publications Office, 2014.

Teismų praktika

179. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. gegužės 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-301/2014.
180. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. lapkričio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-596-313/2015.
181. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2004 m. gegužės 21 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-08-446-04.
182. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. lapkričio 18 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-143-2619/2011. Administracinė jurisprudencija, 2011, 22, p. 213–241.
183. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. balandžio 10 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-438-1355-12.

184. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. liepos 11 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A-602-996-13.
185. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. liepos 11 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A-602-996-13.
186. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. birželio 23 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-1505-438/2015.
187. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. liepos 1 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-971-442/2015.
188. Vilniaus apygardos teismo 2015 m. rugpjūčio 17 d. nutartis administracinio teisės pažeidimo byloje Nr. ATP-830-387/2015.
189. Mokestinių ginčų komisijos prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2014 m. rugpjūčio 12 d. sprendimas Nr. S-151(7-105 (1)/2014).
190. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 1988 m. liepos 5 d. sprendimas byloje 269/86, *W. J. R. Mol v Inspecteur der Invoerrechten en Accijnzen*.
191. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 1990 m. lapkričio 13 d. sprendimas byloje C-331/88 *The Queen v. Minister of Agriculture, Fisheries and Food and Secretary of State for Health, ex parte: Fedesa and others*.
192. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 1995 m. liepos 6 d. sprendimas byloje C-62/93 *BP Soupergaz*.
193. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 1997 m. gegužės 15 d. sprendimas byloje C-250/95 *Futura Participations ir Singer*.
194. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 1999 m. birželio 29 d. sprendimas byloje C-158/98 *Staatssecretaris van Financiën prieš Coffeeshop 'Siberië vof*.
195. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 1999 m. birželio 29 d. sprendimas byloje C-158/98 *Coffeeshop Siberië*.

196. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2000 m. birželio 29 d. sprendimas byloje C-455/98 *Tullihallitus v. Kaupo Salumets and others*.
197. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2000 m. kovo 21 d. sprendimas sujungtose bylose C-110/98–C-147/98 *Gabalfrisa ir kt.*
198. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2001 m. gegužės 3 d. sprendimas byloje C-481/98 *Komisija prieš Prancūziją*.
199. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2001 m. kovo 8 d. sprendimas sujungtose bylose *Metallgesellschaft Ltd ir kt. (C-397/98), Hoechst AG ir Hoechst (UK) Ltd (C-410/98) prieš Commissioners of Inland Revenue ir HM Attorney General*.
200. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2004 m. kovo 11 d. sprendimas byloje C-9/02 *De Lasteyrie du Saillant*.
201. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2004 m. balandžio 29 d. sprendimas byloje C-372/97 *Italija prieš Komisiją*.
202. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2005 m. gegužės 26 d. sprendimas byloje C-498/03 *Kingscrest Associates ir Montecello*.
203. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2005 m. liepos 14 d. sprendimas byloje C-435/03 *British American Tobacco International Ltd, Newman Shipping & Agency Company NV prieš Belgische Staat*.
204. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2005 m. gruodžio 15 d. sprendimas byloje C-148/04 *Unicredito Italiano SpA v Agenzia delle Entrate, Ufficio Genova 1*.
205. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2005 m. gruodžio 13 d. sprendimas byloje C-446/03 *Marks & Spencer plc v. David Halsey*.
206. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo sprendimas 2006 m. vasario 21 d. sprendimas byloje C-255/02 *Halifax ir kt.*

207. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2006 m. liepos 6 d. sprendimas sujungtose bylose C-439/04 *Axel Kittel prieš Belgijos valstybę* ir C-440/04 *Belgijos valstybė prieš Recolta Recycling SPRL*.
208. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2006 m. rugsėjo 6 d. sprendimas byloje C-88/03 *Portugalija prieš Komisiją*.
209. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2008 m. balandžio 10 d. sprendimas byloje C-309/06 *Marks & Spencer*.
210. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2008 m. liepos 17 d. sprendimas byloje C-226/07 *Flughafen Köln/Bonn GmbH prieš Hauptzollamt Köln*.
211. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2009 m. vasario 12 d. sprendimas byloje C-138/07 *Belgische Staat prieš Cobelfret NV*.
212. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2010 m. liepos 1 d. sprendimas byloje C-233/09 *Dijkman ir Dijkman-Lavaleije*.
213. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2010 m. spalio 14 d. sprendimas byloje C-243/09 *Günter Fuß prieš Stadt Halle*.
214. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2011 m. kovo 3 d. sprendimas byloje 203/10 *Direksia „Obzhalvane i upravlenie na izpalnenieto“ – Varna prieš „Auto Nikolovi“ OOD*.
215. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2011 m. kovo 3 d. sprendimas byloje C-41/09 *Komisija prieš Nyderlandus*.
216. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2011 m. rugsėjo 8 d. sprendimas sujungtose bylose *Ministero dell’Economia e delle Finanze and Agenzia delle Entrate v Paint Graphos Soc. coop. arl (C-78/08)*, *Adige Carni Soc. coop. arl, in liquidation v Agenzia delle Entrate and Ministero dell’Economia e delle Finanze (C-79/08) and Ministero delle Finanze v Michele Franchetto (C-80/08)*.

217. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2012 m. vasario 16 d. sprendimas byloje C-118/11 *Eon Aset Menidjunt OOD prieš Direktor na Direksia „Obzhalvane i upravlenie na izpalnenieto“ – Varna pri Tsentralno upravlenie na Natsionalnata agentsia za prihodite.*
218. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2012 m. spalio 18 d. sprendimas byloje C-498/10 *X NV v Staatssecretaris van Financiën.*
219. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2014 m. balandžio 30 d. sprendimas byloje C-209/13 *United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland v Council of the European Union.*
220. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2015 m. spalio 22 d. sprendimas byloje C-264/14 *Skatteverket prieš David Hedqvist.*
221. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo sprendimas 2015 m. spalio 22 d. byloje C-126/14 *UAB „Sveda“ prieš Valstybinę mokesčių inspekciją prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos.*
222. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2016 m. liepos 13 d. sprendimas byloje C-18/15 *Auto Estradas do Litoral SA and KBC Finance Ireland v Fazenda Pública.*
223. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2012 m. balandžio 5 d. sprendimas byloje *Chambaz prieš Šveicariją.*
224. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2015 m. vasario 10 d. sprendimas byloje Nr. 53753/12 *Kiiveri v. Finland.*
225. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2015 m. vasario 10 d. sprendimas byloje Nr. 53197/13 *Österlund v. Finland.*
226. JAV Aukščiausiojo Teismo 1869 m. gruodžio 13 d. sprendimas byloje *Veazie Bank v. Fenno*, 75 U.S. 533 (1869).

227. JAV Aukščiausiojo Teismo 1922 m. gegužės 15 d. sprendimas byloje *Bailey v. Drexel Furniture Co.*, 259 U.S. 20 (1922).
228. JAV Aukščiausiojo Teismo 1927 m. lapkričio 21 d. sprendimas byloje *Compania General de Tabacos de Filipinas v. Collector of Internal Revenue*, 275 U.S. 87 (1927).
229. JAV Aukščiausiojo Teismo 1937 m. kovo 29 d. sprendimas byloje *Sonzinsky v. United States*, 300 U.S. 506 (1937).
230. JAV Aukščiausiojo Teismo 1950 m. lapkričio 13 d. sprendimas byloje *United States v. Sanchez*, 340 U.S. 42 (1950).
231. JAV Aukščiausiojo Teismo 1994 m. birželio 4 d. sprendimas byloje *Department of Revenue of Mont. v. Kurth Ranch*, 511 U.S. 767 (1994).
232. JAV Aukščiausiojo Teismo 2012 m. birželio 28 d. sprendimas byloje *National Federation of Independent Business v. Sebelius*, 567 U.S. (2012).